

Menningarminjar í Helgafellssveit

Svæðisskráning

Birna Lárusdóttir og Guðrún Alda Gísladóttir

Fornleifastofnun Íslands

FS281-05091

Reykjavík

2005

© *Fornleifastofnun Íslands*
Bárugötu 3
101 Reykjavík

Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
Netfang: fsi@instarch.is

1. INNGANGUR.....	5
2. UM FORNLEIFASKRÁNINGU.....	5
2.1 UM SVÆÐISSKRÁNINGU.....	8
3. FYRRI RANNSÓKNIR.....	10
Sigurður Vigfússon. 1893. „Rannsóknir í Breiðafirði 1889.“ Árbók hins íslenska fornleifafélags 1893, bls. 18-23.....	13
Brynjúlfrur Jónsson. 1900. „Rannsókn í Snæfellssýslu sumarið 1899.“ Árbók hins íslenska fornleifafélags, 9-14.....	14
4. BYGGÐASAGA.....	16
5. FORNLEIFASKRÁ.....	22
SN-240 Árnabotn.....	22
SN-241 Fjarðarhorn.....	23
SN-242 Hraunfjörður.....	25
SN-243 Horn.....	28
SN-244 Selvellir.....	29
SN-245 Stóru Seljar.....	32
SN-246 Akureyjar.....	34
SN-247 Bjarnarhöfn.....	42
SN-248 Efrakot.....	52
SN-249 Neðrakot.....	53
SN-250 Ámýrar.....	53
SN-251 Kothraun.....	54
SN-252 Berserkjähraun.....	55
SN-253 Hraunháls.....	60
SN-254 Kóngsbakki.....	62
SN-255 Kljá.....	71
SN-256 Staðarbakki.....	72
SN-257 Gríshóll.....	78
SN-258 Drápuhlíð.....	81
SN-259 Efri Hlíð.....	86
SN-260 Neðri Arnarstaðir.....	87
SN-261 Efri Arnarstaðir.....	88
SN-262 Hofstaðir.....	90
SN-263 Jónsnes.....	95
SN-270 Þingvellir.....	97
SN-271 Helgafell.....	104
SN-271b Valabjörg.....	120
SN-272 Undirtún.....	120
SN-273 Dældarkot.....	121
SN-274 Saurar.....	121
SN-275 Hólar.....	126
SN-276 Svelgsá.....	129
SN-277 Hrísar.....	136

SN-278	Hrísakot.....	140
SN-279	Úlfarsfell.....	142
SN-280	Örlygstaðir.....	146
SN-281	Kárstaðir.....	148
SN-661	Fornleifar á fleiri en einni jörð.....	151
SN-662	Óstaðsetjanlegar fornleifar.....	155

6. HELSTU TEGUNDIR MENNINGARMINJA.....157

HEIMILDIR.....159

1. Inngangur

Um þessar mundir stendur yfir vinna við aðalskipulag Helgafellssveitar. Af því tilefni var Fornleifastofnun Íslands falið að gera svæðisskráningu fyrir sveitina, þ.e. safna upplýsingum um fornminjar úr heimildum.

Efnisskipan í þessari skýrslu er svipuð og í öðrum skýrslum um skráningu fornleifa. Á eftir inngangi er kafli um fornleifaskráningu sem m.a. gefur yfirlit um löggjöf, aðferðir við fornleifaskráningu og helstu heimildir (2. kafli). Þá er greint frá fyrri fornleifarannsóknum á skráningarsvæðinu (3. kafli) og stiklað á stóru í sögu byggðar í hreppnum (4. kafli). Síðan er birt skrá yfir fornleifastaði sem skráðir voru (5. kafli). Að lokum eru helstu niðurstöður um minjar á svæðinu teknar saman. Alls voru skráðar upplýsingar um 1013 minjastaði í sveitinni. Heimildaöflun var unnin af Birnu Lárusdóttur og Guðrúnu Öldu Gísladóttur, fornleifafræðingum, en Birna sá um frágang og ritun skýrslunnar.

2. Um fornleifaskráningu

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdaglegar fyrir hundrað árum síðan eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning. Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmiskonar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna. Slík

heimildakönnun er nauðsynlegur undirbúningur undir vettvangsathuganir en hún getur líka skilað sjálfstæðum niðurstöðum. Nægilegar heimildir eru til, til að gefa grófa mynd af fjölda, eðli og ástandi minja á ákveðnum svæðum, og skipuleg heimildaúttekt í því skyni getur komið að gagni við skipulagsgerð jafnt sem minjavernd og rannsóknir. Af þessum ástæðum hefur Fornleifastofnun Íslands undanfarinn áratug unnið að þróun aðferða við fornleifaskráningu sem fela í sér að skráningunni er skipt þrjú afmörkuð stig og eru þar höfð til viðmiðunar hin þrjú stig skipulagsvinnu. Svæðisskráning er gerð fyrir svæðisskipulagsgerð, aðalskráning fyrir aðalskipulagsgerð og deiliskráning fyrir deiliskipulagsgerð. Svæðisskráning felst í öflun heimilda um fornleifar á viðkomandi skipulagssvæði og söfnun gagna sem gefa margvíslegar vísbendingar um menningarminjar. Markmið svæðisskráningar er að gefa heildaryfirlit um ástand og eðli menningarminja á skipulagssvæðinu, finna og skilgreina svæði og staði sem eru sérstaklega athyglisverðir eða í sérstakri hættu og vera undirbúningur undir aðalskráningu fornleifa. Aðalskráning felst í vettvangsvinnu og miðar að því að staðsetja og kortleggja einstaka minjastaði og lýsa þeim á skipulegan hátt. Deiliskráning er síðan nákvæmari úttekt á litlu svæði og er unnin samhliða áætlanagerð um endanlega ráðstöfun jarðnæðis.

Á undanförnum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 10. grein Þjóðminjalaga (nr. 107, 2001), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi né nokkur annar, spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja ...“ Er þessi fornleifakönnun í anda þeirra markmiða sem sett hafa verið þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölbætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í Þjóðminjalögum víðtæk. Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum og öskuhaugum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mó gröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum;

- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari víðu skilgreiningu hefur verið fylgt við gerð fornleifaskrárinnar og í anda hennar eru einnig skráðir staðir eins og orrustustaðir, skilgreinanlegir staðir þar sem atburðir, sem tengjast sögu og bókmenntum Íslands, hafa átt sér stað og staðir þar sem draugar eiga að hafa búið. Dæmi um staði sem eru ekki skráðir eru eyktamörk sem eru ekki manngerð og drangar sem kallaðir eru nátttröll, en það heiti virðist oftast vera tegundargreining á náttúrumyndunum frekar en að sagnir séu um að tröll hafi dagað uppi. Þar sem slíkar sagnir eru, eru þær auðvitað skráðar. Á hinn bóginn eru öll Grettistök skráð og er þetta vitanlega umdeilanlegt og byggir fyrst og fremst á því að fyrirsjáanlegt sé að gagn megi hafa af upplýsingunum. Annarskonar upplýsingar sem átt gætu heima í menningarsögulegum gagnagrunni eru t.d. um staðsetningu engja og bithaga, nytjaskóga og veiðistaða. Söfnun slíkra upplýsinga krefst hinsvegar annarskonar gagna og öðruvísi aðferðafræði en skráning eiginlegra fornleifa og er mun viðráðanlegri á stigi aðalskráningar. Þar sem til eru upplýsingar um gróðurfar og búskaparskilyrði fyrir einstakar jarðir (t.d. í sóknarlýsingum og héraðssöguritum) er slíkum upplýsingum safnað á stigi svæðisskráningar. Samkvæmt lögnum eru öll mannvirki eldri en 100 ára skilgreind sem fornleifar en við skráninguna er notuð aðeins víðari skilgreining. Allar byggingar úr torfi og grjóti eru skráðar sem og önnur mannvirki sem eru til vitnis um horfið verklag eða tækni. Þar með geta talist elstu steypubyggingar, byggingar úr blönduðu efni (torf, grjót, timbur, steypa, bárujárn) og mannvirki eins og heimarafstöðvar, sundlaugar, upphlaðnir vegir frá því fyrir jarðýtuöld, fiskplön, áveituskurðir og hverskyns minjar aðrar sem tengjast umbreytingum í atvinnuvegum og lífsafkomu á fyrri hluta 20. aldar. Minjar sem tengjast seinni heimstyrjöldinni, veru setuliðsins og framkvæmdum á vegum þess (vegir, flugvellir, braggahverfi, skotgrafir o.s.fr.v) eru einnig skráðar. Þær heimildir sem stuðst er við í svæðisskráningu geyma yfirleitt mjög lítið af upplýsingum um nútímaminjar og er því ekki að vænta heildstæðs yfirlit um þær fyrr en á stigi aðalskráningar. Helst er að upplýsingar um gamlar sundlaugar komi fram við svæðisskráningu. Ef mannvistarleifar sem falla undir ofangreinda skilgreiningu finnast á framkvæmdasvæðum, þá þarf að leita heimildar til að hreyfa við þeim. Í 14. gr.

Þjóðminjalaga segir m.a.: „Nú telur ... sá sem stjórnar opinberum framkvæmdum, að hann þurfi að gera jarðrask, svo sem vegna vegagerðar, veitulagnar, framræslu eða skógræktar, er haggð geti við fornleifum og skal hann þá skýra Fornleifavernd ríkisins frá því áður en hafist er handa við verkið. Lýst skal nákvæmlega breytingum þeim er af framkvæmd mundi leiða. Fornleifavernd ríkisins ákveður hvort og hvenær framkvæmd megi hefja og með hvaða skilmálum. Við allar meiri háttar framkvæmdir ... skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum.“

Það eru því hagsmunir framkvæmdaaðila að hægt sé fletta upp í ábyggilegum skráum um staðsetningu fornleifa áður en framkvæmdir hefjast svo komist verði hjá óþarfa kostnaði og töfum. Einnig eykst nú skilningur á að fornleifar eru vannýttar auðlindir í ferðaþjónustu en forsenda þess að hægt sé að velja staði til kynningar fyrir ferðamenn er að til séu heildstæðar upplýsingar um menningarminjar, ástand þeirra og staðsetningu á viðkomandi svæði. Að auki má minna á að mat á því hvað teljast markverðar fornleifar hefur lengst af tekið mið af sögu lands og þjóðar í heild. Minni gaumur hefur verið gefinn að sérkennum ákveðinna svæða og fornleifum sem eru markverðar í samhengi héraðssögu.

2.1 Um svæðisskráningu

Við hefðbundna fornleifaskráningu var framan af fyrst og fremst leitast við að finna og staðsetja einstakar rústir sem sýnilegar eru á yfirborðinu. Ekki var reynt að grennslast fyrir um hvar fornleifar gætu leynst þó þær séu ekki sýnilegar á yfirborði, en ætla má að meginþorri minja á Íslandi sé hulinn sjónum. Til að ráða bót á þessu hefur Fornleifastofnun Íslands þróað aðferðir síðustu ár til að áætla staðsetningu menningarminja en það er mikilvægt bæði frá vísindalegu sjónarmiði og nauðsynlegt ef forðast á röskun minja við framkvæmdir. Annarsvegar er um að ræða leit að vísbendingum um staðsetningu einstakra menningarminja, einkum með stuðningi gamalla túnakorta og örnefnaskráa. Hinsvegar eru óbeinar vísbendingar, svo sem örnefni, heimildir um byggð og búsetu en með því að fá yfirlit um hvar byggð hefur verið má gera sér allgóða hugmynd um umfang og eðli menningarminja sem þeirri byggð hafa fylgt jafnvel þótt þeirra sjái ekki stað lengur. Við upphaf svæðisskráningar fornleifa er gert yfirlit um sögu byggðar, skilgreindar jarðir og takmörk þeirra og gert yfirlit um staði sem vitað er að búið var á. Helstu heimildir eru jarðabækur frá ýmsum tímum, sölubréf og landamerkjálýsingar. Þá er farið skipulega yfir vísbendingar um menningarminjar á hverjum stað, þ.e. túnakort og örnefnaskrár. Að því loknu er leitað í beinum heimildum um fornleifar þ.e. eiginlegum

fornleifaskýrslum.

Notagildi svæðisskráningar eru ákveðin takmörk sett og hún getur aldrei komið í staðin fyrir vettvangskönnun (aðalskráningu). Í fyrsta lagi takmarkast svæðisskráning við þá flokka heimilda sem eru aðgengilegastir og gefa heildstæðasta mynd af menningarminjum á viðkomandi svæði. Er þar um að ræða jarðabækur, fornleifaskýrslur, örnefnaskrár og túnakort. Aðrar heimildir eins og t.d. ævisögur eða ferðasögur, sem oft geyma nákvæmar upplýsingar um húsaskipan og staðsetningu mannvirkja á 19. öld, eru ekki rannsakaðar skipulega á stigi svæðisskráningar þar sem nákvæmni og fjöldi slíkra upplýsinga er tilviljanakenndur og erfitt að hafa upp á þeim þegar stór svæði eru könnuð. Heimildir af þessu tagi eru hinsvegar kannaðar á stigi aðalskráningar. Í öðru lagi getur svæðisskráning ekki gefið nákvæmar upplýsingar um staðsetningu allra minjastaða og í þriðja lagi er ekki hægt að segja til um ástand eða afdrif allra minjastaða á grunni svæðisskráningar. Nákvæmra upplýsinga um þessi atriði er ekki hægt að afla nema með vettvangsathugun, en á grunni svæðisskráningar má hinsvegar gefa grófa mynd af dreifingu og ástandi fornleifa á skráningarsvæðinu.

Jarðabækur. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er helsta og ítarlegasta verk sinnar tegundar og grundvallarheimildarrit um sögu byggðar á Íslandi og var hún tekin saman árið 1702 í Helgafellssveit. Hér er einnig stuðst við Jarðatal Johnsens frá 1847.

Í þessum ritum má oft má finna ítarlegar upplýsingar um búsetu á viðkomandi jörðum. Saman gefa þessi rit allgóða mynd af dreifingu byggðar á skráningarsvæðinu. Með því að bera jarðabækurnar saman við jarða- og landamerkjaskjöl fæst einnig gróf mynd af þróun byggðar, skiptingu jarða og breytingum á eignarhaldsfyrirkomulagi. Þessar heimildir geta að jafnaði ekki um einstaka minjastaði, aðra en bæjarstæði og stöku sinnum selstöður, en heildstæðar upplýsingar um dreifingu byggðar eru grundvöllur fyrir túlkun flestra annarra minja, þ.e. þeirra sem orðið hafa til í sambandi við landbúnað, en það er þorri allra fornleifa.

Túnakort. Á árunum í kringum 1920 voru gerðir uppdrættir í mælikvarðanum 1:2000 af tünunum svo til allra jarða á Íslandi. Kortin eru allmisjöfn að gerð enda eftir mismunandi mælingamenn. Öll sýna þau þó mörk túnanna og langoftast er staðsetning bæjarhúsa og útihúsa innan þeirra sýnd, en yfirleitt engin hús utan túns. Einnig er ritað á kortin hversu stór túnin voru í fermetrum og/eða dagsláttum, hversu stór hluti þeirra var þýfður þegar mælt var og hversu stórir matjurtagarðar voru. Túnakort fyrir Helgafellssveit voru gerð um 1918.

Örnefnaskrár. Söfnun og skráning örnefna hófst á seinni hluta 19. aldar og þá fyrst og

fremst í samhengi við skýringar fornrita. Það var hinsvegar ekki fyrr en eftir 1920 að skipuleg skráning allra örnefna á einstökum jörðum hófst að marki. Örnefnaskráning varð síðan eitt af aðalverkefnum Þjóðminjasafnsins en örnefnasafnið er nú í umsjá Örnefnastofnunar Íslands. Örnefnalýsingar á skráningarsvæðinu eru allgóðar og eru til skrár yfir allar jarðirnar og hefur mikið þarfaverk verið unnið með því að ná saman þessum fróðleik áður en þeir sem best þekktu til féllu frá. Misjafnt er hversu nákvæmlega er getið um rústir í örnefnaskrár en sjaldgæft er að höfundar skráanna láti alveg hjá líða að minnast á mannvirkjaleifar. Þar kemur auðvitað aðallega til að margar rústir bera nöfn og eru auk þess fastir punktar í landslaginu sem hægt er að miða við í lýsingum á landinu. Örnefnaskrár eru stærsta og heildstæðasta safn upplýsinga um fornminjar sem völ er á, en helstu gallar þeirra eru, að ekki er hægt að treysta því að fullt samræmi sé á milli skráa, þar sem þær eru samdar af ólíku fólki á ólíkum tímum og höfundar þeirra eru oft of staðkunnugir þannig að lýsingar á landslagi geta verið illskiljanlegar þeim sem ekki þekkja til. Sjaldgæft er að fornleifum sé lýst að marki í örnefnaskrár, heldur er langoftast aðeins getið um þær í framhjáhlaupi eða til skýringar.

Fornleifaskýrslur. Í lok 19. aldar var gert mikið átak á vegum Hins íslenska fornleifafélags í að kanna íslenska fornleifastaði, og voru það einkum staðir sem tengdust frásögnum fornrita sem þóttu athyglisverðir. Í næsta kafla verður rakið hvaða minja á skráningarsvæðinu er getið í þeim skýrslum.

3. Fyrri rannsóknir

Ólíkt mörgum öðrum sveitum hafa margar fornleifakannanir verið gerðar í Helgafellssveit, langflestar í lok 19. aldar og á fyrri hluta þeirrar 20. Því er til töluvert af staðhátt- og minjastaðalýsingum af svæðinu. Aðeins er um fáa staði að ræða þótt sumum hafi verið lýst margoft, enda var áhugasvið fornleifakönnuða þess tíma nokkuð ólíkt þeim rannsóknaráherslum sem fornleifafræðingar í dag fara eftir. Eyrbyggja saga var þar gríðarlegur áhrifavaldur. Sagan var fyrst prentuð árið 1787 og sjást greinileg áhrif hennar á fornleifaskýrslur presta og annarra 1817. Kannski er ástæðan ekki eingöngu sú hve sagan er fjölbreytt og áhrifamikil heldur einnig sú staðreynd að höfundur hennar virðist hafa þekkt vel til staðhátt- og í nágrenni. Þá hafði Eyrbyggjuhöfundur sjálfur áhuga á fornminjum. Þannig segir í 10. kapítula um fjórðungaþing Vestfirðinga í Þórsnesi:

„Þar sér enn dómhring þann, er menn váru dæmðir í til blóts; í þeim hring stendr Þórs steinn, er þeir menn váru brotnir um, er til blóta váru hafðir, ok sér enn blóðslitinn á steininum.“¹ Slík vísan í sjáanlegar minjar sem sagnahöfundar eða –ritarar vísa til er ekki einsdæmi í Íslendingasögum en e.t.v. er vísunin í Eyrbyggju með þeim eftirminnilegri.

Sagan og fyrstu skrif um fornleifar í Helgafellssveit hafa haft óumdeilanleg áhrif á hugmyndir manna um fornleifar þar allar götur síðan og sett mark sitt á rannsóknir. Fremur fátt hefur verið ritað um hversdagslegar minjar, t.d. landbúnaðarminjar og almennar búsetuminjar, aðrar en þær sem getið er í sögunni, en þess meiri áhersla verið á að staðsetja með vissu staði sem getið er í sögunni og tengsl við persónur þar, hvort sem eru höfðingjar, venjulegir bændur eða ófreskar skepnur eins og nautið Glæsir. Þó eru undantekningar á þessu og ber þar helst að nefna skrif Guðbrands Sigurðssonar sem getið verður hér á eftir.

Fyrstur allra til að lýsa minjastað í Helgafellssveit var Árni Magnússon en árið 1702 sá hann meinta hofstöft á Hofstöðum. Hann var reyndar ekki sannfærður um að þar væri í raun komin hofstöft en rissaði þó upp mynd af henni. Er þetta einn sá elsti ef ekki allra elsti uppdráttur sem til er af íslenskri töft.² Það er athyglisvert að þrátt fyrir efasemdir Árna um hlutverk töftarinnar voru flestir sem lýstu henni síðar sannfærðir um að hún væri hof eða hofgirðing.

Mikill áhugi var á fornaldarminjum í Danmörku í upphafi 19. aldar og lét konungleg nefnd um varðveislu fornminja þá skrá merkar minjar í öllu Danaveldi. Árið 1817 voru sendir út spurningalistar til sóknarpresta á Íslandi og þeir beðnir að gera grein fyrir fornum mannvirkjum og gripum sem fundust í sóknum þeirra. Svörin sem bárust nefndinni á næstu árum eru mjög misjöfn að lengd og gæðum og frá sumum prestum komu engin svör.³ Sveitir á Snæfellsnesi skera sig nokkuð úr, enda hafa fleiri prestar en þeir í Helgafellssókn séð ástæðu til að geta fornleifa þar. Jón Hjaltalín, sem ritaði fornleifalýsingu Breiðabólstaðar- og Narfeyrarsókna, getur ekki stillt sig um að fjalla einnig dálítið um fornleifar í nágrannasókninni og Oddur Hjaltalín, sem átti að rita um fornleifar í Seltjarnarnessókn lýsir því yfir að þar séu „ingen mærværdige Oldtids Levninger“.⁴ Því fjallar hann í staðinn um minjar í Helgafellssókn þar sem hann þekkti einnig til. Þetta sýnir að Helgafellssókn hefur skipað sérstakan sess í hugum þeirra sem til

¹ ÍF IV, 18

² Árni Magnússon. „Chorographica Islandica.“ Í: *Safn til sögu Íslands og íslenskra bókmennta að fornu og nýju*, annar flokkur, I.3, bls. 71.

³ *Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823 I-II* [hér eftir FF]. 1983. Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar. Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavík.

⁴ FF, 348

þekktu snemma á 19. öld og því er ekki að leynd að Eyrbyggja saga hefur haft þar gríðarleg áhrif.

Eftirtaldir staðir sem teljast til fornleifa koma fram í fornleifaskýrslum 1817:

1. Fagurhóll eða „Dis hid mikla” á Helgafelli.
2. Dys berserkja í Berserkjahrauni.
3. Þingstaður á Þórsnesi, þ.á.m. blótsteinn, dómhringur, búðatóftir, Gálgaklettur eða Gálgasteinar.
4. Hof eða dómhringur á Hofsstöðum.
5. Tveir gamlir legsteinar í kirkjugarðinum á Helgafelli, báðir varðveittir í Þjóðminjasafni.
6. Gjallfundur á Hrísum, hugsanleg vísbending um smiðju.
7. Skriðan Geirvör.
8. Glæsiskelda
9. Haugur Þórólfs bægifótar á Bægifótshöfða.
10. Grettistak með áletrunum við fjallveginn um Kerlingarskarð.

Sex af tíu stöðum tengjast því Eyrbyggju á einn eða annan hátt. Næst er fornleifa í Helgafellssveit getið í sóknarlýsingu 1847. Þar er að mestu fjallað um sömu minjar og í fornleifaskýrslunum en þó bætast við nokkrar: Bjarnarnaust, landamerkjagarðar í Berserkjahrauni og haugur í Staðarbakkatúni.⁵

Danski fornfræðingurinn Kristian Kålund fór um Vestfirðingafjórðung á árunum upp úr 1870 og lýsti eingöngu minjum sem tengdust Eyrbyggja sögu á einn eða annan hátt, líkt og svo margir sem á eftir honum komu.⁶

Með stofnun Hins íslenska fornleifafélags hófst skipuleg fornleifakönnun eins og áður var getið í kafla um fornleifaskráningu. Árið 1881 kom Sigurður Vigfússon í Helgafellssveit á vegum félagsins.⁷ Þá hafði verið ákveðið að rannsaka nákvæmlega helstu staði þar sem koma fyrir í hinum ágætu sögum, en þó var í þessari fyrstu umferð ásett að kanna hofatóftir. Sigurður lýstri meintri hofatóft á Hofsstöðum; ennfremur fór hann á

⁵ Snæfellsnes. *Sýslu- og sóknarlýsingar hins íslenska bókmenntafélags* [hér eftir **SS**]. III. bindi. Snæfellsnes. 1970. Svavar Sigmundsson og Ólafur Halldórsson sáu um útgáfuna. Snæfellingaútgáfan, Reykjavík, bls. 204

⁶ Kålund, Kristian P.E. *Íslenskir sögustaðir II. Vestfirðingafjórðungur* [hér eftir **KK II**]. 1985. Haraldur Matthíasson þýddi. Örn og Örlygur, Reykjavík, bls. 71-86.

⁷ Sigurður Vigfússon. 1882. „Rannsókn í Breiðafjarðardölum og í Þórsnesþingi og um hina nyrðri strönd 1881.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags*, bls. 60-105.

Þingstaðinn á Þórsnesi, skoðaði Haugsnes og Bólstað og lét síðast en ekki síst grafa í meintan Arnkelshaug.⁸ Þar taldi hann sig finna beinaleifar og járnþúta en síðar hefur Kristján Eldjárn dregið þennan greftrunarstað í efa.⁹ Meginniðurstaða Sigurðar af leiðangrinum var sú að allir staðhættir komi svo vel heim og saman við söguna að ekki þurfi að efast um að hún sé sönn. Þó tók hann sérstaklega fram, í tengslum við umfjöllun um dys Þórólfs á Bægifótshöfða, að tilgangurinn væri ekki sá að sýna fram á að Þórólfur hefði raunverulega gengið aftur, heldur hitt að trúin á afturgönguna væri jafngömul og viðburðir sögunnar. Aðrir staðir sem Sigurður skoðaði voru t.d. skriðan Geirvör, Glæsiskelda og Gruflunaust. Sigurður skoðaði einn stað sem ekki tengdist Eyrbyggju í ferðinni, meinta smiðjutóft á Saurum. Hann afsakaði þó þennan útdúrl: „...þessi bær kemr nú reyndar ekkert Eyrb. s. við,“ og virðist sem Oddur Hjaltalín hafi þrýst á hann til fararinnar.

1889 hélt Sigurður aftur á sömu slóðir og lýsti nú völdum minjastöðum í Breiðafirði.¹⁰ Í Helgafellssveit urðu fyrir valinu Bólstaður, Þórólfs haugur bægifótar og stór tóft skammt vestan við túnið á Berserkjahrauni sem Sigurður taldi vera af kirkjunni sem Styrr lét byggja undir Hrauni. Einnig fann hann gerði á sömu slóðum sem hann taldi einsýnt að væri gerði berserkjanna og minntist á landamerkjagarða sem sagt er að þeir hafi byggt.

Undir aldamótin 1900 ferðaðist maður að nafni Collingwood um Ísland í þeim tilgangi að skoða sögustaði. Hann teiknaði m.a. upp Þórsstein á Þingvöllum og gróf í leiði Guðrúnar Ósvífursdóttur á Helgafelli árið 1897 ásamt Dr. Jóni Stefánssyni.¹¹ Þeir voru fullvissir um að þar væri komið leiði eins mesta kvenskörungs sögualdarinnar.¹²

Brynjúlfrur Jónsson, fornfræðingur fór næstur fornfræðinga um Helgafellssveit sumarið 1899 í þeim tilgangi að skoða minjar, einkum sögustaði. Hann gerði uppdrátt af Bólstað við Vaðilshöfða og leitaði að dómhring í Þórsnesi. Þar fann hann raunar hringlaga tóft sem hann taldi líklegt að væri dómhringur en leyfði sér þó að íhuga hvort þar gæti hugsanlega hafa verið hversdagslegra mannvirki, nefnilega fjárborg. Hann bætti við lýsingu Sigurðar Vigfússonar á minjum við bæinn Berserkjahraun. Hann gat sér einnig til

⁸ Sigurður Vigfússon 1882, 93-103

⁹ Kristján Eldjárn. 2000. *Kuml og haugfé úr heiðnum sið á Íslandi* [hér eftir **KEKH**]. 2. útg., Adolf Friðriksson ritstýrði, bls. 108

¹⁰ Sigurður Vigfússon. 1893. „Rannsóknir í Breiðafirði 1889.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1893, bls. 18-23.

¹¹ Collingwood, W.G. 1991. *Fegurð Íslands og fornir sögustaðir*. Örn og Örlygur, Reykjavík, 78-81

¹² Jón Stefánsson. 1898. „Leiði Guðrúnar Ósvífursdóttur.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1898, bls. 39-40.

um hvar Bjarnarhafnarbærinn myndi hafa staðið í fyrndinni og sagði frá tveimur nauststóftum, Hamarsnausti og Bjarnarnausti þar í grennd.¹³

Þar með lauk formlegum könnunum fornfræðinganna og engin fornleifakönnun var gerð í Helgafellssveit í um aldarfjórðung. Eins og sjá má af samantektinni höfðu allir þessir fræðimenn mestan áhuga á stórbrotnustu stöðunum sem Eyrbyggja og Laxdæla geta um og skoðuðu margir sömu staði, þ.e. þingið á Þórsnesi, Bólstað, meinta hauga og berserkjamingjar.

Næstan fornleifakönnuða skal nefna Þorleif Jóhannesson sem hafði mikinn áhuga jafnt á örnefnum og sögu svæðisins. Þorleifur kannaði marga minjastaði í Helgafellssveit sumarið 1924, þ.á.m. nokkuð mörg eyðibýli sem fornfræðingarnir höfðu ekki haft áhuga á, t.d. Þorleifsstaði, Mosvelli og Vindás.¹⁴ Hann ræddi við fróða menn, gekk á staðina og lýsti þeim að einhverju leyti. Það er þrátt fyrir allt greinilegt að staðarval Þorleifs hefur að mestu leyti stjórnað af Eyrbyggja sögu. Sumarið 1924 gróf Þorleifur lítillaga á tveimur stöðum: Annars vegar á Bólstað þar sem hann kom hann niður á gólfskán og hins vegar í rústum við Tröllkonufoss þar sem hann fann ösku og glögga og troðna gólfskán.¹⁵ Auk þessa greinir Þorleifur frá fornleifafundum við framkvæmdir í Helgafellssveit á árunum 1917-1939. Þar er um að ræða beinafund á Staðarbakka, fornleifar sem fundust þegar verið var að grafa kjallara á Úlfarsfelli 1930 og heyhlöðu nokkrum árum áður á Saurum, bollastein og vaðstein sem fundust þegar grafið var fyrir hlöðu á Staðarbakka og miklar mannvistarleifar sem fundust þegar grafið var fyrir nýju íbúðarhúsi á Hofsstöðum. Verður að teljast líklegt að þessar upplýsingar hefðu glatast ef Þorleifs hefði ekki notið við.¹⁶

Árið 1931 gróf Matthías Þórðarson, þáverandi þjóðminjavörður, í rústir á Bólstað. Þær nefnir hann oftast „rústir Arnkels goða“ og það kemur skýrt fram í grein um uppgröftinn að ráðist hafi verið í hann að undirlagi forseta Fornritafélags Íslands, enda stóð til að gefa Eyrbyggju út í vandaðri útgáfu bráðlega og „þótti þá réttast að athuga sem bezt allt, sem kemur sögunni við og miklu máli skiptir....“¹⁷ Því eru forsendur rannsóknarinnar

¹³ Brynjúlfur Jónsson. 1900. „Rannsókn í Snæfellssýslu sumarið 1899.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags*, 9-14.

¹⁴ Þorleifur Jóhannesson. 1926. „Um nokkur eyðibýli og sögustaði í Helgafellssveit.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1925-1926, bls. 43-48.

Sami. 1927. „Nokkrar fornleifar í Helgafellssveit og Eyrarsveit.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1927, 31-34.

¹⁵ Sami. 1940. „Fornleifafundir í Helgafellssveit.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1940, bls. 152-154.

¹⁶ Þorleifur Jóhannesson. 1932. „Um fornleifafund á Úlfarsfelli.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1932, bls. 57.

¹⁷ Matthías Þórðarson. 1932. „Bólstaður við Álftafjörð. Skýrsla um rannsókn 1931.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1932, bls. 2.

að öllu leyti fengnar út frá Eyrbyggja sögu og má segja að niðurstöðurnar séu það einnig. Í stuttu máli fann Matthías tvennar bæjaleifar sem honum þóttu koma einkar vel saman við söguna. Þótt fornleifafræðingar í dag kynnu að setja niðurstöðurnar í annað samhengi en Matthías gerði má segja að engu að síður sé uppgröfturinn merkur og ekki ástæða til að draga í efa að á Bólstað séu komnar leifar af fornum bæ þótt ekki sé tímasetningin alveg nákvæm.¹⁸ Meðal gripa sem fundust og enn munu varðveittir í Þjóðminjasafni eru örvaroddur, met, brýni og snældusnúður. Þetta er eini stórfelldi fornleifauppgröftur sem gerður hefur verið fram að þessu í Helgafellssveit.

Enn var ritað um eyðibýli í Helgafellssveit árið 1957, í þetta sinn Guðbrandur Sigurðsson, bóndi og hreppstjóri á Svelgsá.¹⁹ Í upphafi greinarinnar lýsir hann yfir þeirri skoðun að helst þyrfti að skrásetja öll eyðibýli í landinu, áður en mikilvæg vitneskja glatast. Alls nefnir Guðbrandur 37 eyðibýli í sveitinni, lýsir þeim mjög stuttlega og greinir frá munnmælum sem þeim tengjast. Guðbrandur var afkastamikill því að sama ár ritar hann grein í Breiðfirðing um sel í Helgafellssveit.²⁰ Nokkrum þeirra lýsir hann af vísindalegri nákvæmni og segir að það ætti að skrásetja allar seltóftir í landinu, gera nákvæma teikningu og ljósmynda þær. Þetta taldi hann að ætti að gerast undir yfirumsjón þjóðminjavarðar. Þetta er óvenjuleg framsýni hjá Guðbrandi og óhætt að segja að hann hafi verið á undan sinni samtíð. Fornleifaskráning eins og hann óskar sér hófst ekki á Íslandi fyrr en upp úr 1980 og það ekki í stórum stíl.

Fátt hefur verið um rannsóknir í Helgafellssveit eftir þetta. Árið 1990 fóru Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson þar um í tengslum við rannsókn á þingstöðum og dómhringum.²¹ Þeir skoðuðu minjar á Þingvöllum, dysjar á Kársstöðum og Staðarbakkahringstað, svo eitthvað sé nefnt. Haustið 2004 var síðan gerð fornleifaskráning á litlu svæði umhverfis bæjarstæði á Innri-Kóngsbakka vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Af því tilefni var safnað upplýsingum um minjar á allri jörðinni og síðan gerð vettvangskönnun sem leiddi í ljós 12 fornleifar inni á skipulagsreitnum.²² Þess ber að geta að Ágúst Ólafur Georgsson skráði fornleifar í Stykkishólsmshreppi árið 1985 og er það ein

¹⁸ Matthías tímasetti bæinn með hliðsjón af sögunni, þannig að hann hefði farið í eyði skömmu eftir 993 þegar Arnkell goði féll, sjá bls.22.

¹⁹ Guðbrandur Sigurðsson. 1957. „Eyðibýli í Helgafellssveit, nöfn þeirra, staðsetning og umhverfi.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1955-56, bls. 44-65.

²⁰ Sami. 1957b. „Séð upp til selja.“ *Breiðfirðingur* 16, bls. 64-76.

²¹ Upplýsingar um þessa ferð eru að mestu varðveittar í dagbókum.

²² Adolf Friðriksson og Sigríður Þorgeirsdóttir. 2004. *Fornleifar í landi Innri-Kóngsbakka, Helgafellssveit. Deiliskráning – 2004.* FS263-04171. Fornleifastofnun Íslands.

allra fyrsta, heildstæða fornleifaskráningin sem gerð hefur verið á Íslandi.²³

Að lokum má geta þess að óvenju margar fornleifar í Helgafellssveit eru á friðlýsingarskrá eða alls 36 talsins. Allar voru þær friðlýstar á árunum 1929-1936 og það leikur enginn vafi á því að fjöldinn á rætur að rekja til hins mikla rannsóknaráhuga sem hér hefur verið rakinn. Á heildina litið má segja að rannsóknarsaga Helgafellssveitar sé forvitnilegur vitnisburður um þróun og sögu fornleifafræði á Íslandi.

4. Byggðasaga

Hér á eftir verður fyrst gerð grein fyrir landnámi eins og frá því er sagt í Landnámabók en á grunni þess og staðsetningu kumla og kirkna er hægt að setja fram tilgátur um hvaða jarðir byggðust fyrst. Kirkjur og bænhus eru yfirleitt talin hafa verið reist skömmu eftir kristnitöku. Engin staðfest kuml eru þekkt í Helgafellssveit en þau eru augljós vísbending um að byggð hafi verið komin á fyrir kristnitöku árið 1000. Þetta kumlaleysi er þó alls engin sönnun þess að sveitin hafi byggst seinna en önnur svæði á landinu og raunar hafa fá kuml fundist á Vesturlandi öllu ef miðað er við landið í heild.

Helgafellssveit er á norðanverðu Snæfellsnesi og nær allt frá Hraunfirði austur í Álftafjarðarbotn. Forðum tók Helgafellssveit yfir allt Þórsnes en árið 1892 var henni skipt í tvo hreppa og tilheyra nú jarðir yst á nesinu Stykkishólsmshreppi ásamt mörgum eyjum. Sveitin dregur nafn sitt af Helgafelli, jörð á Þórsnesi sem var höfuðbýli sveitarinnar um aldaraðir. Þrátt fyrir það er Helgafell ekki talið til landnámsjarða í Landnámabók. Samkvæmt henni voru eftirtalin landnám á svæði því er nú fellur undir Helgafellssveit, talið frá vestri til austurs:

Auðun stoti nam land í Hraunfirði fyrir ofan hraun, og mun þar átt við Berserkjahraun. Landnám hans mun hafa verið hið minnsta á svæðinu. Björn Ketilsson austræni nam land þar austan við, að Stafá sem rennur milli Hraunháls og Kóngsbakka. Björn bjó í Bjarnarhöfn og hefur landnám hans tekið yfir byggðina umhverfis Bjarnarhafnarfjall og jarðirnar innan við Berserkjahraun: Hraunháls og Berserkjahraun. Þórólfur mostrarskeggi nam land milli Stafár og Þórsár og því hefur stór hluti Helgafellssveitar rúmast innan landnáms hans. Þórólfur bjó á Hofsstöðum en skv. heimildum var það sonur hans, Þorsteinn Þorskabítur, sem reisti fyrstur bæ á Helgafelli. Þar fyrir austan var landnám Geirröðar á Eyri, en hann bjó á Geirröðareyri eða Narfeyri sem tilheyrir Skógarströnd. Úlfar á Úlfarsfelli var skipverji Geirröðar skv. Landnámu og gaf hann honum land umhverfis Úlfarsfell (Eyrbyggja saga) eða tveim megin Úlfarsfells ok

²³ Ágúst Ólafur Georgsson. 1988. „Fornleifaskráning í Stykkishólsmshreppi.“ *Breiðfirðingur* 46, bls. 85-95.

fyrir innan fjall (Sturlubók og Hauksbók). Þessi landnámstilraun Úlfars tók skjótan endi því að Þórólfur skoraði á hann til landa og bauð honum hólmgöngu. Þar féll Úlfar og sölsaði Þórólfur land hans undir sig. Finngeir nokkur Þorsteinsson á einnig að hafa þegið lönd af Geirröði „um Álfafjörð“.²⁴ Ólafur Lárusson taldi líklegast að Örlygsstaðir hefðu verið í landnámi Úlfars og þá hefði landnám Finngeirs einungis tekið yfir Kársstaði.²⁵ E.t.v. geymir hólmgöngusögnin gömul minni um deilur milli landnema á Þórsnesi annarsvegar og Skógarströnd hinsvegar, þar sem þeir fyrrnefndu hafa haft yfirburði. Drápuhlíðar er getið í Landnámu og sömuleiðis í Eyrbyggju. Þar bjó Vigfús nokkur sem Snorri goði lét drepa.

Af þessu má ráða að aðallandnámmin hafi verið annars vegar í Bjarnarhöfn og hins vegar landnám Þórólfs Mostraskeggs. Má segja að valdamiðjur sveitarinnar hafi þannig verið tvær. Einmitt á þessum stöðum voru helstu þungamiðjur og samkomustaðir sveitarinnar: sóknarkirkjur á báðum stöðum (og klaustur á Helgafelli), verslunarstaður í Kumbaravogi í landi Bjarnarhafnar og þingstaður á Þingvöllum í landi Helgafells. Það kemur nokkuð á óvart að Hofsstaðir, sem voru einungis miðlungsjörð og metnir á 20 hdr., séu taldir landnámsjörðin þar, enda var kirkja og höfuðból á Helgafelli. Helgafell er í fornritum talið byggt í annarri umferð, þ.e. af syni landnámsmanns eins og áður var getið. Land á Helgafelli virðist við fyrstu sýn kostameira en Hofsstaðaland, þar er meira undirlendi til ræktunar og að auki mikill fjöldi eyja og hólma undan landi til mikilla hlunninda. Óvíst er hver dýrleiki jarðarinnar var en í jarðabók 1702 segir að hún hafi verið talin 60 hdr. fyrir utan afbýlin Arnarstaði og Þingvelli. Þar með hefur Helgafell verið langhæst metna jörðin í allri Helgafellssveit.

Orri Vésteinsson hefur nýlega fjallað um staðfræði bæja sem hafa orðliðinn *hof* í nafni sínu.²⁶ Hann ályktar að hof merki ‘stórt hús’ eða ‘veisluskála’ og að flestir eða allir slíkir bæir hafi verið settir á eftir að byggð í kring var komin á legg. Ein af rökunum fyrir þessu eru að flestir slíkir bæir voru í besta falli í meðallagi að dýrleika og alls engin stórbýli, en oftast eru landnámsjarðir bæði landmiklar og með hátt jarðamat. Þá hefur hann bent á samhengi milli bæja sem heita Hofstaðir og þingstaða, sem á ljóslega við um Hofsstaði á Þórsnesi. Hugmyndin er sú að í slíkum tilvikum hafi frumbyggjar

²⁴ ÍF I, 127

²⁵ Ólafur Lárusson. 1945. *Landnám á Snæfellsnesi*. Félag Snæfellinga og Hnappdæla í Reykjavík, bls. 104.

²⁶ Orri Vésteinsson: Fyrirlestur á 2. söguþingi 30.5-1.6 2002. „Hann reisti hof mikið hundrað fóta langt ...“ Um uppruna ‘hof’ örnefna og stjórnmal á Íslandi á 10. öld.

Hofsstaðabæja, höfðingjar, verið að nota aðstöðuna til að efla vald sitt, þá með því að byggja bæ sem var ætlað að vera einhverskonar miðstöð í námunda við fjölsóttan valdakjarna. Þetta gæti vissulega verið raunin með Hofsstaði á Þórsnesi. Sé það rétt að Hofsstaðir hafi byggst síðar en Helgafell, eða á svipuðum tíma, má einnig ímynda sér að það hafi ekki endilega verið hugsað sem samkeppni við Helgafell heldur þvert á móti verið þaulskipulagt í samvinnu við Helgafellinga og jafnvel af þeim. Þannig hefðu Hofsstaðir getað verið e.k. útibú frá höfuðbólinu, samkomustaður í þægilegri fjarlægð. Þingstaðnum Þingvöllum hefur einnig verið valinn staður í mátulegri fjarlægð frá höfuðbólinu en þar byggðist síðar samnefndur bær, fyrst getið í heimildum 1378.²⁷ Erfitt er að slá nokkru föstu um upphaf byggðar á Þórsnesi að öðru leyti en þó má ráða af landamerkjum að Jónsnes og Hofstaðir hafi að líkindum tilheyrt sömu einingu og e.t.v. Grunnasundsnes og Ögur einnig. Ólafur Lárusson taldi að Jónsnes væri sama jörð og „Þórsnesland“ sem getið er snemma á 13 öld.²⁸ Á hinn bóginn er alveg ljóst að Dældarkot, Þingvellir og Arnarstaðir byggðust úr Helgafellslandi. Sé þetta rétt er líklegast að Þórsnes hafi upphaflega skipst í tvennt, lína verið dregin milli Hofsstaðavogsbotns og Nesvogsbotns, en þar er skemmstur vegur yfir nesið.

Nafn jarðar	Dýrleiki 1702 í hdr.	Dýrleiki 1847 í hdr.
Arnabotn	óviss	óviss
Fjarðarhorn	óviss	óviss
Hraunfjörður	12	12
Horn	12	12
Selvellir		-
Litlu Seljar	12	í eyði
Stóru Seljar	24	20
Akureyjar	24	24
Bjarnarhöfn	óviss	óviss
Efrakot	-	-
Neðrakot	-	-
Guðnýjarstaðir	12	í eyði
Ámýrar	-	-
Kothraun	12	12
Berserkjahraun	12 (prestur heimtíri títund af 33 hdr.)	12
Hraunháls	-	-
Kóngsbakki	16	16
Kljá	12	12
Staðarbakki	30	30
Gríshóll	12	12
Drápuhlíð	40	30
Arnarstaðir	óvíst	
Hofstaðir	líklega 20 hdr.	20
Jónsnes	óviss, sennilega 16 hdr.	16

²⁷ DI III, 326

²⁸ Ólafur Lárusson 1945, 137

Þingvellir	-	-
Helgafell	í gamalli tíð talið fyrir utan Þingvelli og Arnarstaði 60 hdr.	
Valabjörg	-	-
Undirtún	-	-
Dældarkot	-	-
Saurar	24	24
Hólar	12	12
Svelgsá	20	20
Hrísar	30 eða 40	30
Hrísakot	-	-
Úlfarsfell	12	12
Örlygsstaðir	12	12
Kárstaðir	16 eða 20	20

Tafla 1: Dýrleiki jarða í Helgafellssveit 1702 og 1847

Ef litið er á jarðir í Helgafellssveit og skiptingu þeirra með elstu landnámin í huga má skipta svæðinu í þrennt. Í fyrsta lagi er það Þórsnes, sem þegar hefur verið fjallað um, býsna þétt setið, enda eru landgæði þar með besta móti. Í öðru lagi má nefna að vestast í sveitinni, vestan Stafár, eru tvö landnám á litlu svæði. Bjarnarhöfn ber höfuð og herðar yfir aðrar jarðir þar en það er fátt sem bendir til að ætlun landnámsmanna á þessu svæði hafi verið að sölsa undir sig mikið land og skipta því síðan upp milli landnámsmanna sem síðar komu. E.t.v. hafa þeir ekki haft tækifæri til þess ef land vestan og austan megin við þá hefur þegar verið setið. Jarðirnar eru misstórar og fremur óreglulegar að lögun og þótt hjáleigur hafi byggst upp í tímans rás, t.d. Kothraun og Ámýrar frá Berserkjahrauni og Horn frá Hraunsfirði er fátt sem bendir til að skiptingin hafi verið fyrirfram ákveðin og skipulögð. Í þriðja lagi er það svæðið austan Stafár og allt austur í Álfafjarðarbotn (að Þórsnesi undanskildu). Jarðir þar eru aflangar og eiga land allt frá strandlengjunni og upp til fjalls. Það má ímynda sér að síðastnefnda svæðið hafi verið skipulagt af frumbyggjum á Þórsnesi að einhverju leyti þótt vitanlegi setji landslag alltaf mark sitt á dreifingu bæja og jarðaskiptingu. Stærstu jarðirnar á þessu svæði voru Hrísar (30 eða 40 hdr.), Svelgsá (20 hdr.), Drápuhlíð (30 eða 40 hdr.) og Staðarbakki (30 hdr.). Á þeim öllum voru hálfkirkjur. Líklegt er að upphaflega hafi allt land milli Stafár og Bakkaár heyrt undir jörðina Bakka sem snemma eða jafnvel þegar í upphafi hafi orðið Bakki og Bakki inn meiri, líkt og Eyrbyggja greinir frá,²⁹ en síðar Staðarbakki og Kóngsbakki. Kljá hefur byggst snemma á milli þeirra en hennar er fyrst getið seint á 14. öld.³⁰ Þetta bendir augljóslega til að ekki hafi allar jarðir á strandlengjunni byggst samtímis heldur hafi nokkur stórbýli haft undirtökin og smærri jarðir eins og áður nefnd Kljá og Gríshóll byggst síðar. Úlfarsfell,

²⁹ ÍF IV, 215-216

³⁰ DI III, 326

Örlygsstaðir og Kársstaðir voru einnig í rýrari kantinum en síðastnefnda jörðin þó sýnu stærst og þar var bænhús. Eins og áður var vikið að er líklegt að sagnir um landnám í Álfafjarðarbotni séu að einhverju leyti byggðar á arfsögnum um deilur milli Þórsnesinga og Narfeyringa. Landfræðilega séð eru bæirnir þrír fremur einangraðir frá næstu bæjum á báða vegu, í dallendi sem Úlfarsfell lokar að vestan en Narfeyrarfjall að austanverðu. Þetta hefur vafalaust ráðið miklu um eignarhaldsdeilurnar.

Af örnefnum að dæma hafa tvö býli byggst á stöðum sem voru upphaflega selstöður: Seljar og Selvellir, það síðarnefnda ekki fyrr en á 19. öld. Að auki má nefna Valabjörg sem voru upphaflega selstaða Helgafells en varð sjálfstætt býli seint á 18. öld. Allt bendir til að Seljar hafi orðið sjálfstætt býli mjög snemma, sennilega fljótlega eftir landnám, enda jörðin landmikil, hátt metin og að auki var þar bænhús. Ef til vill má leiða að því getum að þetta skjóti styrkari stöðum undir hugmyndina um takmarkaða útpenslustefnu landnema í Bjarnarhöfn. Landnámsmenn sem skipulögðu sellönd sín svo nálægt bæjum hafi ekki ráðgert að skipta þar út löndum og mynda mikið þéttbýli heldur hafi fyrst og fremst verið um stórbýli að ræða en síðar hafi ásókn í lönd valdið því að t.d. Seljar urðu sjálfstætt býli. Auðvitað er ekki útilokað að land hafi verið numið heldur seinna í Bjarnarhöfn heldur en í nesinu, minna land verið eftir til umráða og því hafi varla verið völ á öðru en að reisa selstöðu fremur nálægt bæ. Óvenju margar selrústir virðast í sveitinni og er eðlilegasta skýringin sú að eyjar á Breiðafirði áttu oft selstöðu á landi gegn verstöðu landjarða í eyjum.

Að lokum skal gefið yfirlit um hjáleigubýggð á svæðinu. Eins og sjá má af eftirfarandi töflu eru heimildir um fjölda hjáleiga og meintra býla. Sum hver virðast byggð mjög snemma en önnur ekki fyrr en á 19.-20. öld.

Númer	nafn býlis	í byggð
SN-241:017	Þórólfsstaðir/Þórustaðir	getið á 14. öld, í eyði á 17. öld (tók af í skriðu)
SN-242:014	Snorrastaðir	óvíst
SN-245:015	Litlu-Seljar	í byggð 1702 (skriðuhætta)
SN-247:021	Hallskot (sama og Neðrakot?)	í byggð 1702, komið í eyði um miðja 19. öld
SN-247:022	Steindórskot (sama og Efrakot?)	í byggð 1702
SN-247:025	Guðnýjarstaðir	getið á 14. öld - ca. 1830
SN-247:027	Skemma	óvíst
SN-247:039	Sjávarhús	óvíst
SN-247:049	Brúarholt (þurrabúð)	óvíst (byggt upp um 1900, í eyði 1910)
SN-247:076	Hafnareyjar	fóru í eyði upp úr 1870
SN-247:084	Efra-Bjarnarhafnarkot	í byggð um 1850
SN-251:010	Níelsarbær (þurrabúð)	byggt 1890
SN-252:035	Kot	óvíst

SN-254:007	Efra-Kot (þar sem nú er Innri Kóngsbakki)	í eyði upp úr 1800
SN-254:062	Neðra Kot	í eyði 1702
SN-254:063	Hóp	byggt um 1890
SN-256:021	Bakkakot	í eyði fyrir 1919
SN-256:022	Vindás	óvíst – talið fornt býli
SN-256:025	Gautsstaðir	óvíst – talið fornt býli
SN-258:007	Innri-Drápuhlíð	
SN-258:026	Hólkot	óvíst
SN-258:037	Þorbeinsstaðir	óvíst
SN-270:012	Teitstóftir	19. öld
SN-270:023	Þingvallakot/Ásgerðarkot	óvíst
SN-270:051	Þingvallatangi (sama og 023?)	óvíst
SN-271:026	Vallstakksey	byggð í lok 17. aldar
SN-271:033	Bygghamar (þurrabúð)	19. öld, í eyði 1888
SN-271:046	Sólheimar	óvíst
SN-271:057	Gata (þurrabúð)	óvíst
SN-271:063	Skjöldur	byggt 1850
SN-274:009	Brettingsstaðir	löngu komið í eyði 1702
SN-274:027	Þorleifsstaðir	óvíst – talið fornt
SN-275:033	Hólkot	óvíst
SN-276:025	? (hjá Tóftavelli)	óvíst
SN-276:035	Brennistaðir	óvíst – talið fornt
SN-276:039	? (undir Svelgsárborg)	óvíst – talið fornt
SN-277:010	Mosvellir	óvíst – talið fornt
SN-277:014	Illugatraðir	óvíst
SN-277:017	? (hjá Tröllkonufossi)	óvíst – talið fornt
SN-277:018	á Tóftum	óvíst – talið fornt
SN-278:010	Hvammur	bústaður Þórólfs-vafasamt
SN-278:017	Spágilsstaðir	óvíst
SN-279:004	Bólstaður	10. öld?
SN-280:008	Hella	getið á 14. öld

Tafla 2: Yfirlit um helstu býli og hjáleigur á svæðinu

Að auki voru nokkur grasnyttjalaus býli og verbúðir í eyjum. Eins og sést af þessu virðast sum svæði í Helgafellssveit hafa verið býsna þéttbýl einhverntíma í fyrndinni. Hæpið er að draga miklar ályktanir af þessu þar sem vettvangskönnun hefur enn ekki farið fram. Þó vekur sérstaka athygli svæðið austan við Þórsnes og inn í Álftafjörð, frá Saurum til Hrísa. Þar virðist mikið af fornlegum rústum. Um mörg þessara meintu býla eru litlar sem engar heimildir og sum eru líkast til sprottin af óskhyggju og fornritaáhuga 19. aldar manna, t.d. Spágilsstaðir og Hvammur. Vettvangskönnun gæti átt eftir að leiða margt nýtt í ljós á þessu svæði og varla að efast um að hún á eftir að bæta nýjum upplýsingum við byggðasöguna

5. Fornleifaskrá

SN-240 Árnabotn

1702: Jarðardýrleiki óviss, en í konungseign. Fyrst getið 1362. Þá seldi Einar Þorláksson Ásgrími ábóta og Helgafellsklaustri Botn og Þórustaði en í staðinn átti Þorbjörn frændi hans að fá kost, klæði og kennslu þar til hann yrði vígður til prests. DI VI, 13 1378 er "Botn iij merkur," í máldaga Helgafells. DI III, 326 1397: "Botn oc þorvstader xxc." DI IV, 166 Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1702, segir: "Árnabotn, nýbýli í Hlíðarlandi [SN-241:018] fram alla götu í dalnum og hefur reiknast fyrir hálfa jörðina. Nú féll skriða á Hlíð og eyðilagðist hún og er nú (1702) í eyði, og verið so í 8 eða 9 ár. Þá var síðan sett nýbýli annað í Árnabotns a) landi hinu megin fjarðarins og kallað Peturshús [nú Fjarðarhorn SN-241]." JÁM V, 341. Árnabotn lagðist í eyði 1920 en er [var] nýttuð frá Fjarðarhorni. Ö-Árnabotn, 1.

Tún 1918: 2,2 ha. Matjurtagarðar: 200 m².. Í Jarðabók Árna og Páls segir ennfremur: "Túnið er sljett og í meðallagi gragott. Engjar nógar og góðar. Hagar í besta máta. Vetrarþungt mjög...Móskurður til eldiviðar. Silungsveiði hefur verið góð, en legst frá. Sölvafjara og marhálmur að nokkru liði. Engjum er hætt við skriðum." JÁM V, 340. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Árnabotn er sæmilegt kot, en þar er nokkuð þrönglengt því há fjöll liggja að á þrjá vegu. Kjarnaland er þarna gott til heyskapar en snjóþungt á vetrum." BS, 447.

SN-240:001 Árnabotn bæjarhóll bústaður

"Árnabotsbærinn stendur innarlega í dal þeim, er gengur upp af botni Hraunsfjarðar, undir grasivöxnum múla [Bæjarmúla]. Túnið nær upp að fjallsbrekkunum," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Árnabotn, 1

SN-240:002 heimild um kálgarð

Á túnakort er merktur matjurtagarður um það bil 30 metra austan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-240:003 heimild um útihús

Á túnakort eru merkt peningshús um það bil 90 metra norðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-240:004 heimild um útihús

Á túnakort eru merkt peningshús um það bil 90 metra norðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-240:005 heimild um útihús

Á túnakort eru merkt peningshús um það bil 60 metra norðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-240:006 heimild um útihús

Á túnakort eru merkt peningshús um það bil 80 metra norðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-240:007 heimild um útihús

Á túnakort eru merkt peningshús um það bil 90 metra norðvestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-240:008 heimild um útihús

Á túnakort eru merkt peningshús um það bil 110 metra norðvestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-240:009 heimild

Á túnakort er merkt rúst um það bil 50 metra suðvestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-240:010 heimild um hlöðu

Á túnakort er merkt hlaða innan við 10 metra suðvestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-240:011 heimild um mógrafir

"Nokkru neðar en miðja vegu milli bæjanna Árnabotns og Fjarðarhorns [SN-241] fellur lækur ofan hlíðina og rennur í ána, heitir hann Merkjalækur...Milli Merkjalækjar og smálækjar, sem er litlu nær Árnabotni, heitir Þrætutunga - er hún í hlíðarhjallanum. Niður frá henni að ánni eru mýrar. Nokkru ofar (innar í dalnum) myndast lækur úr mógröfum, sem eru uppi á bungunni, neðarlega í hlíðinni, heitir hann Rauðusteinalækur," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Árnabotn, 1

SN-240:012 *Múlagangur* heimild um leið

"Vesturhlíð dalsins heitir Rönd og klettarnir yfir henni heita Múlaklettur. Dalurinn milli Bæjarmúla [múlinn ofan bæjarins 001] og Hádegishlíðar heitir Botnsdalur. Upp Múlaklettana, upp af Rönd, er einstigi, er heitir Múlagangur," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Árnabotn, 2

SN-240:013 *Nátthagi* örnefni nátthagi

"Hlíðin vestur frá túninu heitir Nátthagi, nær hann vestur að gili, er heitir Stekkjargil [014]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Árnabotn, 2

SN-240:014 *Stekkjargil* örnefni stekkur

"Hlíðin vestur frá túninu heitir Nátthagi [013], nær hann vestur að gili, er heitir Stekkjargil," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Árnabotn, 2

SN-240:015 *Fossgangur* heimild um leið

"Hlíðin vestur frá túninu heitir Nátthagi [005], nær hann vestur að gili, er heitir Stekkjargil [014]...Upp með Stekkjargili að austan er einstigi er heitir Fossgangur," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Árnabotn, 2-3

SN-240:016 heimild um leið

"Norðan við Hálsgilið, en austurhalli Tröllaháls, er kallaður Hálskinnar, ná þær upp að þjóðvegi, er liggur út yfir Tröllaháls," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Árnabotn, 3

SN-240:017 varða landamerki

"Efst á Tröllahálsi er mýri, sem heitir Hálsmýri. Norðan við mýrina er grjótvarða við þjóðveginn [016], er um hana landamerki milli Árnabotns og Kolgrafa í Eyrarsveit, þar eru og hreppamörk," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Árnabotn, 3

SN-240:018 heimild um fjárhús

"Fyrir norðan bæinn er allbreið og flá laut, eftir henni fellur lækur, sem heitir Prettur. Kemur hann úr mýri, sem er austan við túnið. Niður á bakka gils þessa eða lækjar, er fellur fyrir austan og norðan túnið stóðu fjárhúsin. Eru þar nú tóftir þeirra," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Árnabotn, 1

SN-241 Fjarðarhorn

1702: Jarðadýrleiki óviss, í eigu konungs. Nýbýli í landi Þórólfsstaða/Hlíðar. Þórustaða getið 1362. Þá seldi Einar Þorláksson Ásgrími ábóta og Helgafellsklaustri Botn og Þórustaði en í staðinn átti Þorbjörn frændi hans að fá kost, klæði og kennslu þar til hann yrði vígður til prests. DI VI, 13 Einnig nefnd Péturshús 1702. Konungseign. Jörðin Fjarðarhorn/Péturshús er stofnuð 1693 eða 1694 sem nýbýli úr landi Þórólfsstaða/Hlíðar [SN-241:017], svo segir frá í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1702: "Nú féll skriða á Hlíð og eyðilagðist hún og er nú (1702) í eyði, og verið so í 8 eða 9 ár. Þá var síðan sett nýbýli annað í Árnabotns landi a) landi hinu megin fjarðarins og kallað Peturshús, og urðu nú Peturshús hálflenda á móti Árnabotni, eins og Hlíð hafði áður verið. a) So að kalla, því það er Árnabotns megin, annars var landinu óskift milli Árnabotns og Hlíðar og eins er nú milli Árnabotns og Peturshúsa. Í Jarðabók Andresar Andressonar 1695

stendur Straumhlíð og Árnabotn, en Petushús ekki." JÁM V, 341. Jörðin féll í eyði 1945. Guðbrandur Sigurðsson 1957, 61.

Tún 1918: 1,8 ha. Matjurtagarðar: 500 m². Í Jarðabók Árna og Páls segir enn fremur: "Túnið er so nær ekkert en nú. Engjar miklar og góðar. Hagar í besta máta. Vetrarþungt mjög...Móskurður bjarglegur. Silungsveiði hefur verið góð, en legst frá. Sölvatekja mjög lítil. Marhálmur að gagni nokkru. Bát á ábúandi, sem sjaldan gengur til fiski. Engjum er hætt við spillingu af skriðum." JÁM V, 339. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Jörðin liggur fyrir botni Hraunsfjarðar og nær vestur að Gjafa og niður Straumhlíð....Á Fjarðarhorni eru góðar hagar og nægar slægjur. Veiði er í Fjarðarhornsa."BS, 447.

SN-241:001 *Fjarðarhorn* bæjarhóll bústaður
Bærinn stendur sunnarlega í túninu miðju skv. túnakorti frá 1918.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-241:002 heimild um útihús
U.þ.b. 40 m suðvestan við bæinn [001] er merkt peningshús á túnakoti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-241:003 heimild um útihús
U.þ.b. 60 m norðaustan við bæinn [001] er merkt peningshús á túnakoti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-241:004 heimild um útihús
U.þ.b.70 m norðaustan við bæinn [001] er merkt peningshús á túnakoti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-241:005 heimild um útihús
U.þ.b. 70 m norðaustan við bæinn [001] og fast vestan við peningshús [004] er merkt peningshús á túnakoti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-241:006 heimild um hlöðu
U.þ.b. 80 m norðaustan við bæinn [001] og fast norðan við peningshús [004] og [005] er merkt hlaða á túnakoti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-241:007 heimild um útihús
U.þ.b. 90 m norðan við bæinn [001] er merkt peninghús á túnakoti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-241:008 heimild um útihús
U.þ.b. 100 m norðan við bæinn [001] er merkt peninghús á túnakoti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-241:009 heimild um hlöðu
Innan við 10 m norðan við bæinn [001] er merkt hlaða á túnakoti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-241:010 heimild um kartöflugarður
U.þ.b. 40 m suðvestan við bæinn [001] er merktur matjurtagarður á túnakoti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-241:011 heimild um kartöflugarður
Innan við 20 m vestan við bæinn [001] er merktur matjurtagarður á túnakoti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-241:012 heimild um kartöflugarður
U.þ.b. 70 m norðaustan við bæinn [001] er merktur matjurtagarður á túnakoti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-241:013 heimild
U.þ.b.100 m norðaustan við bæinn [001] er merkt rúst á túnakoti.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-241:014 örnefni hesthús

"Austur og upp frá bænum eru fjárhús [013], upp frá þeim heitir Hólavöllur, norðan við hann heitir Hesthúsvöllur, milli þeirra rennur smálækur," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Fjarðarhorn, 1

SN-241:015 Flæðiengi örnefni áveita

"Hlíðin suður frá bænum [001] heitir Bungur...Niður frá Bungunum, niður að ánni og upp að Merkjalæk heitir Flæðiengi," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Fjarðarhorn, 1

SN-241:016 heimild um leið

"Fyrir utan Botnsá er Þórðareyri, er nokkur hluti hennar í Fjarðarhornslandi. Upp frá eyrinni heita Hálskinnar, upp frá þeim, fyrir ofan götuna er Gjafabekkur," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Fjarðarhorn, 1

SN-241:017 Þórólfsstaðir bæjarstæði býli

"Hlíðin fyrir vestan Hraunsfjörðinn heitir Straumhlíð. Ofarlega í Straumhlíð er eyðibýli, er heitir Þórólfsstaðir (Þórustaðir), þar er nú stekkjarrúst, er því stundum kallað á stekkrum," segir í örnefnaskrá. Jörð þessi kallast einnig Hlíð og Straumhlíð. Árið 1332 seldi Einar Þorláksson klaustrinu á Helgafelli jarðirnar Botn og Þórastaði í Helgafellssveit. Er hugsanlegt að Þórastaðir sé sama jörð og síðar var kölluð Þórólfsstaðir og Þórustaðir. 1397: "Botn oc þorvstader xxc."

Í Jarðabók Árna og Páls frá 1702 segir að Þórólfsstaðir séu afbýli frá Árnabotni [SN-240] og Hraunfirði [SN-242]: "...er Þorolfstader almennilega kallaði Hlíð rectius, sem fyrir nokkrum árum hefur verið lögbýlisjörð, en nú bær þar og tún að mestu tekið af skriðu og í staðinn upp komnar Péturshús og Árnabotn...Heyskapur er allur áður talinn með hinum býlunum...Móskurð þar ábúandi allan til að kaupa. Þessa hjábýlis hús og túns eftirstöðvar eru í háska af yfirvofandi skriðufalli. Hlíð (nokkrir kalla Straumhlíð) meinast fyrrum heitið hafa Þórólfsstaðir eða Þórustaðir. Var lögbýlisjörð."

Heimildir:Ö-Hraunfjörður, 2; JÁM V, 340-341; DI III, 312; DI IV, 166

SN-241:018 heimild um mógrafir

"Móskurður bjarglegur," segir í Jarðabók Árna og Páls.

Heimildir:JÁM V, 339

SN-241:019 heimild um fjárhús

"Austur og upp frá bænum eru fjárhús, upp frá þeim heitir Hólavöllur," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Fjarðarhorn, 1

SN-242 Hraunfjörður

1702: Jarðardýrleiki 12 hdr, og er þá í konungseign. JÁM V, 338. Landnámsjörð: "Auðun stoti, son Vála ens sterka, nam Hraunsfjörð allan fyrir ofan Hraun, á milli Svínnavats ok Tröllaháls; hann bjó í Hraunfirði ok var mikill fyrir sér ok sterkr." ÍF I, 120 Auðun kemur einnig fyrir í Eyrbyggja sögu sbr. ÍF IV, 21. Getið 1362: "Hraunsiordur. Eynar þorlakszson gaff j testamentizgioff sijna Helgafellzklostre jordina Hronsfiord og skilde a hana omagauist. Anno 1362." DI III, 182 Jörðin metin á 20 hdr. 1397 sbr. DI IV, 166 Í Byggðum Snæfellsness segir: Veiðiréttur fylgir í Hraunsfjarðarvatni og Þórsá móti Horni [SN-243]. Í landinu eru rústir af eyðibýlinu Snorrastöðum [SN-242:014]. Jörðin fór í eyði 1958. BS, 447.

Tún 1918: 2,5 ha. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1702, segir: "Túnið þýft, grýtt og grasgefið. Engjar hafa verið góðar en spillast af sandi. Hagar góðir. Selstaða í besta lagi í heimalandi og þar slægjur, en mjög erfitt til að sækja. Vetrarpungt. Útigangur góður meðan næst...Móskurður að mestu þrotinn. Silungsveiði lítil. Vatnsból erfitt á vetrardag. Jörðin spillist mjög af skriðum." JÁM V, 338. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Hérna er víðáttumikið slægjuland og nærtækt og einnig uppi á fjalli í Seljadal. Hagar eru góðir á láglendi og fjalllendi." BS, 447.

SN-242:001 Hraunfjörður bæjarhóll bústaður

"Vestan við bæinn, sem stendur í miðju túninu, fellur lækur, sem kallaður er Bæjarlækur," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-242:002 heimild um útihús

U.þ.b. 20 m suðaustan við bæinn [001] er merkt peningshús á túnakorti.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-242:003 heimild um útihús

U.þ.b. 90 m sunnan við bæinn [001] er merkt peningshús á túnakorti.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-242:004 heimild um útihús

U.þ.b. 80 m suðvestan við bæinn [001] er merkt peningshús á túnakorti.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-242:005 heimild um útihús

U.þ.b. 40 m vestan við bæinn [001] er merkt peningshús á túnakorti.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-242:006 heimild um hlöðu

Innan við 20 m suðvestan við bæinn [001] er merkt peningshús á túnakorti.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-242:007 heimild um leið

"Upp með [Bæjar]læknum [sjá 001] liggur gata heim túnið, móts við bæinn [001] skiptist hún, liggur önnur [007] austur yfir lækinn og heim á hlaðið, en hin beygist og liggur vestur úr túninu," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hraunfjörður, 1

SN-242:008 *Hesthúsatún* örnefni hesthús

"Túnið fyrir vestan og neðan við götuna [007] heitir Hesthúsatún, neðan til í því er sléttur völlur, sem heitir Magáll," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hraunfjörður, 1

SN-242:009 *Fjárhúsatún* örnefni fjárhús

"Fyrir ofan götuna [007], en vestan [Bæjar]lækjarins er kallað Fjárhúsatún (eða Húsatún)," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hraunfjörður, 1

SN-242:010 *Veita* örnefni áveita

"Neðan við túnið er mýri, sem kölluð er veita," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hraunfjörður, 1

SN-242:011 *Seljadalur* heimild um sel

"Dalurinn suður frá bæjunum í Hraunfirði og Horni heitir Bæjardalur, eftir dalnum fellur smá á, sem heitir Hraunsfjarðará... þar til gil, sem heitir Gyltugil, fellur í hana austanfrá, ræður það merkjum eftir það upp í kletta, er heita Hádegisklettur. Sunnan við Hádegiskletta eru hæðir á brúninni, sem heita Torfdalskúlur [011]...Suðaustan við kúlnar er stór dalur, sem heitir Seljadalur. Í honum er mjög stórt vatn sem heitir Hraunsfjarðarvatn (í Landnámu kallað Hjarðarvatn) Suðurhlíðin á Torfdalskúlum er kölluð Seljabrekkur, neðst í þeim, niður við vatnið, eru seljarústir," segir í örnefnaskrá.

Guðbrandur Sigurðsson ritaði lýsingu á rústunum í Árbók hins íslenska fornleifafélags 1961: "Hinar fornu seltóftir á Seljadal eru 300-400 metra norður frá suðurenda Hraunsfjarðarvatns undir vesturhlið dalsins á hallalitlu og gróðursælu graslendi. Tóftirnar eru allmargar, og virtist mér mega greina þær sem hér segir: I. Stærsta tóftin, 4,0 x 1,7 m snýr frá vestri til austurs með dyr á austurgafli. Þessari tóft hefur verið raskað á síðari árum á þann hátt, að það virðist hafa verið stungið upp úr gólfinu og hún þannig dýpkuð um skóflustungu, en veggir hennar halda nákvæmlega sínum forna svip. Gamall bóndi frá Hraunfirði sagði mér, að hann hefði heyrt orðróm um, að einn Hraunsfjarðarbóndi hefði tekið upp mó á Seljadal, þurrkað hann þar og flutt hann í þessa tóft eftir að hafa stungið upp úr henni. Móinn dró hann svo um veturinn heim á sleða. II. Fast við norðurvegg fyrrnefndrar tóftar er önnur tóft með dyrum mót norðri, 2 x 2 m að stærð. III. Um það bil 20-30 m norðvestur frá fyrrnefndum tóftum er ein seltóft um 2 m í þvermál, sem virðist hafa verið hringlaga og hlaðin saman í toppinn, með dyr mót norðri. IV. Um 40 m norður frá seltóft I er ein tóft, sem snýr frá vestri til austurs, 3 x 2 m að stærð. Þessi tóft hefur að líkindum verið eitthvað lengri, þó nú verði ekki um það vitað. Seinni tíðar menn hafa raskað seltóftinni með því að byggja fjárbyrgi þannig, að austurgafli seltóftar lenti undir vesturvegg

byrgisins. Gera má ráð fyrir því, að auk gaflsins hafi einnig nokkuð af lengd seltóftar horfið undir fjárbyrgið. Þætti mér líklegast, að hér hefðu staðið samn 2-3 seltóftir. V. Bein norður af síðastnefndri seltóft er ein tóft, að stærð 3 x 2 m. Allar þessar seltóftir eru jafnfornlegar og virðast vera frá sama tíma. Þær eru byggðar eingöngu úr torfi, enda er ekkert grjót nærtækt. Eg leitaði út frá selinu að kvíunum án árangurs. en skammt neðan við tóftir I og II fann ég einkennilegan reit af smápýfi, langan og mjóan. Kom mér til hugar, að hér væru leifar af kvíum. Hér er alls staðar gljúpur og geysilega þykkur jarðvegur....Ég vil geta þess, að örskammt norðan við seltóftirnar fellur silfurtær fjallalind niður. Það hefur verið föst venja að b byggja selin við rennandi læk eða lind. Það er sannfæring mín, að á Seljadal hafi staðið tvö sel og að helzt tvær seltóftir hafi horfið undir áður nefndt fjárbyrgi. Nafn dalsins bendir einnig til þess. Annað selið kann að hafa tilheyrt Snorrastaðum, sem stóðu skammt vestur frá bænum Hraunfirði."

Heimildir:Ö-Hraunfjörður, 1-2; Guðbrandur Sigurðsson 1961, 86-87

SN-242:012 *Torfdalur* örnefni rista

"Dalurinn suður frá bæjunum í Hraunfirði og Horni heitir Bæjardalur, eftir dalnum fellur smá á, sem heitir Hraunsfjarðará... þar til gil, sem heitir Gyltugil, fellur í hana austanfrá, ræður það merkjum eftir það upp í kletta, er heita Hádegisklettur. Sunnan við Hádegiskletta eru hæðir á brúninni, sem heita Torfdalskúlur...Vestan við Torfdalskúlur er dalur, sem heitir Torfdalur, eftir honum fellur lækur, er síðan fellur ofan í botn Bæjardals..., " segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hraunfjörður, 1-2

SN-242:013 *Stekkjarholt* örnefni stekkur

"Norðvesturhlíð Hraunsfjarðarhrynu heitir Hraunsfjarðarhlíð, neðan hennar er víðáttumikill flói, sem einu nafni er nefndur Hraunsfjarðarflói. Í flóanum eru eftirfarandi örnefni: Nokkuð vestur frá Hraunsfjarðartúninu er holt í flóanum, sem heitir Stekkjarholt. Nokkru vestar er annað holt, sem heitir Hvítingsholt. Milli þessara holta fellur lækur, sem heitir Stekkjarlækur," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hraunfjörður, 2

SN-242:014 *Snorrastaðir* bæjarstæði býli

"Norðvesturhlíð Hraunsfjarðarhrynu heitir Hraunsfjarðarhlíð, neðan hennar er víðáttumikill flói, sem einu nafni er nefndur Hraunsfjarðarflói. Í flóanum eru eftirfarandi örnefni: Nokkuð vestur frá Hraunsfjarðartúninu er holt í flóanum, sem heitir Stekkjarholt. Nokkru vestar er annað holt, sem heitir Hvítingsholt...Niður frá Hvítingsholti er hvammur við fjörðinn, sem heitir Myrruhvammur, eftir honum fellur lækur, sem heitir Snorrastaðalækur...Vestan við Snorrastaðalæk, vestur af Hvítingsholti, er fornt eyðibýli, sem heitir Snorrastaðir, sér þar fyrir tóftum og túngarði [017]," segir í örnefnaskrá.

"Ofarlega í Hraunsfjarðarflóa er eyðibýlið Snorrastaðir. Það stendur vestan við læk, sem Snorrastaðalækur heitir. Eftir ummerkjum að dæma hefur þetta verið allmikið býli og haldizt lengi í byggð. Rústir eru þarna miklar, en húsaskipan óglögg. Tún hefur verið nokkuð stórt, girt með túngarði [017]...Enginn veit nú hvaða Snorra býlið er kennt né hvenær það hefur fallið í eyði," segir í grein Guðbrands Sigurðssonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags.

Heimildir:Ö-Hraunfjörður, 2-3; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 61

SN-242:015 *Vaðilshöfði* örnefni vað

"Landamerki milli Hraunsfjarðar og Fjarðarhorns eru um læk er kemur ofan Hraunsfjarðarhlíð vestarlega og fellur í Hraunfjörð austan við Vaðilshöfða (Vaðlahöfða)," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hraunfjörður, 3

SN-242:016 heimild um mógrafir

1702: "Móskurður að mestu þrotinn," segir í Jarðabók Árna og Páls.

Heimildir:JÁM V, 338

SN-242:017 heimild um túngarð

"...Snorrastaðir [014], sér þar fyrir tóftum og túngarði," segir í örnefnaskrá. "Tún hefur verið nokkuð stórt, girt með túngarði," segir í grein Guðbrands Sigurðssonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags.

Heimildir:Ö-Hraunfjörður, 2-3; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 61

SN-242:018 *Steinbogi* brú

"Svo einkennilega vill til, að á þessum vegi í fjallinu er steinbrú yfir gjána, sem í daglegu tali er nefnd Steinbogi. Enginn vottur til steinbogamyndunar er sýnilegur á þessum stað, eins og víða má sjá, þar sem steinbogar liggja áfram í beina stefnu yfir langan veg. Fyrir leikmannsaugum verður ekki annað séð en að brúin sé af mannahöndum gerð, á þann einfalda hátt að stór hella sé lögð yfir gjána og ná endar hennar út yfir

gjárbakkabrúnir befggja megin...Hellan virðist vera um það bil 7 fóta löng og 3-4 fet á breidd, hún virðist vera allþykk...Ekki má taka þessa lýsingu mína af brúnni á Gjá í Horninu sem bókstaflega rétta. Hún byggist á lauslegri yfirsýn ófaglærðs manns í þeim efnum og er gjörð í þeim tilgangi að vekja athygli á því, hvort ekki sé ástæða til frekari rannsóknar faglærðra manna. Ef brúin er gjörð af mannahöndum, má telja líklegt, að hún sé handaverk fyrsta landnemans, Auðuns Stota í Hraunfirði."

Heimildir: Guðbrandur Sigurðsson 168, 120-121

SN-243 Horn

1702: 12 hdr. og í konungseign. JÁM V, 337. 1360 selur Snorri Andrússon klaustrinu á Helgafelli jörðina fyrir fjórðung í Berserkseyri og lausafé að auki: "var þetta kaup þeirra abota Asgrimz og snorra Andriessonar að snorre selur abota Jord að Horne með öllum þeim gognum og gædum sem þui landi fylgia a og hann varð fremst eigandi að. Hier j mot gefur aboti j bersersseyre fiordung með öllum þeim gognum og gædum sem abotin varð fremst eigandi að...og leiguburd af halfri akurey með tueggia kugillda leigu...." DI VI, 12 Jörðin metin á 16 hdr. 1397 sbr. DI IV, 166 Selvellir [SN-244] voru byggðir út úr jörðinni. Jörðin féll í eyði 1920 og lögð undir Hraunsfjörð [SN-242]. Guðbrandur Sigurðsson 1957, 60.

Tún 1918: 0,9 ha. þar af hluti sléttaður. Matjurtagarðar: 200 m². Í Jarðabók Árna og Páls frá árinu 1702 segir: "Túnið þýft, í meðallagi gott. Engjar heima sendnar mýrar, en á fjalli eru slægjur, gagnlegar en langt í burtu. Hagar eru góðir og víðlendir. Selstaða góð í heimalandi. Vetarþúngt stundum. Útigángur rjett góður þegar verst...Móskurður lakur, þó nokkur. Silungsveiði má vera þó lítil sje. Sölvafjara nokkur. Á jörðina rennur stundum leir og sandur, so jafnvel spillir nokkuð túni." JÁM V, 337-338. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Horn er allgóð jörð með notagóðar slægjur og góða sumarhaga." BS, 446.

SN-243:001 Horn bæjarhóll bústaður

"Bærinn stóð norðvestan undir múla þeim eða hálsi, er gengur fram milli Selvalla [SN-244] og Horns. Berserkjahraun liggur því nær fast að múlanum austanverðum," segir í örnefnaskrá. Í grein Guðbrands Sigurðssonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags segir: "Nú hefur jörð þessi verið lögð undir Hraunsfjörð [SN-242], túnið allt plægt upp og allar húsarústir verið jafnaðar við jörðu. Sér þess nú engin merki..."

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Horn, 1; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 60

SN-243:002 heimild um útihús

Innan við 10 m vestan við bæinn [001] er merkt peningshús á túnakoti.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-243:003 heimild um útihús

Innan við 10 m norðan við bæinn [001] er merkt peningshús á túnakoti.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-243:004 heimild um útihús

U.þ.b. 50 m norðaustan við bæinn [001] er merkt peningshús á túnakoti.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-243:005 heimild um kartöflugarður

U.þ.b. 30 m austan við bæinn [001] er merktur matjurtagarður á túnakoti.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-243:006 Húsatún örnefni útihús

"Norðvestur frá bænum [001] var kallað Húsatún," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Horn, 1

SN-243:007 Hesthúsatún örnefni hesthús

"Norðvestur frá bænum [001] var kallað Húsatún [006] en suður frá bænum Hesthúsatún, milli þess og heimatúnsins fellur lækur, sem heitir Bæjarlækur," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Horn, 1

SN-243:008 Hjallhóll örnefni hjallur

"Norðvestur frá bænum [001] er hóll, sem heitir Hjallhóll," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Horn, 1

SN-243:009 *Nátthagi* heimild um nátthaga

"Hlíðin austur frá túninu er kölluð Háhlíð. Ofan Hálsendann fellur lækur, sem heitir Rauðkúlulækur, og rennur vestur með hrauninu og heitir þá Hraunlækur...Á sléttunni milli hraunsins og hálshlíðarinnar er við hraunið stór grjótgirðing, sem heitir Nátthagi, er hann að nokkru leyti vik inni hraunið," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Horn, 1

SN-243:010 *Gagngötuklif* heimild um leið

"Þjóðvegurinn, sem liggur út eftir Helgafellssveit, liggur út eftir Berserkjahrauni. Þar sem vegurinn liggur ofan hraunröndina er klif, sem heitir Gagngötuklif, og er það mjög bratt," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Horn, 1

SN-243:011 *Á Stykkjunum* heimild um stekk

"Norðan Hraunlækjarins, vestur frá Nátthaga [009], heldur hraunröndin áfram vestur eftir og lækkar allmikið nokkru fyrir vestan Nátthagann. Þar sem hraunið er farið að lækka er breitt vik inni hraunið, í því er stekkjarrúst og fjárrétt [012], er þar oftast kallað á Stykkjunum eða á Stekkjunum," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Horn, 2

SN-243:012 *Á Stykkjunum* heimild um rétt

"Norðan Hraunlækjarins, vestur frá Nátthaga [009], heldur hraunröndin áfram vestur eftir og lækkar allmikið nokkru fyrir vestan Nátthagann. Þar sem hraunið er farið að lækka er breitt vik inni hraunið, í því er stekkjarrúst [011] og fjárrétt, er þar oftast kallað á Stykkjunum eða á Stekkjunum," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Horn, 2

SN-243:013 *Kirkjustígur* heimild um leið

"Allur ytri hluti Berserkjahrauns er í Hornslandi. Frá Horni liggur gata niður með Hraunsfjarðará og frá henni yfir Melana og Hraunlækinn og þaðan norður yfir hraunið, gatan yfir það heitir Kirkjustígur, er þessi leið farin þegar farið er frá Horni og Hraunsfirði til kirkju í Bjarnarhöfn," segir í örnefnaskrá. Líklega sama leið og Guðbrandur Sigurðsson nefnir í grein sinni: "Þeir menn sem komu sunnan Vatnaheiði í verzlunarferðum til Kumbaravogs, fóru frá Hraunsfirði svonefndan Kirkjustíg yfir Mjósundahraun, þá norður Kothraunssanda til Bjarnarhafnar."

Heimildir:Ö-Horn, 3; Guðbrandur Sigurðsson 1968, 120

SN-243:014 *Fjarðarhornsgata* heimild um leið

"Vestan Kirkjustígs [013] er mjög breitt hraunnes er því nær lokar Hraunsfirði, er það kallað Mjósundahraun. Þar sem skemmst er milli Mjósundahrauns og Straumhlíðar, vestan fjarðarins, heitir Mjósund..."Nokkru vestar en Kirkjustígur [013] liggur yfir Mjósundahraun er önnur gata yfir það sem kölluð er Fjarðarhornsgata. Er hún farin frá Fjarðarhorni [SN-241] til Bjarnarhafnar," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Horn, 3

SN-243:015 *Búðanes* heimild um tóftir

"Suður úr Mjósundahrauni gengur breitt en fremur lágt hraunnes, sem heitir Búðanes, í því eru nokkrar rústir," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Horn, 4

SN-243:016 *Kaplavað* heimild um vað

"Undan Búðanesi [sjá 015] er vað yfir Hraunsfjörð, sem heitir Kaplavað," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Horn, 4

SN-244 Selvellir

Jörðinni Horni [SN-243] var skipt í tvær sjálfstæðar jarðir. Nýbýlið var byggt í sellandi Horns og nefnt Selvellir. GS. Árbók 1955-1956, 59. Í Sýslu og sóknalýsingum árið 1842 segir: "Nýbýli er hér í sóknum ekkert utan Selvellir, hvorra áður er getið, eiginlega 1/2 Horn [SN-243]. Þeir eru byggðir hér um fyrir 20 árum." SS, 198. Í Byggðum Snæfellsness segir: Hús eru þarna sem veiðimenn eiga og sumarbústaður er risinn á jörðinni. Fór í eyði 1937. BS, 446.

Tún 1918: 1,5 ha. "Túnið liggur niður frá bænum á löngu uppgrónum vikubungum og var orðið furðu stórt,

áður en jörðin féll í eyði."GS. Árbók 1955-1956, 59. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Selvellir er lítið en notagott býli, sem byggt var úr Hornslandi í byrjun 19. aldar. Þarna eru engjar, sem Selvallavatn flæðir yfir á haustin en koma þíðar undan ísnum á vorin og spruttu vel. Einnig eru slægjur í fjallinu. Sumarhagar eru góðir en snjóþungt á vetrum. Silungsveiði var góð í vatninu og er enn." BS, 446.

SN-244:001 *Sellvellir* bæjarhóll bústaður

"Selvallabærinn stendur norðan undir allháu klettafjalli, en sunnan við Selvallavatn (áður Svínavatn)," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Sellvellir, 1

SN-244:002 heimild um heygarð

U.þ.b. 10 norðvestan við bæinn [001] er merktur heygarður á túnakoti.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-244:003 heimild um útihús

U.þ.b. 80 norðaustan við bæinn [001] er merkt peningshús á túnakoti.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-244:004 heimild um útihús

U.þ.b. 90 m norðaustan við bæinn [001] er merkt peningshús á túnakoti.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-244:005 *Fjárhúsaóll* heimild um fjárhús

"Austnorður frá bænum er allastór hóll, sem kallaður er Fjárhúsaóll, aðeins nokkur hluti hans er í túninu," segir í örnefnaskrá Sellvalla. "Fjárhúsaóll: Það nafn ekki notað svo ég [Lárus Halldórsson frá Sellvöllum] muni. Kallaðir Efrihólar, stundum Húsatún. Þar voru fjárhús og hlaða [008]," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Sellvalla.

Heimildir:Ö-Sellvellir, 1; Ö-Sellvellir ath.og viðb., 1

SN-244:006 *Stekkjargil* örnefni stekkur

"Nokkuð austur frá túninu fellur gil, er heitir Stekkjargil, rennur það eftir dal, sem heitir Stekkjardalur," segir í örnefnaskrá.

"Stekkjargil: Nafnið vísast gamalt en ekki notað í seinni tíð, enda enginn stekkur þar á þessari öld," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Sellvalla.

Heimildir:Ö-Sellvellir, 1; Ö-Sellvellir ath.og viðb., 2

SN-244:007 heimild um brú

"Vatnaá ræður merkjum til Hraunsfjarðarvatns...Þaðan eru merkin með vatninu norður að Steinboga, sem er djúp gjá, yfir gjána er mjó steinbrú, sem er líklega hinn eiginlegi steinbogi," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Sellvellir, 1-2

SN-244:008 *Fjárhúsaóll* heimild um hlöðu

"Austnorður frá bænum er allastór hóll, sem kallaður er Fjárhúsaóll, aðeins nokkur hluti hans er í túninu," segir í örnefnaskrá Sellvalla. "Fjárhúsaóll: Það nafn ekki notað svo ég [Lárus Halldórsson frá Sellvöllum] muni. Kallaðir Efrihólar, stundum Húsatún. Þar voru fjárhús [005] og hlaða," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Sellvalla.

Heimildir:Ö-Sellvellir, 1; Ö-Sellvellir ath.og viðb., 1

SN-244:009 heimild um leið

"Innrabarð, lyngi vaxinn ás frá fjallshlíð að Seftjörn, en djúpur skurður (vatnsrás) skilur hann frá hólunum, og yfir barðið var gatan heim að bænum þegar komið var austan úr sveitinni eða sunnan yfir fjall (innan úr sveit og inn yfir fjall)," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Sellvellir ath.og viðb., 1

SN-244:010 heimild um kvíar

"Kvíarnar voru rétt við heimreiðina [009], í kvosinni milli Efrihóla [sjá 005 og 008] og fjallsins, sem kallað var Hæðin, enda móbergsrani út úr meginfjallinu," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Sellvalla.

Síðar segir í sömu heimild: "Árklettur skipti lögnum milli Hrauns og Sellvalla eftir línu í sjónhending frá klettinum í grænan læk í brekkunni austan við Fossá. En þaðan töldust landamerki bein lína upp í nyrsta hluta Hafrafellsborga. Í Sellvallamúla rétt sunnan þessara marka var setið hjá kvíaám, en fært var frá a.m.k. til 1930."

Heimildir:Ö-Svellir ath.og viðb., 1, 4

SN-244:011 frásögn náttthagi

"Í hvamminum heyrði ég talað um gamlan náttthaga. Þar geymdu langferðamenn hesta sína...Í Hálsbrekkunni upp af Vestureyrum var grösug brekka brekka, Hallandaflöt. Nú er þar urðin ein. Náttthagi og heimarétt er í kima við hraunbrúnina á móts við Einbúa [019]," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Selvalla.

Heimildir:Ö-Svellir ath.og viðb., 2

SN-244:012 heimild um leið

"Bæjarlækurinn bætist svo við litlu neðar [en Einbúi 019]. Enn neðar var grjóttgarður[020] úr blágrýtishullungum eftir bakkanum til að verja lægsta hluta túnsins fyrir ágangi vatns og framburðar. Þar hjá var ullin þvegin og þurrkuð á grjóttgarðinum [sjá þvottastað 021]. Litlu neðar var farin hæg gönguleið yfir Selvallaháls (Hornsháls). Þar í hlíðarfætinum er Grásteinn, stakur og auðkennilegur," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Selvalla.

Heimildir:Ö-Svellir ath.og viðb., 3

SN-244:013 *Selvallaflói* heimild um mógrafir

"Frá Fossá er flatlendi vestur að Stekkjargili [006], Selvallaflói syðst. Þar var aðalmótak Selvalla. Norðar tekur Móholtíð við, síðan þurrir mórar allt niður undir Spotta," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Selvalla.

Heimildir:Ö-Svellir ath.og viðb., 2

SN-244:014 *Klauf* heimild um leið

"Í fjallshlíðinn vestan [Stekkjargilsins [006], skammt sunnan við Klappirnar, er móbergsgljúfur sem nefnist Klauf. Þar um lá styttri gönguleið ef farið var í mógrafir [013] eða hugað að fénaði inn í Kjós," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Selvalla.

Heimildir:Ö-Svellir ath.og viðb., 2

SN-244:015 heimild um vatnsból

"Við [Bæjar]lækin lágu hlaðin þrep af brekkubrún og niður að vatnsbólinu," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Selvalla.

Heimildir:Ö-Svellir ath.og viðb., 3

SN-244:016 *Stekkjargatan* heimild um leið

"Við [Bæjar]lækin lágu hlaðin þrep af brekkubrún og niður að vatnsbólinu [015]. Rétt þar hjá lá Stekkjargatan yfir lækin, framhjá Stórakletti [018] þar sem huldufólkið söng - og síðan upp og yfir Barðið. Á vinstri hönd gnæfir Hádegisklettur í miðri móbergshlíðinni en ber við loft frá bænum [001] séð...Vestan Barðsins rennur nokkuð vatnsmikið gil sem á upptök hátt í fjalli. Þ.J. nefnir það "læk" og heiti Skonsugil. Handan þess endar Stekkjargatan í grænum smáhvammi, Stekkjarhvammi [017].," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Selvalla.

Heimildir:Ö-Svellir ath.og viðb., 3

SN-244:017 *Stekkjjarhvammur* heimild um stekk

"Við [Bæjar]lækin lágu hlaðin þrep af brekkubrún og niður að vatnsbólinu [015]. Rétt þar hjá lá Stekkjargatan [016] yfir lækin, framhjá Stórakletti [018] þar sem huldufólkið söng - og síðan upp og yfir Barðið...Vestan Barðsins rennur nokkuð vatnsmikið gil sem á upptök hátt í fjalli...Handan þess endar Stekkjargatan í grænum smáhvammi, Stekkjarhvammi. Þar er stekkurinn undir stórum kletti og heitir gilið þá líka Stekkjargil," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Selvalla.

Heimildir:Ö-Svellir ath.og viðb., 3

SN-244:018 *Stóriklettur* þjóðsaga huldufólksbústaður

"Við [Bæjar]lækin lágu hlaðin þrep af brekkubrún og niður að vatnsbólinu [015]. Rétt þar hjá lá Stekkjargatan yfir lækin [sjá leið 016 og stekk 017], framhjá Stórakletti þar sem huldufólkið söng - og síðan upp og yfir Barðið," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Selvalla.

Heimildir:Ö-Svellir ath.og viðb., 3

SN-244:019 *Einbúi* þjóðsaga huldufólksbústaður

"Nóngjá: Þaðan kemur Nóngil, sem fellur út í Stekkjargilið [006 eða 017] í fögrum hvammi. Stór klettur þar heitir Einbúi. Gilið er stundum kennt við hann [Einbúagil]. Álfabústaður," segir í athugasemdum og viðbótum

við örnefnaskrá Selvalla.

Heimildir:Ö-Selvellir ath.og viðb., 3

SN-244:020 heimild um varnargarður

"Bæjarlækurinn bætist svo við litlu neðar [en Einbúi 019]. Enn neðar var grjótgarður úr blágrýtishnullungum eftir bakkanum til að verja lægsta hluta túnsins fyrir ágangi vatns og framburðar. Þar hjá var ullin þvegin og þurrkuð á grjótgarðinum [sjá þvottastaður 021]," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Selvalla.

Heimildir:Ö-Selvellir ath.og viðb., 3

SN-244:021 heimild um þvottastað

"Bæjarlækurinn bætist svo við litlu neðar [en Einbúi 019]. Enn neðar var grjótgarður[020] úr blágrýtishnullungum eftir bakkanum til að verja lægsta hluta túnsins fyrir ágangi vatns og framburðar. Þar hjá var ullin þvegin og þurrkuð á grjótgarðinum," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Selvalla.

Heimildir:Ö-Selvellir ath.og viðb., 3

SN-244:022 *Tæpagata* heimild um leið

"...nyrst á hálsbrúninni upp af Tæpugötu þar sem þrengst er milli hrauns og hlíðar," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Selvalla.

Heimildir:Ö-Selvellir ath.og viðb., 4

SN-244:023 heimild um leið

"Reiðgatan "inn með hraunum" lá frá "Gamlaklifi" sem er forn og falleg vegagerð, þar sem Gagngata [sjá Gagngötuklif SN- 243:010] liggur vestur af hraunbrúninni...gatan sveigir meðfram Hraunlæknum sem er vatnslítill, um Tæpugötu [022] í brattri hlíð, um votlendi og loks yfir tvo grjóthryggi, Efri- og Neðrihrygg, yfir Vikið og grösuga lækjarbakka og loks heim eyrarnar, yfir Stekkjargilið [006 eða 017] þar og loks yfir Neðrihóla og heim á tún," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Selvalla.

Heimildir:Ö-Selvellir ath.og viðb., 4

SN-244:024 *Húsaklettur* örnefni útihús

"Arnarklettur þekkist ekki með því nafni nema í Mjósundahrauni. Hér mun vera átt við Árklett sem skagar út í vatnið gegnt Fossárósum. Nokkru vestar er Húsaklettur en þar er Kænutangi [025] handan vatns og niður undan Spottanum," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Selvalla.

Heimildir:Ö-Selvellir ath.og viðb., 4

SN-244:025 *Kænutangi* heimild um lendingu

"Arnarklettur þekkist ekki með því nafni nema í Mjósundahrauni. Hér mun vera átt við Árklett sem skagar út í vatnið gegnt Fossárósum. Nokkru vestar er Húsaklettur[024] en þar er Kænutangi handan vatns og niður undan Spottanum. Á tunganum var bátur geymdur," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Selvalla.

Heimildir:Ö-Selvellir ath.og viðb., 4

SN-245 Stóru Seljar

1702: Jarðardýrleiki 24 hdr. og þá í konungseign. JÁM V, 337. Að líkindum getið í Landnámu: "Björn enn austræni fór il Íslands ok nam land á milli Hraunsfjaðrar ok Stafár; hann bjó í Bjarnarhöfn á Borgarholti ok hafði selför upp til Selja ok átti rausnarbú. Hann dó í Bjarnarhöfn ok er heygðr við Borgarlæk, því at hann einn var óskírðr barna Ketils flatnefs." ÍF I, 122 [1491-1518]: gamall maldage.

Bænhús sancti magnus a Selium j Biarnarhafnar kirkiv sokn a iij kvgilli I jnnstædu sijna. þar skvlu syngiazt xij. messur oc luka presti halfmork j kaup. Máld DI VII, 66 [AM 263 fol. bl. 75]

Litlu-Selju er getið í landamerkjabréfi frá því um 1270: "Biarnarhafnar landamerke. I millum Biarnarhafnar og Kothrauns rædur Kothraunsa. en hid ytra millum Litlu seliu og Amyra rædur skurdur sa er kallast landamerkia skurdur." DI II, 82 Selja aftur getið í kaupbréfi fyrir Horni í Helgafellssveit 1377: "...eru þesse mercke ad mitt Hrönskard vt fra þorustadad firde. millum Horns. selia og Kothrons." DI III, 313 1360 selur Ásgrímur ábóti á Helgafelli Snorra Andrésyni öll lönd að Seljum fyrir Akurey með öllum skerjum og hölmum sem í fjarar, en Snorri selur ábótanum Fáskrúf fyrir fjögur kúgildi. DI III, 144 Árið 1507 seldi Pétur Loftsson Bjarnarhöfn Gottskálki biskup á Hólum og fékk í staðinn jarðirnar Þverá í Fnjóskadal og Vík í Flateyjardal. Með Bjarnarhöfn fylgdu Kothraun, Sel(jar) og Ámyrar. DI VIII, 159 Í Byggðum Snæfellsness segir: Eyðibýlið Litlu-Seljar [SN-245:014] fór í eyði á 18. öld og féll landið til jarðarinnar. Jörðin fór í eyði 1959." BS, 445.

Tún 1918: 2,3 ha. þar af 1/5 hluti sléttaður. Matjurtagarðar: 400 m². Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls

Vídalíns frá 1702 segir svo: "Túnið hefur verið gott, en er nú sumt skemt. Engjar sem voru eru orðnar ónýtar af sandi. Hagar góðir. Útigangur í meðallagi...Móskurður er þar nógur, er hann ljeður nokkrum fyrir lítinn góðvilja. Kræklingur nokkur. Heimræði má þar vera sem fiskast. Bát einn á Bárður [Bjarnason, ábúandi á háflendu], sem stundum gengur til fiskjar. Jörðin liggur undir spjöllum af skriðum." JÁM V, 337. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Jörðin er góð bújörð í meðallagi stór, en veðursæld er þarna og landi þægilegt til afnota." BS, 445.

SN-245:001 *Stóru Seljar* bæjarhóll bústaður
"Bærinn að Seljum er vestan undir Bjarnarhafnarfjalli," segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-245:002 heimild um bænhus
SELJAR VIÐ HRAUNSFJÖRÐ (SH) - Magnúsi (BJARNARHAFNARÞING) - BÆNHÚS
[1491-1518]: gamall maldage.
Bænhus sancti magnus a Seljum j Biarnarhafnar kirkiv sokn a iij kvgilldi I jnnstædu sijna. þar skvlu syngiazt xij. messur oc luka presti halfmork j kaup. Máld DI VII, 66 [AM 263 fol. bl. 75]
Heimildir: DI VII, 66

SN-245:003 heimild um útihús
U.þ.b. 20 m suðvestan við bæinn [001] er merkt peningshús á túnakorti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-245:004 heimild um heygarð
U.þ.b. 30 m norðvestan við bæinn [001] er merktur heygarður á túnakorti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-245:005 heimild um útihús
U.þ.b.10 m austan við bæinn [001] er merkt peningshús á túnakorti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-245:006 heimild um hlöðu
U.þ.b. 20 m austan við bæinn [001] er merkt hlaða á túnakorti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-245:007 heimild um útihús
U.þ.b. 30 m austan við bæinn [001] er merkt útihús á túnakorti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-245:008 heimild um útihús
U.þ.b. 70 m norðaustan við bæinn [001] er merkt útihús á túnakorti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-245:009 heimild
U.þ.b.80 m suðaustan við bæinn [001] er merkt rúst á túnakorti.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-245:010 heimild um traðir
"Austur og upp af Seljabænum er kallað Upptún, er það nefnt svo ofan að heimreiðartröðinni. Sunnan traðarinnar er flöt, sem heitir Fjóflöt [010]," segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Seljar, 1

SN-245:011 *Fjósflöt* örnefni fjós
"Austur og upp af Seljabænum er kallað Upptún, er það nefnt svo ofan að heimreiðartröðinni [009]. Sunnan traðarinnar er flöt, sem heitir Fjóflöt," segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Seljar, 1

SN-245:012 *Seljadalur* örnefni sel
"Á milli Bjarnarhafnarfjalls og Seljafells, en svo heitir sandfell, sem er í suðaustur frá bænum, er dalur er hann allstór. Dalur þessi heitir Seljadalur," segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Seljar, 2

SN-245:013 *Merkjaskurður* heimild um landamerki

"Á milli Bjarnarhafnarfjalls og Seljafells, en svo heitir sandfell, sem er í suðaustur frá bænum, er dalur er hann allstór. Dalur þessi heitir Seljadalur [011]...Fyrir botni Seljadals er lágur háls, er tengir saman Seljafell og Bjarnarhafnarfjall, er hann kallaður Hryggur. Á austanverðum Hryggnum er skurður, sem liggur upp í fjallið, heitir hann Merkjaskurður. Er hann landamerki milli Selja og Kothraunslands, úr skurðinum eru merkin sjónhending í austurenda Seljafells og þaðan í Seljafjörð sunnan fellstaglsins," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Seljar, 2

SN-245:014 *Nátthagi* heimild um nátthaga

"Heiman giljanna [Fremragils], við túngirðinguna, er allstór, forn, ferhyrnd girðing, sem kölluð er Nátthagi," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Seljar, 2-3

SN-245:015 *Litlu-Seljar* bæjarstæði býli

"Norðvestan við Seljatúnið er eyðibýli, sem heitir Litlu-Seljar - milli túnanna er mýri, eftir henni fellur Litlu-Seljagil," segir í örnefnaskrá. "Bærinn stóð vestan við gilið, sem skilur á milli túnanna á Stóru-og Litlu-Seljum...Rústir bæjar-og útihúsa eru mjög miklar og bera þess vitni, að þar hafi byggð haldizt lengi," segir í grein Guðbrands Sigurðssonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1702 segir: "Litlu Seliar. Jarðardýrleiki 7 hdr. Kóngrsjörð...Túnið er mestalt í skriðu komið. Engjar eru ekki nema það, sem í jafnaðar haga er slegið. Hagar góðir. Útigangur bærilegur...Móskurður sem verið hefur er að mestu þrotinn. Kræklingur lítills háttar. Heimræði mætti vera, þó erfitt; er nú ei brúkað. Engjar og úthagar liggja við skemdir af skriðum, bærinn sjálfur í háska."

Heimildir: Ö-Seljar, 3; JÁM V, 336; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 59

SN-245:016 *Stekkjargeiri* örnefni stekkur

"Norðvestan við Seljatúnið er eyðibýli, sem heitir Litlu-Seljar [014]...Vestur frá Litlu-Seljum eru mýrar, sem heita Litlu-Seljaengjar. Ná þær ofan að skurði, er heitir Djúpiskurður. Upp frá skurðinum er lítill dalur, sem heitir Stekkjargeiri," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Seljar, 3

SN-245:017 *Narfasteckkur* heimild um stekk

"Norðvestan við Seljatúnið er eyðibýli, sem heitir Litlu-Seljar [014]...Vestur frá Litlu-Seljum eru mýrar, sem heita Litlu-Seljaengjar. Ná þær ofan að skurði, er heitir Djúpiskurður. Upp frá skurðinum er lítill dalur, sem heitir Stekkjargeiri [015]. Neðan skurðarins eru mýrar, þar við fjörðinn er klettur, sem heita Votubjörg. Neðan Votubjarga gengur slétt og lágt nes úti fjörðinn. Heitir það Seljaoddi...Upp frá Seljaodda eru holt, norðan þeirra gengur dalur í fjallið, heitir hann Grendalur. Ofan við áðurnefnd holt er stekkjarrúst, sem heitir Narfasteckkur. Er hann kenndur við Narfa, er síðar bjó á Kóngsbakka," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Seljar, 3

SN-246 *Akureyjar*

1702: Jarðardýrleiki 24 hdr. Í konungseign. 1185: "Þá var Salbjörg Ketilsdóttir fyrir búi á Staðarhóli. Ok var búit fengit í hendr Þorsteini Gyðusyni um vetrinn, ok lögðust þá Akreykjar í búit." Sturlunga I, 230. Getið í landamerkjabréfi frá því um 1270: "Jörðunni Biarnarhofn fylgir Hrutey. Stangasker. bud og skipstada i Hoskuldsey. item onnur bud og skipstada i Akurey. Akureyingar eiga selfor millum hagagarda." DI II, 82 Akurey heyrði undir Helgafell um 1274 skv. máldaga. DI II, 115 1360 selur Ásgrímur ábóti á Helgafelli Snorra Andréssyni öll lönd að Seljum fyrir Akurey með öllum skerjum og hólum sem í fjarar. DI III, 144 1397: Akurey.l. hvndrada." DI IV, 166 "Áður hefur hún haldin og tíunduð verið xxx c til Anno 1690." Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, frá 1702, segir svo um ítök: "Jörðin á selstöðu í Bjarnarhafnar landi [SN-247], xii kúgilda beit. Eldiviðar torfskurð hefur ábúandinn í Stóru Selja landi [SN-245], kóngrsjörðu, með uppboðshaldarans leyfi, tolllaust." JÁM V, 341-2. Í Akureyjum voru a.m.k. 2 grasnytjabúðir og 4 grasnytjalausar. Einnig var þar áður verstaða en svo segir frá í Jarðabókinni: "Eyjunni fylgir ein ey, sem heitir Skeley, og ii smáhólmar, þar í eru lítillsháttar slægjur. Búð ein er þar og hefur grasnyt [sjá SN-246:016]...önnur búð er þar sem hefur grasnyt [sjá SN-246:017]...Búðir eru þar uppi iii aðrar grasnytjalausar, eru nú í eyði, því ei fást byggðar fyrir fiskleysi sjá [SN-246:018, -246:019 og -246:020]...Ein búð hefur þar og verið grasnytjalaust [sjá SN-246:021]...Á eyjunni hefur áður verið verstaða [sjá SN-245:022]." JÁM V, 342. Selstöðu átti jörðin í

landi. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Eftir að Stykkishólmshrepp var skipt úr Helgafellssveit 1892 voru Akureyjar þær einu í byggðu eyjar í sveitinni. Akureyjar fóru í eyði 1952." BS, 446.

Tún 1918: 5,2 ha. þar af 1/10 hluti sléttaður. Matjurtagarðar: 500 m². Í Jarðabók Árna og Páls, segir: "Túnið er þýft og grasgefið. Slægjur eru þar nokkrar aðrar...Heimræði er þar þegar fiskast. Sölvafjara nægileg fyrir ábúanda ef iðkuð er. Fjörugrös nokkur. Skelfiskur til nokkurs gagns. Selveiði hefur til forna verið, en nú engin um lánga tíma. Bát á ábúandinn, sem gengur til fiskjar þar heima, annað á hann fornt til heimaflutnings. Heytorf þarf að kaupa. Vatnsból slæmt þegar það vanalega þrýtur...Sand grefur undan túninu af sjó í einum stað og fellur niður jörðin, so þar minnar túnið...Þar koma stundum stórkostlegir vindar, hættir fyrir hús, hey og skip." JÁM V, 341-343. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Þær þóttu góð bújörð og vel grösugar. Æðarvarp er þarna og útræði á meðan fiskur var á Höskuldseyjarmiðum. Það var líka til hagræðis að stutt er í land og á kirkjustað." BS, 446.

SN-246:001 Akureyjar bæjarhóll bústaður

"...íbúðarhúsinu, sem byggt var á norðurbakka Bæjarvogsins 1912 voru útveggir steiptir en þiljaðir innan með timbri. Næst fyrir vestan húsið er Bæjarhóllinn með gömlum bæjarrústum, undir suðurgafli baðstofunnar á að liggja gamall karl og má því ekki hreifa við rústunum," segir í örnefnaskrá. Í Árbók Ferðafélagsins 1989 segir: "Bæjarstæðið er upp af Bæjarvogi sem gengur sunnan í miðja aðaleyna."

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Akureyjar BG, 1; Árb. 1989, 55

SN-246:002 heimild um kartöflugarður

Um það bil 10 metra norðaustan við bæjarhól [001] er merktur matjurtagarður á túnakort.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-246:003 heimild um útihús

Um það bil 20 metra sunnan við bæjarhól [001] er merkt peningshús á túnakort.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-246:004 heimild um útihús

Um það bil 30 metra sunnan við bæjarhól [001] er merkt peningshús á túnakort.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-246:005 heimild um heygarð

Um það bil 50 metra suðaustan við bæjarhól [001] er merktur heygarður á túnakort.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-246:006 heimild um útihús

Um það bil 190 metra suðaustan við bæjarhól [001] er merkt peningshús á túnakort.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-246:007 heimild um útihús

Um það bil 180 metra suðaustan við bæjarhól [001] er merkt peningshús á túnakort.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-246:008 heimild um útihús

Um það bil 170 metra suðaustan við bæjarhól [001] er merkt peningshús á túnakort.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-246:009 heimild um útihús

Um það bil 160 metra suðaustan við bæjarhól [001] er merkt peningshús á túnakort.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-246:010 heimild um útihús

Um það bil 170 metra suðaustan við bæjarhól [001] er merktur heygarður á túnakort.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-246:011 heimild

Um það bil 80 metra norðan við bæjarhól [001] er merkt rúst á túnakort.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-246:012 heimild um útihús

Um það bil 120 metra suðvestan við bæjarhól [001] er merkt peningshús á túnakort.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-246:013 heimild um útihús
Um það bil 140 metra suðvestan við bæjarhól [001] er merkt peningshús á túnakort.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-246:014 heimild um útihús
Um það bil 100 metra suðvestan við bæjarhól [001] er merkt peningshús á túnakort.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-246:015 heimild um útihús
Um það bil 60 metra suðvestan við bæjarhól [001] er merkt peningshús á túnakort.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-246:016 heimild um býli
Býli með grasnyt.
Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1702 segir: "Eyjunni fylgir ein ey, heitir Skeley, og ii smáhólmur, þar í eru lítilsháttar slægjur. Búð ein er þar, sem hefur grasnyt...Búðartollur i vætt fiska til heimabóndans, leysist með öðru í nauðsynjum. Eftir grasnyt i vætt fiska, leysist í sama máta...Leigur betalast með fiski eða smjöri til heimabóndans...Selstöðu hefur hann með heimabónða landi. Heimabónði hefur búðina uppbyggt og heldur henni við."
Heimildir:JÁM V, 342

SN-246:017 heimild um býli
Býli með grasnyt.
Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1702 segir: "Eyjunni fylgir ein ey, heitir Skeley, og ii smáhólmur, þar í eru lítilsháttar slægjur. Búð ein er þar, sem hefur grasnyt [sjá 016]...Önnur búð er þar, sem hefur grasnyt...Búðarleiga i vætt fiska til heimabóndans, leysist með öðru í nauðsynjum. Eftir grasnyt i vætt fiska, leysist í sama máta...Leigur betalast í fiski eða smjöri til heimabóndans...Selstöðu brúkar hann á landi með heimabónða. Búðinni heldur heimabónði við."
Heimildir:JÁM V, 342

SN-246:018 heimild um býli
Grasnytjalaust býli.
Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1702 segir: "Eyjunni fylgir ein ey, heitir Skeley, og ii smáhólmur, þar í eru lítilsháttar slægjur. Búð ein er þar, sem hefur grasnyt [sjá 016]...Önnur búð er þar, sem hefur grasnyt [sjá 017]...Búðir eru þar uppi iii aðrar grasnytjalausar, eru nú í eyði, því ei fást bygðar fyrir fiskleysi. Eftir hvörja þeirra hefur búðarleiga verið xx álnir."
Heimildir:JÁM V, 342

SN-246:019 heimild um býli
Grasnytjalaust býli.
Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1702 segir: "Eyjunni fylgir ein ey, heitir Skeley, og ii smáhólmur, þar í eru lítilsháttar slægjur. Búð ein er þar, sem hefur grasnyt [sjá 016]...Önnur búð er þar, sem hefur grasnyt [sjá 017]...Búðir eru þar uppi iii aðrar grasnytjalausar, eru nú í eyði, því ei fást bygðar fyrir fiskleysi. Eftir hvörja þeirra hefur búðarleiga verið xx álnir."
Heimildir:JÁM V, 342

SN-246:020 heimild um býli
Grasnytjalaust býli.
Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1702 segir: "Eyjunni fylgir ein ey, heitir Skeley, og ii smáhólmur, þar í eru lítilsháttar slægjur. Búð ein er þar, sem hefur grasnyt [sjá 016]...Önnur búð er þar, sem hefur grasnyt [sjá 017]...Búðir eru þar uppi iii aðrar grasnytjalausar, eru nú í eyði, því ei fást bygðar fyrir fiskleysi. Eftir hvörja þeirra hefur búðarleiga verið xx álnir."
Heimildir:JÁM V, 342

SN-246:021 heimild um býli
Grasnytjalaust býli.
Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1702 segir: "Eyjunni fylgir ein ey, heitir Skeley, og ii

smáhólmar, þar í eru lítilsháttar slægjur. Búð ein er þar, sem hefur grasnyt [sjá 016]...Önnur búð er þar, sem hefur grasnyt [sjá 017]...Búðir eru þar uppi íi aðrar grasnytjalausar[018, 019 og 020]...Ein búð hefur þar og verið grasnytjalaus, nú niður fallin fyrir nokkrum árum."

Heimildir:JAM V, 342

SN-246:022 heimild um verbúð

Heimild um verbúðir.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1702 segir: "Eyjunni fylgir ein ey, heitir Skeley, og íi smáhólmar, þar í eru lítilsháttar slægjur...Á eyjunni hefur áður verið verstaða, en nú fyrir fiskleysi aflögð."

Heimildir:JAM V, 342

SN-246:023 heimild um skemmu

"Vestan við bæjarrústirnar [001] koma skemmur og fjós [024]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 1

SN-246:024 heimild um fjós

"Vestan við bæjarrústirnar[001] koma skemmur [023] og fjós," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 1

SN-246:025 öskuhaugur

"Vestan við bæjarrústirnar[001] koma skemmur [023] og fjós [024], suður af fjósinu var öskuhaugur í bakkanum," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 1

SN-246:026 *Götuskarð* heimild um leið

"...suður af öskuhaugnum [025] var Götuskarð þar sem kýrnar voru reknar í beitoland austur á eya," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 1

SN-246:027 heimild um heygarð

"Suðvestan við [G]jötuskarðið [026] var heygarður og seinna hlöður og fjós," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 1

SN-246:028 *Króknaust* örnefni naust

"Sunnar í krikanum [sunnar við Götuskarð 026] er Króknaust...," segir í örnefnaskrá BG. "Smákrókur kemur inn úr Bæjarvogi sunnanverðum þar sem Króknaust er," segir í athugasemdum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 1; Ö-Akureyjar ath, 1

SN-246:029 *Nefið* heimild um lendingu

"Sunnar í krikanum [sunnar við Götuskarð 026] er Króknaust [028] svo Snösín þá Nefið, var það lagað til svo bátar gætu legið við það," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 1

SN-246:030 heimild um hjall

"Við Nefið [sjá einnig 029] var fiskhús...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 1

SN-246:031 *Litlavör* heimild um uppsátur

"Við Nefið [sjá einnig 029] var fiskhús [030], þar suður af slettur bakki nefndur Fitin, þar suður af Letisund og Vogsker (Litlavogsker), vestur af því Litlivogur, þar var uppsátur fyrir einnbát Litlavör...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 1

SN-246:032 heimild um hjall

"...vestur af því Litlivogur, þar var uppsátur fyrir einnbát Litlavör [031]...[nokkur vestar er] hár bakki suðurendinn á Fótabarðinu, þar eru hjallarústir (hjallurinn hans afa)," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 1

SN-246:033 *Bátaréttin* heimild um naust

"...vestur af því Litlivogur, þar var uppsátur fyrir einnbát Litlavör [031]...[nokkur vestar er] hár bakki suðurendinn á Fótabarðinu, þar eru hjallarústir (hjallurinn hans afa) [032]. Næst er Hjallatunga, þar í Bátaréttin

og Vörin [034]...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 1

SN-246:034 Vörin heimild um lendingu

"...vestur af því Litlivogur, þar var uppsátur fyrir einnbát Litlavör [031]...[nokkur vestar er] hár bakki suðurendinn á Fótabarðinu, þar eru hjallarústir (hjallurinn hans afa) [032]. Næst er Hjallatunga, þar í Bataréttin [033] og Vörin aðalárabátalendingin.," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 1

SN-246:035 heimild um kálgarð

" Næst er Hjallatunga, þar í Bataréttin [033] og Vörin [034] aðalárabátalendingin. Vestar lítill kálgarður...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 1

SN-246:036 heimild um hjall

" Næst er Hjallatunga, þar í Bataréttin [033] og Vörin [034] aðalárabátalendingin. Vestar lítill kálgarður [035] og hjallur (hjallurinn hans pabba), þar upp af Hjallamýrin en suður af Hjallasker og fleiri grinningar," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 1

SN-246:037 heimild um kálgarð

"Í bakkanum vestur af Hjallamýri [sjá 036] var kálgarður...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2

SN-246:038 heimild um hesthús

"Í bakkanum vestur af Hjallamýri [sjá 036] var kálgarður [037] og hesthús, sjóvarnargarður [039] var frá hesthúsinu að Reyðarvíkurtanga," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2

SN-246:039 heimild um varnargarður

"Í bakkanum vestur af Hjallamýri [sjá 036] var kálgarður [037] og hesthús [038], sjóvarnargarður var frá hesthúsinu að Reyðarvíkurtanga," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2

SN-246:040 Hreggviðarbyrgi heimild

"...á Reyðarvíkurtanga [sjá einnig 039] er Hreggviðarbyrgi en gamlar rústir [041] á bakkanum, þar fyrir ofan er Hreggviðarmýri, en allt svæðið er nefnt Hreggviður," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2

SN-246:041 heimild

"...á Reyðarvíkurtanga [sjá einnig 039] er Hreggviðarbyrgi [040] en gamlar rústir [041] á bakkanum, þar fyrir ofan er Hreggviðarmýri, en allt svæðið er nefnt Hreggviður," segir í örnefnaskrá. Í örnefnaskrá Þ.J. segir: "Norðan við mýrina er grjótrúst, sem kölluð er Hreggviður (sumir telja að heita Hreggviðarnaust). Mun rúst þessi ver fornt naust eða hvolfgarðar, þó er rúst þessi nokkuð frá lendingu."

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2; Ö-Akureyjar ÞJ, 1

SN-246:042 Búðatún heimild um býli

"Norðan [Reyðar]víkurinnar tekur við Búðatún lágir balar og sá mýrarkragi upp af á þrjá vegu einu nafni nefnt Búatúnsmýrar, nyrst er Búðatúnshaus og Búðatúnsklettur þar austur af," segir í örnefnaskrá BG. "Norðurhluti túnsins frá Púkabarði, heitir Búðatún. Í Búðatúninu var áður býli [sjá 044-048]," segir í örnefnaskrá ÞJ.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2; Ö-Akureyjar ÞJ, 1

SN-246:043 Hanskavík heimild

"Nú er komið að Hanskavík, á vesturbakka hennar eru gamlar rústir, sennilega sjóbúðir eða fiskhús, upp af suðvesturkambi víkurinnar er Hanskahóll...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2

SN-246:044 heimild um hlöðu

"Nú er komið að Hanskavík, á vesturbakka hennar eru gamlar rústir, sennilega sjóbúðir eða fiskhús [043], upp af suðvesturkambi víkurinnar er Hanskahóll...Norðanundir hólnum var hlaða [044], hrútakofi [045], heytótt [046]

og smiðja [047], þarna munu gömlu búðatúnsbæjarhúsin hafa staðið og uppsátur[048] verið í vikinni," segir í örnefnaskrá. "Norðurhluti túnsins frá Púkabarði, heitir Búðatún. Í Búðatúninu var áður býli [sjá 042 og 044-048]," segir í örnefnaskrá ÞJ.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2; Ö-Akureyjar ÞJ, 1

SN-246:045 heimild um hrútakofa

"Nú er komið að Hanskavík, á vesturbakka hennar eru gamlar rústir, sennilega sjóbúðir eða fiskhús [043], upp af suðvesturkambi vikurinnar er Hanskahóll...Norðanundir hólnum var hlaða [044], hrútakofi [045], heytótt [046] og smiðja [047], þarna munu gömlu búðatúnsbæjarhúsin hafa staðið og uppsátur[048] verið í vikinni," segir í örnefnaskrá. "Norðurhluti túnsins frá Púkabarði, heitir Búðatún. Í Búðatúninu var áður býli [sjá 042 og 044-048]," segir í örnefnaskrá ÞJ.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2; Ö-Akureyjar ÞJ, 1

SN-246:046 heimild um heygarð

"Nú er komið að Hanskavík, á vesturbakka hennar eru gamlar rústir, sennilega sjóbúðir eða fiskhús [043], upp af suðvesturkambi vikurinnar er Hanskahóll...Norðanundir hólnum var hlaða [044], hrútakofi [045], heytótt [046] og smiðja [047], þarna munu gömlu búðatúnsbæjarhúsin hafa staðið og uppsátur[048] verið í vikinni," segir í örnefnaskrá. "Norðurhluti túnsins frá Púkabarði, heitir Búðatún. Í Búðatúninu var áður býli [sjá 042 og 044-048]," segir í örnefnaskrá ÞJ.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2; Ö-Akureyjar ÞJ, 1

SN-246:047 heimild um smiðju

"Nú er komið að Hanskavík, á vesturbakka hennar eru gamlar rústir, sennilega sjóbúðir eða fiskhús [043], upp af suðvesturkambi vikurinnar er Hanskahóll...Norðanundir hólnum var hlaða [044], hrútakofi [045], heytótt [046] og smiðja [047], þarna munu gömlu búðatúnsbæjarhúsin hafa staðið og uppsátur[048] verið í vikinni," segir í örnefnaskrá. "Norðurhluti túnsins frá Púkabarði, heitir Búðatún. Í Búðatúninu var áður býli [sjá 042 og 044-048]," segir í örnefnaskrá ÞJ.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2; Ö-Akureyjar ÞJ, 1

SN-246:048 heimild um uppsátur

"Nú er komið að Hanskavík, á vesturbakka hennar eru gamlar rústir, sennilega sjóbúðir eða fiskhús [043], upp af suðvesturkambi vikurinnar er Hanskahóll...Norðanundir hólnum var hlaða [044], hrútakofi [045], heytótt [046] og smiðja [047], þarna munu gömlu búðatúnsbæjarhúsin hafa staðið og uppsátur[048] verið í vikinni," segir í örnefnaskrá. "Norðurhluti túnsins frá Púkabarði, heitir Búðatún. Í Búðatúninu var áður býli [sjá 042 og 044-048]," segir í örnefnaskrá ÞJ.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2; Ö-Akureyjar ÞJ, 1

SN-246:049 heimild um túngarð

"Nú er komið að Hanskavík, á vesturbakka hennar eru gamlar rústir, sennilega sjóbúðir eða fiskhús [043], upp af suðvesturkambi vikurinnar er Hanskahóll...Úr suðausturhorni Hanskavíkur liggur síðasti túngarðurinn suður í voginn nokkurn spöl sunnan við húsið," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2

SN-246:050 *Birgistangi* heimild

"Nú er komið að Hanskavík, á vesturbakka hennar eru gamlar rústir, sennilega sjóbúðir eða fiskhús [043], upp af suðvesturkambi vikurinnar er Hanskahóll...Austan Hanskavíkur eru lágir bakkar og nafnlaustar mýrar, en yst er Birgistangi með gömlu vel hlöðnu hringlaga birgi yst á tanganum," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2

SN-246:051 heimild

"Nú er komið að Hanskavík...Svo koma Brennuvík vestir og Brennuvík eystri...Næst er Norðurhöfði, þar efst er hringlaga rúst, þar voru áramótabrennur hafðar..." segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2

SN-246:052 *Kvíahóll* heimild um kvíar

"Nú er komið að Hanskavík...Svo koma Brennuvík vestir og Brennuvík eystri...Næst er Norðurhöfði, þar efst er hringlaga rúst, þar voru áramótabrennur hafðar, þar fyrir sunnan er Höfðalaut sem nær að Suðurhöfða sem er hæsti staður eyjarinnar. Vestan við Suðurhöfða er Suðurhöfðalaut og Móabard, sunnan bardönsins er bratt og grýtt land sem heitir Stallar vestar er Kvíahóll, þar voru kvíar vestan undir hólnum," segir í örnefnaskrá BG.

"Áður var það mikil trú að huldufólk ætti byggð í Kvíhól," segir í örnefnaskrá ÞJ.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2; Ö-Akureyjar ÞJ, 2

SN-246:053 heimild um akur

"Nú er komið að Hanskavík...Svo koma Brennuvík vestir og Brennuvík eystri...Næst er Norðurhöfði, þar efst er hringlaga rúst, þar voru áramótabrennur hafðar, þar fyrir sunnan er Höfðalaut sem nær að Suðurhöfða sem er hæsti staður eyjarinnar. Vestan við Suðurhöfða er Suðurhöfðalaut og Móabará, sunnan barðsins er bratt og grýtt land sem heitir Stallar vestar er Kvíahóll, þar voru kvíar [052] vestan undir hólum. Þar norður af upp af Móabará er greinilegt akurgerði, með háum og breiðum garði í löngum boga, fyrir norðrinu, en mörg minni til suðurs," segir í örnefnaskrá BG. Norður og upp frá Kvíahól sér fyrir fornlegum girðingum, um 30 faðmar á lengd og um 20 á breidd," segir í örnefnaskrá ÞJ. Líklega er þetta sami staður og segir frá í Árbók Ferðafélagsins 1989: "Hér má enda sjá menjar um akurgerði norðar á eyinni milli Suðurhöfða og Norðurhöfða."

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2; Ö-Akureyjar ÞJ, 2; Árb. 1989, 55

SN-246:054 *Nátthagi* heimild um nátthaga

"Norðan við akurinn [sjá 053] Nátthaginn hlaðinn úr torfi eftir síðustu aldamót [1900], við suðausturhorn Nátthagans á gamla garðinum er Hundabúfa, þaðan liggur norðan yfir eyjuna gamall garður [055]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2

SN-246:055 heimild

"Norðan við akurinn [sjá 053] Nátthaginn [054] hlaðinn úr torfi eftir síðustu aldamót [1900], við suðausturhorn Nátthagans á gamla garðinum er Hundabúfa, þaðan liggur norðan yfir eyjuna gamall garður," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2

SN-246:056 heimild um vörslugarð

"Sunnan Stalla og Kvíahóls [052] er Hvalvík, en Lambatangi að sunnan, sem er orðinn að hólma, Lambatangaríf nær til lands milli Hvalvíkur og Vogsins. Það er smá að lækka og færast inn í voginn, upp af rifinu er gamall vörslugarður....," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 3

SN-246:057 heimild um lendingu

"...suðurenda túngarðsins [049], rétt vestan hans eru heimaklappirnar, þar var oft lent með stærri flutninga svo sem hey og mó, á þessum klöppum sjást greinilega jökulrispur, sjórinn hefur verið að brjóta bakkana fyrir botni vogsins við klappirnar, því allt tiltækt grjótt úr fjörunni var búið að taka í hleðslu garða og veggja," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 3

SN-246:058 *Mótótt* heimild

"...suðurenda túngarðsins [049], rétt vestan hans eru heimaklappirnar, þar var oft lent [057] með stærri flutninga svo sem hey og mó...Upp af klöppunum var Mótótt....," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 3

SN-246:059 heimild

"...suðurenda túngarðsins [049], rétt vestan hans eru heimaklappirnar, þar var oft lent [057] með stærri flutninga svo sem hey og mó...Upp af klöppunum var Mótótt [058], þar austur af fannst við jarðabætur, hringlaga rúst úr gjróti og torfi um 6.m. innanmál, virðast vera mjög gömul, sást ekki fyrir hennar áður en sléttuð var....," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 3

SN-246:060 heimild

"...var hringlaga rúst á Lambatanga," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 3

SN-246:061 *Brunnurinn* heimild um vatnsból

"Spöl austan við túngarðinn [049] er aðal vatnsbólið Brunnurinn....," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 3

SN-246:062 heimild um vatnsból

"Spöl austan við túngarðinn [049] er aðal vatnsbólið Brunnurinn [061], heima við bæinn [001] er annar brunnur með rauðlituðu vatni, sem var notaður fyrir fjósið og fleira, þennan brunn gróf Þórður sterki 1880....," segir í

örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 3

SN-246:063 heimild um leið

"Eftir túninu vestanverðu gengur barð frá suðri til norðurs sem Fótbarð heitir, sunnan til yfir barðið lá sjávargatan," segir í örnefnaskrá BG.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 3

SN-246:064 heimild um heygarð

"Frá heygarðinum milli vogsins, sjávargötunnar [063] og barðs upp af Króknausti [sjá 028] sögðu sumir að hétu Tíuálnavöllur...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 3

SN-246:065 heimild um akur

"Eftir túninu vestanverðu gengur barð frá suðri til norðurs sem Fótbarð heitir...Vestan og suðvestan í Fótbarði eru akurminjar á löngum kafla einni í Hjallatúngu [066]. Það virðist vera einkennandi fyrir akur og garðlöndin hvað þau liggja hátt mót suðri og vestri," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 3

SN-246:066 heimild um akur

"Eftir túninu vestanverðu gengur barð frá suðri til norðurs sem Fótbarð heitir...Vestan og suðvestan í Fótbarði eru akurminjar á löngum kafla [065] einnig í Hjallatúngu. Það virðist vera einkennandi fyrir akur og garðlöndin hvað þau liggja hátt mót suðri og vestri," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 3

SN-246:067 heimild

"Garðurinn milli suðurtúnsins og búðatúnsins [042] liggur úr Reyðarvík yfir hæst Púkabarð og Hanskahól [058]...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 3

SN-246:068 *Hanskahóll* heimild um álagablett

"Nú er komið að Hanskavík, á vesturbakka hennar eru gamlar rústir, sennilega sjóbúðir eða fiskhús [043], upp af suðvesturkambi vikurinnar er Hanskahóll...hann má ekki slá eða annað rask gera...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 2-3

SN-246:069 heimild

"Garðurinn [067] milli suðurtúnsins og búðatúnsins [042] liggur úr Reyðarvík yfir hæst Púkabarð og Hanskahól [068]...á Púkabarði er Hanskaflöt með garði í kring...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 3

SN-246:070 *Tröðin* heimild um traðir

"Garðurinn [067] milli suðurtúnsins og búðatúnsins [042] liggur úr Reyðarvík yfir hæst Púkabarð og Hanskahól [068]...á Púkabarði er Hanskaflöt með garði í kring [069], milli hennar, garðsins Hanskahóls og balans er Tröðin...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 3

SN-246:071 heimild um lambhús

"... er Tröðin [070], vestan við Bala var lambhúskofi...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 3

SN-246:072 heimild um fjárhús

"... er Tröðin [070], vestan við Bala var lambhúskofi [071], norðar fjárhús...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 3

SN-246:073 heimild

"Á nefi norður á eyinni er hringlaga rúst eða birgi," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar BG, 4

SN-246:074 *Bryggjusker* örnefni lending

"Vestur frá Skeley liggja tveir hólmar, er heita Litlihólmi og Stórhólmi, sem er vestar. Norður af Litlahólma,

milli hans og bæjareyjarinnar er sker sem heitir Bryggjusker, norður frá því er annað sker, nær bæjareyjunni, heitir það Hjallasker [075]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar ÞJ, 2

SN-246:075 *Hjallasker* örnefni hjallur

"Vestur frá Skeley liggja tveir hólmar, er heita Litlihólmi og Stórhólmi, sem er vestar. Norður af Litlahólma, milli hans og bæjareyjarinnar er sker sem heitir Bryggjusker [074], norður frá því er annað sker, nær bæjareyjunni, heitir það Hjallasker," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Akureyjar ÞJ, 2

SN-246:076 heimild um verbúð

Í landamerkjabréfi frá 1270 segir: "Jörðunni Biarnarhofn fylgir Hrutey. Stangasker. bud og skipstada i Hoskuldsey. item onnur bud og skipstada i Akurey. Akureyingar eiga selfor millum hagagarda."

Heimildir:DI II, 82

SN-246:077 þjóðsaga

"Ymissleg hiatru heldst vid enn, t.d. I Akureyum og Ellidaey er alldre lokad bæardyrum, menn segia reinslan hafi sínt, ad þá seu dynnar uppbrotnar. Þó veit eg eingan sannleik þar fyrer. Hitt mun satt, ad sama hiatru var i Hrappsy....," segir í fornleifaskýrslu 1817.

Heimildir:FF, 355

SN-247 Bjarnarhöfn

1702: Jarðardýrleiki óviss. Kirkjustaður og eign konungs. Landnámsjörð: "Björn enn austræni fór til Íslands ok nam land á milli Hraunsfjaðrar ok Stafár; hann bjó í Bjarnarhöfn á Borgarholti ok hafði selför upp til Selja ok átti rausnarbú. Hann dó í Bjarnarhöfn ok er heygðr við Borgarlæk, því at hann einn var óskírðr barna Ketils flatnefs." ÍF I, 122 Einnig í Eyrbyggja sögu: "Þeir tóku land í Breiðafirði, ok nam Björn land út frá Stafá, milli ok Hraunsfjarðar, með ráði Þórólfs. Björn bjó í Borgarholti í Bjarnarhöfn; hann var it mesta göfugmenni." ÍF IV, 11 Laxdæla saga: "Síðan tók Björn sér þar land allt á millum Stafár ok Hruanfjarðar ok bjó þar, er síðan heitir í Bjarnarhöfn." ÍF V, 6 Jarðardýrleiki er 60 hdr. árið 1554. Bændaeign. JJ, 154. Getið í Sturlungu 1231: "En er Guðmundr biskup kom í sveit Þórðar Sturlusonar, fekk hann til Sturlu, son sinn, at fara með biskupi ok skipa fólki hans á gistingar, því at þá var mannfjöldi mikill með honum. Hann var fluttr af Eyri til Bjarnarhafnar á því skipi, er Langhúfr hét...." Sturlunga I, 346 Landamerkjabréf er til fyrir Bjarnarhöfn frá því um 1270: "Biarnarhafnar landamerke. I millum Biarnarhafnar og Kothrauns rædur Kothraunsa. en hid ytra millum Litlu seliu og Amyra rædur skurdur sa er kallast landamerkia skurdur." DI II, 82 1474 arfleiddi Loftur Ormsson son sinn Stephán að nokkrum jörðum, þ.á.m. Bjarnarhöfn fyrir 60 hdr. DI V, 748 Árið 1507 seldi Pétur Loftsson jörðina Gottskálki biskup á Hólum og fékk í staðinn jarðirnar Þverá í Fnjóskadal og Vík í Flateyjar dal. Með Bjarnarhöfn fylgdu Kothraun, Sel(jar) og Ámýrar. DI VIII, 159 "Björn [Ketilsson] bjó í Borgarholti í Bjarnarhöfn." ÍF IV, 11. Jörðinni fylgja eftirtaldar hjáleigur: Guðnýjarstaðir [SN-247:025], Hallskot [SN-247:021], Steindórskot [SN-247:022], Skemma [SN-247:027], Ámýrar [SN-250]. JÁM V, 332-333. Árið 1805 eru Hafnareyjar taldar með Bjarnarhöfn. JJ, 154. Einnig voru til hjáleigurnar Efrakot [SN-248] og Neðrakot [SN-249]. Ö-Bjarnarhöfn, 1-2. Í Byggðum Snæfellsness kemur fram að aðrar hjáleigur voru Efra-Bjarnarhafnarkot [SN-247:084] og Brúarholt [SN-247:085]. Bjarnarhöfn er enn í byggð [þ.e. árið 1989], segir í BS, 424.

Tún 1918: 9 ha. þar af helmingur sléttaður. Matjurtagarðar: 400 m². Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1702 segir um ítök og eignir: "Jörðunni fylgir afrjett, þángað er lamba upprekstur úr Helgafellssveit allri, og er goldið í toll i lamb af xx; fjórðung gjalda þeir, er færri reka...Jörðunni fylgja sker, kölluð Stangasker; þar í er selveiði og sölvatekja. Jörðunni fylgir búð og skipsuppsátur í Höskuldsey. Nokkrir þykjast heyrta hafa að jörðunni eigi að fylgja búðarstaða og skipsuppsátur í Akureyjum og tröð nokkur, umgirt slægjuland." Í Jarðabók Árna og Páls segir enn fremur: "Tún er vítt, sljett og harðlent. Engjar víðar, votar, snöggslægar en grasgóðar. Hagar góðir, þrönglent heima. Selstaða erfið með góðum högum. Vetrarþúngt....Móskurður bjarglegur enn nú...Heimræði er þá fiskur er, en lángræði. Skip á ábúandi heima til bús nauðsynja. Tún, engjar og úthagi liggur undir skriðum so mjög spillist." JÁM V, 341-343.

SN-247:001 *Bjarnarhöfn* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1918

SN-247:002 heimild um kirkju

BJARNARHÖFN (SH) -Nikulási (HELGAPELLSANNEXÍA)

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 11

[1286]: Biarnnarhofnn

Nickholas kirkia j biarnna hofnn: a þrijtygi asaudar: oc kýr vj: og hest og land ä gudnýar stodum: og silfur: kaleik.

þangad liggia tijvnndir og lýse tollar: af niju bæum:

þar skal vera prestur heimilizfastur: og taka iiij merkur

bondi sa er þar býr er skýlldur at annast kirkiu at aullu:

þangat er groptur af ollum bæum fyrir vtann raun; Máld DI II 257

[1355]: Biarnnarhofnn.

Nicholaskirkia j biarnnarhofnn ä lannd ä gudnýarstodum.

vij kyr. xxx asaudar oc hest. skog j hrijsdal. kros oc mariu skript. slopp oc kanntara käpu. kalek. kluckur fiorar og bialla ein. mesuklædi ein. alltaraklædi iij med dukum. merki ij og glodarker. x aurar j bokum. glerglugg eirnn. fontz vmmbunijngur.

þanngad liggia tijunndir og lysetollur af ix bæium.

þar skal vera prestur heimilisfastur; Máld DI III 107

[1394]: cxix. Nikulaskirkia j Biarnnarhofn

a land a gudnyiarstodum. xxx Anno M. ccc. xc iiij þa

asaudar. ix kyr og hest. hundred biskup vilchin

vadmala. [visiterade]

les wilchinsbok; Hítardalsbók DI III 226

1397: a land ad Gudnyiarstodum [+skóg]

þangad liggia tiunder oc lysitollar af ix bæiumm.

þar skal vera heimilisprestur oc taka iiij merkur.

eitt Bænhvs.

Þetta hefur tillagst kirkiunnar sijdann Biorn kom [kýr og ornamenti]

reiknadist hier til portio; Máld DI IV 172

1575: Máld DI XV 603

1.5.1599: ... þangad liggia til sóknar vj jarðir og ij eyjar, önnur eyin tíunduð, en önnur ekki ... Lbs 108 4to, bl. 518-19.

Um það bil 50 metrum austan við bæ [001] er kirkja og kirkjugarður merkt inn á túnakort. "Austur frá gamla bænum og nokkru neðar stendur kirkjan, umhverfis hana er kirkjugarður, hlaðinn úr torfi," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Bjarnarhöfn, 2

SN-247:003 heimild um hlöðu

Inn á túnakort er merkt hlaða innan við 10 metra norðan við bæ [001]. "Norðan við gamla bæinn var heyhlaða," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Bjarnarhöfn, 2

SN-247:004 heimild um útihús

Inn á túnakort er merkt peningshús um það bil 20 metra norðvestan við bæ [001].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-247:005 heimild um útihús

Inn á túnakort er merkt peningshús um það bil 20 metra vestan við bæ [001].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-247:006 heimild um fjós

Inn á túnakort er merkt peningshús um það bil 30 metra norðan við bæ [001]. "Norðan við gamla bæinn var heyhlaða [003] og norður af henni var fjós, túnið norður af því, milli Sjávangötu [036 og Stöðullautu [037], heitir Fjósatunga," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Bjarnarhöfn, 2

SN-247:007 heimild um kálgarð

Inn á túnakort er merktur matjurtagarður um það bil 80 metra norðvestan við bæ [001].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-247:008 heimild

Inn á túnakort er merkt rúst um það bil 190 metra vestan við bæ [001].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-247:009 heimild um útihús

Inn á túnakort er merkt peningshús um það bil 170 metra suðvestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-247:010 heimild

Inn á túnakort er merkt rúst um það bil 120 metra suðvestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-247:011 heimild

Inn á túnakort er merkt peningshús um það bil 160 metra suðvestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-247:012 heimild

Inn á túnakort er merkt rúst um það bil 170 metra suðvestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-247:013 heimild um útihús

Inn á túnakort er merkt peningshús um það bil 180 metra suðvestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-247:014 heimild um útihús

Inn á túnakort er merkt peningshús um það bil 180 metra suðvestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-247:015 heimild um útihús

Inn á túnakort er merkt peningshús um það bil 140 metra suðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-247:016 heimild um kálgarð

Inn á túnakort er merktur matjurtagarður um það bil 120 metra sunnan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-247:017 heimild

Inn á túnakort er merkt rúst um það bil 100 metra sunnan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-247:018 heimild

Inn á túnakort er merkt rúst um það bil 30 metra norðvestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-247:019 heimild um kálgarð

Inn á túnakort er merktur matjurtagarður fast suðvestan við bæ [001], innan við 10 metra.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-247:020 heimild um útihús

Inn á túnakort er merkt röð útihúsa með hlöðu aftan við um það bil 180 metra norðvestan við bæ [001]. Líklega fjárhús með áfastri hlöðu.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-247:021 *Hallskot* heimild um býli

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1702, segir um býli þetta: "Reiknast með jarðarinnar dýrleika. Ábúandinn Hallur Guðmundsson...Húsum viðheldur heimabóndinn...Í kvaðarnafni skipsáróður. Tún af heimatúninu, eins á sig komið. Engjar, hagar og selstaða ásamt heimajörðinni. Bát á ábúandi i, sem hann fleytir til fiskjar þar þegar verður." Guðbrandur Sigurðsson telur í grein í Árbók hins íslenska fornleifafélags að Hallskot og Neðrakot [SN-249] séu eitt og sama býlið. Býli þetta mun hafa haldist í byggð fram um miðja 19. öld.

Heimildir:JÁM V, 332-333; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 55

SN-247:022 *Steindórskot* heimild um býli

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1702, segir um býli þetta: "...reiknast með jarðarinnar dýrleika. Ábúandi Steindór Greipsson. Húsum við heldur heimabóndinn..Í kvaðarnafni skipsáróður. Tún er með því grýttasta af heimatúninu. Engjar, hagar og selstaða með heimajörðunni." Guðbrandur Sigurðsson telur í grein í Árbók hins íslenska fornleifafélags að Steindórskot og Efrakot [SN-248] sé eitt og sama býlið.

Heimildir:JÁM V, 333; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 55

SN-247:023 *Kumbaravogur* heimild um þingstað

"Áðurnefndur Kumbaravogur; hann er hin gamla höfn, því fyrrum var þar kaupstaður," segir í sýslu- og sóknarlýsingu Helgafells- og Bjarnarhafnarsókna 1842.

Heimildir:SS, 186

SN-247:024 *Bjarnarnaust* heimild um naust

Í sóknalýsingu 1842 segir: "Bjarnarnaust í Bjarnarhöfn við núkallaðan Kumbaravog er auðsjáanlegt." Friðlýsing: "Bjarnarnaust, beint niður frá bænum [001]."

Heimildir:SS, 204; Fornleifaskrá, 27

SN-247:025 *Guðnýjarstaðir* heimild um býli

Bæjarins er getið í máldaga kirkjunnar í Bjarnarhöfn árið 1355: "Nicholaskirkia j biarnnarhofnn a lannd a gudnyarstodum." Guðnýjarstaða er einnig getið í kaupbréfi árið 1360 en þá seldi ábótinn á Helgafelli Snorra Andréssyni öll lönd að Seljum fyrir Akurey. Átti Snorri eftir það m.a. rétt á beit á Guðnýjarstöðum: "...skal fie snorra eiga jaffnheimila beytt allzkonar epter þuij sem hann skipar. og þeirra manna sem hann bigger. a myrum Gudnyarstodum og Biarnarhoffn..." "Jörð þessi liggur um 1 km norður frá Bjarnarhöfn og skammt upp frá hinum forna verslunarstað Kumbaravogi...Rústir bæjar-og gripahúsa eru miklar og skýrar. Sýna þær, að þar hefur byggð haldizt langa tíð," segir í grein Guðbrands Sigurðssonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags.

Í örnefnaskrá segir: Talsvert austan við Selhóla eru rústir Guðnýjarstaða. Lítill lækur sem kemur undan hlíðinni, Hólalækur átti að skipta löndum milli Bjarnarhafnar og Guðnýjarstaða. "Austan við lækinn eru nokkrir hólur og stapar, sem einu nafni eru kallaðir Innrihólur...Austur frá hólunum er mýrlent nes, sem heitir Hólanes og fram að því eru þrír hólmar...heita þeir Guðnýjarstaðahólmar..." Enn austar eru "nokkrir stapamyndaðir hólur, sem einu nafni eru kallaðir Guðnýjarstaðahólur. Hinn neðsti hóla þessara heitir Bæjarhóll, hann er allur grasivaxinn, á honum eru rústir Guðnýjarstaðabæjarins, er það í miðju túninu, umhverfis túnið er túngarður [059], sér fyrir honum mestöllum. Niður undan túninu er vík, sem hefur verið lendingin [060]."

Guðnýjarstaðir eru ekki hjáleiga Bjarnarhafnar árið 1686 [BL] né 1702 þegar Jarðabókin er skráð. Þá eru Guðnýjarstaðir eign konungs. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir: "Jarðardýrleiki 12 hdr. Kóngsjörð, ein af Stapaumboðsjörðum...Túnið er þýtt og í lakara lagi. Engjar sæmilegar og víðar. Hagar mjög þrönglendir. Vetrarhart...Þar á ábúandinn bát, sem hann heldur til fiskjar þar heima þegar fiskast. Kolaskóg, mósukurð og hestagöngu á vetur þarf alt að kaupa. Engjar spillast af skriðum." Árið 1702 eru skráðir til heimilis þrír húsmenn með sitt búfé auk ábúanda jarðarinnar og tekið fram að "Allir þessir hafa torfskurð tilkeyptan með bónda." Í sóknalýsingu Helgafells- og Bjarnarhafnarsókna frá árinu 1842 segir að Guðnýjarstaðir séu þá nýlagstir í eyði. Einnig segir: "Seinast lögðust þeir í eyði fyrir 13 eða 14 árum af peningságangi úr Bjarnarhafnarpláti."SS. Guðnýjarstaðir hafa því farið í eyði árið 1828-1829. Guðnýjarstaðir voru Bjarnarhafnar kirkjujörð, árið 1760 12. hdr. að dýrleika skv. Jarðabók Johnsens.

Heimildir:DI III, 107; DI III, 144-145; JÁM V, 334; BL, 172; SS, 198; Ö-Bjarnarhöfn, 11; JJ, 154; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 56

SN-247:026 *Kumbaravogur* heimild um lendingu

"Áðurnefndur Kumbaravogur; hann er hin gamla höfn, því fyrrum var þar kaupstaður," segir í sýslu- og sóknarlýsingu Helgafells- og Bjarnarhafnarsókna 1842. Sjá enn fremur Kaupstaðartanga [061].

Heimildir:SS, 186

SN-247:027 *Skemma* heimild um býli

"Enginn veit nú, hvar býli þetta hefur staðið. Ef til vill hefur það staðið heima við bæ á höfuðbólinu eða úti í túnjaðri. Engin munnmæli þekkjast nú viðkomandi þessari hjáleigu heldur en hún hefði aldrei verið til," segir í grein Guðbrands Sigurðssonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1702, segir um býli þetta: "...reiknast með heimajörðunni í dýrleik. Heimabóndi viðheldur húsum og hefur uppbyggt...Í kvaðarnafni skipsáróður. Tún, engjar, hagar og selstaða, er sama með heimajörðunni...Hjáleigumaður á bát, sem hann fleytir til fiskjar, þá hann getur." Þessi hjáleiga er líklega stofnuð seint á 17. öld þar sem heimabóndi er sagður hafa byggt upp húsín.

Heimildir:JÁM V, 333; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 56

SN-247:028 heimild um mógrafir

"Móskurður bjarglegur enn nú," segir í Jarðabók Árna og Páls. Allar hjáleigur Bjarnarhafnar höfðu móskurðarleyfi í landi heimajarðarinnar.

Heimildir:JÁM V, 332, 334

SN-247:029 heimild um traðir

"Heimreiðargatan liggur eða lá (því íbúðarhúsið er nýlega fært efst í túnið) sunnan frá bænum [001], en hann stóð í miðju túninu," segir í örnefnaskrá. Í riti Kristians Kålunds um íslenska sögustaði segir: "[Nm. a) Aflöng þúfa er vestan við lækinn skammt þar fyrir austan, sem heimreiðin lá áður yfir lækinn, um 3 m löng, en mjó, snýr austur og vestur. Hefur verið grafið í suðurhluta þúfunnar, og hefu hún mjókkað við það. Er holan um 50 sm djúp við suðurhlíð þúfunnar vestan til, en mjór skurður þaðan með henni endilangri. Þúfan virðist vera mannaverk. Er hún kölluð leiði Bjarnar [sjá 082]. Landið og Landnáma, 172.]."

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 1; KK II, 72

SN-247:030 *Lambhúslaut* örnefni lambhús

"Lautir tvær lágu upp og niður túnið sunnan Efra-Kots [SN-248:001], lautir þessar sameinuðust er nokkuð kom niður á túnið, var lautin þá kölluð Lambhúslaut, en tungan á milli þeirra Lambhústunga, lautir þessar eru nú að nokkru uppfylltar," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 1

SN-247:031 *Timburhústóftir* heimild

"Efst í túninu er grunnur undan timburhúsi, er Páll Melsted sagnfræðingur byggði, umhverfis grunninn eru margar tóftir, eru þær allar kallaðar Timburhústóftir," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 1

SN-247:032 *Kvíalaut* örnefni kvíar

"Ofan við tóftirnar [Timburhústóftir 031] er laut, sem heitir Kvíalaut," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 1

SN-247:033 *Þórðarbrunnur* heimild um brunn

"Neðst í Kvíalaut [032] er gryfja, sem heitir Þórðarbrunnur, er hann grafinn af Þórði sterka, er var all nafnkunnur förumaður á síðari hluta 19. aldar," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 1

SN-247:034 *Matvinnungur* heimild um vörslugarð

"Niður frá Timburhústóftum [031] var reitur, sem kallaður var Matvinningur, reiturinn var aftgirtur með torgarði, reiturinn var sporöskjulagaður. Um helmings reitsins er nú búið að slétta, en hinn hlutinn er eftir. Sá maður var talinn vera matvinnungur, er sló reitinn á dag," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 1-2

SN-247:035 *Hornatóftir* heimild

"Norðvestur frá Matvinnung [034] er allstór tóftaþyrping, sem kölluð er Hornatóftir," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 2

SN-247:036 *Sjávargata* heimild um leið

"Norður úr túninu liggur gata til sjávar, heitir hún Sjávargata," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 2

SN-247:037 *Kirkjuvík* heimild um lendingu

"Kirkjuvík er beint niður af kirkjunni [002]. Þar lentu kirkjugestir, sem komu af sjó," segir í svörum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn svör, 2

SN-247:038 *Stöðulflatir* örnefni kvíar

"Norður frá Fjósatungu [006] eru sléttur, allstórar, sem heita Stöðulflatir," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 2

SN-247:039 *Sjávarhúsrúst* heimild um býli

"Austan við Sjávargötuna [036] nyrzt er rúst, sem kölluð er Sjávarhúsrúst," segir í örnefnaskrá. "Kotið eða hjáleigan Sjávarhús hafa sennilega fengið nafnið vegna þess, að það hefir staðið nær sjónum..." segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 2; Ö-Bjarnarhöfn svör, 1

SN-247:040 *Veita* örnefni áveita

"Neðan við túnið er allstórt mýrarsvæði, sem kölluð er Veita, nær hún á sjávarbakka fram. Í Veitunni eru tvær lindir," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 2

SN-247:041 heimild um lendingu

"Neðan við túnið er allstórt mýrarsvæði, sem kölluð er Veita [040], nær hún á sjávarbakka fram. Í Veitunni eru tvær lindir...nyrðri lindin heitir Fjóslind. Stykki í Veitunni norðan við Fjóslind heitir Höskuldseyjarpartur. Niður frá partinum en sunnan við gömlu lendinguna er vík...Við Sjávarhúskampinn [sjá 074] var gamla lendingin," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 2, 14

SN-247:042 *Ullarvík* örnefni þvottastaður

"Neðan við túnið er allstórt mýrarsvæði, sem kölluð er Veita [040], nær hún á sjávarbakka fram. Í Veitunni eru tvær lindir...nyrðri lindin heitir Fjóslind. Stykki í Veitunni norðan við Fjóslind heitir Höskuldseyjarpartur. Niður frá partinum en sunnan við gömlu lendinguna [041] er vík, sem heitir Ullarvík," segir í örnefnaskrá. "Þvegin var ull í víkinni og að Ullarsker dragi nafn af víkinni," segir í svörum við spurningum.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 2; Ö-Bjarnarhöfn svör, 1

SN-247:043 *Mógrafamýrar* örnefni mógrafir

"...Ullarvík [042], önnur vík litlu sunnar, heitir hún Kirkjuvík. Tanginn sunnan Kirkjuvíkur heitir Kirkjutangi. Sunnan við tangann er löng vík, sem heitir Rolluvík...Austan við Rolluvík er breitt nes, sem Geldinganes heitir...Í nesinu eru mýrar og holtaásar, er það svæði kallað Mógrafamýrar," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 2-3

SN-247:044 heimild um leið

"Á hæsta holti nessins [Geldinganes, sjá 043] er klettaborg, er heitir Ketborg. Suðuaustur frá Ketborg er hóll við götuna, sem heitir Reiðhóll...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 3

SN-247:045 *Skothúsvogur* örnefni

"Austur af Reiðhól [sjá 044] er lítill vík, sem heitir Skothúsvogur, sunnan við víkina er hár klettatangi, sem heitir Skothústangi," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 3

SN-247:046 *Hraunklif* heimild um leið

"Sunnan við Skothústanga [sjá 045] gengur inn fremur löng vík milli Geldinganes og Berserkjahrauns, er heitir Hraunvík. Um fjörur er riðið og upp úr henni er klif upp hraunröndina, sem kallað er Hraunklif (sumir segja Berserkjaklif)," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 3

SN-247:047 *Berserkjagarður* heimild um vörslugarð

"Vestasti tangi hraunsins heitir Blámannavíkurtangi. Austan tangans gengur vík inn í hraunið, heitir hún Blámannavík. Austan vikurinnar eru smátangar, sem heita Trönutangar...Suðaustan við og upp frá Blámannavík er grasi-og lyngivaxið svæði, er heitir Lambafitjar. Syðst, upp af Lambafitjum, liggur garður, hlaðinn úr hraungrjóti, suðvestur hraunið, nokkuð suður fyrir götuna. Garður þessi heitir Berserkjagarður. Um hann eru landamerki milli Bjarnarhafnar og Berserkjahrauns [SN-252]," segir í örnefnaskrá. Í örnefnaskrá Berserkjahrauns segir: "Landamerki milli jarða þessara er garður, er liggur norður eftir hrauninu allt að sjó fram, nær hann og nokkuð suður fyrir veginn, garður þessi er kallaður Berserkjagarður."

Í Eyrbyggja sögu segir: "Þú skalt ryðja," segir Styrr, [við Halla berserk] "götu yfir hraunit út til Bjarnarhafnar ok leggja hagagarð yfir hraunit milli landa várar" [...] Þeir lögðu ok garðinn, sem enn sér merki." Kristian Kaalund minnst á garðinn: "Um það bil í miðju hrauni er komið að garði hlöðnum úr hraungrýti með aðeins eins steins þykkt, þetta eru landamerki milli bæjanna Bjarnarhafnar og Berserkjahrauns, bæjar Styrs, og virðist aldrei hafa getað verið til neinna annarra nota. Garðurinn liggur frá norðurjaðri hraunsins við ströndina að hraunhamri skammt handan vegar." Friðlýsing: "Berserkjagarður, á landamerkjum í hrauninu milli Berserkjahrauns [SN-252] og Bjarnarhafnar."

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 3-4; Ö-Berserkjahraun, 5-6; ÍF IV, 72; KK II, 73; Fornleifaskrá, 27

SN-247:048 *Móholt* örnefni mógrafir

"Norðvestan [Berserkja]hraunsins rennur lækur í botn Hraunvíkur, er heitir Hraunlækur...Vestan Hraunlækjar eru mýrar, sem heita Hraunlækjarmýrar. Suður í mýrarnar gengur melholt, sem heitir Móholt," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 4

SN-247:049 *Brúarholt* heimild um býli

"Norðvestan [Berserkja]hraunsins rennur lækur í botn Hraunvíkur, er heitir Hraunlækur...Vestan Hraunlækjar eru mýrar, sem heita Hraunlækjarmýrar. Suður í mýrarnar gengur melholt, sem heitir Móholt [048]. Austast á holtinu er hóll, nokkuð grasivaxinn, heitir hann Brúarholt. Norðvestan við mýrarnar er stórt og allhátt holt, er heitir Brúarholt. Syðst á holtinu var um nokkur ár þurrabúð, er hét Brúarholt," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 4

SN-247:050 *Bræðrabrú* heimild um brú

"...Brúarholt [sjá 049]...Suður af Brúarholti er flóasund, sem kallað er Bræðrabrú. Yfir það lá grjótblú, er hét Bræðrabrú, hún er nú sokkin í mýrina, en flóasundið erft nafnið," segir í örnefnaskrá. "Hef heyrt sagt að bræður tveir hafi byggt brúna," segir í svörum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 4; Ö-Bjarnarhöfn svör, 2

SN-247:051 *Kothraunsrétt* heimild um rétt

"...Brúarholt [sjá 049]...Suður af Brúarholti er flóasund, sem kallað er Bræðrabrú [050]. Yfir það lá grjótblú, er hét Bræðrabrú, hún er nú sokkin í mýrina, en flóasundið erft nafnið. Suður af Bræðrabrú er holt, sem hallar til norðurs, en klettur er sunnan í því. Holtið heitir Litlaholt. Suður af Litlaholti eru lækkandi melholt, sem kölluð eru Melarnir. Suður frá Melunum er seftjörn, sem heitir Litlavatn. Inn af Litlavatni er grasivaxinn rani með hrauninu, sem heitir Lambhagi. Á rana þessum stendur Kothraunsrétt," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 4-5

SN-247:052 varða landamerki

"Á rana þessum stendur Kothraunsrétt [051]. Á hraunröndinni í suðaustur frá réttinni er vörðubrot, merkin milli Bjarnarhafnar og Kothrauns eru sjónhending úr vörðunni yfir Kothraunsvatn í ós Fagradalsár," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 5

SN-247:053 *Fornihvammur* heimild um smalakofa

Í Fagradal: "Hátt í norðurhlíðinni er klettagirðing, er myndar bekk í hlíðina, er heitir Háibekkur...Uppi á Háabekk, innarlega í dalnum, er lítill grasivaxinn hvammur, sem heitir Fornihvammur. Nokkru austar er annar hvammur, sem kallaður er Ungihvammur [054]. Í hvömmum þessum eru rústir af hjásetuhúsum, er smalar frá Bjarnarhöfn hafa byggt, í dalnum var hjáseta frá Bjarnarhöfn," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 5-6

SN-247:054 *Ungihvammur* heimild um smalakofa

Í Fagradal: "Hátt í norðurhlíðinni er klettagirðing, er myndar bekk í hlíðina, er heitir Háibekkur...Uppi á Háabekk, innarlega í dalnum, er lítill grasivaxinn hvammur, sem heitir Fornihvammur [053]. Nokkru austar er annar hvammur, sem kallaður er Ungihvammur. Í hvömmum þessum eru rústir af hjásetuhúsum, er smalar frá Bjarnarhöfn hafa byggt, í dalnum var hjáseta frá Bjarnarhöfn," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 5-6

SN-247:055 *Á stekknun* heimild um stekk

"Í hlíðinni norður frá Fagradalsmynni eru tveir klettagirðingar, heita þeir Hærri-Slóðar. Niður undan þeim í hlíðinni er skriðubarð, sem heitir Stórasteinsbarð...Allant norður frá barðinu er stór hvammur í hlíðina, sem heitir Nónhvolfr, norðan við það er barð, sem heitir Nónbarð. Litlu norðar er grasivaxið svæði í hlíðarrótum, sem heitir á Stekknum, eru þar miklar rústir. Vestar er barð í hlíðinni sem heitir Stekkjarbarð," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 6

SN-247:056 *Heyhleinn* heimild um lendingu

Niður frá Veitunni [SN-250:003] [neðan Ámýra SN-250] er vík, sem heitir Sandvík, fram af víkinni eru sker, sem heita Bæjarsker. Norðan við víkina er skammur en breiður tangi, sem heitir Bæjartangi, fram af honum er stórt sker, sem heitir Tangasker, litlu norðar er annar grastangi, sem heitir Grásteinatangi...Í fjörunni sunnan við Grásteinatanga er há og slétt klettahleinn, sem heitir Heyhleinn," segir í örnefnaskrá.

"Það nafn mun vera dregið af því, að þar hefir verið hlaðið heyi á báta, en oft munu hafa verið fengnar slægjur á

Ámýrum [SN-250] því þar eru góðar slægjur. Heyið var svo flutt á bátum fram í Akureyjar [SN-246] og e.tv. einnig að Berserkjahrauni [SN-252], en þetta voru næstu jarðir við Ámýrar," segir í svörum við spurningum um örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 9; Ö-Bjarnarhöfn svör, 1

SN-247:057 *Selhólar* heimild um sel

"...Ámýrarhlíð...Talsvert norðar í hlíðinni er allmikill hryggur, sem Vondaskriða heitir, norðan við hana neðarlega, eru sléttar grasigrónar eyrar, sem heita Selhólaflatir, norður frá þeim er grasbali sem Selhólabali heitir, niður undan honum eru nokkrir smáhólar, sem heita Selhólar, eru selrústir austan undir stærsta hólnum. Hólar þessi eru stundum kallaðir Ytrihólar," segir í örnefnaskrá. Í Jarðabók Árna og Páls frá 1702, segir: "Selstaða erfið með góðum högum." Í örnefnaskrá Akureyja SB, segir: "Norðan við flötina (þ.e.a.s. Köllunarflöt 058) er lágt rif með kræklingi nefnt Kúarif, nokkru vestar á hlíðinni eru Selhólar, þar eru gamlar rústir, sagðar vera sel frá Akureyjum." Guðbrandur Sigurðsson getur einnig selsins: "Þeir [Selhólar] standa nær því á sjávarbakka. Á vallendisgrund milli hólanna, á skjólgóðum stað, eru miklar og allgreinlegar seltóftir."

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 10; JÁM V, 332; Ö-Akureyja SB, 4; Guðbrandur Sigurðsson 1957b, 74

SN-247:058 *Köllunarflöt* örnefni samgöngubót

"Nokkru fyrir austan Selhóla [057] gengur alllangt rif fram í sjóinn, heitir það Kúarif. Nokkru austar uppi á bakkanum er flöt, sem heitir Köllunarflöt," segir í örnefnaskrá Bjarnarhafnar. Í örnefnaskrá Akureyja SB, segir: "Akureyjar eru næst landi frá Bjarnarhafnarfjalli, þar á hlíðinni er Flötin (köllunarflöt) þar sást vel til mann sem vildu komast út í eyna, þaðan heyrðust líka vel hó og köll við góð skilyrði."

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 10; Ö-Akureyja SB, 4

SN-247:059 heimild um túngarð

Túngarður Guðnýjarstaða [025]: "...umhverfis túnið er túngarður, sér fyrir honum mestöllum...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 11

SN-247:060 heimild um lendingu

Lending neðan Guðnýjarstaða [025]: "Niður undan túninu er vík, sem hefur verið lendingin," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 11

SN-247:061 *Kaupstaðartangi* heimild

"Austur frá Guðnýjarstöðum [025] gengur fram stór tangi, sem heitir Kaupstaðartangi...Á sunnanverðum Kaupstaðartanganum sér fyrir allmiklum mannvirkjaleifum, niður undan þeim er lítil en lagleg vík, er þar aðdýpi mikið og lending [062] ágæt. Sunnan við Kaupstaðartanga er allstór vogur, sem kallaður er Kumbaravogur (Bjarnarhöfn) [sjá 026] ," segir í örnefnaskrá. Friðlýsing: "Búðatanga-rústir (leifar af verslunarbúðum)."

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 12; Fornleifaskrá, 27

SN-247:062 heimild um lendingu

"Austur frá Guðnýjarstöðum [025] gengur fram stór tangi, sem heitir Kaupstaðartangi...Á sunnanverðum Kaupstaðartanganum sér fyrir allmiklum mannvirkjaleifum [061], niður undan þeim er lítil en lagleg vík, er þar aðdýpi mikið og lending ágæt. Sunnan við Kaupstaðartanga er allstór vogur, sem kallaður er Kumbaravogur (Bjarnarhöfn) [sjá 026] ," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 12

SN-247:063 *Skipasker* frásögn lending

"Austur frá Guðnýjarstöðum [025] gengur fram stór tangi, sem heitir Kaupstaðartangi...Á sunnanverðum Kaupstaðartanganum sér fyrir allmiklum mannvirkjaleifum [061], niður undan þeim er lítil en lagleg vík, er þar aðdýpi mikið og lending ágæt. Sunnan við Kaupstaðartanga er allstór vogur, sem kallaður er Kumbaravogur (Bjarnarhöfn) [sjá 026]. Austarlega í voginum er stórt sker, sem Skipasker heitir, er sagt að í því séu fornir járnhringir er kaupskipin festu í ," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 12

SN-247:064 *Uppsátursvík* örnefni uppsátur

"Austan Kumbaravogs [026] er eyja, sem heitir Landey, rif tengir hana við land, á það fellur sjór um stórar flæðar. Í Landey eru þessi örnefni: Nokkuð sunnar en móts við Skipasker [063] gengur lítil sandvík vestan í eyjuna, heitir hún Uppsátursvík," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 12

SN-247:065 *Smiðjutangi* örnefni smiðja

"...eyjar þessar heita Hafnareyjar. Vestari eyjan heitir Bæjarey. Á Bæjarey eru þessi örnefni: Austur af henni gengur lítill tangi, sem heitir Smiðjutangi," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 14

SN-247:066 *Hamarnaust* heimild um naust

"Vestan við Kumbaravogsbotn [026] taka við allhár hamrar, sem heita Hamarnaust," segir í örnefnaskrá. Friðlýst: "Hamarnaust, ruddur bás við sjóinn dálítið vestar [en Bjarnarnaust 024]."

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 13; Fornleifaskrá, 27

SN-247:067 *Álfkonustapi* örnefni huldufólk

"Ofan og upp við klettana [Hamranaustsklettana 066] er flóasund, sem kallað er Sundið, taka þá við klettastapar, sem heita Huldustapar, sá austasti og hæsti þeirra heitir Álfkonustapi," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 13

SN-247:068 *Stöðulstapi* örnefni kvíar

"Ofan og upp við klettana [Hamranaustsklettana 066] er flóasund, sem kallað er Sundið, taka þá við klettastapar, sem heita Huldustapar, sá austasti og hæsti þeirra heitir Álfkonustapi [067]. En syðsti af þessum stöpum heitir Stöðulstapi (eða Horna-)," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 13

SN-247:069 *Skotmannshellir* hellir

"Við [Kumbara]vogsbotninn [026] að norðan er hellir inn undir Móbergsvaða, heitir hellirinn Skotmannshellir," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 13

SN-247:070 *Huldukirkja* örnefni huldufólk

"UPP frá Kumbaravogi [026] vestanverðum ganga mýrardrög, sem kölluð eru Mýrar...Upp í Mýrunum miðjum er einstakur einkennilegur stapi, er heitir Huldukirkja," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 13

SN-247:071 *Kvíalaut* örnefni kvíar

"UPP frá Kumbaravogi [026] vestanverðum ganga mýrardrög, sem kölluð eru Mýrar...Upp í Mýrunum miðjum er einstakur einkennilegur stapi, er heitir Huldukirkja [070]...Sunnar með hlíðinni er lautarslakki, sem heitir Kvíalaut. Svæðið frá Kvíalaut og heim að túninu heitir Skriða," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 13

SN-247:072 *Stöðull* örnefni kvíar

"Rani verður á milli stapa þeirra er áður voru nefndir og gamla túngarðsins [073], heitir hann Stöðull," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 13

SN-247:073 heimild um túngarð

"Rani verður á milli stapa þeirra er áður voru nefndir og gamla túngarðsins, heitir hann Stöðull [072]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 13

SN-247:074 *Sjóarhúseyrar* örnefni sjóbúð

"Rani verður á milli stapa þeirra er áður voru nefndir og gamla túngarðsins [073], heitir hann Stöðull [073]. Austur frá honum allt til sjávar eru sléttar eyrar, sem einu nafni heita Sjóarhúseyrar. Neðan við þær, við sjóinn, er malarkampur, sem kallaður er Sjóarhúskampur út að litlu virki, sem skerst upp í Eyrarnar upp af Landeyjarriðinu, en vestan við vikið er kampurinn kallaður Hamarnaustkampur [sjá Hamarnaust 66]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 13-14

SN-247:075 *Heiðnitangi* álagablettur

"...eyjar þessar heita Hafnareyjar [076]. Vestari eyjan heitir Bæjarey [076]. Á Bæjarey eru þessi örnefni:...Suður úr eyjunni gengur stór og hár tangi, er heitir Heiðnitangi. Tangi þessi er aldrei sleginn, en hver víti við liggja er nú gleymt," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 14

SN-247:076 *Hafnareyjar* heimild um býli

"...eyjar þessar heita Hafnareyjar. Vestari eyjan heitir Bæjarey. Á Bæjarey eru þessi örnefni:...Norðvestur frá Heiðnabergi [075] er eyjan mjóst - er eiðið sléttur bali, sem heitir Magáll, sunnan við hann hefur bærinn staðið, því eyjan var áður byggð," segir í örnefnaskrá. Árið 1805 eru Hafnareyjar í eyði og höfu verið það í 30 ár og brúkaðar af bóndanum í Bjarnarhöfn skv. Jarðabók Johnsen.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá árinu 1702, segir: "Hafnareyjar. Jarðardýrleiki er hjer óviss, því jörðin tíundast öngvum. Kónsörð, ein af Stapaumboðs jörðum. Ábúandinn Guðmundur Jónsson...Tún grýtt og spillist af sandi, sem fýkur á. Hagi lítill því mjög er þrönglent. Selstaða kaupist á landi, ef þar skal töluvert peningur vera...Eldiviður og torfrista kaupist í landi. Sölvatekja lítill. Fjörugrös, en ei stórum að gagni. Heimræði til fiskjar. Ábúandinn á ii báta og lítinn sexæring, heldur einum eða tveimur til sjós af þeim eftir því sem hann getur með sínu eigin fólki, og á sjálfur fenginn allann. Lundi legst þar í urð, en næst ekki vel. Sjór brýtur þar lítilsháttar stundum í sjáfargangi." "Eyjar þessar eru tvær talsins og liggja tæpa hálfa sjómílu norður frá Bjarnarhöfn og eru í daglegu máli nefndar grynri og dýpri Hafnarey. Bærinn stóð á Grynri-Hafnarey. Þar sjást óljósar menjar hans. Þetta hefur verið lítið býli," segir í grein Guðbrands Sigurðssonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 14; JJ, 154; JÁM V, 343; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 57

SN-247:077 *Brunnmýri* heimild um brunn

"...eyjar þessar heita Hafnareyjar [076]. Vestari eyjan heitir Bæjarey [076]. Á Bæjarey eru þessi örnefni:...Vestan á eyjunni er mýrlent stykki, sem heitir Brunnmýri. Er í henni gamall brunnur er verið hefur vatnsból eyjarbúa," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 14

SN-247:078 *Vesturvík* heimild um lendingu

"...eyjar þessar heita Hafnareyjar [076]. Vestari eyjan heitir Bæjarey [076]. Á Bæjarey eru þessi örnefni:...Norðvestur frá Heiðnabergi [075] er eyjan mjóst - er eiðið sléttur bali, sem heitir Magáll, sunnan við hann hefur bærinn [076] staðið, því eyjan var áður byggð...Sín sandvíkin er hvoru megin við Magálinn, var lent í þeim eftir áttum, heita þær Vesturvík og Austurvík [079]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 14

SN-247:079 *Austurvík* heimild um lendingu

"...eyjar þessar heita Hafnareyjar [076]. Vestari eyjan heitir Bæjarey [076]. Á Bæjarey eru þessi örnefni:...Norðvestur frá Heiðnabergi [075] er eyjan mjóst - er eiðið sléttur bali, sem heitir Magáll, sunnan við hann hefur bærinn [076] staðið, því eyjan var áður byggð...Sín sandvíkin er hvoru megin við Magálinn, var lent í þeim eftir áttum, heita þær Vesturvík [078] og Austurvík," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 14

SN-247:080 *Gangur* heimild um lendingu

"...eyjar þessar heita Hafnareyjar [076]...Eystri eyjan er kölluð Innri-Hafnarey. Í henni eru þessi örnefni:...Í vesturenda eyjarinnar er lítill skorningur, sem kallaður er Gangur, er þar skást að lenda, annars er eyjan með klettum umhverfis," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 14

SN-247:081 *Álfaberg* þjóðsaga huldufólk

"...Hólanes, fram af því eru þrír hólmar...heita þeir Guðnýjarstaðahólmar...Austan við Hólanesið er vík, sem Álfabergsvík heitir, upp frá henni eru blautar mýrar, sem heita Álfabergsmýrar, ofarlega í þeim er mjög hár og einkennilegur stapi með klettum að austnorðanverðu, heitir hann Álfaberg," segir í örnefnaskrá. "Álfaberg. Lögun þessa stapa hefir þótt þessleg, að þar mundi vera álfabyggð. Auk þess, sem sagnir eru um að heyrst hafi þar ýms hljóð, sem bentu til bússýslu og búverka, svo sem kvarnarhljóð, rokkhljóð og strokkhljóð," segir í svörum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 11; Ö-Bjarnarhöfn svör, 2

SN-247:082 *Haugur Bjarnar* heimild um legstað

"...rennur lækur sem Rollulækur heitir, rennur lækurinn sunnan við túnið, en milli hans og túnsins er malarskriða (lækur þessi mun vera hinn sami, sem í Landnámu er kallaður Borgarlækur," segir í örnefnaskrá. Í riti Kristians Kálund um íslenska sögustaði 1872-1874 segir: "Eyrbyggja og Landnáma segja að Björn hafi búið í Bjarnarhöfn eða á Borgarholti og heygður við Borgarlæk. Ef til vill hefur bærinn upprunalega heitið Borgarholt, en Bjarnarhöfn var aftur á móti nafnið á lendingunni, þ.e. Kumbaravogur [026]. Holtadrag er austan við bæinn

[001] og fjallið, samhliða því. Nyrzti og hæsti hlutinn heitir Kjötborg og hyggja menn að allt svæðið hafi fyrrum heitið Borgarholt, en minjar um upphaflega bæinn telja heimamenn sig finna í tóftum nokkrum alllangt fyrir suðaustan Kjötborg, þar sem holtið er lítt áberandi á vesturbakka lítils lækjar sem rennur meðfram Berserkjahrauni og er talinn vera Borgarlækur sá er sögurnar nefna. Raunar rennur annar lítill lækur nær Bjarnarhöfn, Rollulækur. Ekki sér snefil af haugi Bjarnar [Nm. 2. Árni Thorlacius álítur að Kjötborg sé Borgarholt og telur að bærin sé enn á sínum upphaflega stað. Rollulækur telur hann að sé Borgarlækur, en eystri lækurinn á að heita Hraunslækur samkvæmt munnlegri frásögn Á.Th. Nm. a) Aflöng þúfa er vestan við lækinn skammt þar fyrir austan, sem heimreiðin [029] lá áður yfir lækinn, um 3 m löng, en mjó, snýr austur og vestur. Hefur verið grafið í suðurhluta þúfunnar, og hefu hún mjókkað við það. Er holan um 50 sm djúp við suðurhlið þúfunnar vestan til, en mjór skurður þaðan með henni endilangri. Þúfan virðist vera mannaverk. Er hún kölluð leiði Bjarnar. Landið og Landnáma, 172.]

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 3; KK II, 72

SN-247:083 *Hamarnaust* heimild um naust

Friðlýsing: "Hamarnaust, fornt naust undir hamri á landi uppi, suðaustur frá Búðatanga [061]." Tvö Hamarsnaust [sjá einnig 066] eru í landi jarðarinnar og ekki fullljóst hvort þeirra friðlýsingin á við.

Heimildir:Fornleifaskrá, 27

SN-247:084 *Efra-Bjarnarhafnarkot* heimild um býli

"Árið 1850 er í byggð Efra-Bjarnarhafnarkot og býr þar þá Konráð Konráðsson...," segir í Byggðum Snæfellsness.

Heimildir:BS, 424

SN-247:085 *Brúarholt* heimild um býli

"Nokkru fyrir síðustu aldamót [1900] var byggt upp hjáleigubýlið Brúarholt. Það fór úr byggð 1910," segir í Byggðum Snæfellsness.

Heimildir:BS, 424

SN-247:086 heimild um sel

Í landamerkjabréfi frá því um 1270 segir: "Jördunni Biarnarhofn fylgir Hrutey. Stangasker. bud og skipstada i Hoskuldsey. item onnur bud og skipstada i Akurey. Akureyingar eiga selfor millum hagagarda." Í kaupbréfi frá 1360 segir: "...eyunum filger selfor j land ad Selihoffda medur torffe til seliagiordar og tolff kugillda beit eff þeir eigu so til er þar bua. enn taka ecke til aff ödrum. huort fleira sem þeir vilia asaud edur kýr millum hagagarda vtann eyngse so leinge sem þarffnast..."

Heimildir:DI II, 82; DI III, 144

SN-247:087 garðlag

Í landamerkjabréfi frá því um 1270 segir: "Jördunni Biarnarhofn fylgir Hrutey. Stangasker. bud og skipstada i Hoskuldsey. item onnur bud og skipstada i Akurey. Akureyingar eiga selfor [086] millum hagagarda."

SN-248 Efrakot

Efrakot, hjáleiga í túni Bjarnarhafnar. Nefnd í Jarðatali 1805. JJ, 154. Guðbrandur Sigurðsson telur að Steindórskot [SN-247:022] og Efrakot séu eitt og sama býlið. Ekki er vitað hvenær býlið féll í eyði en líklega hefur það verið lokum 18. aldar. Guðbrandur Sigurðsson 1957, 55.

Túnakort frá 1918 ekki til.

SN-248:001 *Efrakot* bæjarhóll bústaður

"Vestan við götuna [heimreið SN-247:029] syðst í túninu stóð áður hjáleiga, sem kölluð var Efra-Kot, nú er þar sléttað," segir í Örnefnaskrá.

"Til skamms tíma voru þar allmiklar rústir. Nú hafa þær verið jafnaðar við jörðu, og sjást þeirra engin merki," segir í grein Guðbrands Sigurðssonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags.

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 1; GS, 1957, 55

SN-249 Neðrakot

Neðrakot, hjáleiga í túni Bjarnarhafnar. Nefnd í Jarðatali 1805. JJ, 154. Guðbrandur Sigurðsson telur að Hallskot [SN-247:021] og Neðrakot séu eitt og sama býlið. Býli þetta mun hafa haldist í byggð fram um miðja 19. öld. Guðbrandur Sigurðsson 1957, 55.
Túnakort frá 1918 ekki til.

SN-249:001 *Neðrakot* bæjarhóll bústaður

"Suður frá kirkjugarðinum [SN-247:002] og vestur að heimreiðargötunni [SN-247:029] heita Stóruflatir. Suðaustan við flatirnar var hjáleiga, sem hét Neðra-Kot, sjást tóftir þess...," segir í örnefnaskrá.
"Fyrir nokkrum árum voru allar rústir þessa býlis jafnaðar við jörðu. Sjást nú engin merki til, að þar hafi fólk lifað og starfað öld fram af öld," segir í grein Guðbrands Sigurðssonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags.

Heimildir: Ö-Bjarnarhöfn, 2; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 55

SN-250 Ámýrar

Árið 1702 er Ámýrar hjáleiga frá Bjarnarhöfn [SN-247]. Ámýra getið í landamerkjabréfi frá því um 1270: "Biarnarhafnar landamerke. I millum Biarnarhafnar og Kothrauns rædur Kothraunsa. en hid ytra millum Litlu seliu og Amyra rædur skurdur sa er kallast landamerkia skurdur." DI II, 82 Aftur getið í kaupbréfi 1360, en þá seldi Ásgrímur ábóti á Helgafelli Snorra Andræssyni öll lönd að Seljum fyrir Akurey. Meðal réttinda sem Snorri hafði eftir var beit á Ámýrum: "skal fie Snorra eiga jaffnheimila beytt allzkonar epter þuij sem hann skipar. og þeirra manna sem hann bigger. a myrum Gudnyarstodum og Biarnarhoffn." DI III, 144 Árið 1507 seldi Pétur Loftsson Bjarnarhöfn Gottskálki biskup á Hólum og fékk í staðinn jarðirnar Þverá í Fnjóskadal og Vík í Flateyjarðal. Með Bjarnarhöfn fylgdu Kothraun, Sel(jar) og Ámýrar. DI VIII, 159 Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, segir: "Ámírar reiknast með heimajarðarinnar dýrleika...Húsum viðheldur heimabóndinn [Bjarnarhafnarbóndi]...Í kvaðarnafni er skipsáróður." JÁM V, 333-334. Ámýrar fóru í eyði 1920. Ö-Bjarnarhöfn, 9. Jörðin féll í eyði 1926 og hefur verið notuð sem afréttarland frá Bjarnarhöfn síðan. Guðbrandur Sigurðsson 1957, 58.

Tún 1918: 1 ha. og allt sléttað. Matjurtagarðar: 400 m². Í Jarðabókinni segir enn fremur: "Túnið er lítilfjörlegt og nær affallið af skriðu. Engjar góðar. Hagar góðir í selstöðu heimajarðarinnar, þar sem hjáleigan stendur...Sölvafljara er þar lítilsháttar. Selveiði lítilsháttar. Móskurð hafa allar þessar hjáleigur í heimajarðarinnar landi. Heimræði mætti vera á þessari hjáleigu, en brúkast nú ekki." JÁM V, 334.

SN-250:001 *Ámýrar* bæjarhóll bústaður

"Í túni Ámýra er ekki kunnugt um örnefni önnur en flöt, sem er norðvestur frá bæjartóftunum, sem heitir Húsaflöt [002], og önnur flöt í vestur frá þeim, sem heitir Bæjarflöt," segir í örnefnaskrá. "Bærinn stóð á gamalli, uppgróinni skriðu, vestan undir miðju Bjarnarhafnarfjalli," segir í grein Guðbrands Sigurðssonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Bjarnarhöfn, 9; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 58

SN-250:002 heimild um útihús

Á túnakort er merkt inn peningshús innan við 10 metra norður af bæ [001].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-250:003 heimild um útihús

Á túnakort er merkt inn peningshús um það bil 10 metra norðaustur af bæ [001].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-250:004 heimild

Á túnakort er merkt inn rúst um það bil 50 metra norðaustur af bæ [001].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-250:005 *Húsaflöt* örnefni útihús

"Í túni Ámýra er ekki kunnugt um örnefni önnur en flöt, sem er norðvestur frá bæjartóftunum, sem heitir Húsaflöt," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Bjarnarhöfn, 9

SN-250:006 *Veita* örnefni áveita

"Niður undan túninu er mýri, sem heitir Veita (eða Ámýrarveita)," segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 9

SN-251 Kothraun

1702: Jarðardýrleiki 12 hdr. og jörðin í konungseign. JÁM V, 335. Getið í landamerkjabréfi um 1270: "Biarnarhafnar landamerke. I millum Biarnarhafnar og Kothrauns rædur Kothraunsa. en hid ytra millum Litlu seliu og Amyra rædur skurdur sa er kallast landamerkia skurdur." DI II, 82 Kothrauns aftur getið í kaupbréfi fyrir Horni í Helgafellssveit 1377: "...eru þesse mercke ad mitt Hrönskard vt fra þorustadad firde. millum Horns. selia og Kothrons." DI III, 313 Árið 1507 seldi Pétur Loftsson Bjarnarhöfn Gottskálki biskup á Hólum og fékk í staðinn jarðirnar Þverá í Fnjóskadal og Vík í Flateyjarðal. Með Bjarnarhöfn fylgdu Kothraun, Sel(jar) og Ámýrar. DI VIII, 159 Kothraun var bær vestan Berserkjahrauns, fór í eyði 1921. Ö-Kothraun, 1. Í Byggðum Snæfellsness segir: Jörðin fór í eyði 1921 og var þá lögð undir Bjarnarhöfn. BS, 445.

Tún 1918: ?,9 ha. Matjurtagarðar: 300 m². Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1702, segir: "Túnið er sljett og snöggkent. Engjar grasgefnar og votar. Hagar góðir. Vetrarhart...Jörðin á móskurð nægjanlegan. Engjar spillast af skriðum. Gil sem rennur hjá túninu ber stundum sand á túnið."JÁM V, 335-336. Í Byggðum Snæfellsness segir: "...gott grasbýli og hægt til búsetu, nærtækar og góðar slægjur og góðir sumrhagar."BS, 445.

SN-251:001 Kothraun bæjarhóll bústaður

"Býlið er á sléttlendi milli Bjarnarhafnarfjalls og Berserkjahrauns, þar sem bærinn stóð er orðið fremur mjótt milli hrauns og hliðar. Norðvestan við bæjartóftirnar rennur lækur, sem heitir Bæjarlækur," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Kothraun, 1

SN-251:002 heimild um heygarð

Á túnakort er merktur heygarður um það bil 10 metra norðan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-251:003 heimild um útihús

Á túnakort er merkt inn peningshús um það bil 20 metra norðan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-251:004 heimild um útihús

Á túnakort er merkt inn peningshús um það bil 50 metra suðvestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-251:005 heimild um útihús

Á túnakort er merkt inn peningshús um það bil 60 metra suðvestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-251:006 heimild um útihús

Á túnakort er merkt inn peningshús um það bil 55 metra sunnan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-251:007 heimild um útihús

Á túnakort er merkt inn peningshús um það bil 70 metra suðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-251:008 heimild um útihús

Á túnakort er merkt inn peningshús (líklega samstæðuhús) um það bil 110 metra suðvestan við bæ [001], utangarðs.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-251:009 heimild um kálgarð

Á túnakort er merktur inn matjurtagarður um það bil 110 metra sunnan við bæ [001], utangarðs.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-251:010 Nielsarbær heimild um býli

"Suðaustur frá bænum [001] var byggð þurrabúð 1890, stóð hún í nokkur ár, var hún kölluð Níelsarbær, því maður sá er byggð og átti bæinn var Níels Jónsson," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kothraun, 1

SN-251:011 heimild um fjárhús

"Austnorður frá bænum [001] var fjárhús, sem kallað var Sigurðarhús," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kothraun, 1

SN-251:012 heimild um kvíar

"Norðvestan við Bæjarlækinn, móti bænum [001], voru kvíarnar," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kothraun, 1

SN-251:013 *Skollagata* heimild um leið

"...Kothraunsvatn...Úti vesturendan vatnsins gengur hraunsnef allhátt, vestan við það gengur grasivaxið vik inn í hraunið, er það kallað Neðstavik. Nokkru suðvestar er lítið vik inn í hraunið, upp úr því liggur stígur inn og austur yfir hraunið. Stígur þessi er kallaður Skollagata. Skollagata er aðeins fær gangandi mönnum en ófær hestum," segir í örnefnaskrá. "En að líkindum er elzta gata yfir Berserkjahraun á þessum slóðum hin svokallað Skollagata, sem raunar er engin gata, sem heitið geti því nafni, og hefur aldrei verið. En hraunið er svo úfið, sérstaklega þarna niður undir sjónum, að það hefir engri skepnu verið fært, utan skollar (refir) hfa kóklazt þar um. En í suðvesturhorni Krossréttarmóa [sjá SN-253:031] er lagfærð gönguleið upp á hraunkantinn, sem þarna er 6-8 m hár. Þarna heitir Skollagötuklif, en þegar upp er komið, þá er tekin bein stefna á svonefnda Gálgakletta, sem eru háir hraunstrípar út í miðju hrauni. En til þess að komast þessa leið með sem minnstum áföllum, þá hafa verið byggðar nokkra smávörður, sem vísa leiðina, þar sem greiðfærast er yfir þetta brunabelti. En leiðin frá Gálgaklettum er greiðfær brunasandur út að Kothraunsklifi, en þar er hraunkanturinn öllu hærri að austanverðu. En leiðin liggur þarna heim að Kothrauni, sem var býli vestan Berserkjahrauns...", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Berserkjahrauns.

Heimildir:Ö-Kothraun, 2; Ö-Berserkjahraun ath. og viðb, 2

SN-251:014 *Kvíaklettur* örnefni kvíar

"Fjallsöxlin upp frá Stórahrygg heitir Kothraunskúla. Efst á Kothraunskúlu er smáhnúkur, sem heitir Nónhnúkur. Litlu norðar á brúninni er klettur, sem heitir Miðaftansklettur. Í Kothraungili (Bæjargili) Kothraunskúlumegin er stórt mosavaxið klettasvæði, sem heitir Miðstykki. Niður frá Miðaftanskletti gengur klettaranir og skiptir [Kothraun]gilinu í tvö gil. Heitir hann Lambarani. Niður undan klettarana þessum er klettabelti á eystri brún nyrðri hluta gilsins, er það kallað Kvíaklettur, gegnum þá er glufa, sem heitir Kvíagangur," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kothraun, 3-4

SN-252 Berserkjahraun

1702: Jarðardýrleiki óviss, í konungseign. JÁM V, 330. Í Eyrbyggja sögu kemur fyrir bærinn Undir Hrauni og ekki útilokað að þar sé átt við Berserkjahraun: "Í öndverðan vetr sendi Þorbjörn [digri] Odd Kötuson suðr um heiði undir Hraun. Þar bjó sá maðr, er Spá-Gils hét." ÍF IV, 34. Getið í máldaga Helgafellsklausturs 1397: "Besserkiahrauvn xl c." DI IV, 166. 1847: 12 hdr. JJ, 154. Um ítök og eignir jarðarinnar, segir í Jarðabók frá 1702: Höskuldsey átti torfskurð í Berserkjahrauns landi þar sem heitir Kollunes og í staðinn átti Berserkjahraun búð og skipsuppsátur í eygni. Einnig fylgir Hrútey jörðinni, þar eru slægjur og lundatekja góð. Hjáleiga fylgir ein, kölluð Hraunháls [SN-253]. JÁM V, 347. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Fór í eyði 1952."BS, 445.

Tún 1918: 2,3 ha. þar af 1/10 hluti sléttaður. Matjurtagarðar: 400 m². Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1702, segir: "Túnið er þýft mikið og slæmt. Engjar í nálægð litlar, en má hafa engjar á fjalli fjarlægt og erfitt. Hagar heima í meðallagi, en góðir á fjalli, þar sem liggur saman við afrjett annarra manna. Selstaða á fjalli nálægt þessum högum. Útigangur í betra lagi...Móskurður nógur so ljeður fáeinum mönnum fyrir lítillfjörlega þóknun til ábúanda. Silúngsveiði var nokkur en legst nú af. Sölvafjara næsta lítill. Bát á ábúandi i, sem gengur til fiskjar þá verður. Heimræði er að nokkru leyti en mikið langræði.."JÁM V, 331. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Jörðin er landrúm með grösugu fjalllendi. Hún hafði afmarkað veiðisvæði í Selvallavatni, svo og Selstöðu á Selvöllum [SN-244]."BS, 445.

SN-252:001 *Berserkjahraun* bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur efst (suðaustast) í túninu," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Túnakort 1918: Ö-Berserkjahraun, 1

SN-252:002 *Kirkjutóft* heimild um kirkju BERSERKJAHRAUN Í HELGAFELLSSVEIT (SH) (HELGAFELLSÞING) - HÁLFKIRKJA

c. 1000: "Ok þegar er Þingi var lokit, lét Snorri gera kirkju at Helgafelli, en aðra Styrr, mágr hans undir Hrani" Eyrbyggjasaga, ÍF IV.

"Í þann tíma gerðusk þau góð tíðendi hér, at forn trúa var niðr logð, en réttir siðir upp teknir; létu þá margir ríkir bændur byggja kirkju á bæ sínum; þeirra einn var Styrr, ok lét hann kirkju reisa undir Hrauni. Sú var trúa á þeim tímum, at sá, er kirkju lét gera, ætti ráð á svá morgum monnum at kjósa til himnaríkis, sem margir gætu staðit innan kirkju hans; Heiðarvígas. 8. kap, ÍF III.

1008: Um várit, þá upp leysir snjó, ferr Snorri eptir líkinu [Víga-Styrs]... er þat jarðat at kirkjunni undir Hrauni, er Styrr hafði sjálfr gera látit; en nokkurum tímum þar eptir, þá kirkjan brann, váru bein hans upp tekin ok flutt at Helgafelli; Heiðarvígasaga (ágrip JÓ); ÍF III.

1592: Hálfkirkjur í Helgafellssókn hafa verið: "... undir Hrauni niður fallið. Öll þessi bænhus sóknarprestinum á þeim árum rentulaus. Lbs 1084to. Fornleifakönnun 1889, gerð af Sigurði Vigfússyni: "Uppi á brekkunni fyrir neðan bæinn sést fyrir ákaflega fornlegri tóft með mjög breiðum og útflöttum veggjum; hún snýr austr og vestr, þvert mót hinni [033]; dyr munu hafa verið út úr gaflinum móti vestri. Þessi tóft hefir verið aflögð, því að innan í hana hefir verið hlaðin löng og mjó kví, með þunnum veggjum; hinir útflöttu veggir standa langt út undan á alla vegu, og nyrðri kamprinn stendr óhaggaðr og sést þar fyrir kampsteinum, enn hinn eystri kampr er upp stunginn. Tóftin er 47 fet á lengd, enn á breidd, að því er mælt verðr, 21-22 fet. Það er ætlun mín, að þetta sé tóft af kirkju þeirri, er Styrr lét byggja undir Hrauni, enn enginn hefir tekið eftir þessari tóft áðr...Kirkjugarðr sést ekki, enda er alt hér sljéttað á víðu svæði."SV. Rústin er friðlýst: "Berserkjahraun. "Kirkjutóft Styrs", svo nefnd, uppi á brekkunni fyrir neðan bæinn. Friðlýst 1928. Tóftin er að öllum líkindum horfin." "Vestan götunnar [034], en sunnan bæjarins [001] er nefnt Austurstykki. Er það nú því nær allt sléttað. Vestan stykkisins, en norðvestur frá bænum [001] er völlum, sem Kolbeinsvöllum heitir, nær hann allt vestur að Hraunlæknum. Syðst í vellinum er tóft, sem heitir Kirkjutóft...", segir í örnefnaskrá.

Heimildir:ÍF IV, 136; ÍF III, 230, 235; Fornleifaskrá, 27; Ö-Berserkjahraun, 1; Lbs 1084to bl. 517-18; Sigurður Vigfússon 1893, 22

SN-252:003 heimild um kálgarð

Á túnakort er merktur matjurtagarður innan við 10 metra norðan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-252:004 heimild um hlöðu

Á túnakort er merkt hlaða um það bil 20 metra norðan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-252:005 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 10 metra suðvestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-252:006 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 90 metra suðvestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-252:007 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 80 metra suðvestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-252:008 heimild um útihús

Á túnakort er merkt tvö samliggjandi peningshús um það bil 80 metra suðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-252:009 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 60 metra suðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-252:010 heimild um kálgarð

Á túnakort er merktur matjurtagarður um það bil 80 metra suðaustan við bæ [001], utangarðs.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-252:011 *Þrívörður* varða

"Vestur af Hafrafelli gengur hæðahryggur, sem kallaður er Hafrafellsborgir. Vestan þeirra eða suðvestan eru sandhryggir, sem kallaðir eru Þrívörður," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Berserkjahraun, 4

SN-252:012 *Dys berserkjanna* heimild um legstað

Dysinni var fyrst lýst af Oddi Hjaltalín í fornleifaskýrslu 1817: "2de Steendynger i en lille Dahl eller fordybning tæt ved Vejen som gaaer over den Lavastrækning, som findes imellem Gaardene Hraun og Biarnarhavn; Disse Steendynger, som i Følge Eirbyggja Saga skulle glemme Levningerne af Berserkerne og Brødrene Hallur og Leiknir, so for at erhverve Vigastirs Datter til en af dem, maatte lætge ovenomtalte Vej over Lavastrækningen eller Hraunet; eller rettere bleve narrede til, ved dette Arbeide, at udmatte sig selv, for at de siden desto lettere kunne dræbes af Vigastir; ere tæt ved hin anden staaende Steenhaabe eller Dis af sammenkastede Hraunsteene, oa have i övrigt intet mærkværdigt ved sig." Sama ár lýsir presturinn í Staðarbakkapingsókn staðnum: "I Berserkia-hraune síaz enn nú liós merke, hvar Halli og Leikner voru götvaðir; dyr þeirra af hraun griote saman kostud, er vid þiödvegen i einhvorri hinni diupustu hraungriotu [sic], sem eg hefe þar säd."

Í riti Kristians Kålund um íslenska sögustaði 1872-1874 segir: Hraunvegurinn [SN-661:013] liggur hér yfir lægð, þar sem hefur orðið að hlaða veginn upp að nokkru og verið stuðzt við hraunkletta sem fyrir voru. Báðum megin er ein af þessum sérkennilegu ketilmynduðu lautum eða niðurföllum í hrauninu. Ketillinn til hægri (fyrir sunnan) er lítið eitt frá veginum. Er hann stærri og dýpri alveg á sama hátt og sagan lýsir staðnum, þar sem berserkirnir voru dysjaðir, svo að fyrirfram væri leitað að staðnum þeirra. Samt er bent á dysina vinstra megin við veginn. Þar er grjótdys, sem nær nokkuð niður í brekkuna á minni katlinum, svo að orð sögunnar eiga ekki algerlega við þarna. Sagt er að í upphafi 19. aldar hafi dysin verð rofin og þar fundizt bein tveggja manna, ekki afar stór, en gild [Nm. 1] Henderson 1814-1815:...Berserkjadysina. Hún liggur norðan við veginn og er um 20 feta löng, 6 feta breið og 4 feta há. Hún er úr stórgrýti neðan til, en ofar eru smáir steinar, og hafa vegfarendur sett þá smátt og smátt.]" "Síðan lét Styrr veita umbúnað líkum þeirra; váru þeir færðir út í hraunit ok kastaðir í dal þeim, er þar er í hrauninu, og er sá djúpr, at engan hlut sér ór nema himin yfir sik; þat er við sjálfa götuna." ÍF IV. Fornleifakönnun 1899, gerð af Brynjúlfi Jónssyni: "Dys berserkjanna er í djúpum dal í hrauninu við veginn [Berserkjaveg SN-661:013], eins og sagan segir. Sagt er að oftar en einu sinni hafi verið grafið í það; ber það þess enn merki. Má þó nærri geta, að Styr hefir hvorki lagt vopn né fé í haug með berserkjunum."

Heimildir:ÍF IV, 74-75; FF, 348 og 354; Brynjúlfur Jónsson 1900, 12; KK II, 73

SN-252:013 *Kot* heimild um býli

Í Byggðum Snæfellsness segir: "Forn rúst eftir eyðibýli er í landinu nefnt Kot, og má vera að það hafi fallið úr byggð þegar Hraunháls byggðist."

Heimildir:BS, 445

SN-252:014 heimild um sel

Í Jarðabók Árna og Páls er getið um selstöðu í fjalli, nálægt högum í fjalli. Ekki er nú vitað hvar það var en Guðbrandur Sigurðsson hefur getið þess til að selið hafi verið norðarlega í svonefndum Múla eða þar í grennd, hugsanlegt sé að skriðuföll hafi afmáð þær.

Heimildir:Guðbrandur Sigurðsson 1957b, 73

SN-252:015 heimild um vörslugarð

""Þú skalt ryðja," segir Styrr, [við Halla berserk] "götu yfir hraunit út til Bjarnarhafnar ok leggja hagagarð yfir hraunit milli landa várara" [...] Þeir lögðu ok garðinn, sem enn sér merki." Í sóknalýsingu 1842 segir: "Merki af landamerkjagörðum eru í Berserkjahrauni, og er garður sá enn nú víða standandi." Í örnefnaskrá Bjarnarhafnar [SN-247] og Berserkjahrauns er sagt frá garði, Berserkjagarði, er hann skráður undir númerinu [SN-247:047].

Heimildir: ÍF IV, 72; SS, 205; Ö-Bjarnarhöfn, 3-4 ; Ö-Berserkjahraun, 5-6

SN-252:016 heimild um mógrafir

Höskuldsey átti móskurð í Berserkjahrauns landi þar sem heitir Kollunes og í staðinn átti Berserkjahraun búð í eygni. "Móskurður nógur so ljeður fáeinum mönnum fyrir lítilfjörlega þóknun til ábúanda."

Heimildir:JÁM V, 331, 347

SN-252:017 *Tröð* heimild

"Fyrir vestan Hraunlækin, gegnt Berserkjahraunsbænum [001], gengur breiður hvammur vestur í hraunið, hvammur þessi er kallaður Tröð, eru þar allmiklar fornar rústir og garðlög. Þvert fyrir mynni hvammsins hefur legið garður mikill, sér fyrir honum öllum. Mætti vera að þetta væri byrgi eða réttir, er berserkirnir Halli og Leiknir byggðu fyrir Víga-Styr [sjá 014]," segir í örnefnaskrá.

Fornleifakönnun 1889, gerð af Sigurði Vigfússyni: "Á þessu svæði er hið stórkostlega mannvirki 'gerðið berserkjanna', er Styr lét gera heima við bæinn, og sagan talar greinilega um. Merkilegast er, að enginn hefir tekið eftir gerði þessu, sem er svo stórkostlegt. Undir eins og ég kom að hrauninu fann ég gerðið, og skal nú lýsa því svo nákvæmlega, sem mér er unnt. Gerðið er nær fersteytt, enn er þó á einn veginn myndað eftir hrauninu. Það er 57-58 faðma langt, enn á breidd 51-52 faðmar; enn veggir svo digrir sem mest má vera og furðulega glöggvir, þótt þeir sé ákaflega útflattir, þar sem þeir hafa verið bygðir úr hnausum og grjóti, senn sumstaðar standa þeir svo að segja óhreyfðir, þar sem þeir eru bygðir úr tómu hraungrjóti. Sú hliðin, er að bænum veit, eða í norðr, er byðg bæði úr grjóti og torfi; grjótið hefir verið fjarska mikið og stendr sumstaðar upp úr veggjunum og víða eru hleðslur lítið eða ekki raskaðar. Á þessum hluta eru veggirnir víða um 11-12 fet á þykkt, og á miðri þessari hlið, er að bænum veit, eru ákaflega breiðar dyr. Eystri hliðin liggir alt upp að hrauninu; hún er ger á sama hátt úr grjóti og torfi, og stendr grjóthryggirnir víða upp úr miðjum garðinum. Þessi hlið er þó ekki fult svo bein sem hin, og má vera, að veggirnir sá hlaupnir á víxl út eða inn. Hér er í austr-landssuðrhorni gerðisins grjóttóft ákaflega mikil. Syðri hliðin liggir með hraunjaðrinum með hraunjaðrinum; hún hefir verið hlaðin upp úr tómu hraungrýti, oger víða aflöguð; hafa hraunkambarnir á sumum stöðum verið notaðir fyrir vegg og hlaðið á milli þeirra. Á nokkrum stöðum heldur hleðslan sér algerlega, og eru sumir steinarnir mjög stórir. Þessir veggjakaflar eru á sumum stöðum um og yfir 4 fet, enn sumstaðar mjög niðr fallnir. Vestrhlið gerðisins er líkt ger; á þeirri hlið er hleðsla alveg óhöggð og hefir verið vel hlaðin. Alt er þetta mjög fornleg að útliti og steinarnir eru mjög mosavaxnir. Hin áðr talda grjóttóft í horni gerðisins er auðsjáanlega yngri, því að bæði eru veggirnir afarhár og grjótið í henni ekki jafnmosavaxið. Á þeim köflum gerðisins, þar sem hleðslan er lítið eða ekkert úr lagi gengin, eru veggirnir dregnir að sér, og kunnugt er, að hraungrjót stendr betr í hleðslu en annað grjót. Hér er auðsjáanlega stórkostlegt mannvirki frá fornöld, og gerði berserkjanna. Landamerkjagjarðurinn [SN-247:047], sem liggir eftir hrauninu, er og er eftir berserkina, og er þetta lat samkvæmt sögunni. Þetta er því merkilegra, sem menn vita gerla um aldr þessara mannvirkja."

Fornleifakönnun 1899, gerð af Brynjúlfi Jónssyni: "Í krika þeim fyrir sunnan braunið, sem aðskilinn er frá túninu þannig, að bæjarlækurinn rennur þar fram á milli, eru leifar af 2 fornum girðingum, sem þvergarður skilur hvora frá annari. Það er efri girðingin sem S.V. lýsir. En af hinni neðri hefur lækurinn brotið alla þá hliðina, sem að honum veit, því hefur S.V. ekki tekið þetta fyrir gerði. Sést þó vel, að garðurinn, sem er hraunmegin við efra gerðið, heldur áfram niður með hraunjaðrinum alt út að læknum; og hinumegin sér fyrir stuttum garðspotta frá norðausturhorni garðsins fram á lækjarkakann, sem brotnað hefir. Í neðra gerðinu er stekkjartóft, mjög gömul og niðursokkinn. Og önnur, dálítið nýlegri, er upp við þvergarðinn, sem skilur gerðin. S.V. telur nú víst, að efra gerðið sé hið saman og 'byrgit' [sjá 014] er berserkirnir hlóðu. En þá verður að gera ráð fyrir því, að þeir hafi haft nægan tíma, og gætu þeir þá hafa gjört báðar þessar girðingar." "Tröðin er ekki unnin af berserkjum, en þetta hefur verið kornakur, en þessi kimi inn í hraunið hefir verið mjög vel fallinn til þessara nota. En Tröð heitir þetta vegna þess, að á þeim tímum sem kornyrkja var stunduð hér á landi, var það venja að láta akurlandið liggja í tröð annað hvert ár. Það árið sem ekki var sáð í landið, þá voru traðaðir þarna hestar og bælt þarna sauðfé til þess að nýta þann áburð, sem féll frá skepnunum, sem þarna voru," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. Rústin er friðlýst: "Gerði í krika, sem gengur inn í hraunið fyrir vestan lækinn gegnt túninu."

Heimildir:Ö-Berserkjahraun, 6; Ö-Berserkjahraun ath. og viðb., 3; Fornleifaskrá, 27; Sigurður Vigfússon 1893, 22-23; Brynjúlfur Jónsson 1900, 12

SN-252:018 *Smiðjuvöllur* heimild um smiðju

"Suðaustur frá bænum liggur gata [034] út úr túninu; norðan hennnar, norðvestur að aðalveginum að bænum [001], er kallaður Smiðjuvöllur. Var þar áður stórþýfi og rústir [019], þ.m. smiðjutóft. Nú er völlur þessi sléttður," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Berserkjahraun, 1

SN-252:019 *Smiðjuvöllur* heimild

"Suðaustur frá bænum liggur gata [017] út úr túninu; norðan hennnar, norðvestur að aðalveginum að bænum [001], er kallaður Smiðjuvöllur. Var þar áður stórþýfi og rústir, þ.m. smiðjutóft [018]. Nú er völlur þessi sléttður," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Berserkjahraun, 1

SN-252:020 *Skriltóft* heimild

"Vestan götunnar [034], en sunnan bæjarins [001] er nefnt Austurstykki. Er það nú því nær allt sléttað. Vestan stykkisins, en norðvestur frá bænum [001] er völlur, sem Kolbeinsvöllur heitir, nær hann allt vestur að Hraunlæknum. Syðst í vellinum er tóft, sem heitir Kirkjutóft [002] en vestast í honum er önnur allstór, sem heitir Skriltóft," segir í örnefnaskrá. "Nafnið hefi ég [heimildamaður Björn Jónsson frá Kóngsbakka] ekki heyrt og skil ekki merkingu þess, en á þessu svæði, sem þessi tóft á að vera, er talið, að bær Víga-Styrs hafi staðið. En Styr byggði fyrstur bæ að Hrauni, og hét sá bær, að því mér skilst, Undir Hrauni. Ég sá þessar rústir og veit,

hvar þær voru. Nú eru þær horfnar, og er þar nú slétt flöt," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Berserkjakraun, 1; Ö-Berserkjakraun ath. og viðb., 1

SN-252:021 *Fjárhúsastún* örnefni fjárhús

"Vestan götunnar [034], en sunnan bæjarins [001] er nefnt Austurstykki. Er það nú því nær allt sléttað. Vestan stykkisins, en norðvestur frá bænum [001] er völlur, sem Kolbeinsvöllur heitir, nær hann allt vestur að Hraunlæknum...Fyrir sunnan Kolbeinsvöll eru fyrst flatir, en sunnan þeirra er mýrardrag, sunnan þess er túnhluti, er heitir Fjárhúsastún," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Berserkjakraun, 1

SN-252:022 *Ullarlækur* örnefni þvottastaður

"Austur og norður frá túninu eru mýrar, ná þær frá hálsinum að vík, er heitir Hraunvík...Landamerki milli Berserkjakrauns og Hraunháls eru þau: að lækur er fellur ofan úr hálsinum skilur löndin, heitir hann Ullarlækur," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Berserkjakraun, 1

SN-252:023 *Mýrarvarða* varða

"...Landamerki milli Berserkjakrauns og Hraunháls eru þau: að lækur er fellur ofan úr hálsinum skilur löndin, heitir hann Ullarlækur [022]. Vestan Ullarlækjar en neðan (norðvestan) þjóðvegarins er dý, sem heitir Grænadý. Litlu neðar er lítill hóll, sem varða er hlaðin á, er þar kallað Mýrarvarða," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Berserkjakraun, 1-2

SN-252:024 *Syðra-Dys* dys landamerki

"...Landamerkin frá Ullarlæk [022] er sjónhending úr upptökum hans í farveg er kemur úr Kerlingarskarði og heitir Fura. Mætast þar lönd Berserkjakrauns og Kóngsbakka [SN-254] fyrir ofan (sunnan) Hraunhálsland [SN-253]. Úr farveginum eru merkin í Syðra-Dys á Kerlingarskarði," segir í örnefnaskrá. Ennfremur segir: "Í skarðinu er stór samanköstuð grjótdyngja, á það að vera dys smala frá Berserkjakrauni [027]. Önnur grjótdyngja er nokkru sunnar, á það að vera dys smala frá Dugfusdal í Miklaholtshreppi. Áttu þeir að hafa fundist í skarðinu, orðið ósáttir og vegið hver annan, og dysjaðir svo í hver í landareign jarðar þeirrar, er þeir áttu heima á. Lengi var það talin skylda hvers manns að kasta þremur steinum í innri dysin, er að norðan var komið í fyrsta sinn, er maður átti leið yfir fjallið, en í syðri dysina var kastað, ef maður kom þá leiðina."

Heimildir:Ö-Berserkjakraun, 2, 4

SN-252:025 *Stekkjarrúst* heimild um stekk

"... Ullarlækur [022]. Vestan Ullarlækjar en neðan (norðvestan) þjóðvegarins er dý, sem heitir Grænadý. Litlu neðar er lítill hóll, sem varða er hlaðin á, er þar kallað Mýrarvarða [025]...Sunnan og ofan við mýrarnar er háls sá, er áður er nefndur og Hraunháls heitir. Á hálsbrúninni er lítill hæð, er heitir Hraunshöfði. Vestan merkjanna í hálshallanum er Stekkjarrúst á milli höfðanna Hraunshöfða og Kothöfða í Hraunhálslandi," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Berserkjakraun, 1-2

SN-252:026 *Mógrafamýri* örnefni mógrafir

" Á hálsbrúninni er lítill hæð, er heitir Hraunshöfði. Vestan merkjanna í hálshallanum er Stekkjarrúst [025] á milli höfðanna Hraunshöfða og Kothöfða í Hraunhálslandi. Vestan við merkin sunnan hálsins er mýri, sem heitir Mógrafamýri," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Berserkjakraun, 2

SN-252:027 dys

"...Landamerkin frá Ullarlæk [022] er sjónhending úr upptökum hans í farveg er kemur úr Kerlingarskarði og heitir Fura. Mætast þar lönd Berserkjakrauns og Kóngsbakka [SN-254] fyrir ofan (sunnan) Hraunhálsland [SN-253]. Úr farveginum eru merkin í Syðra-Dys á Kerlingarskarði," segir í örnefnaskrá. Ennfremur segir: "Í skarðinu er stór samanköstuð grjótdyngja, á það að vera dys smala frá Berserkjakrauni [027]. Önnur grjótdyngja er nokkru sunnar [024], á það að vera dys smala frá Dugfusdal í Miklaholtshreppi. Áttu þeir að hafa fundist í skarðinu, orðið ósáttir og vegið hver annan, og dysjaðir svo í hver í landareign jarðar þeirrar, er þeir áttu heima á. Lengi var það talin skylda hvers manns að kasta þremur steinum í innri dysin, er að norðan var komið í fyrsta sinn, er maður átti leið yfir fjallið, en í syðri dysina var kastað, ef maður kom þá leiðina."

Heimildir:Ö-Berserkjakraun, 2, 4

SN-252:028 *Berserkjadys* dys

"Nokkrum spöl suðaustur frá garðinum [Berserkjagarðinum SN-247:047] í djúpri laut, í henni norðan vegarins, en fast við hann er hin svokallað Berserkjadys. Dysin er nú laglega hlaðin, gjörði það Kristján Þorleifsson

hreppstjóri á Grund í Eyrarsveit. Hann var unglingur í Bjarnarhöfn [SN-247], er Sigurður Vigfússon rannsakaði dysina, en hann skildi við hana sundur tættu. Lautin sem dysin er í, heitir Dyslaut," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Berserkjahraun, 6

SN-252:029 heimild um hjall

"Í hrauntanganum vestan Hraunvíkur, eru gamlar hjallarústir og naust [030]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Berserkjahraun, 6

SN-252:030 heimild um naust

"Í hrauntanganum vestan Hraunvíkur, eru gamlar hjallarústir [029] og naust," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Berserkjahraun, 6

SN-252:031 *Krossrétt* heimild um rétt

Brynjúlfur Jónsson gerði fornleifakönnun 1899. Hann veltir upp þeirri hugmynd að 'gerði berserkjanna' [sjá 014 og 017] sé e.t.v. Krossrétt. "Þá kynni það heldur vera hin svonefnda Krossrétt, sem þar er neðar í hraunjaðrinum [þ.e.a.s. neðar en Tröð/Gerði berserkjanna 014 og/eða 017]. Hún virðist hafa verið fjárrétt, en er nú eigi notuð og lítur fornlega út. Mundi það ærið berserjaverk að hlaða hana frá morgni til dagmála." "Í krika er gengur vestur í hraunið eru grasmóar, sem heita Krossréttarmóar. Á rima, er gengur austur úr hrauninu, austan Krossréttarmóa, er forn rétt, hlaðin úr hraungrýti, heitir hún Krossrétt," segir í örnefnaskrá. "...Krossréttin er upphaflega byggð af berserkjum og er ein þeirra þriggja þrauta, sem Styr gerði Halla og að leysa, ef hann ætti að komast að ráðahag við Ásdísi dóttur hans," segir í athugasemdum við örnefnaskrá Berserkjahrauns. Réttin er friðlýst: "Krossrjett, forn fjárrétt neðar í hraunjaðrinum."

Kaalund telur að byrgi berserkjanna [014] sé Krossrétt. Hann lýsir henni svo á ferð sinni um Ísland 1872-1874: "Það er einnig úr hraungrýti, einahlaðið, venjuleg án dilka. Er hún óregluleg í laginu, því notast hefur verið við hraunkletta, sem standa þar af náttúrunnar hendi, og haf því hefur hún fengið nafn sitt. Bóndin notar hana haust og vor, auk þess sem þar er nokkur slægja."

Heimildir:Ö-Berserkjahraun, 6; Ö-Berserkjahraun ath. og viðb., 3; Fornleifaskrá, 27; Brynjúlfur Jónsson 1900, 12; KK II, 74

SN-252:032 *Gagngata* heimild um leið

"Suðaustur frá bænum liggur gata út úr túninu," segir í örnefnaskrá. "Þriðja gatan út yfir Berserkjahraun...liggur um túnið á Berserkjahrauni og þaðan upp í Smáhraun að Gráukúlu og sameinast þar þjóðveginum, sem liggur úr Kerlingarskarði vestur yfir Berserkjahraun. Þessi gata yfir hraunið hét Gagngata," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Berserkjahrauns.

Heimildir:Ö-Berserkjahraun, 1; Ö-Berserkjahraun ath. og viðb., 2-3

SN-252:033 heimild

Fornleifakönnun 1889, gerð af Sigurði Vigfússyni: "Fyrir neðan túnið rennr lækr rétt við hraunið, sem heitr Hraunslækr. Á túnjaðrinum við lækinn er tóft mikil og fornleg; þó sést móta fyrir veggjaröðum. Tóftin er, eins og hún nú lítur út, 67 fet á lengd og 28 á breidd., að því er mælt verður; enn hér er aðgætandi, að nyrðra gafflhlað tóftarinnar vantar, og líklega miklu meira, því að nýlega hefir verið sléttuð flöt fyrir norðan tóftina, sem er 7 faðmar á lengd. Tóftin getr jafnvel hafa verið þriðjungu lengri, enda mótur á hvorugri hlið hennar fyrir dyrum, og hafa þær því hlotið að vera í þeim hluta sem sléttaðr er. Þessi tóft virðist vera frá fornöld, og mætti vel vera, að hún væri skálatóft, og að hér hefði bærinn undir Hrauni fyrst staðið. Þá væri sann-nefni að kalla bæinn 'undir Hrauni' enn nú stendr bærinn svo ofarlega, að það nafn virðist ekki eiga við." Friðlýst rúst: "Skálatóft (?) mikil á túnjaðrinum við lækinn."

Heimildir:Fornleifaskrá, 27; Sigurður Vigfússon 1893

SN-252:034 heimild um leið

"Vestan götunnar, en sunnan bæjarins [001] er nefnt Austurstykki...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Berserkjahraun, 1

SN-253 Hraunháls

Hjáleiga frá Berserkjahrauni [SN-252]. Í Jarðabók frá 1702, segir: "Í kvaðarnafni skipsáróður." JÁM V, 331. Varð sérmetin jörð og bændaeygn frá 1920. Búskapur er enn [1989] á Hraunhálsi. BS, 425.

Tún 1918: 3,1ha. og allt þýft. Matjurtagarðar: 200 m². Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1702, segir: "Túnið lítillfjörlegt. Engjar slæmar. Hagar svo sem á heimajörðunni. Selstöðu má þar brúka með

heimajörðunni...Sölvatekju í fjörunni og lundatekju í eyjunni hefur hjáleigumaður með leyfi heimabóndans."JÁM V, 331. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Jörðin er landlítill heima, en á grösugt land í fjalli, sem nýtist illa vegna fjarlægðar. Til hlunninda má telja að jörðin á veiðirétt í Stafá til móts við Ytri-Kóngsbakka [SN-254]. Ókostur er að þar er nokkur flæðihætta fyrir sauðfé. Að öðru leyti er jörðin hæg til búskapar. Kolluneshólmi tilheyrir jörðinni."BS, 425.

SN-253:001 *Hraunháls* bæjarhóll bústaður

"Hraunhálsbærinn stendur vestan undir hæðarhrygg, er gengur í boga austur frá Berserkjahrauni. Suður frá bænum (er stóð neðar en í miðju túni, en nú er verið að byggja hús úr steinsteypu efst og norðast í túninu)...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Hraunháls, 1

SN-253:002 heimild um kálgarð

Á túnakort er merktur kálgarður innan við 10 metra norður frá bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-253:003 heimild um heygarð

Á túnakort er merktur heygarður um það bil 20 metra norður frá bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-253:004 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 60 metra suðaustur frá bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-253:005 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 140 metra norðaustur frá bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-253:006 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 130 metra suðaustur frá bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-253:007 *Hesthústún* örnefni hesthús

"Norður frá bænum [001], fyrir norðan litla lækjarsytru, heitir Hesthústún," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hraunháls, 1

SN-253:008 *Valhús* heimild um fjárhús

"Norður frá bænum [001], fyrir norðan litla lækjarsytru, heitir Hesthústún [007]. Túnið nær austur á hæðarbrúnina, þar á brekkubrúninni eru fjárhús, er heita Valhús," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hraunháls, 1

SN-253:009 *Byrgistangi* örnefni

"Vík allbreið er á milli Kolluness í Hraunhálslandi og Berserkjahraunsins, heitir hún Hraunvík...Austan Hraunvíkur er breitt nes, sem heitir Kollunes...Vestur úr Kollunesi gengur tangi, sem Byrgistangi heitir," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hraunháls, 1-2

SN-253:010 *Stekkjarholt* heimild um stekk

"Vík allbreið er á milli Kolluness í Hraunhálslandi og Berserkjahraunsins, heitir hún Hraunvík...Austan Hraunvíkur er breitt nes, sem heitir Kollunes...Stafá...fellur til sjávar eftir [Kollu]hesinu, skiptir hún löndum milli Hraunháls og Kóngsbakka... Upp með Stafá, að vestan, fyrir ofan (sunnan) þjóðveginn, heita Hvammar. Ná þeir upp að melholti, sem liggur frá Stafá og vestur að Hraunhálsinum, holt þetta heitir Stekkjarholt," segir í örnefnaskrá. "Rétt ofan við [Stekkjar]fossinn er brú á Stafá á þjóðveginum. Hann liggur svo út eftir Stekkjarholtinu og yfir stekkjarrústina, sem þar var við holtsendann," segir í örnefnaskrá BJ.

Heimildir:Ö-Hraunháls, 1-2; Ö-Hraunháls BJ, 2-3

SN-253:011 varða

" Á[Hraun] hálsinum austur frá túninu er Vörðumýri. Norðvestast á hálsinum er vörðubrot, sem mýrin dregur nafn af," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hraunháls, 2

SN-253:012 heimild um lendingu

"Nyrzt úr Kollunesi gengur tangi til vesturs. Hann heitir Grjóttangi. Sunnan hans er Grjóttangavík. Sunnan hennar er lítil höfði, sem heitir Móhöfði. Sunnan við hann er góð lending, og þar höfðu Hraunhálmenn bát sinn að vorinu, þegar þeir stunduðu hrognkelsaveiðar, og þarna báru eyjamenn mó á báta sína, þegar þeir móverkuðu [013] í Kollunesi," segir í örnefnaskrá BJ.

Heimildir: Ö-Hraunhál BJ, 2

SN-253:013 *Kollunes* heimild um mógrafir

"Nyrzt úr Kollunesi gengur tangi til vesturs. Hann heitir Grjóttangi. Sunnan hans er Grjóttangavík. Sunnan hennar er lítil höfði, sem heitir Móhöfði. Sunnan við hann er góð lending [012], og þar höfðu Hraunhálmenn bát sinn að vorinu, þegar þeir stunduðu hrognkelsaveiðar, og þarna báru eyjamenn mó á báta sína, þegar þeir móverkuðu í Kollunesi," segir í örnefnaskrá BJ.

Heimildir: Ö-Hraunhál BJ, 2

SN-253:014 *Einbúi* þjóðsaga huldufólk

"Nyrzt úr Kollunesi gengur tangi til vesturs. Hann heitir Grjóttangi...Uppi á Grjóttanganum er einstakur stór steinn. Hann heitir Einbúi. Talið var, að þar ætti heima einsetuhuldumaður eða dvergur," segir í örnefnaskrá BJ.

Heimildir: Ö-Hraunhál BJ, 2

SN-253:015 *Flóamótavarða* varða

"Fyrir ofan Stekkjarholt [sjá 010] er stór flói upp með Stafá, sem heitir Kvíslarflói...Hæðahryggur er á milli Kvíslarflóa og Breiðalfóa. Þar heita Flóamót. Þar er líka Flóamótavarða," segir í örnefnaskrá BJ.

Heimildir: Ö-Hraunhál BJ, 3

SN-254 **Kóngsbakki**

1702: Jarðardýrleiki 16 hdr. og í bændaeign. Í Eyrbyggja sögu er talað um Bakka og Bakka inn meiri. Talið hefur verið að Bakki sé bærinn sem nú er nefndur Kóngsbakki: "...váru þeir þaðan í ferð sex tígir manna ok riðu inn um fjörðu ok váru aðra nótt á Bakka at Þormóðar, bróður Steinþórs." ÍF IV, 118 Í Jarðabókinni segir einnig að jörðinni fylgi eyjur tvær og hólmi auk hólma sem "ágreinir milli Kóngsbakka og Kljár [SN-255]". Hjáleigan Kóngsbakkakot efra fylgir jörðinni. JÁM V, 328-329. Árið 1805 er Efrakot [SN-254:007] talið sem hjáleiga sem og Hólsbúið. JJ, 154. Í Byggðum Snæfellssness segir: "Kóngsbakki var upphaflega ein jörð og var þar tvíþýli, en um 1900 var jörðinni skipt í tvær sérmetnar jarðir." Enn er búið á Kóngsbakka [árið 1989]. BS, 427.

Tún 1918: Innri-Kóngsbakki: 2,2 ha, garðar 200 m². Ytri-Kóngsbakki: 3,5 ha, garðar 100 m². Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1702 segir: "Túnið er þýft og mýrlent...Hagar í meðallagi. Selstaða er í heimalandi. Útigangur sæmilegur...Rifhrís er þar lítillsháttar. Móskurður góður til eldiviðar. Sölvafjara mjög lítil. Silungsveiði hefur áður lítil verið en legst nú frá. Selveiði hefur verið góð en legst nú frá." JÁM V, 329. Í Byggðum Snæfellssness segir: "Lönd jarðanna ná milli fjalls og fjöru 10-12 km. Hús eru stutt frá sjó og þjóðvegi og tún liggja saman. Skammt frá landi eru eyjar, sem báðar jarðir eiga...Purkey og Purkeyjarhólmi fylgja Innri Kóngsbakka. Æðarvarp, selveiði og hrognkelsaveiði var sameign svo og Kofnatekja." BS, 427.

SN-254:001 *Innri-Kóngsbakki* bæjarhóll bústaður

64°59.951N 22°52.491V

Tvíþýli var um aldir á Kóngsbakka. "Nú eru þar tvö íbúðarhús, en áður var einn bær, er báðir búendurnir bjuggu í, stóð hann nær því, er ytra húsið stendur nú, austan þess. Innra húsið er um 150 metra austar. Túnin liggja saman; ná þau að sjónum, bæirnir standa efst í túnunum," segir í örnefnaskrá.

Á bæjarhólnum stendur íbúðarhús úr steini, byggt 1931.

Bæjarstæðið er í halla undan brekku. Heimreiðin hefur áður komið beint sunnan að bænum, en liggur núna austan við bæ og hlaðið er við norðausturhorn hússins. Sjá má móta fyrir bæjarhólnum. Er líklegt að tekið hafi verið ofan af honum og hann sléttður þegar steinhúsið var byggt 1931.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Kóngsbakki,1

SN-254:002 heimild um heygarð

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð heygarður um það bil 10 m SA frá bænum [001].

Ekki sést til minja. Má vera að heygarðurinn hafi lent undir vegi, þegar heimreið var flutt kippkorn austar.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-254:003 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús um það bil 40 m A frá bænum [001].

Undir Kóngsbakkaklettum er gróin brekka, Um 40 m A við íbúðarhúsið er garðlag sem liggur frá klettunum til norðurs og að vegaslóða sem liggur milli bæjarins og hesthúss. Hefur útihús staðið við garðlagið í upphafi 20. aldar.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-254:004 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús um það bil 70 m A frá bænum [001].

Lítill torfkofi er í brekkunni undan Kóngsbakkaklettum, um 60-70 m austan við bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-254:005 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús um það bil 75 m ANA frá bænum [001].

Þar sem útihúsin stóðu eru hesthús og fleiri byggingar.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-254:006 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti frá 1918 stóð útihús um það bil 200 m N frá bænum [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-254:007 *Efra-Kot* heimild um býli

"Innra húsið stendur á hól, er heitir Bæjarhóll. Á þessum hól stóð áður hjáleiga, sem Efra-Kot var kallað," segir í örnefnaskrá Kóngsbakka. "Vestan skepnuhúsanna, sem nú eru á Bæjarhólnum (þar stóð bærinn áður, en nú er búið að færa hann upp í klettana...)," segir í örnefnaskrá Ytri-Kóngsbakka, 2. Í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1955-56 segir: "Býli þetta stóð þar, sem nú stendur bærinn Innri-Kóngsbakki...Býli þessu tilheyra sérstakar landspildur til slægna úr heimajörðinni, bæði í túni, engjum og eyjum, sem eru þekktar enn þann dag í dag. Líklega hefur það fallið í eyði sem sjálfstætt býli um aldamótin 1800."GS. Í sóknarlýsingu Helgafells- og Bjarnarhafnarsókna segir: "...Kóngsbakkakotin eru fyrir skömmu lögzt í eyði." (Sjá 001).

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,1; Ö-Innri-Kóngsbakki,1; Ö-Ytri-Kóngsbakki, 1; GS: Guðbrandur Sigurðsson: Árbók 1955-1956, 53-54; SS, 198

SN-254:008 *Bátavík* heimild um lendingu

Í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka segir: "Neðan við túnið er lítill vík, sem heitir Bátavík. Þar er aðalbátalending fyrir báða bæina."

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,1; Ö-Innri-Kóngsbakki,2;

SN-254:009 heimild um túngarð

"Í austurhorni Bátavíkur [008] fellur lækur...Fyrir austan læk þennan heitir hluturinn næst honum Renningur, nær hann austur að gömlum túngarði," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,1

SN-254:010 heimild um naust

"Austanvert í víkinni [Bátavík 008] er naust. Í því nausti andaðist Bergþór Þorláksson frá Öndverðareyri eftir bardaga þeirra Eyrbyggja við Álftafirðinga á Vigfirði árið 990, að því er Eyrbyggja skýrir frá," segir í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka. "Þá er þeir Steinþór af Eyri koma til nausta á Bakka settu þeir þar upp skip sitt og gengu þeir bræður heim til bæjar. En þar var tjaldað yfir Bergþóri um nóttina." ÍF IV.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,2; ÍF IV,132-135

SN-254:011 *Réttarhóll* örnefni rétt

"Austan við hana [Bátavík 008] er hólrimi, sem heitir Réttarhóll," segir í örnefnaskrá. Í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka segir: "Austanvert í víkinni [Bátavík 008] er naust [010]...Norðan þessa nausts er Lambhúsnoppan...Þar rétt austur af er dálítill hóll í bakkabrúninni. Hann heitir Réttarhóll. Vík er þar fyrir austan, sem heitir Réttartangavík, og Réttartangi norðan við hana."

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,1; Ö-Innri-Kóngsbakki,2

SN-254:012 *Húsavík* heimild

"Austan við Bátavík [008] er hólrimi er heitir Réttarhól [011], austan við hann er vík sem heitir Réttartangarvík. Austan hennar er tangi sem heitir Réttartangi. Austan við tangann er vík, sem heitir Húsavík. Upp af botni Húsavíkur eru fornlegar tóftir," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,2

SN-254:013 *Hólar* heimild

"Upp af vikum [Húsavík 013]) þessum eru klettahæðir, sem kallaðar eru Hólar. Á Hólunum eru tóftir, sennilega hefur þar verið smábýli," segir í örnefnaskrá. Í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka segir: "Hólarnir eru grasi grónir klapphólar. Vestan til á þeim eru vallgrónar húsarústir, sem ekki er vitað um, hvort verið hafa skepnuhús eða manna."

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,2; Ö-Innri-Kóngsbakki,3

SN-254:014 *Torfvík* heimild um rist

"Víkin, sem verður næst Húsavík [012] að austan, heitir ekkert, en sú næsta þar fyrir austan heitir Krubba, austan hennar er höfði, sem heitir Krubbuhöfði. Austan við hann er vík, sem heitir Torfvík," segir í örnefnaskrá. Í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka er sagt frá Torfvík, Torfvíkurlæg sem renni í víkina og fyrir innan víkina er Torfvíkurtanginn. Í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka segir: "Torfvík; Eyjamenn úr Þormóðsey og Höskuldsey fengu þarna nálægt mósukurð og torfristu, og mun víkin draga nafn af því, að þar var mónum og torfinu komið í flutningabátana."

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,3; Ö-Innri-Kóngsbakki,3; Ö-Innri-Kóngsbakka ath. og viðb.,1

SN-254:015 *Stekkur* heimild um stekk

"Fyrir ofan (sunnan) bæina er klettabrún...Klettur þessir eru kallaðir Kóngsbakkaklettur [023]... Undir klettunum alllangt austur frá túninu er stekkjarrúst. Klettarnir upp frá henni eru kallaðir Stekkjarklettur," segir í örnefnaskrá. "Örnefni á Kóngsbakkaklettum [023], talin austan frá vestur eftir: Klettaendar...Stekkjargata [025], Stekkjarklappir, Stekkurinn, Stekkjartúnið," segir í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka. Í athugasemdum og viðbótum um Innri-Kóngsbakka segir: "Hann [Stekkurinn] er enn [árið 1978] í notkun sem innrekstrarbyrgi, en hin upprunalega notkun hans lagðist niður með fráfærnum, en þær lögðust niður hér á Innri-Kóngsbakka árið 1923. Í stekkjunum var vanalega lambastía eða kró, og þegar stíað var, þá voru lömbin látin í stíuna, en ánum hleypt út og þær látnar hlaupa um stekkin og mjólkaðar, en ekki voru þær þurrmjólkaðar, því lömbunum var ætlaður svolífill mjólkursopi, þegar þeim var sleppt til mæðra sinna."

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,3-4; Ö-Innri Kóngsbakki,4; Ö-Innri-Kóngsbakki ath. og viðb.,2

SN-254:016 *Lambhúsnoppa* heimild um lambhús

"Austanvert í vikinni [Bátavík 008] er naust [010]. Norðan þessa nausts er Lambhúsnoppa. Þar stóð áður lambhús og hlaða [017] og fjárrétt [018]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,2

SN-254:017 heimild um hlöðu

"Austanvert í vikinni [Bátavík 008]) er naust [010]. Norðan þessa nausts er Lambhúsnoppa. Þar stóð áður lambhús [016] og hlaða og fjárrétt [018]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,2

SN-254:018 heimild um rétt

"Austanvert í vikinni [Bátavík 008] er naust. Norðan þessa nausts er Lambhúsnoppa. Þar stóð áður lambhús [016] og hlaða [017] og fjárrétt," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,2

SN-254:019 *Sauðhúsflatir* heimild um fjárhús

"Upp af Bátavíkinni [008] er túnspilda, sem heitir Dagsláttur. Að austanverðu við Dagsláttuna er lækur, sem heitir Sauðhúslækur, en ofarlega með þessum læk stóð sauðhús. Þar heita Sauðhúsflatir," segir í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,2

SN-254:020 *Fjóflöt* örnefni fjós

"Fyrir ofan þær [Sauðhúsflatir 019] er Fjóslötin," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,2

SN-254:021 *Hesthúsflatir* örnefni hesthús

"Fyrir austan Sauðhúslækinn [sjá 019] er Renningurinn. Hann nær neðan frá sjó upp að klettum, en efsti hlutinn hans heita Hesthúsflatir," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,2

SN-254:022 *Fjárhústún* örnefni fjárhús

"Fyrir austan Sauðhúslækinn [sjá 019] er Renningurinn. Hann nær neðan frá sjó upp að klettum, en efsti hlutin hans heita Hesthúsláti [021]. Renningurinn takmarkast að austan af læk...Fyrir austan þennan læk taka nýræktarsléttur, nafnlausar að öðru en því, að Fjárhúsatún heitir út og niður af fjárhúsunum," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,2

SN-254:023 *Kóngsbakkaklettur* þjóðsaga huldufólksbústaður

"Kóngsbakkaklettur er klettaborg 2-3 km að lengd...En norðurbrún þeirra er sums staðar 3-4 m há, ... var það í hugum fólks tilvalin huldufólks- eða álfabyggð, og eru enn í munnmælum sagnir um samskipti manna og álfa, sem byggð áttu í þessum klettum", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. Í örnefnalýsingunni um Innri-Kóngsbakka segir að bærinn Innri-Kóngsbakki [001] standi undir Kóngsbakkaklettum um 200 m frá sjó.

Heimildir:Ö- Innri-Kóngsbakki ath. og viðb.,1; Ö-Innri-Kóngsbakki,1

SN-254:024 *Stóraravörð* varða

"Örnefni á Kóngsbakkaklettum [023], talin austan frá vestur eftir: Klettaendar, Klettaendapúfa, Stóraravörð," segir í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka. Í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá segir: "Frá Stóruvörðu er gott útsýni, og var því unglingum bent á að fara þangað og litast þar um, þegar þeir voru sendir eftir kúm eða hestum."

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,4;Ö- Innri-Kóngsbakki ath. og viðb.,1-2

SN-254:025 *Stekkjargata* heimild um leið

"Örnefni á Kóngsbakkaklettum [023], talin austan frá vestur eftir:... Stóraravörð [024], Innri-Strýta, Stekkjargata," segir í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka. Í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá segir: "Stekkjargata ... Liggur heim að Stekknum [015]."

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,4; Athugasemdir og viðbætur um Innri-Kóngsbakka,1-2

SN-254:026 *Strýtugata* heimild um leið

"Örnefni á Kóngsbakkaklettum [023], talin austan frá vestur eftir:... Strýta, Strýtugata", segir í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,4

SN-254:027 *Miðmorgunsvarða* varða eyktamark

"Örnefni á Kóngsbakkaklettum [023], talin austan frá vestur eftir:... Strýta, Strýtugata [027], Miðmorgunsvarða" segir í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka. Í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá, segir: "Miðmorgunsvarðan er suðaustur frá bænum [001] á hábarðinu."

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,4; Ö- Innri-Kóngsbakka ath. og viðb.,3

SN-254:028 *Hjallurinn* heimild um hjall

"Örnefni á Kóngsbakkaklettum [023], talin austan frá vestur eftir:... Strýta, Strýtugata [026], Miðmorgunsvarða [027], Hjallurinn," segir í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka. Í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá: "Miðmorgunsvarðan [027] er suðaustur frá bænum [001] á hábarðinu...Hjallurinn, er fisk- og þvottahjallur, stendur up á klettabrúninni suðaustur frá bænum."

Hér væntanlega átt við hjall sem stendur enn á klettabrúninni suðaustan við bæinn.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,4; Ö- Innri-Kóngsbakka ath. og viðb.,3

SN-254:029 *Kvíarnar* heimild um kvíar

"Örnefni á Kóngsbakkaklettum [023], talin austan frá vestur eftir:... Strýta, Strýtugata [026], Miðmorgunsvarða [027], Hjallurinn [028], Kvíarnar," segir í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka. Í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá segir: "Kvíarnar örstutt fyrir vestan Hjallinn [028] innan túngarðs [009]. Þær lögðust niður sem slíkar, þegar hætt var að færa frá. Þær eru þó til ennþá, en fyrir mörgum árum var sett á þær þak."

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,4; Ö- Innri-Kóngsbakka ath. og viðb.,3

SN-254:030 *Mótóft* heimild

"Örnefni á Kóngsbakkaklettum [023], talin austan frá vestur eftir:... Strýta, Strýtugata [026]...Kvíarnar [029], Mótóftin," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,4

SN-254:031 heimild um leið

"Örnefni á Kóngsbakkaklettum [023], talin austan frá vestur eftir: ... Strýta, Strýtugata [026]... Mótóftin [030], Réttin [032], Réttargrundin. Um hana liggur vegurinn heim að bænum" segir í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka."

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,4

SN-254:032 *Réttin* heimild um rétt

"Upp frá Innri-bænum er fjárréttarrúst, umhverfis hana grasflöt, sem heitir Réttargrund," segir í örnefnaskrá. Í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka segir að réttin sé austan við mótóftina [03]. Í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá segir: "Þegar Narfi Þorleifsson bjó á Kóngsbakka... Þá lét hann byggja Réttina og rak sauði sína þar inn. Réttin er nú fallin fyrir mörgum árum, en sér þó vel fyrir undirstöðum að henni."

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,4; Ö-Innri-Kóngsbakka ath. og viðb.,3

SN-254:033 *Mógata* heimild um leið

"Af Réttargrundinni [sjá 032] liggur Mógata fram í mógrafirnar [034]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,4

SN-254:034 örnefni mógrafir

"Af Réttargrundinni [sjá 032] liggur Mógata [033] fram í mógrafirnar. Ofarlega við Mógötuna er stór strýtulagaður steinn...Nokkru ofar er Mópúfa og Móholtið," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,4

SN-254:035 *Húshæðagata* heimild um leið

"Fyrir ofan Réttargrundina [sjá 032] liggur þjóðvegurinn í norðurjaðri Bæluholtsins. Eftir því til suðurs liggur Húshæðagata, nú akvegur að Hagahústúni [036]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,4

SN-254:036 *Hagahústún* heimild um beitarhús

"Fyrir ofan Réttargrundina [sjá 032] liggur þjóðvegurinn í norðurjaðri Bæluholtsins. Eftir því til suðurs liggur Húshæðagata [035], nú akvegur að Hagahústúni...Fyrir ofan Húshæðirnar er Húshæðaflóinn...Vestur úr Húshæðaflóanum rennur Þverlækurinn út í Stafá. Annar lækur, Pyttalækurinn, kemur ofan úr Húshæðakeldu og rennur í Þverlæk. Milli þessara lækja var flóatunga. Hún er nú orðin að túni. Þar voru byggð hagahús 1924 og voru notuð í nokkra áratugi, er eru nú niðurlögð. Túnið er kallað Hagahúsatún," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,4,6-7

SN-254:037 *Valkyrja* varða

"Upp með henni [Húshæðagötu 035] er grasþúst og vörðubrot á henni. Grasþústin heitir Valkyrja," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,4

SN-254:038 *Húshæðir* örnefni útihús

"Vestan Blettaholts er flóasund, sem heitir Húshæðasund. Vestan sundsins eru móar og lyngholt - er það svæði kallað Húshæðir," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,5

SN-254:039 heimild um mógrafir

"Fyrir vestan Húshæðirnar [038] er Húshæðajaðarinn. Þar eru mógrafir," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,6

SN-254:040 *Hjásetuhús* heimild um smalakofa

"Fyrir ofan Hríásinn tekur við breitt mólendisbelti. Það heita Hæðir. Þetta hæðabelti liggur austan frá Kljáá alla leið vestur að Furu, sem er landamerkjalekur milli Ytri-Kóngsbakka og Berserkjahrauns [SN-352]...Austast í Hæðunum er Hæðabarði. Þar er rúst af hjásetukofa," segir í örnefnaskrá. "Þar er enn kallað Hjásetuhús," segir í örnefnaskrá Ytri-Kóngsbakka.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki, 7; Ö-Ytri-Kóngsbakki, 6

SN-254:041 heimild um fjárhús

"Austan hvarfanna eru gras- og lyngmóar, sem nefndir eru Innrimóar. Ná þeir austur að Kljáá og niður að veginum... Ofan (sunnar) með ánni eru mýrar, er Blettir heita, vestan þeirra er holt, sem heitir Blettaholt... Vestan Blettaholts er flóasund, sem heitir Húshæðasund. Vestan sundsins eru móar og lyngholt - er það svæði kallað Húshæðir... Í miðjum hæðunum er lægð ... Vestan lægðarinnar eru gamlar fjárhúsarústir. segir í örnefnaskrá Kóngsbakka."

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,4-5

SN-254:042 heimild um beitarhús

"Vestan Húshæðanna er flóasund... Fyrir ofan það að útsunnan fellur lækur, er Þverlækur heitir. Fellur hann vestur í Stafá. Sunnan lækjarins eru fjárhús (hagahús) frá Kóngsbakka. segir í örnefnaskrá." Í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka segir: "Húshæðirnar eru lágur, en nokkuð breiður lyngi vaxinn ás, sem gengur frá austri til vesturs. Þar voru áður fyrr beitarhús frá Kóngsbakka, og sést þar enn fyrir mörgum húsarústum. Sagt er, að þessi hús hafi verið lögð niður vegna reimleika, eftir að borið var þar inn lík af manni, sem þar varð úti skammt frá, og heita þar sóðan Karlsmóar. Þetta skeði í móðuharðindnum 1785."

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,5; Ö-Innri-Kóngsbakki,5

SN-254:043 *Torfholt* heimild um ristu

"Norðan [Þver]lækjarins, gegnt húsunum, er holt, sem heitir Torfholt," segir í örnefnaskrá Kóngsbakka. Í örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka segir: "Efst í Húshæðajaðrinum [sjá 038] er Torfholtið. Þar var heytorfið þurrkað."

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,5; Ö-Innri-Kóngsbakki,6

SN-254:044 *Selholt* örnefni sel

"Neðan Húshæðanna [sjá 038] er flói, sem margir smálækir falla um, svæði þetta er kallað Lækir...Neðan Lækjanna eru þrjú holt, er öll heita Selholt. Er þau aðgreind með því að vestasta holtið er kallað Yztaholt, hið næsta Stóraholt og það austasta Litlaholt," segir í örnefnaskrá. Guðbrandur Sigurðsson fjallar lítillega um örnefnið í grein 1957: "Í upplandi Kóngsbakka, þar sem Hæðir heita, eru þrjú melholt, sem öll eru kennd við sel. Í námunda við þau eru seltóftir á tveimur stöðum. Hvort hér hafi verið tvö sel á sama tíma er ekki vitað. En allar eru tóftirnar fornlegar. Vera má, að einhver þáverandi byggðaeypja í helgafelssveit haf haft hér selland á leigu."

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,5-6; Guðbrandur Sigurðsson 1957b, 72

SN-254:045 *Mógrafaflói* heimild um mógrafir

"Flóinn frá Þverlæk vestur að Stafá niður að Löngubrekku og austur að Móholti heitir Mógrafaflói," segir í örnefnaskrá. "Hann er nú [árið 1978] að mestu ræktað land. Í Mógrafaflóa var tekinn upp mór langa tíð frá báðum Kóngsbakkabæjum. Austan við Mógrafaflóa er Móholtið," segir í örnefnaskrá Ytri-Kóngsbakka.

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,6; Ö-Ytri-Kóngsbakki, 2

SN-254:046 *Þúfuklettur* þjóðsaga huldufólk

"Nokkurn spöl fyrir vestan stekinn [015] fyrir ofan klettabrúnina...Þetta er Þúfuklettur, óvefengjanleg álfabyggð á fyrri tíð," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakk ath. og viðb.,2

SN-254:047 *Illugagrafir* heimild um mógrafir

"Fyrir ofan Moldarbakkaholtið...er Moldarbakkafloí. Hann nær upp að Moldarbökkum. Austast í honum eru gamlar mógrafir, kallaðar Illugagrafir. Grafirnar eru nú að mestu horfnar. Þar á Illugi, fyrrum bóndi á Kljá [SN-255], að hafa tekið upp mó, og eru grafirnar við hann kenndar," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,6

SN-254:048 *Húsnes* örnefni

"Kóngsbakka fylgja eyjar þessar: ...Skammt frá landi, í norðvestur af túnunum, eru tvær eyjar, sem kallaðar eru Kóngsbakkaeyjar, eru þær aðgreindar með því að önnur þeirra, er liggur nær landi, er kölluð Grynnyey...Í Grynnyey eru þessi örnefni: Vestast á eyjunni er nes, sem heitir Húsnes," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,6-7

SN-254:049 tóft

64°59.914N 22°52.408V

Tóft er uppá Kóngsbakkaklettum [023], um 40 m norðan við þjóðveg, og um 40 m austan við heimreið, en um 60-70 m SA við bæ.

Á grýttu holti

Tóftin er um 19 m löng og 5 m breið, hlaðin lauslega úr meðalstóru grjóti. Hún er flöt innan, talsvert hrunin. Ekki er ljóst til hvers hún hefur verið notuð.

SN-254:050 *Ytri-Kóngsbakki* bæjarstæði býli

Heimildir:Túnakort 1918

SN-254:051 *Ytri-Kóngsbakki* heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 10 metra austan við bæ [050].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-254:052 *Ytri-Kóngsbakki* heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 30 metra norðaustan við bæ [050].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-254:053 *Ytri-Kóngsbakki* heimild um hlöðu

Á túnakort er merkt hlaða um það bil 30 metra norðaustan við bæ [050].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-254:054 *Ytri-Kóngsbakki* heimild um kálgarð

Á túnakort er merktur matjurtagarður um það bil 20 metra norðan við bæ [050].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-254:055 *Ytri-Kóngsbakki* heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 200 metra norðaustan við bæ [050].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-254:056 *Ytri-Kóngsbakki* heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 200 metra norðan við bæ [050].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-254:057 *Ytri-Kóngsbakki* heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 190 metra norðvestan við bæ [050].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-254:058 *Ytri-Kóngsbakki* heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 220 metra norðvestan við bæ [050].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-254:059 *Ytri-Kóngsbakki* heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 260 metra norðvestan við bæ [050].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-254:060 *Selholtslækur* örnefni sel

"Fyrir ofan Pyttalækinn...er Fornabreiðin. Hún nær upp að Selholtslæk," segir í örnefnaskrá. "Við Selholtslæk, sem rennur með Stóra-Selholti að austanverðu eru nafnlaustar rústir, sem líklega eru selrústir, sem þrjú áður nefnd holt drafa nafn af," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Ytri-Kóngsbakka.

Heimildir:Ö-Innri-Kóngsbakki,6

SN-254:061 *Kothús* örnefni fjárhús

"Vestan við Bátavíkina [008] er fjárhús á bakkanum, sem Kothús eru kölluð" segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,1

SN-254:062 *Neðra-Kot* heimild um býli

"Vestan við Bátavíkina [008] er fjárhús á bakkanum, sem Kothús eru kölluð, þar stóð áður býli er Neðra-Kot," segir í örnefnaskrá. Í grein Guðbrands Sigurðssonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags 1957 segir: "Býlið stóð á hæðinni vestan við bátavíkina á Kóngsbakka. Upp úr því var síðar byggt fjárhús, og sjást því engar minjar eftir það lengur." Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1702 segir: "Kóngsbakkakot neðra, nýlega að segja uppbyggt og liggur í eyði. Kann að byggjast með því jörðin tilleggi grasnyt alla og haga."

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,2; Ö-Innri-Kóngsbakki,1; JÁM V, 330; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 54

SN-254:063 *Hóp* heimild um býli

Vestur af Neðra-koti er allangur tangi er heitir Hóptangi. "Þar stóð um nokkur ár býli er hét Hóp. segir í örnefnaskrá."

Heimildir:Ö-Kóngsbakki, 2

SN-254:064 *Stekkjarklettur* örnefni stekkur

"Milli Hóptangans og svokallaðra Stekkjarkletta í Kollunesi... segir í örnefnaskrá."

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,2

SN-254:065 *Olíuvöllur* álagablettur

"Fyrir ofan Hóptangann er graslaut, sem lækur rennur eftir...Fyrir vestan lækinn er þýfður völlum, sem heitir Olíuvöllur. Á honum voru þau álög: að ekki mátti nýta hann til heyskapa, var víst tjón á skepnum ef völlum þessi var sleginn, en beita mátti hann ósekju. segir í örnefnaskrá."

Heimildir:Ö-Kóngsbakki, 2

SN-254:066 *Fjóslækur* örnefni fjós

"Austan Ytra-hússins [050], austan gömlu tóftanna [068], fellur annar lækur, er heitir Fjóslækur" segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,1-2

SN-254:067 heimild um sel

Í sóknarlýsingu Helgafells- og Bjarnarhafnarsóknar 1842 segir: "Kóngsbakki hefir og átt sel í landi sínu uppá fjalli."

Heimildir:SS, 194

SN-254:068 heimild

"Austan Ytra-hússins [050], austan gömlu tóftanna, fellur annar lækur, er heitir Fjóslækur [067]" segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kóngsbakki,1-2

SN-254:069 *Gíslavör* heimild um lendingu

"Nokkru utar [en Neðra-Kot 062] með sjávarbökkunum er vör og bátanaust [070]; þar heitir Gíslavör, kennd við Gísla Jónsson, er reisti byggð á Hóptanga um eða fyrir 1890 og kallað bæinn Hóp [070]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ytri-Kóngsbakki, 1

SN-254:070 *Gíslavör* heimild um naust

"Nokkru utar [en Neðra-Kot 062] með sjávarbökkunum er vör [069] og bátanaust; þar heitir Gíslavör, kennd við Gísla Jónsson, er reisti byggð á Hóptanga um eða fyrir 1890 og kallað bæinn Hóp [070]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ytri-Kóngsbakki, 1

SN-254:071 *Hóp* heimild um býli

"Nokkru utar [en Neðra-Kot 062] með sjávarbökkunum er vör [069] og bátanaust [070]; þar heitir Gíslavör, kennd við Gísla Jónsson, er reisti byggð á Hóptanga um eða fyrir 1890 og kallað bæinn Hóp [070]...Fyrir austan Hópið er lægð, og rennur Ytri-Bæjarlækurinn eftir henni út í Hópið," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ytri-Kóngsbakki, 1, 3

SN-254:072 heimild um vörslugarð

"Nokkru utar [en Neðra-Kot 062] með sjávarbökkunum er vör [069] og bátanaust [070]; þar heitir Gíslavör...Rétt fyrir utan Gíslavör er grjótagarður," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ytri-Kóngsbakki, 1

SN-254:073 *Olíuvöllur* álagablettur

"Vestan skepnuhúsanna, sem nú eru á Bæjarhólum [007]...er Ytri-Bæjarlækurinn. Á vesturbakka hans gegnt skepnuhúsunum [einnig 007] er dálítið stórþýfður völlum. Hann heitir Olíuvöllur og er álagablettur, og má ekki slá hann. Ef það er gert verður bóndinn fyrir skaða á skepnum sínum," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ytri-Kóngsbakki, 1

SN-254:074 *Tangahús* heimild um fjárhús

"Fyrir austan Hópið er lægð, og rennur Ytri-Bæjarlækurinn eftir henni út í Hópið. Lægðin heitir Engjalág. Hún var áður utan túns, en er nú í miðju túni. Á norðurbrún lægðarinnar stóð fjárhús. Það hét Tangahús," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ytri-Kóngsbakki, 3

SN-254:075 *Vaðið* heimild um vað

"Nokkru ofar er Fossinn í Stafá. Hann er stutt fyrir neðan Vaðið yfir ána á gamla veginum," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ytri-Kóngsbakki, 3

SN-254:076 *Löngubrekkuvegur* heimild um leið

Engjavegur í landi Kóngsbakka: "...Hestlækurinn. Hann rennur í Hópið, en fyrir innan Hestlækin er Grafahvammurinn upp undir klettunum. Þarna eftir lágum mel vestan við klettaendana var áður engjavegur framan úr landi. Lá hann niður með Stafá, niður Löngubrekku götu, niður melana og ofan að fjárhúsunum [074], sem stóðu á Hóptanganum," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Ytri-Kóngsbakki, 4-5

SN-254:077 varða

Grynnriey: "Um miðjar Hæðirnar er vörðubrot, og þar rétt hjá er rúst af smalakofa [040]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Ytri-Kóngsbakki, 5

SN-254:078 heimild um lendingu

Grynnriey: "...lendum við tangann fyrir sunnan Melnefið. Þar er aðdjúpt og gott að halda bát á floti," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kóngsbakkaeyjar, 1

SN-254:079 Gosalág heimild um lendingu

Grynnriey: "...Fremst í [Mið]víkinni er Loðinshólminn, en vestur af Miðvíkinni er Suðurhóllinn. Vestan til í honum er Gosalágin. Þar er góður lendingarstaður," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kóngsbakkaeyjar, 1

SN-254:080 Húsanes heimild

Grynnriey: "Fyrir vestan Goslálana [079] eru Gosalágarklettarnir, en þar norðvestur af er Vesturvíkin, en fyrir norðan hana er Húsanesið. Þar eru kofarústir," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kóngsbakkaeyjar, 1

SN-254:081 heimild um brunn

Grynnriey: "...Mýrin. Hún nær þvert yfir eyjuna. Vestur úr henni er Sundið, mýrarsund milli Suðurhóls og Miðhólanna. Í Sundinu er brunnur," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kóngsbakkaeyjar, 1

SN-254:082 Miðhólar heimild

Grynnriey: "...Mýrin. Hún nær þvert yfir eyjuna. Vestur úr henni er Sundið, mýrarsund milli Suðurhóls og Miðhólanna. Í Sundinu er brunnur [081]. Á Miðhólunum eru kofarústir; líklegt er, að í einhverjum þessara kofa hafi menn hafzt við til þess að passa fé fyrir flæðihættu, sem er mjög mikil þarna við eyjuna, en góð beit er þarna, og fé var látið ganga þarna framan af vetri," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kóngsbakkaeyjar, 1-2

SN-254:083 Hlóðin heimild

Grynnriey: "Á Efrakotsparti vestarlega er lítill hóll, sem stendur upp úr mýrinni. Hann heitir Björnsbali. Sunnan og austan við Björnsbala er Suðurfitin. Austan við fitina eru Hlóðin. Þar var kaffi hitað, þegar verið var að heyja, og í kofnafari," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kóngsbakkaeyjar, 2

SN-254:084 Norðurhóll þjóðsaga huldufólk

Grynnriey: "...steindrangur, 11/2 m á hæð. Hann heitir Steindór. Norður af Steindórshólum er Norðuhóllinn. Þar var og er líklega enn álfabyggð," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kóngsbakkaeyjar, 2

SN-254:085 Klapparsund heimild um leið

Grynnriey: "...vestur frá eyjunni gengur langur skerjagarður. Austast á honum rétt við eyjuna er klettur, sem kallaður er Klöppin. Fyrir vestan hana er sund í gegnum skerin, þegar hátt er sjóað. Það heitir Klapparsund. Þar var oft farið á árabátum með heyfarm," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kóngsbakkaeyjar, 2

SN-254:086 heimild um lendingu

Dýprieyjan: "Á Dýprieyjunni er lítill tangi suður af eyjunni miðri. Þar er gott að lenda og halda bát á floti," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kóngsbakkaeyjar, 2

SN-254:087 Hlóðin örnefni

Dýprieyjan: "Á Dýprieyjunni er lítill tangi suður af eyjunni miðri. Þar er gott að lenda [086] og halda bát á floti. Upp af tanganum er Hlóðin og Gangurinn [088]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kóngsbakkaeyjar, 2

SN-254:088 Gangurinn heimild um leið

Dýprieyjan: "Á Dýprieyjunni er lítill tangi suður af eyjunni miðri. Þar er gott að lenda [086] og halda bát á floti. Upp af tanganum er Hlóðin [087] og Gangurinn. Þar er gengið upp á eyjuna og hey borið niður," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kóngsbakkaeyjar, 2

SN-255 Kljá

1702: Jarðardýrleiki 12 hdr. og í konungseign. Fyrst getið í máldaga Helgafells 1378: "klear cc." DI III, 326 Um ítök og eignir segir í Jarðabókinni: "Ábúandinn segist heyrt hafa Kljá eiga engjatak nokkuð, sem hún njóti ei fyrir ábúandanum á Staðarbakka [SN-256], hvar í hann meinar vera selstöðu frá Kljá...Jörðunni þykist ábúandinn heyrt hafa að til forna hafi Kljá tilheyrt hálf ey, sú kölluð er Purkey, móts við Kóngsbakka, en nú um lánga tíma hefur eyin verið yrkt öll frá Kóngsbakka, og hvalir þar upp reknir eignaðir Kóngsbakka [SN-254]."JÁM V, 238. Búskap var hætt á Kljá árið 1974. BS, 428

Tún 1918: 2,3 ha. þar af mór 0,6 ha og slétt 1/10. Matjurtagarðar 400 m². Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1702, segir enn fremur: "Túnið er grýtt, þýft og graslítið. Engjar á dreif mýrlendar...Hagar í meðallagi, langt til að sækja. Útigangur sæmilegur...Rífhrís lítið. Móskurður nógur til eldiviðar en erfitt að ná." JÁM V, 328. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Kljá er fremur lítill jörð og eru hús rétt við þjóðveg. Sauðfjárhagar góðir allt árið. Engjalsægjur léttar ena ekki nytjaðar lengur."BS, 428.

SN-255:001 Kljá bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur á melhrygg, er gengur eftir Helgafellssveit...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Kljá, 1

SN-255:002 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 10 metra norðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-255:003 heimild um hlöðu

Á túnakort er merkt hlaða um það bil 15 metra norðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-255:004 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 30 metra norðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-255:005 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 50 metra norðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-255:006 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 140 metra norðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-255:007 heimild um kálgarð

Á túnakort er merktur matjurtagarður um það bil 50 metra vestan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-255:008 heimild um traðir

Á túnakort er merktur vegur sem liggur í gegnum túnið sunnanvert, frá suðaustri til norðvesturs. Hann er um það bil 10 metra sunnan við bæ [001] og um 110 metra langur innan túns. "Fyrir sunnan veginn er liggur um túnið (tröðina)...," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Kljá, 1

SN-255:009 *Húsatún* örnefni útihús

"Niðurhluti (norðurhluti) túnsins heitir Húsatún, milli Húsatúnsins og aðaltúnsins er mýri," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kljá, 1

SN-255:010 *Myllufoss* heimild um myllu

"Fyrir austan túnið fellur lækur, sem kallaður er Gilið. Í því eru tveir fossar. Annar þeirra er fyrir norðan og neðan túnið, heitir hann Myllufoss, hann er allhár, við hann hefur verið vatnsmylla, sér fyrir stokknum er vatnið hefur verið leitt eftir," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kljá, 1

SN-255:011 *Hjallatangi* heimild um naust

"Mýrarnar frá melhryggnum, er heitir Skeið og til sjávar eru kallaðar Bugur. Í Bugum er kringlótt mishæð með klettum upp úr, heitir mishæðin Stapi...Niður undan Stapanum gengur tangi norður í Hofstaðavog, heitir hann Hjallatangi. Í honum sér fyrir fornu nausti," segir í örnefnaskrá. "Þetta hefi ég [Björn Jónsson heimildamaður] alltaf heyrt nefnda Hjallasnoppu, enda er þarna enginn tangi, en aðeins stutt snoppa, en þarna er gott uppsátur, og þarna hefur áður fyrr verið sóttur sjór bæði til hrognkelsveiða og annarra veiðifanga," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kljá, 2; Ö-Kljá ath. og viðb.,1

SN-255:012 *Stekkjarbreið* örnefni stekkur

"Fyrir utan [Bug]lækinn er mýri, sem heitir Stekkjarbreið. Fyrir vestan Stekkjarbreið eru móar og lyngbörð, er heita Stekkjarbreiðarbörð," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kljá, 2

SN-255:013 *Byrgisholt* varða

"... Kljálækir, er svo nefnt svæðið vestur að Kljáá. Áin fellur gegnum Skeiðið nokkrum spöl fyrir vestan Kljá og í Hofstaðavog. Í Lækjunum er eitt allstórt holt, er heitir Byrgisholt, á því er vörðubrot; vestan í holtinu er grasbrekka, heitir hún Byrgisholtsbrekka," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kljá, 2

SN-255:014 *Mómýri* heimild um mógrafir

"Vestur af túninu á Kljá en ofan þjóðvegarins er allstór mýri, sem nær út að Kljáá. Þessi mýri heitir Mómýri. Nú er farið að þurrka þessa mýri og búa hana undir ræktun," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

"Móskurður nógur til eldiviðar en erfitt að ná." JÁM V.

Heimildir:Ö-Kljá ath. og viðb., 2; JÁM V, 328

SN-255:015 *Sjónarhólgata* heimild um leið

"Fyrir sunnan [Stekkjarbreiðar]börðin [sjá 012] eru holt og mýrarsund, er það svæði kallað Sundin. Sunnan við (framan við) þau er allstór flói, sem heitir Græniblettur...Fyrir vestan Grænablett er bungumynduð hæð, allstór ummáls, er heitir Sjónarhóll," segir í örnefnaskrá. "Sjónarhóll. Réttara sagt Stóri-Sjónarhóll. Suður með honum að austanverðu liggur engjavegur upp í Kljálækki og Rumbamýrar. Vegurinn heitir Sjónarhólgata," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kljá, 2-3: Ö-Kljá ath. og viðb., 3

SN-256 Staðarbakki

1702: Jarðardýrleiki 30 hdr. og í konungseign. Talið er að Bakki inn meiri sem nefndur er í Eyrbyggja sögu sé Staðarbakki: "Íss var lagðr á Hofstaðavág mjök svá at Bakka inum meira, ok gengu þeir inn eptir ísum ok svá inn yfir eið til Vigrafjarðar...." ÍF IV, 215-216 Jarðarinnar er getið í skrá um landamerki Helgafells 1250: "J millum helgafells ok backa lands rær laxa allt ut i sio." DI I, 578. 1360: "Backe. Biarni Jorundsson sellde abota Asgrijme og clostrinu ad Helgafelle jordina Backa firer lausafie kuiktt og daudtt Anno 1460 [leiðrétt í 1360 neðanmáls]." DI III, 138-139. Í Jarðabók Árna og Páls segir um ítök og eignir: "Jörðin á búð og skipsuppsátur í Höskuldsey [SN-288] á mót selstöðu sem eyin á í Staðarbakka landi. Jörðin á hólma fyrir landi, þar í er lítil kofnatekja en eggver ekkert." JÁM V, 327. Jörðin á veiðirétt í Bakká. Staðarbakkahólmi í Hofstaðavogi tilheyrir jörðinni og er þar æðarvarp og kofnatekja. Búskapur er á Staðarbakka [árið 1989]. BS,

Tún 1918: 5,1 ha. þar af móar 1,3 ha. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1702, segir ennfrémur: "Tún er þýft og grýtt, stórt en graslítið. Engjar á dreif og langt í burt. Hagar góðir en langt til. Útigangur í meðallagi. Selstaða hefur þar verið en nú lengi ekki brúkuð...Hrisrif mikið. Móskurður nægjanlegur. Silungsveiði hefur þar verið en legst frá. Heimræði hefur verið þegar fiskaðist...Torfrista tekur til að þrjóta. Áin gengur á landið og spillir engjum. Bát einn lítinn á ábúandi sem á vorin gengur til fiskjar í Höskuldsey." JÁM V, 327. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Hús eru stutt frá þjóðvegi. Jörðin var talin ein besta í Hfsv. Þar er kjarngott og víðlent beitoland að vetri og gott sumarland fyrir sauðfé upp um Svíðing og Grímsdal." BS, 429. Í landamerkjaskrá Helgafells árið 1250 segir: "Backa menn eiga þriggja stoðhrossa haga í græna hlið." DI I, 577

SN-256:001 Staðarbakki bæjarhóll bústaður

"Bærinn er að Staðarbakka (Bakka hinum meiri) stendur sunnan við Hofstaðavog, túnið liggur niður að sjónum, stendur bærinn ofarlega í túninu, vestarlega, áður stóð bærinn lítið eitt austar, eða þar sem nýbýlið Sólbakki stendur, túninu hallar til sjávarins," segir í örnefnaskrá. "Á Staðarbakka var bænhus eða hálfkirkja, og frá þeim tíma mun bæjarnafnið hafa fengið forskeytið staður..Á árinu 1917 var byggður bær á Staðarbakka, og var þá grafið fyrir kjallara undir þann bæ. Þá var komið niður á grafreit, og fundust þar mannabein, og mótaði fyrir líkkistum til hliðar við, þar sem grafið var [sjá 002]. Ekkert vottaði fyrir legreit á yfirborði þessa svæðis, sem grafið var, en þessi beinafundur sannaði, að grafið hafði verið að þessari hálfkirkju á Staðarbakka, þótt um það séu litlar sagnir og fágætt hafi verið, að grafreitir væru við bænhus," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Í grein Þorleifs Jóhannessonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags segir: "Fornleifafundur í Helgafellssveit. Sumarið 1939 var grafið fyrir heyllöðu á Staðarbakka í Helgafellssveit. Jeg frjetti um, að þar hefði orðið vart við fornleifar, og fór þangað 9. Júní til þess að forvitnast um, hvað þarna hefði fundizt. Grafið var fyrir hlöðunni um 12 mtr. norður frá íbúðarhúsi, er byggt var þarna á Staðarbakka fyrir tveimur árum, en það var byggt í hinum fornu rústum bæjarins, og er grafið var fyrir kjallara þess, fannst þar bollasteinn, sem sendur var þá til Þjóðminjasafnsins. Eins og jeg gat um, var grafið fyrir hlöðunni norður-frá húsinu, og því svæði það, er hin fornu bæjarhús hafa tekið yfir. Í suðurhluta grafarinnar kom í ljós ker allstórt; var grafið umhverfis það og niður á óhreyfða jörð, sem var leirkennd; keríð var úr einskonar steypu, sem molnaði í sundur, ef komið var nokkuð við það með skóflu; efni virðist vera sandur úr fjörunni niður frá bænum, en bindiefnið virðist hafa verið gulleitur leir, sem mér er ekki kunnugt um, að sje þar nærri. Keríð var grafið niður í hinn óhreyfða grundvöll um 0,60 mtr., en hæð þess upp frá gólfinu var 0,40 mtr., en vera má, að eitthvað hafi verið molnað ofan af því. Keríð var kringlótt; var þvermál þess að innan 1,35 mtr., en þykkt veggja þess, eða barma, 0,40 mtr. Botn kersins var úr sama efni og veggirnir. Keríð var fullt af blautri mold eða leðju. Þegar mokað var upp úr því, komu upp trjeleifar, er voru svo fúnar, að ekki var unnt að sjá, úr hverju þær voru, hvort þær væru leifar af íláti (sá), er staðið hefur í kerinu, og það verið steipt um, eða leifar af rafti, er fallið hafi ofan í það. Einum metra suður frá kerinu hafði verið veggur, og stóð nokkur hluti hans; sá fyrir:hleðslu í honum í því nær eins metra hæð. Til austurs hafði ekki verið grafið svo langt, að veggur kæmi í ljós, þó vel megi vera, að eitthvað standi eftir af þeim veggeg húss þess, er ker þetta hefur verið í. Á þessum sama stað, þ.e. í gröf þeirri, er grafin var fyrir hlöðunni, fannst og vaðsteinn með höggnum letri og skreyttur með höggnum línun. Hann mun hafa fundizt nokkru ofar og norðar í gröfinni. Frá núverandi yfirborði og niður að gólfi því, er keríð var grafið ofan í, var 1,40 mtr."

Heimildir Túnakort 1918; Ö-Staðarbakki ÞJ, 1; Ö-Staðarbakki ath. og viðb., 1; Þorleifur Jóhannesson 1940, 152-3

SN-256:002 heimild um bænhus

STAÐARBAKKI Í HELGAFELLSSVEIT (SH) (HELGAFELLSPING) – HÁLFKIRKJA

1592: Hálfkirkjur í Helgafellssókn hafa verið ... 5. á Staðarbakka, átti ij kúgildi. ... Öll þessi bænhus sóknarprestinum á þeim árum rentulaus. Lbs 1084to bl. 517-18. Þorleifur Jóhannesson segir í grein sinni í Árbók hins íslenska fornleifafélags: "Vorið 1917 byggði Þorvarður Einarsson, er þá var bóndi á Staðarbakka, að nýju bæ, h.u.b. 3 föðma í suður frá gamla bænum, þar hafði áður staðið lambhús í nokkur ár. Þegar grafið var fyrir kjallara hins nýja bæjar, og komið um 2 álnir niður, kom ofan á mannabein, í austurhlið kjallaragrafarinnar; voru það fótleggir og fleiri bein; virtust þau vera úr stórvöxnum manni, en ekki gróf hans svo langt, að höfuðhlutinn kæmi í ljós. Við suðurgaf kjallarans varð fyrir önnur gröf; í henni voru beinaleifar, en mjög voru þau fúin og hjeldu sér ekki; var sú gröf minni en hin. Grafið var ofan í móberg, saust því grafirnar glögt, er hreinsað var upp úr þeim, lögun og stærð. Í vesturhlið, nærri norðurgafli, varð fyrir þriðja gröfin, voru bein í henni, en mjög fúin. Við trjeleifar varð vart í öllum gröfunum; hafa því kistur verið um líkin. Grafirnar sneru frá austri til vesturs. Við vesturhlið nær miðju var grjóthruga, er virtist vera byggingarleifar, en ekki var það rannsakað neitt. Stærð kjallarans er 6 álnir á breidd og 10 álnir á lengd. Nýi bærinn snýr frá norðri til suðurs. Nokkru síðar sama sumarið, var grafið fyrir snúrustaur 9-10 m. í suður frá nýja bænum. Þegar búið var að grafa

um eina alin niður, komu þar beinaleifar og sáust þar og trjeleifar. Um 10 faðma í suðaustur frá bænum sást þá fyrir garði fornlegum á litlum spotta, nú er búið að slétta þar." "Á Staðarbakka var bænhús eða hálfkirkja, og frá þeim tíma mun bæjarnafnið hafa fengið forskeytið staður..Á árinu 1917 var byggður bær á Staðarbakka, og var þá grafið fyrir kjallara undir þann bæ. Þá var komið niður á grafreit, og fundust þar mannabein, og mótaði fyrir líkkistum til hliðar við, þar sem grafið var. Ekkert vottaði fyrir legreit á yfirborði þessa svæðis, sem grafið var, en þessi beinafundur sannaði, að grafið hafði verið að þessari hálfkirkju á Staðarbakka, þótt um það séu litlar sagnir og fágætt hafi verið, að grafreitir væru við bænhús," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. Sunnan við núverandi íbúðarhús, þar sem nú eru þvottasúrur, komu upp mannabein fyrir allmörgum árum skv. dagbók Orra Vésteinssonar, fornleifafræðings.

Heimildir:Dagbók OV 1990, 103-104; Lbs 1084to, 517-518; Ö-Staðarbakki ath. og viðb., 1; Þorleifur Jóhannesson 1927, 34; Dagbók OV, 103-104

SN-256:003 heimild

Á túnakort er merkt rúst um það bil 10 metra norðan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-256:004 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 30 metra norðan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-256:005 heimild

Á túnakort er merkt rúst um það bil 40 metra norðan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-256:006 heimild um útihús

Á túnakort er merkt tvö peningshús með hlöðu aftan við. Þau eru um það bil 100 metra norðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-256:007 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 170 metra norðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-256:008 heimild um sel

"Jörðin á búð og skipsuppsátur í Höskuldsey á mót selstöðu sem eyin á í Staðarbakka landi," segir í Jarðabók Árna og Páls.

Heimildir:JÁM V, 347

SN-256:009 heimild um legstað

"Fornmannahaugar eru hér ei, sem menn þekkja, nema einn í túninu á Staðarbakka," segir í sóknalýsingu frá árinu 1842.

Heimildir:SS, 205

SN-256:010 heimild um leið

"Gata lá austur frá bænum [001], austur úr túninu, norðvestan hennar var völlum, er kallaður var Flatahluti eða Flativöllum," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 1

SN-256:011 heimild um túngarð

"Gata [010] lá austur frá bænum [001], austur úr túninu, norðvestan hennar var völlum, er kallaður var Flatahluti eða Flativöllum, austan hans er slétt flöt austur að fornum túngarði, við garðinn eru fornar rústir [012]," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 1

SN-256:012 heimild

"Gata [010] lá austur frá bænum [001], austur úr túninu, norðvestan hennar var völlum, er kallaður var Flatahluti eða Flativöllum, austan hans er slétt flöt austur að fornum túngarði [011], við garðinn eru fornar rústir," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 1

SN-256:013 *Brunnhúsvöllum* örnefni brunnur

"Neðan Flatavallar [sjá 012] en heldur vestar heitir Brunnhúsvöllur austan hans er lítið barð, sem heitir Einbúi. Brunnhúsvöllur náði að götu [014], sem nú er horfin," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 1

SN-256:014 heimild um leið

"Neðan Flatavallar [sjá 012] en heldur vestar heitir Brunnhúsvöllur[013] austan hans er lítið barð, sem heitir Einbúi. Brunnhúsvöllur náði að götu, sem nú er horfin, er lá frá bænum til sjávar, vestan hennar, vestur að gilinu, er völlur, en nú er nafn hans gleymt," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 1

SN-256:015 *Lambhúshvammur* örnefni lambhús

"Suður frá bænum [001] gengur breið tunga vestur í gilið, er hún nefnd Rani. Sunnan og vestan túnsins fellur lækur í djúpum farvegi, er hann kallaður Gilið. Í farveg þessum eru nokkri hvammar, sá þeirra sem er sunnan við Rana heitir Lambhúshvammur," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 1

SN-256:016 *Þinghúshvammur* heimild um þingstað

"Suður frá bænum [001] gengur breið tunga vestur í gilið, er hún nefnd Rani... En norðvestan við Rana er Þinghúshvammur, vestan hans er klettur, sem Gálgaklettur [017] heitir...," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Talið, að þar hafi verið eitthvert þinghald," segir í örnefnaskrá JH. "Á Staðarbakka var áður fyrr þingstaður Helgafellssveitar. Þar munu ef til vill hafa verið gerðar dómsættir og fullnægt dómum í stöku tilfellum og réttaðir dæmdir menn, og á þeim tímum mun Gálgaklettur [017] hafa fengið nafn sitt," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. Orri Vésteinson ritaði um staðinn í dagbók sína 1990 í tengslum við þingminjarannsóknir: "...[Þinghúshvammur] er allnokkur dæld austur og útúr lækjargilinu. Þar eru einhverskonar garðlög, tvö eða þrjú sem ganga niður dældina a hinum eiginlega gilbarmi sunnantil í dældinni. Á milli þeirra virðast vera þvergarðar, í það minnsta mjög beinar og reglulegar þúfur og ég þori ekki að ákveða hvort eru náttúrulegar eða manngerðar....Í NV horni hvammsins þar sem lækurinn fer að renna til vesturs heitir Gálgaklettur."

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 1; Ö-Staðarbakki JH, 1; Ö-Staðarbakki ath. og viðb., 1; Dagbók OV

SN-256:017 *Gálgaklettur* örnefni aftökustaður

"Suður frá bænum [001] gengur breið tunga vestur í gilið, er hún nefnd Rani... En norðvestan við Rana er Þinghúshvammur [016], vestan hans er klettur, sem Gálgaklettur heitir (eða Gálgi)," segir í örnefnaskrá ÞJ. "...og munnmæli um, að sakamenn hafi verið hengdir í Gálgakletti," segir í örnefnaskrá JH. "Á Staðarbakka var áður fyrr þingstaður Helgafellssveitar. Þar munu ef til vill hafa verið gerðar dómsættir og fullnægt dómum í stöku tilfellum og réttaðir dæmdir menn, og á þeim tímum mun Gálgaklettur hafa fengið nafn sitt," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 1; Ö-Staðarbakki JH, 1; Ö-Staðarbakki ath. og viðb., 1

SN-256:018 heimild um vörslugarð

"Suður frá bænum [001] gengur breið tunga vestur í gilið, er hún nefnd Rani... En norðvestan við Rana er Þinghúshvammur [016], vestan hans er klettur, sem Gálgaklettur heitir (eða Gálgi) [017]. Yfir Þinghúshvamm liggur garðlag frá læknum," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 1

SN-256:019 *Ullarhvammur* heimild um þvottastað

"Yfir Þinghúshvamm [016] liggur garðlag [018] frá læknum. Neðsti hvammurinn heitir Ullarhvammur," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Ull þvegin í Ullarhvammi," segir í örnefnaskrá JH.

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 1; Ö-Staðarbakki JH, 1

SN-256:020 *Höllutóft* heimild

"Vestur frá Brunnhúsvelli [013] á sjávarbakkanum var tóft, sem nú er búið að slétta. Hét hún Höllutóft," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Munnmæli að þar hafi búið einsetukona og hefði lifað mest á hrognkelsi, sem rak á fjörur. Þetta er alveg á sjávarbakkanum," segir í örnefnaskrá JH.

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 2; Ö-Staðarbakki JH, 1

SN-256:021 *Bakkakot* heimild um býli

"Vestan Bakkaá eru víðlendir mýrarhallar, ofan til í þeim eru smá börð, svæði þetta heitir Bringur...Nokkrum spöl upp frá Heyvíkurholtum er eyðibýli við ána - er það kallað Bakkakot," segir í örnefnaskrá. "...var komi í eyði áður en Halldór [Jóhannsson heimildamaður] kom að Staðarbakka [1919 og fór þaðan 1959], sjást bara grónar rústir," segir í örnefnaskrá JH. Í grein Guðbrands Sigurðssonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags segir

um kotið: "...var hjáleiga frá Staðarbakka. Það stóð um 1/2 km austur frá Staðarbakka, skammt frá sjó. Þar sér enn fyrir rústum og leifum af túngarði [033]. En mjög er þetta óljóst og úr sér gengið, og mun vatnsrennsli eiga sinn þátt í því. Þetta hefur verið lítið býli. Saga þess er gleymd. Aðeins óljósar rústir sýna, að einnig hér liggja falin fótspor horfinna kynslóða."

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 2; Ö-Staðarbakki JH, 1; ; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 53

SN-256:022 *Vindás* heimild um býli

"Eftir Skeiðinu liggur þjóðvegur, skiptist hann er nokkuð kemur austur eftir, liggur önnur gatan inn á þjóðbrautina, yfir Bakkaá, en hin inn að Skildi; litlu austar frá vegamótunum er fornt eyðibýli, sem heitir Vindás," segir í örnefnaskrá ÞJ. "...var komið í eyði áður en Halldór [Jóhannsson heimildamaður] kom að Staðarbakka [1919 og fór þaðan 1959], sjást bara grónar rústir," segir í örnefnaskrá JH. Í grein Guðbrands Sigurðssonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags segir um Vindás: "...stendur lítinn spöl vestur frá Laxá ytri (Bakkaá), fast við þjóðveginn á Skeiðum. Húsaskipun má víðast glögglega greina. Þó hefur síðar verið byggð fjárborg upp úr rústunum. Allmiklar byggingar hafa verið þar, sem halda sér furðu vel. Túnið hefur verið girt allt umhverfis með afarmiklum garði [032] af torfi og grjóti. Tungarðurinn og gömul rækt í túninu hefur varðveitt þessar fornu minjar frá því að hverfa út í veður og vind af yfirborði jarðar. Að sjálfsögðu hafa nokkrar engjastælgjur fylgt býlinu, og fjárbeit mjög kostarík og örugg í námunda við það. Frá býli þessu er mjög fögur útsýn til allra átta. Það stóð fast við alfaraleið, og land allt í næsta umhverfi hefur verið skógi klætt. Ýmislegt bendir til að bærinn hafi haldizt allengi í byggð." Friðlýsing: "Eyðibýlið Vindás, á svokölluðum Skeiðum."

Þorleifur Jóhannesson lýsti rústunum í Árbók hins íslenska fornleifafélags: "Á Vindási er túngarður [032] um túnið, sem er lítið, 30 fðm. frá austri til vesturs og 45 fðm. frá norðri til suðurs. Útvið túngarðinn að vestan eru tóftir, þannig að innan túngarðisins er tóft [tóft 1] sem er 15 mtr. á lengd og 4 mtr. á breidd; dyr eru á austur-hliðvegg nær norðurgafli; fram af dyrunum er tóft [tóft 2], sem líklega hefur verið anddyri. Utan túngarðsins er tóft [tóft 3] með tveimur milliveggjum. Lengd þessarar tóftar er 17 metrar, en breidd 5 1/2 mtr. Túngarðurinn [032] er milliveggur í tóftum þessum. Við suðurenda vestri tóftarinnar, er lítil tóft [tóft 4] jafn breið henni, en tveir metrar á lengd; dyr hafa verið á vestur-vegg; en ekki sjest fyrir dyrum úr henni í aðaltóftina. Hjer um bil 15 fðm. frá er tóftarúst mikil [tóft 5], en óglögg. Þessar rústir eru af útihúsum, sem síðar hefur verið byggt ofaná."

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 3; Ö-Staðarbakki JH, 1; Fornleifaskrá, 28; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 53; Þorleifur Jóhannesson 1926, 46

SN-256:023 *Bakkafossvað* heimild um vað

"Ofan (sunnan) Skeiðsins er víðlendur flói, sem heitir Hríslækjarflói. Eftir honum fellur Hríslækur. Fellur hann í Bakkaá ofan vaðsins, neðan vaðsins er foss í Bakkaá, sem kallaður er Bakkafoss," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 3

SN-256:024 *Selholt* heimild um sel

"Sunnan Hríslækjarflóa [sjá 023] eru nafnlaus holt vaxin lyngi og hrísi; sunnan þeirra er flói, sem heitir Litli-Selfló. Sunnan hans eru allmikil holt, sem heita Selholt. Sunnan Selholta er víðáttumikill flói, sem heitir Stóri-Selfló. Nær hann allt austur að Bakkaá og upp að Stórholtum. Upp úr Stóra-Selfló gengur löng grasivaxin laut, heitir hún Gautsstaðagróf. Eftir grófinni fellur lækur, sem rennur síðan eftir Stóra-Selfló og í Bakkaá niður við holtin...Í Gautsstaðagróf eru seltóftir," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Mótar fyrir tóftum við Selholtin. Selholt eru tvö, og rennur lítill lækur á milli," segir í örnefnaskrá JH. Getið er um selstöðu í Gautsstaðagróf í skrá um landamerki Helgafells 1250: "Eigi skulu backa menn hafa fleira fe en. xij. kyr. griðung ok Lxxx asauðar. hafa selfor i gautstaða grof. ok beita i annat hvart mal inn yfir a i sviðning. meðan þeir eru i seli. vera i seli til olafs messo fyrri." Guðbrandur Sigurðsson segir frá Staðarbyggðaseli, að þar séu mjög miklar seltóftir. Hann stingur upp á að hugsanlega hafi sel sem Höskuldsey átti rétt á í Staðarbyggðalandi verið á sama stað. Í Jarðabók Árna og Páls frá árinu 1702 segir um selstöðu í landinu: "Selstaða hefur þar verið en nú lengi ekki brúkuð."

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 3-4; JÁM V, 327; Ö-Staðarbakki JH, 1; DI I, 577; Guðbrandur Sigurðsson 1957b, 73

SN-256:025 *Gautsstaðir* heimild um býli

"Í Gautsstaðagróf eru seltóftir [024]. Vestan við mynni Gautsstaðagrófar eru tóftir af fornu eyðibýli, sem kallaðar eru Gautsstaðir," segir í örnefnaskrá. Friðlýsing: "Leifar eyðibýlisins Gautsstaða, neðst í Stórholtum, vestanvert við lítinn læk, er fellur ofan Gautsstaðagróf."

Fornleifakönnun Þorleifs Jóhannessonar 1925: "...sýnilegar byggingarleifar. Þessi rúst er mjög lík rústinni á Þorleifsstöðum [sjá SN-274:027]. Báðar líklega frá sama tíma." Könnun Guðbrands Sigurðssonar: "...mjög fornt býli, sem stendur efst í jaðri Stóraselsflóa. Glögglega verður séð fyrir rúst býlisins niður frá Gautsstaðagróf. Húsaskipun verður ekki greind á yfirborði. Merki sjást ekki til girðinga. Slægjuland ágætt

hefur verið í flóanum og beit mikil og góð í flóum og skógi í Stórholtum. Á landnámsöld hefur vafalaust verið mikill og hávaxinn skógur í Stórholtunum. Nú er mest af því uppblásið land."

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 4; Fornleifaskrá, 28; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 53; Þorleifur Jóhannesson 1926, 46

SN-256:026 *Grafarnef* örnefni mógrafir

"Nokkru austan Staðarbakkatúnsins gengur fram lítið nes, sem heitir Grafarnes," segir í örnefnaskrá.

Í Jarðabók Árna og Páls frá 1702, segir: "Móskurður nægjanlegur."

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 5; JÁM V, 327

SN-256:027 heimild um leið

"Heimreiðin var með Reiðhól; breytt nú," segir í örnefnaskrá JH.

Heimildir:Ö-Staðarbakki JH, 2

SN-256:028 *Stekkur* heimild um stekk

"Stekkur var rétt innan við tún inn með klettum. Sést fyrir tóftum. Var innrekstrarrétt þar löngu eftir að hætt var að færa frá. Fráfæru voru hættar áður en Halldór kom [Jóhannsson heimildamaður kom að Staðarbakka árið 1919 og fór þaðan 1959]," segir í örnefnaskrá JH.

Heimildir:Ö-Staðarbakki JH, 2

SN-256:029 *Hríslækjarflói* heimild um mógrafir

"Mótekja var í Hríslækjarflóa [sjá 023]. Var góður og hitamikill mór, en erfitt að ná honum, flóinn blautur. Voru 2 stungur, og 2 stungur ofan af. Var tekinn mór á Innri-Kóngsbakka," segir í örnefnaskrá JH.

Heimildir:Ö-Staðarbakki JH, 2

SN-256:030 *Selfló* heimild um ristu

"Sunnan Hríslækjarflóa [sjá 023] eru nafnlaus holt vaxin lyngi og hrísi; sunnan þeirra er flói, sem heitir Litli-Selfló. Sunnan hans eru allmikil holt, sem heita Selholt. Sunnan Selholta er víðáttumikill flói, sem heitir Stóri-Selfló," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Torfrísta var einkum í Selflóanum, bæði reiðingstorf og á hús og yfir hey," segir í örnefnaskrá JH.

Heimildir:Ö-Staðarbakki ÞJ, 3-4; Ö-Staðarbakki JH, 2

SN-256:031 *Grímshellir* hellir

Þorleifur Jóhannesson ritar um hellinn í Árbók hins íslenska fornleifafélags: "Hann er í austanverðu Kerlingarfjalli, við Grímsskarð. Hellirinn er hátt í fjallinu. Er all-bratt upp að ganga, um skriður, sem laust grjót er í. Aðaldyr hellisins liggja til austurs. Þegar inn er komið beygist hellirinn til suðurs 91/2 mtr. frá dyrunum hefur verið hlaðinn garður um þveran hellinn. Nú er garður þessi hruninn mjög, svo ekki er unt að segja, hve hár hann hefur verið. Þar sem hann er hæstur nú eru 2 mtr., það er við austurhlið hellisins. 31/2 metr. Innar er annar garður hlaðinn frá vesturhlið hellisins. Hann er 1 mtr. á hæð og 11/2 á lengd; hann hefur aldrei verið lengri. Milli innri garðsins og botns hellisins er 1,15 mtr. Hefur þetta verið bæli hellisbúa. Breidd hellisins fyrir innan fremri garðinn eru 71/2 mtr., en hæð þar er 3 mtr., lækkar hann svo inneftir, að í bælinu er hann lítið yfir mannhæð. Til norðurs er all-stórt gat á hellinum. Þar vottar fyrir hleðslu, en mjög er hún úr lagi færð; ætla jeg að þar hafi verið smuga og verið hlaðið fyrir, en síðan stækkað fyrir áhrif vinds og vatns; hjer uppi er stórviðrasamt einkum í sunnan-átt. Hellirinn hefur stundum verið nefndur Grímshellir og dalurinn milli Kerlingarfjalls og Grímsfjalls Grímsdalur, skarðið upp úr dalnum Grímsskarð og áin, sem rennur upp úr dalnum, Grímsá. Örnefni þessi eru eflaust öll kend við sama manninn, er hefur verið skógar-maður og haft fylgsni í hellinum. Hann hefur líklegast verið uppi á söguöldinni, því að árið 1250 sýnast örnefni þessi vera alkunn." Grímshellir er friðlýstur: "Afréttarland. Grímshellir í austanverðu Kerlingarfjalli...Skjal undirritað af MÞ 12.05.1928. Þinglýst 11.06.1929."

Heimildir:Fornleifaskrá, 27; Þorleifur Jóhannesson 1926, 56-47

SN-256:032 heimild um túngarð

Vindás [022]: "Túnið hefur verið girt allt umhverfis með afarmiklum garði af torfi og grjóti," segir Guðbrandur Sigurðsson í grein sinni í Árbók hins íslenska fornleifafélags.

Heimildir:Guðbrandur Sigurðsson 1957, 53

SN-256:033 heimild um túngarð

Bakkakot [021]: "Þar sér enn fyrir rústum og leifum af túngarði," segir

Heimildir:Guðbrandur Sigurðsson 1957, 53

SN-257 Gríshóll

1702: Jarðardýrleiki 12 hdr. og "hefur áður haldinn verið xx c." og er í konungseign JÁM V, 326. Getið í landamerkjabréfi um 1250: "J millum grisahvals ok selialands helgfellinga ræðr steinn hinn mikli. ok þaðan sionhending til anna a tveggja vega." DI I, 578 Árið 1397 nefnd jörðin Gríshorn í Helgafellssveit, metin á 20 hdr. DI IV, 167 Í Byggðum Snæfellsness segir: "Jörðin Valabjörg [SN-257b] var lögð undir Gríshól um 1900." Búskapur er á Gríshóli [árið 1989].BS, 430.

Túnakort frá 1918 ekki til. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1702, segir: "Túnið er vítt, þýft og graslítið. Engjar laklegar. Hagar góðir á sumar. Vetrarhart...Hrís til eldiviðar. Móskurðar má og vera. Silúngsveiði hefur verið, nú varla ómaksverð. Jörðin spillist af á, sem ber sand og grjót á engjar og hefur af tekið öldungis part engjanna." JÁM V, 326. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Jörðin landrúm með miklu og grösugu fjalllendi, enda eru þetta tvær jarðir...Valabjörg átti víðáttumikið fjalllendi beggja megin; Hraundalur, Dýjadalur og Grímsdalur. Þau hlunnindi fylgja Gríshól að sitt hvoru megin jarðarinnar eru ár, Gríshólsá og Bakká og hefur þar verið unnið með laxarækt..."BS, 430.

SN-257:001 Gríshóll bæjarhóll bústaður

"Bærinn að Gríshóli stendur vestan Gríshólsár, skamt frá henni, og er sunnarlega í túninu, nú er þar steinsteypuhús, bærinn stóð litlu sunnar," segir í örnefnaskrá ÞJ. "...1929 var byggt stórt íbúðarhús á Gríshóli..." segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Gríshól ÞJ, 1; Ö-Gríshóll ath. og viðb., 1

SN-257:002 heimild um kvíar

"Voru kvíarnar austast í túninu," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Magnús [Hallsson heimildamaður fæddur á Gríshóli 1907 og var þar til 1946] man ekki eftir neinum kvíarústum austast í túninu, en telur þó, að þar hafi einhvern tíma getað verið kvíar. Þegar hann var ungur, voru kvíarnar norðvestast í túninu [019]," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Gríshóll ÞJ, 1; Ö-Gríshóll ath. og viðb., 1

SN-257:003 örnefni hesthús

"Lækur lítill fellur vestan við húsið, er hann kallaður Bæjarlækur. Vestan lækjarins er kallað Hesthústún," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Nú er búið að grafa skurð, þar sem Bæjarlækurinn var, og ræsa hann fram," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Gríshóll ÞJ, 1; Ö-Gríshóll ath. og viðb., 1

SN-257:004 Fornigarður heimild um fjárhús

"Norður frá húsinu er hóll eða hæð, sem fjárhúsin standa á, er þar kallaður Fornigarður," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Magnús [Hallsson heimildamaður fæddur á Gríshóli 1907 og var þar til 1946] hafði ekki heyrt nöfnin Fornigarður og Lambhúsbarð [005]," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Gríshóll ÞJ, 1; Ö-Gríshóll ath. og viðb., 1

SN-257:005 Lambhúsbarð heimild um lambhús

"Á barði austast í túninu stóð áður fjárhús (lambhús), barðið heitir Lambhúsbarð," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Magnús [Hallsson heimildamaður fæddur á Gríshóli 1907 og var þar til 1946] hafði ekki heyrt nöfnin Fornigarður [004] og Lambhúsbarð," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Gríshóll ÞJ, 1; Ö-Gríshóll ath. og viðb., 1

SN-257:006 Þorgrímstóftir heimild um fjárhús

"Þar sem túnið gengur lengst til norðurs heitir Leynibarð. Á barðinu voru fjárhústóftir, sem kallaðar voru Þorgrímstóftir...[kenndar] við Þorgrím Víglundsson, er síðar bjó á Staðarbakka [SN-256], en bjó áður á Gríshóli, nú er búið að slétta þessar stóftir..." segir í örnefnaskrá ÞJ. "Hvorki man Magnús [Hallsson heimildamaður fæddur á Gríshóli 1907 og var þar til 1946] eftir Þorgrímstóftum né Daníelstóftum [007]," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Gríshóll ÞJ, 1; Ö-Gríshóll ath. og viðb., 1

SN-257:007 Daníelstóftir heimild

"Norðvestast í túninu voru stóftir, sem kallaðar voru Daníelstóftir. Eru þær kenndar við Daníel Thorlacius...nú er búið að slétta yfir þessar stóftir..." segir í örnefnaskrá. "Hvorki man Magnús [Hallsson heimildamaður fæddur á Gríshóli 1907 og var þar til 1946] eftir Þorgrímstóftum [006] né Daníelstóftum," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Gríshóll ÞJ, 1; Ö-Gríshóll ath. og viðb., 1

SN-257:008 *Fornukvíar* heimild um kvíar

"Brekka austur með túninu, austarlega í henni eru kvíatóftir, sem kallaðar eru Fornukvíar," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Ekki man hann [Magnús Hallsson heimildamaður fæddur á Gríshóli 1907 og var þar til 1946] eftir Fornukvíum og áttar sig ekki alveg á hvar þær hafa átt að vera," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Gríshóll ÞJ, 1; Ö-Gríshóll ath. og viðb., 1

SN-257:009 *Móhvammur* heimild um mógrafir

"Suður og upp með Gríshólsá eru kallaðir Hvammar. Hinn stærsti þeirra heitir Móhvammur," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Móhvammur var í daglegu tali kallaður Mógrafahvammur. Þar mun faðir Magnúsar [Hallssonar heimildamanns fæddur á Gríshóli 1907 og var þar til 1946] hafa tekið mó fyrstu árin [faðir hans kom 1900], en hann var hættur því, þegar Magnús man fyrst eftir. Mórin var góður, en lítið var til af honum. Líklega hefur verið tekinn mór alla tíð meðan Magnús var á Gríshóli. Lengi vel var eingöngu notaður mór til eldiviðar, en 1929 var byggt stórt íbúðarhús á Gríshóli, og var þá farið að nota kol og mó jöfnum höndum," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

"Móskurðar má og vera." JÁM V.

Heimildir:Ö-Gríshóll ÞJ, 2; Ö-Gríshóll ath. og viðb., 1

SN-257:010 varða landamerki

"...Móhvammur [009]. Ofarlega með ánni er fremur krappur hvammur, eru klettar í efra horni hans. Landamerki á milli Gríshóls og Valabjarga voru þau: Að sjónending var úr efra horni Merkjahvamms í Grástein, er stendur á melholti suður frá Gríshóli, og úr honum í vörðu á Stórholtum," segir í örnefnaskrá ÞJ.

Heimildir:Ö-Gríshóll ÞJ, 2

SN-257:011 *Móholt* heimild um mógrafir

"Suður og nokkuð til suðvesturs frá túninu hækkar landið nokkuð upp að holti, sem heitir Móholt," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Tekinn var mór suðaustur af Móholti og eins vestan megin, en suðvestan við holtið voru eldri mógrafir. Móteka þótti nokkuð góð á Gríshóli," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

"Móskurðar má og vera," segir í Jarðabók Árna og Páls.

Heimildir:Ö-Gríshóll ÞJ, 2; JÁM V, 326; Ö-Gríshóll ath. og viðb., 2

SN-257:012 *Fuglstapi* heimild um heygarð

"Suður og nokkuð til suðvesturs frá túninu hækkar landið nokkuð upp að holti, sem heitir Móholt [011]...Sunnan Móholts tekur við víðáttumikill flói, nær hann norðan frá Móholti og suður að Bringnabörðum og Gríshóli, austur að Langholtum og Langás. Svæði þetta er kallað Lækir. Um það falla þrír lækir. Sá lækurinn sem er næstur Móholti, heitir Heimstilækur, ...Norðan Heimstalækjar, beint suður frá Móholti er allmikil rústabunga, sennilega forn stakkgarður, rúst þessi er kölluð Fuglstapi," segir í örnefnaskrá ÞJ.

Heimildir:Ö-Gríshóll ÞJ, 2-3

SN-257:013 *Hosubrekur* heimild um stekk

"Austan Gríshólslækjar, upp frá veginum og brúnni á læknum, eru grasivaxnar brekkur, sem heita Hosubrekur, í þeim er forn stekkjarrúst," segir í örnefnaskrá ÞJ. "...skýr stekkjarrúst, eldgömul og veggirnir orðnir grasi vaxnir. Ferðamenn tjalda oft í brekkunni á sumrin. Hún er alveg við brúna á Gríshólslæk," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Gríshóll ÞJ, 4; Ö-Gríshóll ath. og viðb., 4

SN-257:014 *Heimristekkur* heimild um stekk

"Vestur frá Gríshólstúninu eru mýrlendir hallar upp að Móholtinu [011] og smáholtum, sem eru vestur frá því, vestan túnsins neðarlega er rúst, sem kölluð er Heimristekkur," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Heimristekk kannaðist Magnús [Hallsson heimildamaður fæddur á Gríshóli 1907 og var þar til 1946] ekki við. E.t.v. hefur stekkjarrústin verið þar sem faðir Magnúsar byggði kvíarnar skömmu eftir aldamót [sjá 019]," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Gríshóll ÞJ, 4; Ö-Gríshóll ath. og viðb., 4

SN-257:015 *Fornistekkur* heimild um stekk

"Vestur frá Gríshólstúninu eru mýrlendir hallar upp að Móholtinu [011] og smáholtum, sem eru vestur frá því, vestan túnsins neðarlega er rúst, sem kölluð er Heimristekkur [014]. Nokkrum spöl vestar og ofar er rústabunga

allstór, heitir hún Fornistekkur," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Fornistekkur var fallegur stekkur alveg við heimreiðina [018]. Þar sáust enn rústir, þegar Magnús Hallsson heimildamaður fæddur á Gríshóli 1907 og var þar til 1946] var á Gríshóli. Þær voru vaxnar grasi, sem var alveg eins og túngróður," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Gríshóll ÞJ, 4; Ö-Gríshóll ath. og viðb., 4

SN-257:016 *Gildruholt* örnefni refagildra

"Norðan mýrarhallanna, sem stekkjarrústirnar eru í [sjá 014 og 015], tekur við láglendur, allstór flói, sem kallaður er Gríshólsflói, nær hann austur að Gríshólsá, norðan Gríshólstúns og nær vestur að Bakkaá eða þvert yfir tunguna...Upp í Gríshólsflóa, austan vegarins, skagar holt úr smá ásunum, heitir það Gildruholt," segir í örnefnaskrá ÞJ.

Heimildir: Ö-Gríshóll ÞJ, 4

SN-257:017 *Vörðublettur* varða

"Norðvestur úr Gríshólsflóa [sjá 016] gengur breitt vik norðvestur í smáásana, er það kallað Vörðublettur," segir í örnefnaskrá ÞJ. "...gæti verið kenndur við smávörðu, sem þar er á holti, en hún er ósköð ómerkileg," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Gríshóll ÞJ, 4-5; Ö-Gríshóll ath. og viðb., 4

SN-257:018 heimild um leið

"Fornistekkur [015] var fallegur stekkur alveg við heimreiðina," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Gríshóll ath. og viðb., 4

SN-257:019 heimild um kvíar

"Magnús [Hallsson heimildamaður fæddur á Gríshóli 1907 og var þar til 1946] man ekki eftir neinum kvíarústum austast í túninu [001], en telur þó, að þar hafi einhvern tíma getað verið kvíar. Þegar hann var ungur, voru kvíarnar norðvestast í túninu. Hafði faðir hans [kom 1900] byggt þær upp. Magnús sat hjá í tvö sumur, rétt fyrir 1920. Kvíarnar stóðu enn óhreyfðar, þegar hann vissi síðast til," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Gríshóll ath. og viðb., 1

SN-257:020 *Gríshóll* varða

"Gríshóll er nokkuð hár malarhóll fyrir framan bæinn [001], eiginlega í miðju landinu...Varða er uppi á hólnum en Magnús [Hallsson heimildamaður fæddur á Gríshóli 1907 og var þar til 1946] veit ekki, hver hefur hlaðið hana. Ekkert hefur verið hreyft við henni," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Gríshóll ath. og viðb., 3

SN-257:021 *Tunga* heimild um ristu

"Torfrista þótti góð í Tungunni [Gríshólsengi]. Annars var torf rist hingað og þangað og þótti misjafnt að gæðum," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Gríshóll ath. og viðb., 5

SN-257:022 heimild um rétt

Fornleifakönnun Þorleifs Jóhannessonar um það bil árið 1927: "Rjett í Hraundal. Í Hraundal sem gengur fram austanvert við Valabjörg, er rétt mjög fornleg, hún er í hraunhvammi neðarlega í dalnum. Tvær smáar ár renna eftir dalnum, sín hvoru megin við hraunið, mynda þær, er þær renna saman, neðst í dalnum, Laxá innri, er nú heitir Gríshólsá. Rjettin er neðarlega í tungunni, aðalrjettinn (almennigurinn) 10,90 mtr. á lengd og 8,70 á breidd. Fimm útúrbyggingar (dilkar) eru við rjettina og í vesturhorni almenningsins er kró lítill afhlaðin. Í hvamminum er tjörn lítill, við hana austanverða er sjerstök tóft. Rjettin og hin sjerstaka tóft eru hlaðnar úr hraungrjóti. Veggir, sem hlaðnar eru úr því, endast mjög lengi. Veggir að rjett þessari eru víða um 1/2 mtr. á hæð og allir eru veggirnir mjög glöggir, sjer fyrir dyrum í alla dilkana. Mundi þetta vera rjett sú, er þeir deildu í Helgfellningar og Drápuhlíðingar út af sauðadrættinum? Hvergi í tungunni milli Laxánnar, er svo hjetu að fornu, en heita nú Gríshólsá og Bakkaá, hefi jeg getað fundið urmúl eftir af hinni fornu rjett. Að vísu eru tóftir eftir forna rjett undir Arnarhól skammt fyrir austan rjett þá, er nú er notuð [sjá Arnarhólsrétt SN-258:032], en hún hefur staðið á eystri bakka hinnar fornu Laxár innri og getur því ekki komið til greina, enda mun hún miklu yngri en rjettin í Hraundal. Laxá innri rann til forna inn svo kallaðar Engjar, því nær inn undir Saura [SN-274], beygði svo vestur á og rann út í Hofsstaðavog; komu árnar saman þar sem þær fjellu út í voginn, og eru þar enn kölluð Ármót. En innri ánni var veitt seint á 18. öld vestur í hina ána, þar sem skemmst var á milli þeirra, hjá svonefndu Markholti." ÞJ. Friðlýsing: "Forn fjárrétt í Hraundal; er hún í hraunhvammi neðarlega í dalnum."

SN-258 Drápuhlíð

1702: Jarðardýrleiki 40 hdr. 1847: Jarðadýrleiki 30 hdr. og eignarhlutar skiptust milli konungs og kirkju. JJ, 154. Getið í Landnámu: "[Kjallakr hinn gamli] bjó í Bjarnarhöfn eptir föður sinn, ok Óttarr, faðir Bjarnar, föður Vigfúss í Drápuhlíð, er Snorri goði lét drepa." ÍF I, 123 Getið í Eyrbyggja sögu: "Snorri goði reið upp um háls til Hrísa ok svá til Drápuhlíðar ok um morgininn út til Svínavatns ok svá til Hraunsfjarðar....." ÍF IV, 57 Um 1250: "Þessi eru landamerki j milli helgafells ok hliðar lands. ok saura lands. at desia garðr ræðr. þaðan sionhending j foglstapa þann er stendr a holltinu austr fra garðinum [...]." DI I, 576 Árið 1702 er Efrihlíð [SN-259] hjáleiga jarðarinnar....Lambagöngu þykjast nokkrir heyrta hafa að Drápuhlíð eigi um sumar í Sauralandi, inn í nesinu á móti selstöðu. sem Saurar skuli eiga í Drápuhlíðarlandi í Vatnsdalnum. JÁM V, 325. Í Drápuhlíð eru þrír bæir sem heita: Ytri-Drápuhlíð [SN-258:001], Innri Drápuhlíð og Efri-Hlíð [SN-259]. Tún allra bæjanna liggja saman. Áður stóðu allir bæirnir þar sem Ytri-Drápuhlíðarbærinn stendur. Ö-Drápuhlíð ÞJ, 1. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Innri Drápuhlíð. Fór í eyði 1962...Stutt frá túnin að austan var áður safnað Drápuhlíðargrjóti sem prýðir marga veggj í Reykjavík og víðar...Ytri Drápuhlíð. Fór í eyði 1949." Eyðibýlin Hólkot [SN-258:026] og Þorbeinsstaðir [SN-258:037] eru innan jarðarinnar. BS, 443. Tún 1918: Ytri-Drápuhlíð 1,2 ha. þar af 1/10 sléttað. Matjurtagarðar 300 m². Innri-Drápuhlíð: 3,4 ha. þar af 1/10 sléttað. Matjurtagarðar 500 m². Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1702, segir svo: "Túnið er söndugt en í betra lagi að grasi. Engjar góðar hafa verið en spillast. Hagar góðir og víðlendir. Vetrahart...Jörðin öll til samans [þ.e.a.s. með Efrihlíð SN-259] reiknuð á skóg, sem nægist til kola og eldiviðar. Mósukurður má þar og vera. Silúngsveiði hefur verið nokkur, nú ekki ómaks verð...Jarðarinnar tún og engjar spillast af gjróti, sem lækur úr fjallinu og á ein nálæg bera þar á. Skriðu margar spilla högunum víða."JÁM V, 324-6.

SN-258:001 Drápuhlíð bæjarhóll bústaður

"...áður stóðu báðir bæirnir þar sem Ytri-Drápuhlíðarbærinn stendur," segir í örnefnaskrá ÞJ. "T únamerkin lágu á milli bæjanna, og vottaði þar fyrir garðlagi [030], ógreinilegu þó...Rústirnar í Ytri-Drápuhlíð eru horfnar, en þó sést fyrir hól, eða hæð, þar sem bærinn hefur staðið," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. "Líklega 1927 brann bærinn í Ytri-Drápuhlíð og var þá byggður upp úr hlöðu, sem stóð vestan við bæinn," segir í athugasemfum og viðbótum við örnefnaskrá II.

Heimildir:Ö-Drápuhlíð ÞJ, 1; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb., 1; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb.II, 1

SN-258:002 heimild um bænhus

DRÁPUHLÍÐ Í HELGAFELLSSVEIT (SH) (HELGAFELLSPING) – HÁLFKIRKJA

1592: Hálfkirkjur í Helgafellssókn hafa verið ...

4. í Drápuhlíð, stendur ... Öll þessi bænhus sóknarprestinum á þeim árum rentulaus. Lbs 1084to bl. 517-18.

Heimildir: Lbs 1084

SN-258:003 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 20 metra suðaustur frá bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-258:004 heimild um hlöðu

Á túnakort er merkt hlaða um það bil 20 metra austur frá bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-258:005 heimild

Á túnakort er merkt rúst um það bil 90 metra norðaustur frá bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-258:006 heimild um kálgarð

Á túnakort er merktur kálgarður um það bil 20 metra suðaustur frá bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-258:007 Innri-Drápuhlíð bæjarstæði býli

"Bærinn í Innri-Drápuhlíð stendur austan við hinn forna túngarð [016] á nýrækt," segir í örnefnaskrá ÞJ.

"Magnús [Hallsson heimildamaður fæddur á Gríshóli 1907 og var þar til 1946] kannast ekki við að bærinn í

Innri-Drápuhlíð hafi verið fluttur. Þegar hann var ungur, voru á að gizka 2-300 m á milli bæjanna í Innri - og Ytri-Drápuhlíð. Innri-Drápuhlíðarbærinn stóð ekki í nýrækt. Sama og ekkert var ræktað í kringum bæjarstæðið, en dálítið var rækta lengra frá bænum. Túnamerkin lágu á milli bæjanna, og vottaði þar fyrir garðlagi [030], ógreinilegu þó. Innri-Drápuhlíð og Efri-Hlíð [SN-258] voru Kristfjársjarðir og tilheyrðu Helgafellskirkju...Rústir Innri-Drápuhlíðar sjást enn," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. "Bærinn í Innri-Drápuhlíð hefur aldrei verið fluttur," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá II.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Drápuhlíð ÞJ, 1; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb., 1; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb.II, 1

SN-258:008 heimild um útihús

Á túnakort er merkt útihús um það bil 15 metra suðaustur frá bæ [007].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-258:009 heimild um heygarð

Á túnakort er merktur heygarður um það bil 10 metra suðaustur frá bæ [007].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-258:010 heimild um heygarð

Á túnakort er merktur heygarður um það bil 70 metra norður frá bæ [007].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-258:011 heimild um kálgarð

Á túnakort er merktur matjurtagarður innan við 10 metra vestan við bæ [007].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-258:012 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um það bil 70 metra norðvestan við bæ [007].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-258:013 *Árstekkur* heimild um stekk

"Í Gríshólsá litlu neðar en brúin er yfir ána er fremur lágur foss í henni. Er hann kallaður Árstekkjafoss. Í Bakkaá er og foss rétt neðan vaðsins [SN-256:023]," segir í örnefnaskrá ÞJ. "...mun vera kenndur við stekk, sem er hinum megin við ána, í Drápuhlíðarlandi. Var hann notaður til að stía á nóttunni," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. "Við Árstekk var bæði stekkað og fært frá og þá smalað í þennan stekk. Síðasta árið sem Magdalena [Ágústsdóttir heimildamaður, f. 1907. Kom að Ytri-Drápuhlíð 1910 og fór 1918] átti heima í Drápuhlíð, var fært frá (1918) og þá setið hjá. Setið var hjá ýmist í Hraundal eða á Hólkotsengjum eða í Vatnsdal," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá II.

Heimildir: Ö-Gríshóll ÞJ,5; Ö-Gríshóll ath. og viðb.,5; Ö-Drápuhlíð ÞJ, 3; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb.II, 2

SN-258:014 *Seljabrekkur* heimild um kolagröf

"Þat haust, er berserkirnir kómu til Styr, varð þat til tíðenda, at Vigfúss í Drápuhlíð fór til kolagörðar þangat, sem heita Seljabrekkur [015], ok með honum þrælar hans þrír."

Heimildir: ÍF IV, 65

SN-258:015 *Seljabrekkur* örnefni sel

"Þat haust, er berserkirnir kómu til Styr, varð þat til tíðenda, at Vigfúss í Drápuhlíð fór til kolagörðar þangat, sem heita Seljabrekkur [sjá einnig 014], ok með honum þrælar hans þrír."

Heimildir: ÍF IV, 65

SN-258:016 *hinn forni túngarður* heimild um túngarð

"Bærinn í Innri-Drápuhlíð [007] stendur austan við hinn forna túngarð á nýrækt," segir í örnefnaskrá ÞJ.

Heimildir: Ö-Drápuhlíð ÞJ, 1

SN-258:017 heimild um fjárhús

"Norður frá bænum [001] eru fjárhúsatóftir," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Fjárhúsatóftir sem Þorleifur [Jóhannesson skráningarmaður] minnst á, hljóta að hafa verið norður frá bænum í Innri-Drápuhlíð [007], ekki Ytri-[001]," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Drápuhlíð ÞJ, 1; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb., 1

SN-258:018 *Kvíalaut* örnefni kvíar

"Norður frá bænum [001] eru fjárhúsatóftir [017], norðan þeirra er grunn graslaut, utan forna túngarðsins [016],

heitar hún Kvíalaut," segir í örnefnaskrá ÞJ.

Heimildir:Ö-Drápuhlíð ÞJ, 1

SN-258:019 *Traðir* heimild um akur

"Niður við túngarðinn forna [016], norður frá bæ Ytri-Drápuhlíðar, eru tvær þríhyrndar fornar girðingar, sem heita Traðir [019 og 020]," segir í örnefnaskrá ÞJ.

Heimildir:Ö-Drápuhlíð ÞJ, 1

SN-258:020 *Traðir* heimild um akur

"Niður við túngarðinn forna [016], norður frá bæ Ytri-Drápuhlíðar [001], eru tvær þríhyrndar fornar girðingar, sem heita Traðir [019 og 020]," segir í örnefnaskrá ÞJ.

Heimildir:Ö-Drápuhlíð ÞJ, 1

SN-258:021 *Akranes* örnefni akur

"Norðan túns Innri-Drápuhlíðar [007], en innan núverandi girðingar er grasivaxin slétta er nær norður að Melunum, er hún kölluð Akranes," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Ekki man hann [Magnús Hallsson heimildamaður] eftir nafninu Akranes, en telur, að átt sé við sáralitla sléttu, sem var á þessum slóðum," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. "Akranes er núna í norðvesturhluta núverandi túns í Ytri-Drápuhlíð," segir í athugasemdum við örnefnaskrár.

Heimildir:Ö-Drápuhlíð ÞJ, 1; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb., 1; Ö-Drápuhlíð ath., 1

SN-258:022 *Stöðulmóar* örnefni kvíar

"Vestan með túnum Efri-Hlíðar [SN-259] og Ytri-Drápuhlíðar [001] fellur lækur, sem heitir Bæjarlækur. Vestan hans gegnt Efri-Hlíðarbæjum [SN-259:001] eru grasivaxnir móar, liggja þeir nokkru hærra en túnin, þeir heita Stöðulmóar," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Magdalena [Ágústsdóttir heimildamaður, f. 1907. Kom að Ytri-Drápuhlíð 1910 og fór 1918] meira en man eftir kvíarústum, því hún rak í kvíar og mjólkaði í þeim. Þær voru við Bæjarlækinn," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá II. "Rétt hjá Efrihlíðarlæknum stóðu kvíarnar. Þær voru eins og rétt, með það háum veggjum, að ærnar stukku aldrei yfir. Þegar ærnar voru komnar heim í kvíar og fara átti að mjólka, var kallað, að þær væru "komnar á stöðulinn". María [Salómónsdóttir f. 1891 í Ytri-Drápuhlíð og var þar til 1900] var farin að mjólka kvíar 8-9 ára. Aldrei var stíað meðan hún var í Drápuhlíð, en fært var frá á hverju sumri," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá III.

Heimildir:Ö-Drápuhlíð ÞJ, 1; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb.II, 3; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb.III, 2

SN-258:023 *Gíslahúsengjar* örnefni útihús

"Mýrahallarnir frá Efri-Hlíðartúni [SN-259] og austur að Vatnsdalsbarði eru kallaðir Ból. Mýrarnar fyrir neða Bólin heita Gíslahúsengjar. Ná þær austnorður að móarima, er heitir Rollurimi," segir í örnefnaskrá ÞJ.

Heimildir:Ö-Drápuhlíð ÞJ, 2

SN-258:024 *Oddnýjarsel* heimild um sel

"Mýrahallarnir frá Efri-Hlíðartúni [SN-259] og austur að Vatnsdalsbarði eru kallaðir Ból. Mýrarnar fyrir neða Bólin heita Gíslahúsengjar [023]. Ná þær austnorður að móarima, er heitir Rollurimi. Austan hans heita Selárhættur...Austan við Selárhættur eru móholt, sem heitir Oddnýjarsel. Sér þar fyrir fornum rústum," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Aldrei heyrði Magnús [Hallsson heimildamaður fæddur á Gríshóli 1907 og var þar til 1946] talað um Oddnýjarsel. Segist hann aldrei hafa séð fornar rústir þarna, þott hann hafi oft verið þar á ferð. En þarna hafa verið vegaframkvæmdir, svo að rústirnar hafa e.t.v. verið teknar í veginn," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. Guðbrandur Sigurðsson segir frá Oddnýjarseli í grein 1957: "Selið stendur lítinn spöl í norður frá austurenda Seljafells og vestan undir syðsta enda Þorleifsstaðaholts á litlum grasbletti. Tóftirnar halda sér mjög vel enda eru þær á skjólgóðum stað. Þetta eru 3 tóftir í röð, sambyggðar á göflum. Syðsta tóftin er að stærð 5.60x50 m [hlýtur að vanta framan á aftari töluna]. Miðtóft 4.30x2.40 m. Nyrzta tóft 2.40x240 m [hér vantar punkt?]. Dyr á syðstu tóft við norðurgafli í vestur. Innangengt virðist hafa verið milli mið og nyrzta tóftar, en útidyr úr henni í vestur. Um það bil 70-80 m. í landsuður frá selinu er lítið hamrakast. Norðan undir því hafa kvíarnar verið, byggðar úr grjóti, en nú gjörfallnar. Á stöku stað vottar þó fyrir hleðslu. Lengd þeirra gæti hafa verið um 8 m. -Þótt sel þetta standi í Drápuhlíðarlandi er sennilegt, að það hafi tilheyrt jörðinni Saurum." Skv. Guðbrandi ætti þetta því að vera sama sel og hér hefur einnig númerið 036.

Heimildir:Ö-Drápuhlíð ÞJ, 2; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb., 2; Guðbrandur Sigurðsson 1957b, 69

SN-258:025 *Stekkir* örnefni stekkur

"Mýrahallarnir frá Efri-Hlíðartúni [SN-259] og austur að Vatnsdalsbarði eru kallaðir Ból. Mýrarnar fyrir neða Bólin heita Gíslahúsengjar [023]. Ná þær austnorður að móarima, er heitir Rollurimi. Austan hans heita Selárhættur...Norðvestur af Selárhættum eru mýrar, sem heita Votumýrar...Suðvestan Votumýra eru grasmóar,

sem kallaðir eru Bárðarmór. Vestan Bárðarmór heita Stekkir," segir í örnefnaskrá ÞJ "Á Stekkum voru líklega stekkjarrústir. Talað var um að hestarnir væru komnir "út á Stekka"," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá III.

Heimildir:Ö-Drápuhlíð ÞJ, 2;Ö-Drápuhlíð ath. og viðb.III, 3

SN-258:026 *Hólkot* heimild um býli

"Norðan og norðvestan Drápuhlíðartúna [001 og 007] eru all víðlend melholt, sem einu nafni eru kölluð Drápuhlíðarmelar. Norðan við austurenda þeirra heitir Dýjabali...Fyrir neðan Dýjabala og melana og milli þeirra og Hólskógsins, en svo heitir móa-og holtarani, er gengur austur frá Arnarhól, eru mýrar, sem heita Hólkotsmýrar. Á fremur litlum en laglegum hól í mýrum þessum er fornt eyðibýli, sem heitir Hólkot. Yfir Hólkotsmýrar liggur þjóðvegurinn (akbrautin)," segir í örnefnaskrá ÞJ.

"Magnús [Hallsson heimildamaður fæddur á Gríshóli 1907 og var þar til 1946] hafði aldrei heyrt talað um Hólkot, en þarna eru afskaplega fallegir, grösugir hólar, og hefur þar vel getað verið byggð á öldum áður. Engar rústir hafði Magnús séð þarna. Þýft er á þessu svæði," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. "Þarna var oft setið hjá og engjarnar voru nýttar...Á Hólkoti sást móta fyrir rústum og túnstæði," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá II. Í grein Þorleifs Jóhannessonar í Árb. hins íslenska fornleifafélags segir: "Túnið er tveir hólar; á vestari hólnum hefur bærinn staðið, en upp úr bæjartóftinni hefur síðar verið byggð fjárrétt. Á austari hólnum hefur verið fjárhús [039. 5 fðm. í landsuður frá bæjartóftinni hefur verið fjós og heygarður [040]. Um túnið hefur garður [041] verið, sjer fyrir honum öllum. Túnið er 35 fðm. á breidd og 57 fðm. á lengs."ÞJ. Í grein Guðbrands Sigurðssonar í Árb. hins íslenska fornleifafélags segir: "Hólkot í landi í landi Drápuhlíðar. Hólkot stóð á Hól í Drápuhlíðarengjum, suður af Arnarhólsskógi. Leifar af bæjarrústunum eru þar heldur ógreinilegar, enda virðist hafa verið byggð fjárborg upp úr þeim síðar. Þar hefur getað verið gott tún, því víðtækt og frjósamt valllendi er þar enn í dag. Hefur þar verið ágæt aðstaða til öflunar heyja, og hagasæl fjárbeit liggur út frá túninu. Forn túngirðing [041] er þar ekki sýnileg." Friðlýsing: "Fornar tóftir, þar sem er eyðibýlið Hólkot á mýrunum norður frá bænum."

Heimildir:Ö-Drápuhlíð ÞJ, 3; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb., 2; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb.II, 2; Fornleifaskrá, 27; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 52; Þorleifur Jóhannesson 1926, 47

SN-258:027 *Hjallhólar* heimild um hjall

"Suðvestan við Melalæk, en norðvestur frá túni Ytri-Drápuhlíðar [001], eru grjóthólar, sem heita Hjallhólar. Hjá hólum þessum er rúst af hjalli," segir í örnefnaskrá ÞJ.

"Ekki vissi Magnús [Hallsson heimildamaður fæddur á Gríshóli 1907 og var þar til 1946] um neinar rústir hjá Hjallhólum," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. "María[Salómónsdóttir heimildamaður f. 1891 í Ytri-Drápuhlíð og var þar til 1900]man ekki eftir neinni rúst hjá Hjallhólum. Þarna tíndu krakkarnir oft ber. Hólarnir eru rétt utan við túnið, skammt frá bæjunum í Drápuhlíð og Skildi," segir í athugasemdum og viðbótum örnefnaskrá III.

Heimildir:Ö-Drápuhlíð ÞJ, 3-4; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb., 3; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb.III, 4

SN-258:028 heimild um sel

"Norðan Írár undir grasbrekku skammt austan við Gríshólsár eru fornar selrústir," segir í örnefnaskrá ÞJ. "...gætu þær verið í hvamminum alveg við ána og þá afskaplega óljósar," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Drápuhlíð ÞJ, 4; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb., 3

SN-258:029 heimild um stekk

"Norðan Vatnsdalsvatns er fell, sem heitir Seljafell, milli þess og Skálafells er breitt skarð. Við suðurenda vatnsins er forn stekkjarrúst," segir í örnefnaskrá ÞJ.

Heimildir:Ö-Drápuhlíð ÞJ, 5

SN-258:030 heimild um túngarð

"Túnamerkin lágu á milli bæjanna [001 og 007], og vottaði þar fyrir garðlagi, ógreinilegu þó," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Drápuhlíð ath. og viðb., 1

SN-258:031 heimild um leið

"Enn sést fyrir fornum skógarleifum í Hólskógi, þó óverulegum. Hestagata liggur þarna inn melana, en hún var aldrei alfaravegur og ekkert notuð nú orðið," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Drápuhlíð ath. og viðb., 2

SN-258:032 *Arnarhólsrétt* heimild um rétt

"Gríshólsá, er áður hét Laxá innri, rann áður fyrr austur með Arnarhól, sem er hár, strýtumyndaður hól í suðaustur frá Skildi, en hóllinn er í Drápuhlíðarlandi. Norðan undir hólnum er Arnarhólsrétt," segir í örnefnaskrá Saura. "Hreppsréttin er að norðanverðu við hann [Arnarhól], í árfarveginum gamla. Réttin er fremur í Skjaldarlandi. Fallegt er þarna allt í kring. Bærinn Skjöldur var að norðvestanverðu við Arnarhól. Nú er hann í eyði og rústirnar jafnaðar við jörðu," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá. "Það er rangt, sem haft er eftir Magnúsi Hallssyni að hreppsréttin sé að norðanverðu við Arnarhól, í árfarveginum gamla," segir í athugasemdum við örnefnaskrár. Í grein Þorleifs Jóhannessonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags segir: "Að vísu eru tóftir eftir forna rjett [038] undir Arnarhól skammt fyrir austan rjett þá, er nú er notuð [hér hlýtur að vera átt við hér]."

Heimildir: Ö-Saurar, 10; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb., 3; Ö-Drápuhlíð ath., 1; Þorleifur Jóhannesson 1927, 33

SN-258:033 heimild

"Man eftir hleðslu við suðursporðinn á Vatnsdalsvatni," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá II.

Heimildir: Ö-Drápuhlíð ath. og viðb.II, 3

SN-258:034 heimild um fjárhús

"Fjárhúsin í Ytri-Drápuhlíð [001] hafa líklega verið suðaustan við bæinn, sauðhús, ærhús og lambhús hlið við hlið," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá III.

Heimildir: Ö-Drápuhlíð ath. og viðb.III, 2

SN-258:035 *Bárðarmór* heimild um mógrafir

"Mýrahallarnir frá Efri-Hlíðartúni [SN-259] og austur að Vatnsdalsbarði eru kallaðir Ból. Mýrarnar fyrir neða Bólin heita Gíslahúsengjar [023]. Ná þær austnorður að móarima, er heitir Rollurimi. Austan hans heita Selárhættur...Norðvestur af Selárhættum eru mýrar, sem heita Votumýrar...Suðvestan Votumýra eru grasmóar, sem kallaðir eru Bárðarmór. Vestan Bárðarmór heita Stekkir [025]," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Í Bárðarmó var tekinn mór og þurrkaður á holti rétt þar við...Mótakið þótti ekkert sérstaklega gott," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá III.

"Móskurður má þar og vera," segir í Jarðabók Árna og Páls.

Heimildir: Ö-Drápuhlíð ath. og viðb.III, 3; Ö-Drápuhlíð ÞJ, 2; JÁM V, 326

SN-258:036 heimild um sel

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1702, segir: "Lambagöngu þykjast nokkrir heyrt hafa að Drápuhlíð eigi um sumar í Sauralandi, inn í nesinu á móti selstöðu sem Saurar skuli eiga í Drápuhlíðarlandi í Vatnsdalnum."

Heimildir: JÁM V, 325.

SN-258:037 *Þorbeinsstaðir* heimild um býli

Í grein Þorleifs Jóhannessonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags segir: "Um Þorbeinsstaði segir Árni Thorlacius umboðsmaður, í ritgerð um örnefni í Þórsnesþingi hinu forna í Safni til sögu Íslands, b. II, bl. 295: 'Þorbeinsstaðir: það er nú eyðiból; það var að sunnanverðu við vatnið í Vatnsdal.' Jeg get ekki fallist á þetta; á þeim stað hefur verið stekkur [029] frá Drápuhlíð. En á hálsinum frá vatninu, skömmum spöl fyrir austan reiðveginn [SN-661:020], sjest fyrir tóft, þó hún sje mjög ógreinileg. Húsið hefur staðið í halla, er því neðri veggurinn horfinn." Guðbrandur Sigurðsson segir í sinni grein í sama riti "Eyrbyggja getur þess, að Þorbeinir, sem átti fyrir konu Gunnfríði, dóttu Þórólfs bægifóts, bjó inni á Vatnshálsi, inn frá Drápuhlíð. Enginn veit með vissu, hvar bær þessi hefur staðið. Frá Vatnsdalsvatni liggur mýri upp eftir daldragi alla leið upp á Vatnsdalsháls. Upp frá mýrinni, í litlum hvammi sunnan í Hvítukúlu svonefndri, er lítið móastykki. Þar taldi Sigurður Vigfússon fornfræðingur mestu líkur til að Þorbeinsstaðir hefðu staðið. Engin örugg mannvirki er hér unnt að greina, enda er hér mjög óvistlegur bústaður. Ekkert túnstaði gæti hér hafa verið, og sá jarðvegur, sem þar er, tel ég líklegt að gætu verið leifar af seli. Þótt sagt eða ritað sé, að þessi maður búi á Felli, Höfða, Hálsi eða Múla, er varhugavert að taka það bókstaflega. Bæirnir standa venjulega undir hæðum. Ég tel líklegast, að Þorbeinsstaðir hafi staðið niðri í Vatnsdal, skammt frá suðaustur vatnsviki. Þar er mjög mikil veðursæld og útsýni yfir dalinn hið fegursta. Hér hefur mátt rækta túnblett, þótt nú sjáist þess eigi merki. Hér hefur fyrr á öldum verið stekkur frá Drápuhlíð [sjá 029], og er líklegt að hann hafi verið byggður upp úr bæjarrústunum."

Heimildir: Guðbrandur Sigurðsson 1957, 51; Þorleifur Jóhannesson 1926, 47

SN-258:038 heimild um rétt

Þorleifu Jóhannesson segir í Árb. hins íslenska fornleifafélags: "Að vísu eru tóftir eftir forna rjett undir Arnarhól skammt fyrir austan rjett [032] þá, er nú er notuð."

Heimildir: Þorleifur Jóhannesson 1927, 33

SN-258:039 heimild um fjárhús "Túnið er tveir hólur; á vestari hólnum hefur bærinn [026] staðið, en upp úr bæjartóftinni hefur síðar verið bygð fjárrétt. Á austari hólnum hefur verið fjárhús [039]. 5 fðm. í landsuður frá bæjartóftinni hefur verið fjós og heygarður [040]. Um túnið hefur garður [041] verið, sjer fyrir honum öllum. Túnið er 35 fðm. á breidd og 57 fðm. á lengs," segir Þorleifur Jóhannesson í grein sinni í Árbók hins íslenska fornleifafélags.

Heimildir: Þorleifur Jóhannesson 1926, 47

SN-258:040 heimild um fjós

Hólkot [026]: "Túnið er tveir hólur; á vestari hólnum hefur bærinn [026] staðið, en upp úr bæjartóftinni hefur síðar verið bygð fjárrétt. Á austari hólnum hefur verið fjárhús [039]. 5 fðm. í landsuður frá bæjartóftinni hefur verið fjós og heygarður [040]. Um túnið hefur garður [041] verið, sjer fyrir honum öllum. Túnið er 35 fðm. á breidd og 57 fðm. á lengs," segir Þorleifur Jóhannesson í grein sinni í Árbók hins íslenska fornleifafélags.

Heimildir: Þorleifur Jóhannesson 1926, 47

SN-258:041 heimild um túngarð

Hólkot [026]: "Túnið er tveir hólur; á vestari hólnum hefur bærinn [026] staðið, en upp úr bæjartóftinni hefur síðar verið bygð fjárrétt. Á austari hólnum hefur verið fjárhús [039]. 5 fðm. í landsuður frá bæjartóftinni hefur verið fjós og heygarður [040]. Um túnið hefur garður [041] verið, sjer fyrir honum öllum. Túnið er 35 fðm. á breidd og 57 fðm. á lengs," segir Þorleifur Jóhannesson í grein sinni í Árbók hins íslenska fornleifafélags.

Heimildir: Þorleifur Jóhannesson 1926, 47

SN-258:042 *Drápuhlíðarsel* heimild um sel

Guðbrandur Sigurðsson lýsti árið 1957 selrústum sem ekki er gott að koma heim og saman við neinar þeirra rústa sem þegar hefur verið sagt frá í Drápuhlíðarlandi: "Austur frá Drápuhlíð er stórt fell, sem Seljafell heitir. Vestan við það fellur lækur úr Vatnsdalsvatni, sem Selá heitir. Í skjólgóðum hvammi, þar sem Selá kemur niður úr þrengslunum, stóðu fornar selrústir, austan lækjarins. Nýlega settu vegagerðarmenn tjaldbúðir sínar niður á þessum stað, en við það umrót röskuðust selrústinar svo, að þeirra sér nú þvínær engan stað. Er því ekki seinna vænna að skrásetja staðinn, þar sem selið stóð.

Heimildir: Guðbrandur Sigurðsson 1957b, 68-69

SN-258:043 heimild um rétt

Guðbrandur Sigurðsson hefur sagt frá fornum réttum í landi Drápuhlíðar og virðast þær í Hraundal: "...hefur lögskilarétt staðið þar lengi á tveim stöðum. Sú eldri er víða sokkin í jörð. Hin stendur furðu vel enn."

Heimildir: Guðbrandur Sigurðsson 1957b, 69

SN-259 Efri Hlíð

1702: Hjáleiga Drápuhlíðar en leiga greiðist í landaurum heim til Helgafells. Húsum viðheldur leiguliði án tillögu og betalíngs. Í kvaðarnafni er skipsáróður." JÁM V, 325-6. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Fór í eyði 1949." BS, 443.

Tún 1918: 2 ha. þar af 1/8 sléttað. Matjurtagarðar 500 m². Í Jarðabók segir ennfremur: "Tún í betra lagi, það sem óskemt er. Engjar hafa verið góðar en nú mjög spiltar. Hagar góðir. Vetrarþúngt...Jörðin öll til samans [þ.e.a.s. með Drápuhlíð SN-258] reiknuð á skóg, sem nægist til kola og eldiviðar. Móskurður má þar og vera. Silúngsveiði hefur verið nokkur, nú ekki ómaks verð...Jarðarinnar tún og engjar spillast af gjróti, sem lækur úr fjallinu og á ein nálæg bera þar á. Skriðu margar spilla högunum víða." JÁM V, 326. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Efrihlíð stendur hæst Drápuhlíðarjarða. Útsýni er fegurst þaðan." BS, 443.

SN-259:001 *Efri Hlíð* bæjarhóll bústaður

"Bærinn í Efri-Hlíð stendur efst í túnunum, næst fjallinu," segir í örnefnaskrá ÞJ. "Innri-Drápuhlíð [SN-257:007] og Efri-Hlíð voru Kristfjársjarðir og tilheyrðu Helgafellskirkju," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Drápuhlíð ÞJ, 1; Ö-Drápuhlíð ath. og viðb., 1

SN-259:002 heimild um hlöðu

Á túnakort er merk hlaða um það bil 10 metra suðvestan við bæ [001]

Heimildir: Túnakort 1918

SN-259:003 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús innan við 10 metra suðaustan við bæ [001]

Heimildir:Túnakort 1918

SN-259:004 heimild um útihús

Á túnakort er merkt peningshús um 10 metra austan við bæ [001]

Heimildir:Túnakort 1918

SN-259:005 heimild um kálgarð

Á túnakort er merktur matjurtagarður um 20 metra suðaustan við bæ [001]

Heimildir:Túnakort 1918

SN-259:006 heimild um kálgarð

Á túnakort er merktur matjurtagarður um 50 metra norðaustan við bæ [001]

Heimildir:Túnakort 1918

SN-259:007 heimild um brunn

"Í Efri-Hlíð var brunnhús yfir læknum. Það veitti skjól, þegar verið var að sækja vatn, og þótt krökkunum þetta hið mesta mannvirki," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá III.

Heimildir:Ö-Drápahlíð ath. og viðb.III, 2

SN-260 Neðri Arnarstaðir

1702: Jarðardýrleiki óviss og er eign Helgafellskirkju. Fyrst getið í mældaga Helgafellskirkju 1378: "Arnarstaðir iij merkur." DI III, 326 Í kvaðarnafni slá ábúendur staðarhaldaranum í dag hvör í töðuslætti. Þegar Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er rituð árið 1702 er jörðin ein og óskipt og heitir Arnarstaðir. Um ítök og eignir segir: "Hólmar iiii smáir fylgja jörðunni, í þeim hafa verið litlar slægjur og ekki önnur hlunnindi." JÁM V, 234 Skipting jarðarinnar í Neðri- og Efri Arnarstaði hefur átt sér stað eftir 1702 en fyrir 1805. JJ, 155. "Arnarstaðir efri og Arnarstaðir neðri voru tvö lögbýli og búið á þeim báðum til vors 1898, er ábúandi Neðri-Arnarstaða, sem þangað fluttist árið áður, tók einnig Efri-Arnarstaði til ábúðar eftir fráfalið bóndans þar." Ö-Arnarstaðir HS, 9.

Túnakort frá 1918 ekki til. Í Jarðabók segir ennfremur: "Túnið grasgefið og er í rækt. Engjar litlar en heygóðar. Hagar góðir sumstaðar en foröð á milli. Utigangur í meðallagi og betur...Skógur er þar lítillfjörlegur, bjarglegur til kola og eldiviðar. Mósukurður nógur."JÁM V, 324. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Jörðin er fremur landlítill, liggur efst í Þórsnesi, á að austan land að Vigrafirði (Sauravogi) skammt frá botni að Hofsstaðavogi að vestan. Um stærstu flóð er ca. 300 m bil, sem sjór nær ekki saman (Vogaskeið). Neðan Saurasíkis eru klappóttir ásar eða hallalítill mýrarsund. Ofan Saurasíkis á jörðin land frá Gríshólsá - vestur að ánum. Var mikið og gott land, nú að mestu ræktað, ca. 24 ha. Arnarstaðafloður tilheyrir jörðinni." BS, 432.

SN-260:001 *Neðri Arnarstaðir* bæjarhóll bústaður

"Á Arnarstöðum var lengi tvíbýli, voru bæirnir nefndir Efri-og Neðri-Arnarstaðir, nú stendur bærinn þar sem Efri Arnarstaðir voru og er nú einbýli á jörðinni...Litlum spöl vestur frá garðlaginu [SN-261:004] eru tóftir bæjarins að Neðri-Arnarstöðum," segir í örnefnaskrá. "Neðri bærinn hefur mikið lengur verið í byggð. Þar er mjög stór öskuhaugur [sjá 003]," segir í örnefnaskrá HS.

Heimildir:Ö-Arnarstaðir, 1

SN-260:002 heimild um túngarð

"Suðvesturhlutinn af neðra bæjartúninu heitir Bölmóður. Nær hann suðaustur að fornum túngarði," segir í örnefnaskrá. "Túngarður úr torfi var um mest allt neðra bæjartúnið, en þó ekki gripheldur," segir í örnefnaskrá HS.

Heimildir:Ö-Arnarstaðir, 1; Ö-Arnarstaðir HS, 9

SN-260:003 öskuhaugur

"Neðri bærinn [001] hefur mikið lengur verið í byggð. Þar er mjög stór öskuhaugur. Ég [Haukur Sigurðsson skrásetjari f. 1897. Kom að Arnarstöðum 1902] tók hluta af honum í undirburð í flatir, þar var mjög mikið af kræklingaskeljum, sem skorið hefur verið úr í beitu-og nokkrar hvítar krítarpípur fann ég, en munnstykki þeirra voru brotin," segir í örnefnaskrá HS.

Heimildir:Ö-Arnarstaðir HS, 9

SN-260:004 *Kvíabaráð* heimild um kvíar

"Það sem Þorleifur [Jóhannesson skráningarmaður] kallar Kletturinn heitir Kvíabaráð, þar voru kvíar Arnarstaða neðri, en nú er þar komið tún," segir í örnefnaskrá HS.

Heimildir: Ö-Arnarstaðir HS, 12

SN-261 Efri Arnarstaðir

1702: Jarðardýrleiki óviss og er eign Helgafellskirkju. Í kvaðarnafni slá ábúendur staðarhaldaranum í dag hvör í töðuslætti. Þegar Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er rituð árið 1702 er jörðin ein og óskipt og heitir Arnarstaðir. Um ítök og eignir segir: "Hólmar íiii smáir fylgja jörðunni, í þeim hafa verið litlar slægjur og ekki önnur hlunnindi." JÁM V, 234 Skipting jarðarinnar í Neðri- og Efri Arnarstaði hefur átt sér stað eftir 1702 en fyrir 1805. JJ, 155. "Arnarstaðir efri og Arnarstaðir neðri voru tvö lögbýli og búið á þeim báðum til vors 1898, er ábúandi Neðri-Arnarstaða, sem þangað fluttist árið áður, tók einnig Efri-Arnarstaði til ábúðar eftir fráfalið bóndans þar." Ö-Arnarstaðir HS, 9. Búskapur er á Arnarstöðum [1989].BS, 432.

Túnakort frá 1918 ekki til. Í Jarðabók segir enn fremur: "Túnið grasgefið og er í rækt. Engjar litlar en heygóðar. Hagar góðir sumstaðar en forð á milli. Utigangur í meðallagi og betur...Skógur er þar lítill fjörlegur, bjarglegur til kola og eldiviðar. Móskurður nógur." JÁM V, 324. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Jörðin er fremur landlítill, liggur efst í Þórnesi, á að austan land að Vigrafirði (Sauravogi) skammt frá botni að Hofsstaðavogi að vestan. Um stærstu flóð er ca. 300 m bil, sem sjór nær ekki saman (Vogaskeið). Neðan Saurasíkis eru klappóttir ásar eða hallalítill mýrarsund. Ofan Saurasíkis á jörðin land frá Gríshólsá - vestur að ánum. Var mikið og gott land, nú að mestu ræktað, ca. 24 ha. Arnarstaðafloður tilheyrir jörðinni." BS, 432.

SN-261:001 *Efri Arnarstaðir* bæjarhóll bústaður

"Á Arnarstöðum var lengi tvíbýli, voru bæirnir nefndir Efri-og Neðri-Arnarstaðir, nú stendur bærinn þar sem Efri Arnarstaðir voru og er nú einbýli á jörðinni," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Arnarstaðir, 1

SN-261:002 heimild um fjárhús

"Norður frá bænum [001], sem bærinn stendur á, er lægð í túnið, heitir þar Málmfríðarvöllur. - Eru takmörk hans þau, að úr steini, er stendur í barðinu, er sjónhending í annað barð, sem er vestur frá fjárhúsunum og hlöðunni [003], sem hvortveggja er norður frá bænum," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Arnarstaðir, 1

SN-261:003 heimild um hlöðu

"Norður frá bænum [001], sem bærinn stendur á, er lægð í túnið, heitir þar Málmfríðarvöllur. - Eru takmörk hans þau, að úr steini, er stendur í barðinu, er sjónhending í annað barð, sem er vestur frá fjárhúsunum [002] og hlöðunni, sem hvortveggja er norður frá bænum," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Arnarstaðir, 1

SN-261:004 heimild um túngarð

"Norður frá bænum [001], sem bærinn stendur á, er lægð í túnið, heitir þar Málmfríðarvöllur. - Eru takmörk hans þau, að úr steini, er stendur í barðinu, er sjónhending í annað barð, sem er vestur frá fjárhúsunum [002] og hlöðunni [003], sem hvortveggja er norður frá bænum, þaðan í gamalt túngarðslag, er liggur norðvestur túnið," segir í örnefnaskrá. "Efra túnið hefur aldrei verið girt torf-eða grjótagarði," segir í örnefnaskrá HS.

Heimildir: Ö-Arnarstaðir, 1; Ö-Arnarstaðir HS, 9

SN-261:005 varða landamerki

"En milli Arnarstaða og Helgafells [SN-271] eru merkin: Sjónhending úr eystri enda Vatnsáss í Mikluholtahaus og þaðan í vörðu í Kiðásam," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Arnarstaðir, 2

SN-261:006 *Torfholt* örnefni rista

"Milli Saura [SN-274] og Arnarstaða eru merkin sjónhending í Saurasíkiskrók austnorður í Fagurhól, þaðan ræður Síkið upp að næsta krók, en þaðan er sjónhending yfir austurenda Torfholtis í Jóhönnukofarúst [007]," segir í örnefnaskrá. Þjóðvegurinn liggur yfir eystri hluta Torfholtis.

Heimildir:Ö-Arnarstaðir, 2, 5

SN-261:007 *Jóhönnukofarúst* heimild

"Milli Saura [SN-274] og Arnarstaða eru merkin sjónhending í Saurasíkiskrók austnorður í Fagurhól, þaðan ræður Síkið upp að næsta krók, en þaðan er sjónhending yfir austurenda Torfholts [006] í Jóhönnukofarúst...Vestan þjóðvegarins, en sunnan Torfholts er afgirt svæði, er tilheyrir Arnarstöðum og er notað til slæгна þaðan. Efst í hinu afgirta svæði er allstór rúst, sem heitir Jóhönnukofarúst. Stóð þar áður kofi, er notaður var til þess að láta fólk dvelja í á sumrum til þess að verja Engjarnar, meðan þær voru notaðar til slæгна frá Helgafelli," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Arnarstaðir, 2, 5

SN-261:008 *Þorbjarnarstekkur* heimild um stekk

"...Kiðásar. Ná þeir vestur fyrir þjóðveginn, að mjóu mýrarsundi, suðvestan þess, við ásendann, eru rústir sem kallaðar eru Þorbjarnarstekkur," segir í örnefnaskrá. "...en Þorbjarnarstekkur er ekki við ásendann, tota af ásum nær ca. 100-120 metr. lengra," segir í örnefnaskrá HS.

Heimildir:Ö-Arnarstaðir, 2; Ö-Arnarstaðir HS, 10

SN-261:009 *Tjaldbrekka* örnefni áfangastaður

"...Kiðásar. Ná þeir vestur fyrir þjóðveginn, að mjóu mýrarsundi, suðvestan þess, við ásendann, eru rústir sem kallaðar eru Þorbjarnarstekkur [008]. Þar sem þjóðvegurinn liggur suður yfir Kiðásana er brekka grasivaxin, austan vegarins, sem heitir Tjaldbrekka," segir í örnefnaskrá. "...ber nafn af tjaldstæði vegavinnuanna við lagningu þjóðvegarins frá Stykkishólmi upp Þórsnesið, líklega 1903-7...," segir í örnefnaskrá HS.

Heimildir:Ö-Arnarstaðir, 2; Ö-Arnarstaðir HS, 10

SN-261:010 *Þjóðsaga* tröll

"Sunnan vegarins [milli Arnarstaða og Helgafells Sn-271 í gegnum Stigamannaskarð SN-661:015] er allstór steinn. Um þennan stein er sú sögn: Að tröllkona er byggð átti í Kerlingarfjalli, er síðar dagaði þar uppi og stendur enn í dag á vesturbrún fjallsins, hafi reiðst svo er kirkja var byggð að Helgafelli, að hún kastaði steini þessum og ætlaði að mölbrjóta kirkjuna með honum, en dró ekkii og kastaði þá öðrum steini, kom sá nær Helgafelli en þó eigi alla leið og lenti í Kiðásunum. Fauk nú í kerlu og varpaði þriðja steininum, en varð þá of sterk, og fló hann yfir fellið og alla leið norður í Hvítabjarnarey og situr þar fastur í skoru mikilli, sem er suðvstan í eyjunni," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Arnarstaðir, 3-4

SN-261:011 *Kvíalaut* örnefni kvíar

"Austan Arnarstaðatúnsins er borg, sem heitir Bæjarborg. Austur í hana gengur laut, sem heitir Kvíalaut," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Arnarstaðir, 4

SN-261:012 *Mógrafamýri* heimild um mógrafir

"Austan Arnarstaðatúnsins er borg, sem heitir Bæjarborg. Austur í hana gengur laut, sem heitir Kvíalaut [011]. Sunnan borgarinnar er mýrlent skarð, nafnlaust, en sunnan þess er langur og allhár ás, sem kallaður er Móás (eða Bæjarás...). Sundið sunnan við Móásinn er að vestan kallað: Fyrir ofan ás, en austurhluti sundsins heitir Mógrafamýri...," segir í örnefnaskrá.

"Móskurður nógur," segir í Jarðabók Árna og Páls.

Heimildir:Ö-Arnarstaðir, 4; JÁM V, 324

SN-261:013 *Selskarð* heimild um sel

"Sunnan hins áðurnefnda sunds, Mógrafamýrarinnar [012], er stór hæð, eða berg, sem heitir Brenna, vestur af henni ganga holtatögl, er heita Brennutangar. Austast í Brennur er lægð, eða skarð, sem kallað er Selskarð, í skarðinu eru fornar selrústir. Hæðin austan Selskarðs heitir Selhóll," segir í örnefnaskrá. Guðbrandur Sigurðsson hefur einnig sagt frá selinu. "Norðan við Vogaskeið er skarð, millum tveggja ása, sem Selskarð heitir. Þar eru mildar [miklar?] og allgreinilegar seltóftir. Þar nærri eru allmiklar fitjar sem sjór flæðir yfir um stórstreymi...hið miesta kostaland fyrir búsmala. Selið er svo skammt frá Arnarstöðum, að lítt er trúlegt, að það hafi verið notað þaðan, enda munu Arnarstaðir ekki hafa orðið sjálfstæð jörð snemma á öldum..."

Heimildir:Ö-Arnarstaðir, 4; Guðbrandur Sigurðsson 1957b, 70

SN-261:014 heimild

"Sunnan Brennui [sjá 013] er mjög blautt mýrarsund, sem kallað er Hamarsmýri...Suður úr Hamarsmýri gengur vík, vestan við það en sunnan mýrarinnar er hár klettaás, er heitir Smyrilshamar. Sunnan hans austarlega eru

klettastrípar, er heita Illuklettar (Svörtuklettar). Í lægðinni milli þeirra og Smyrilshamars er forn rúst," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Arnarstaðir, 4

SN-261:015 *Stekkjarborg* heimild um stekk

"Vestan Götuskarðs [sjá leið milli Arnarstaða og Helgafells SN-661:016] er allstór borg, sem heitir Stekkjarborg. Sunnan undir henni er stekkjarrúst. Vestur af henni gengur tangi, er heitir Stekkjarborgartangi," segir í örnefnaskrá Arnarstaða. Í örnefnaskrá Hofsstaða segir: "Austur frá [Hofsstaða]túninu eru melar og lyngmóar við Arnarstaðavog, ná þeir austur að borg þeirri, er heitir Stekkjarborg...Stekkjarborg er allhá, er sunnan í henni grashjallar niður að Arnarstaðavog, en norðan í henni eru klettur, austan við hana eru stekkjarrústir," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Arnarstaðir, 7; Ö-Hofsstaðir, 2

SN-261:016 *Hjallatangi* heimild um hjall

"Frá Bæjarás og heim að læk, er fellur sunnan og vestan Arnarstaðatúnsins, er nafnlaust móasvæði, á því suðvestur frá túninu er lítið barð, sem kallað er Kletturinn. Suðvestur af mounum gengur breitt nes vestur í Hofstaðavog, er heitir Nónnes. Í því er hæð, sem heitir Nónborg. Milli Nónnes og næsta ness að norðan er nafnlaust vík, nesið norðan hennar heitir Hjallatangi," segir í örnefnaskrá. "...nú alltaf nefndur Tanginn. Þar eru á tveim stöðum leifar af hrundum fiskihjöllum [016 og 017]," segir í örnefnaskrá HS.

Heimildir:Ö-Arnarstaðir, 7; Ö-Arnarstaðir HS, 12

SN-261:017 *Hjallatangi* heimild um hjall

"Frá Bæjarás og heim að læk, er fellur sunnan og vestan Arnarstaðatúnsins, er nafnlaust móasvæði, á því suðvestur frá túninu er lítið barð, sem kallað er Kletturinn. Suðvestur af mounum gengur breitt nes vestur í Hofstaðavog, er heitir Nónnes. Í því er hæð, sem heitir Nónborg. Milli Nónnes og næsta ness að norðan er nafnlaust vík, nesið norðan hennar heitir Hjallatangi," segir í örnefnaskrá. "...nú alltaf nefndur Tanginn. Þar eru á tveim stöðum leifar af hrundum fiskihjöllum [016 og 017]," segir í örnefnaskrá HS.

Heimildir:Ö-Arnarstaðir, 7; Ö-Arnarstaðir HS, 12

SN-261:018 heimild um naust

"...við lítinn tanga þar neðan túns, og þar er bátsnaust," segir í örnefnaskrá HS.

Heimildir:Ö-Arnarstaðir HS, 12

SN-262 Hofstaðir

1702: Jarðardýrleiki óviss en "meinast að jörðin hafa kölluð verið 20 hdr." Landnámsjörð: "Þórólfr sigldi inn á fjörðinn ok gaf nafn firðinum ok kallaði Breiðafjörð. Hann tók land fyrir sunnan fjörðinn, nær miðjum firðinum; þar fann hann Þór rekinn í nesi einu; þat heitir nú Þórsnes. Þeir lendu þar inn frá í váginn, er Þórólfr kallaði Hofsvág; þar reisti hann bæ sinn ok gerði þar hof mikit ok hlegaði Þór; þar heita nú Hofstaðir." ÍF I, 124-125 Eyrbyggja saga: "Hann setti bæ mikinn við Hofsvág, er hann kallaði á Hofsstöðum. Þar lét hann reisa hof, ok var þat mikit hús..." ÍF IV, 8 Getið í landamerkjabréfi um 1250: "J millum helgafells ok hofstaða ræðr sionhending or prestfalli [i norðan a skaurðu holum." DI I, 578 Er kirkjufjörð frá Helgafelli. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1702 segir: "Húsum viðhalda leiguliðar en staðarhaldari tilleggur nokkurn við...Í kvaðarnafni hefur Sigurður ábúandinn skipsáróður af hinum og stendur sjálfur fyrir skuldum." JÁM V, 323. Búskapur er á Hofstöðum [1989]. BS, 433.

Tún 1918: 2,6 ha. þar af 1/10 sléttað. Matjurtagarðar 900 m². Í Jarðabók segir ennfremur: "Tún þýft og grasgott. Engjar á dreif og votlendar. Hagar miklir. Útigangur góður fyrir fje og hesta...Skógur til kola og eldiviðar. Móskurður er þar og brúkaður. Selveiði hefur áður verið, nú lángrandi aflögð. Marhálmur lítill. Bát á Sigurður [leiguliði] i sem hann heldur til fiskjar í Höskuldsey, þegar hann getur." JÁM V, 323.

SN-262:001 *Hofstaðir* bæjarhóll bústaður

"Hann [Þórólfr Mostrarskegg] setti mikinn bæ við Hofsvág er hann kallaði á Hofstöðum." ÍF IV. "Hofsstaðabærinn var endurreistur 1896. Þá fundust til hliðar við hann viðarkolaleifar og fornar grjóthleðslur," segir í riti Collingwoods.

Í grein Þorleifs Jóhannessonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags segir frá fornleifum á Hofsstöðum: "Fornleifafundur í Helgafellssveit...Á Hofsstöðum í Helgafellssveit var sama sumar (1939) grafið fyrir kjallara undir hús, er þar var byggt. Grafið var í hið gamla bæjarstæði. Bærinn að Hofsstöðum mun ávallt hafa staðið á sama stað frá því, er fyrst var þar bær byggður, en hús það, sem nú var reist þar, og kjallariinn var grafinn fyrir,

stendur sunnarlega í bæjarstæðinu, þó fremur austarlega. - Kjallaragröfin var 8,80x7,50 m. Þegar komið var um einn meter niður, kom ofan á greinilega gólfskán; í henni var allmikið af beinum úr þorskhausum; þar var og talsvert af fjörusandi, er virtist hafa verið dreift um gólfið, eins og víða var síður hjer á áður; var stráð skeljasandi á gólf, jafnvel eftir að farið var að hafa timburgólf í bæjum. Í þessari gólfskán fannst snældusnúður úr trje. Um 30-40 cmtr. neðar varð fyrir önnur gólfskán, í henni var og allmikið af beinum, bæði fiskabeinum og einnig beinum úr sauðfje og nautgripum; talsvert bar á viðarkola-ögnum. Á þessu gólfi fundust engir munir aðrir, er eftirtekt var veitt. Þriðja gólfið kom í ljós um 40 cmtr. neðar. Þar var allstórt eldstæði (langeldur?). Bóndinn á Hofsstöðum, Guðjón Jóhannesson, telur eldstæðið, eða svæði það, er eldsleifar sáust á, um 6 mtr. að lengd en breidd þess 60-70 cmtr. Steinar voru beggja vegna reistir á rönd; var steinaröð þessi nokkuð misjöfn, en víðast hvar um 15-18 cmtr. Í syðri enda eldstæðisins voru tvær hellur í botni þess, en annars staðar var mold undir öskunni, er var að mestu leyti viðarkola-aska; nokkuð var þar af brenndum beinum; mest voru það fiskibein. Undir þessu þriðja gólfi kom fjórða gólfið í ljós; milli þess og hins, er síðast var talið, voru að eins 20 cmtr. Á þessu fjórða gólfi var mikið af flötum steinum, hellum; virtist helzt, að gólfið hefði verið flóráð (hellulagt) að miklu leyti; var fjörusandur á milli steinanna; fyllti hann upp holur á milli þeirra og víðar, þar sem holur eða lautir voru í hellurnar. Á þessu gólfi fannst snældusnúður úr leirsteini. Ekkert eldstæði kom í ljós á þeim hluta þessa gólfs, er kjallaragröfin náði yfir. Loks kom niður á fimmta gólfið; var það um 40-50 cmtr. neðar fjórða gólfið, sem getið var um hjer næst undan. Kom þar í ljós eldstæði, er var stærra en eldstæðið í þriðja gólfinu, eða um 7-8 mtr. á lengd, en um 70 cmtr. á breidd. á báðum hliðum eldstæðisins voru hellur reistar; voru sumar þeirra grafnar niður nokkuð, til þess að efri brúnnin væri sem jöfnust. Allur frágangur á þessu eldstæði virtist hafa verið mjög vandaður, og sýndist það hafa verið miklu betur gert en eldstæðið á þriðja gólfinu. Botn þessa eldstæðis virtist hafa verið úr torfi, en ofan á torfinu var mikið af ösku af brenndum viði (birki?). Undir þessu fimmta gólfi var þunnt, sendið jarðlag ofan á berginu; þetta lag sýndist vera óheyft. Í suðausturhorni á kjallaragröfinni, en hún snýr suður og norður, eða því sem næst, var allstór hrúga af viðarleifum; virtist helzt að hafa verið höggspænir, en var mjög saman-þjappað. Innanum viðarleifarnar var talsvert af beinum úr nautgripum og sauðfé. Þvert yfir eldstæðið lágu nokkrir raftar, er báru nokkur brunamerki, sumir þeirra. Austan-við eldstæðið, sunnarlega, fannst lítill poki úr ullarbandi; var hann furðulítið skemmdur. Við norðurenda þess síðast umgetna eldstæðis var ferköntuð þró, er var 60 cmtr. á hvern veg, en 40 cmtr. á dýpt; var hún hlaðin að innan úr grjóti, og hella í botni hennar. Norður úr þrónni var ræsi, jafndjúpt henni, en um 25 cmtr. á breidd. Ekki var grafið fyrir enda þess, svo ókunnugt er um, hve langt það kann að ná norður-eftir. Þvert yfir ræsið lá aflangur steinn; var hann um 1 mtr. á lengd, en þvermál, eða, rjettara sagt ummál hans um 50 cmtr., og þó talsvert mjórri í annan endann."

Heimildir: Túnakort 1918; ÍF IV, 8; Collingwood, 188; Þorleifur Jóhannesson 1940, 153-4

SN-262:002 *Kirkjuflöt* heimild um bænhús

"...Kirkjuflöt. Um hana liggur gatan [022] heim að bænum austan frá," segir í örnefnaskrá. HOFSSSTAÐIR Í HELGAFELLSSVEIT (SH) (HELGAFELLSPING) - BÆNHÚS (kenning? úr kirknaskrá OV) Skv. sóknalýsingu 1842 var bænhús á Hofstöðum en ekki vitað hvenær það lagðist af.

Heimildir: SS, 200; Ö-Hofsstaðir, 1

SN-262:003 heimild um kálgarð

Á túnakorti er merktur matjurtagarður um það bil 40 metra suðvestur frá bæ [001].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-262:004 heimild um kálgarð

Á túnakorti er merktur matjurtagarður um það bil 10 metra vestan við bæ [001].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-262:005 heimild um útihús

Á túnakorti er merkt peningshús um það bil 10 metra norðvestan við bæ [001].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-262:006 heimild um útihús

Á túnakorti er merkt peningshús innan við 10 metra norðan við bæ [001].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-262:007 heimild um útihús

Á túnakorti er merkt peningshús um það bil 90 metra norðan við bæ [001].

Heimildir: Túnakort 1918

SN-262:008 heimild um útihús

Á túnakorti er merkt peningshús um það bil 100 metra norðan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-262:009 heimild um útihús

Á túnakorti er merkt þrjú samliggjandi peningshús um það bil 120 metra norðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-262:010 heimild um kálgarð

Á túnakorti er merktur matjurtagarður um það bil 70 metra norðaustan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-262:011 heimild um heygarð

Á túnakorti er merktur heygarður innan við 10 metra sunnan við bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-262:012 *Dritsker* heimild

"Dritsker við Haugsnes [014], nærri þingstaðunum [012]. Þórólfur Mostrarskegg "vildi með engu móti láta saurga völinn, hvárki í heiptarblóði, ok eigi skyldi þar álfrek ganga, ok var haft til þess sker eitt, er Dritsker var kallat." Ekki vildu allir sæta slíkum kostum og lýstu kjalleklingar yfir því "að þeir myndu eigi troða skó til at ganga út í útsker til álfreka". Hlutust af mannvíg og lauk svo að þingið í Þórsnesi var fært af sínum forna stað," segir í riti Collingwoods.

Heimildir:Collingwood, 191

SN-262:013 *Hofsstaðavogur* heimild um lendingu

"Hofsstaðavogur í Helgafellssveit. Þar lagði Þórólfur Mostrarskegg skipi sínu og nam land á Þórsnesi þar sem öndvegissúlur hans bar að landi," segir í riti Collingwoods.

Heimildir:Collingwood, 189

SN-262:014 *Haugsnæs* heimild um legstað

"Þórólfr Mostrarskegg andaðisk á Hofstöðum...Þórólfr var heygðr í Haugsnesi út frá [vestan við]Hofstöðum." ÍF IV. Í fornleifaskýrslu 1817 segir: "Lítil merke siáz nú a dögum til haug Þórólfr Mostrarskeggs á Haugsnese." "Fyrir vestan túngirðinguna gengur mjög lágur tangi suður í voginn, heitir hann Mjóitangi. Frá tunganum og allt vestur að læk þeim, sem heitir Flæðilækur - fellur hann úr Hofsstaðavatni - er kallað Haugsnes," segir í örnefnaskrá. Margir hafa talið að í Haugsnesi hafi verið þingstaður Þórólfs mostrarskeggs, t.d. Kristian Kálund og Sigurður Vigfússon. Ólafur Lárusson færði rök gegn því í grein sem birtist í Skírni 1935, enda sáust þar þá engar búðatóftir og honum þótti nesið of mýrlent fyrir þínahald. Ólafur taldi þingstaðinn hafa verið í Jónsnesi. "Litlu vestar [en hin meinta hoftóft suðaustan við Hofstaði] liggur út í voginn snubbót nes, Haugsnes, en ekkert sést af haugi Þórólfs." [Neðanmál: "Árni Thorlasi segir frá lítilli hæð, sem var áður talin haugur Þórólfs, en Jónas Hallgrímsson lét grafa í hann 1840, og þar reyndist vera grasi gróinn klettur.." KK.

Heimildir:ÍF IV, 14;FF, 352; KK II, 76; Ö-Hofsstaðir, 2; Ólafur Lárusson 1935, 195

SN-262:015 heimild um naust

"Fyrir vestan túngirðinguna gengur mjög lágur tangi suður í voginn, heitir hann Mjóitangi," segir í örnefnaskrá. "Á Mjóatanga norðanverðum er naust, þar hefur verið uppsátur báta, sennilega yfir veturinn," segir í örnefnaskrá HS.

Heimildir:Ö-Hofsstaðir, 2; Ö-Hofsstaðir, 6

SN-262:016 *dómhringur* garðlag

Í Frásögum um fornaldarleifar segir: "Á Hofstodum Helgafells Kyrkiu eign hafa líklegast fyrst verid soddan Dómhringar, á nesi því er til austurs er frá Dritskeri, hvar ad er enn ad siá sumstadar stora Steina nidurlagda, enn Siafar gángur hefur ad mestu platzid brotid, so það er omögulegt það ad mæla, sialfur hefi eg giört tilraun þar til..." Í fornleifalýsingu Staðarbakkapingsóknar bætir Bogi Benediktsson við, og sýnist eiga við sama staðinn: "Gyrðing sú, sem skamt fra Hofstada-bæ, sér enn nu merke til á backanum, og hvar af mikid er nú á tímum af síóar gange uppbroted, meina menn hafi verið Hof-tóptin, helldr en sá elldsti dómhringr, hvar til eingi merki nú siáz. Dritskér þar hiá nesinu helldr enn nú sínu nafni."

Heimildir:FF, 338-9 og 352

SN-262:017 *Hofgarður* heimild

"Frá bænum [001] og suður á bakkann heitir Suðurvöllur, neðst í honum, suður við bakkann, er fornlegt garðlag...kallað Hofin," segir í örnefnaskrá. Í Eyrbyggja sögu segir frá hofi: "Hann [Þórólfur Mostrarskegg]

setti mikinn bæ við Hofsvág er hann kallaði á Hofstöðum. Þar lét hann reisa hof, ok var þat mikið hús; váru dyrr á hliðarveggjum ok nær öðrum endanum; þar fyrir innan stóðu öndvegissúlurnar, ok váru þar í naglar; þeir hétu reginnaglar; þar var allt friðarstaðr fyrir innan. Innar af hofinu var húsinu var hús í þá líking, sem nú er sönghús í kirkjum, ok stóð þar stalli á miðju gólfinu sem altari, ok lá þar á hringr ein mótalaus, tvítögeyringr, ok skyldi þar at sverja eiða alla; þann hring skyldi hofgoði hafa á hendi sér til allra manna fundu. Á staðnum skyldi ok standa hlautbolli, ok þar í hlautteinn sem stökkull væri, og skyldi þar stökkva með ór bollarum blóð, er svæð váru þar kvikendi, er goðunum var fórnar. Umhverfis stallann var goðunum skipat í afhúsinu. Til hofsins skyldu allir menn tolla gjalda ok vera skyldir hofgoðanum til allra ferða, sem nú eru þingmenn höfðingjanum, en goði skyldi hofi upp halda af sjálfs síns kostnaði, svá at eigi rénaði, ok hafa inni blótveizlur." Árni Magnússon lýsti meintri hofstöft á Hofsstöðum fyrstur allra, en tóftina sá hann árið 1702: "Goðahofstöftin á Hofstöðum stendur alla leið fram á háfum sjávarbakka. Því er ei víst, hvort dyrnar hafa verið, sem tóftin er nú framan eður hafi þar gafl verið, því ei er það til efs, að sjórinn hafi nokkuð af þessu virki brotið...1702 um haustið sá ég þessa tóft og sýndist mér hún ei líklegri til hofs en annars gildis. Kynni það, sem mér sýndist, hafa veriða byrgi eða eitthvað því líkt." Í sóknalýsingu frá 1842 segir: "Á Hofstöðum sést líkt og [hér kemur mynd af þríhyrningi] partur af hinum gamla hofgarði, en brotið hefir framana af honum af sjóargangi." Rit Kaalunds 1872-1874: "Hér nam land Þórólfur Mostrarskegg, frægur maður. Hann hafði staðið fyrir hofi Þórs á eyinni Mostur, og að hans tilvísan sigldi Þórólfur til Íslands ásamt öllu skyldmennni sínu og hafði með sér hofsviðuna. Hann lenti í Hofsstaðavogi og gaf honum nafnið Hofsvogur. Hann hafði kastað út öndvegissúlum sínum en Þór var skorinn á aðra; þær fundust vestast á nesi fyrir norðan veginn, og nefndist það því Þórsnes, nafn sem síðar er sagt að hafi átt við landið frá Hofsvogi til Vigrafjarðar, en það nafn á við það sem nú heitir Sauravogur, svo sem síðar verður sagt. Hann reisti mikinn bæ við Hofsvog og kallaði hann Hofsstaði, og þar reisti hann frægt hof, sem er lýst rækilega í Eyrbyggju"...Bærinn Hofsstaðir er norðan við veginn sem við bæinn er kenndur, ekki langt frá fjarðarbotni. Skammt fyrir suðaustan bæinn við strönd vogsins, sem er hér allbrött er óregluleg hálfhringmynduð girðing. Er garðshæðin um 1 alin á breidd 1.5 alin, þvermál frá norðri til suðurs 12 faðmar, en frá austri til vesturs 17 faðmar. Er almenn sögn að þarna hafi gamla hofið staðið, og er þá álitid að sjór hafi síðar brotið nokkurn hluta hringins. [Nmgr.: Hringurinn er kallaður Hofgarður og er talinn girðing umhverfis hofið (þannig Árni Thorlacius). Svæðið innan í garðinum hlýtur að hafa verið að mestu þýfi. Í lýsingu Boga Benediktssonar kaupmanns frá 1818 er talið að þessi girðing sé hofstöftin "fremur en elzti dómhringur, en hans sjást nú engin merki". Gísli prestur Ólafsson talar um dómhring í lýsingu sinni 1817, en ekki verður séð með vissu, hvort það er hinn sami. Henderson (1814-15) tekur fram, Iceland II, 67, að hofsstaðurinn sé sýndur fast við bæ á Hofsstöðum á vestanverðu nesinu." KK II.

Fornleifakönnun Sigurðar Vigfússonar árið 1882: "Að landsunnanverðu við bæinn í túninu niðri á hávum fjörubakka, er horn af girðingu, 77 fet á annan veg, líkt á hinn, víddin að framan millum garðanna er 101 fet. Enn með því að ýmsar sagnir hafa myndast og mismunandi lýsingar hafa komið fram um þessar hofleifar, þá tók eg mynd af því, sem þar er nú að sjá, til að taka af tvímælin um, hvernig það liti út; sjá hér aftan við Árb. [bls. 109] Þetta er nú kallað hof, eða hofgarðr." Ennfremur hefur Ólafur Lárusson lýst minjunum: "...er þar neðan til í túninu, austanvert við bæinn, gamalt garðlag, er gengur í óreglulegum boga upp í túnið frá veginum. Gerði þetta er um 22 m. frá suðri til norðurs og um 32 m. frá austri til vesturs. Er það nefnt Hofin eða Hofgarður. Hafa sumir látið sér koma til hugar, að gerði þetta væri hofstöftin, og aðrir að það væri garður, sem hlaðinn hefði verið umhverfis hofið, og hefði það þá staðið inni í gerðinu. Hið fyrra er fjarri öllu lagi. Hin óreglulega lögun garðsins sýnir það ljóslega, að þar er ekki um hústöft að ræða. Hin tilgátan er eigi heldur sennileg. Garðlagið er enn gleggja en svo, að það geti verið frá landnámstíð, og virðist hæpið að telja það mikið eldra en 300-400 ára gamalt, en til hvers það þá hefir verið gert verður ekkert um sagt. Engin ástæða er til að rengja það, að hof hafi verið byggt á Hofstöðum...."

Friðlýsing: "Hofgarðar, svo nefndur, brot af fornri girðingu á háum fjörubakka."

Heimildir: ÍF IV, 8-9; SS, 204; KK II, 75-76; Sigurður Vigfússon 1882, 96; Ö-Hofstaðir, 1; Ólafur Lárusson 1945, 111; Fornleifaskrá, 27

SN-262:018 heimild um leið

"Frá bænum [001] og suður á bakkann heitir Suðurvöllur...Suðurvöllur nær að götu er liggur frá bænum suðvestur að brunni [019], sem er suðvestast í túninu," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hofsstaðir, 1

SN-262:019 heimild um brunn

"Frá bænum [001] og suður á bakkann heitir Suðurvöllur...Suðurvöllur nær að götu [018] er liggur frá bænum suðvestur að brunni, sem er suðvestast í túninu," segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hofsstaðir, 1

SN-262:020 Húsatún heimild um útihús

"Fyrir vestan götuna [018] heitir Vesturvöllur. Nær hann að mýri, sem er norðvestur af bænum [001]. Fyrir

norðan mýrina heitir Húsatún. Þar standa nú þrjú fjárhús," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hofsstaðir, 1

SN-262:021 heimild um túngarð

"Suður af Húsatúninu [020] er kallað Lengjur. eru þær austast í túninu - ná þær alla leið suður á bakkann, vestan við þær er fornt túngarðslag," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hofsstaðir, 1

SN-262:022 heimild um leið

"...Kirkjuflöt [sjá 002]. Um hana liggur gatan heim að bænum austan frá," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hofsstaðir, 1

SN-262:023 *Fjósastykki* örnefni fjós

"...Kirkjuflöt [sjá 002]. Um hana liggur gatan [022] heim að bænum austan frá. Fyrir norðan Kirkjugarðsflötina, en sunnan við Húsatúnið [020] heitir Fjósastykki," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hofsstaðir, 1

SN-262:024 *Gerði* heimild um hesthús

"Vestur af túninu, en innan núverandi girðingar er hóll, sem heitir Gerði. Þar stendur nú hesthús," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hofsstaðir, 1

SN-262:025 *Álagablettur* álagablettur

"Austur frá [Hofsstaða]túninu eru melar og lyngmóar við Arnarstaðavog, ná þeir austur að borg þeirri, er heitir Stekkjarborg [SN-261:015]. Svæði þetta er kallað Melar...Sunnarlega á Melunum, um það að vera mitt á milli götunnar og vogsins, eru mýrlendir grasmóar, er spretta mjög vel, móahluti þess er kallaður Álagablettur. Ekki má slá hann, en saklaust er að nytja hann til beitar búpeningi. Svo bar við eitt sinn fyrir all mörgum árum, að bletturinn var sleginn, en hið sama haust bar svo við eitt sinn, er bóndinn reið að heiman og var kominn móts við Álagablett, að hestur sá, er hann reið og var mikill og góður reiðhestur og ný keyptur á háu verði, féll niður dauður undir honum. Var þetta sett í samband við það að bletturinn hafði verið sleginn um sumarið. Síðan hefur enginn árátt að slá blett þennan. Bletturinn er nú innan girðingar," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hofsstaðir, 2

SN-262:026 varða landamerki

"Landamerki milli Hofsstaða og Jónsness [SN-263] eru þessi: Úr vörðu [SN-262:026], sem stendur á Skálaholti, sjónhending suður að sjó," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hofsstaðir, 3

SN-262:027 *Kolaborg* örnefni kolagröf

"...úr áðurnefndri vörðu [026] austur í Kolaborg (Skörðuhóla)," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hofsstaðir, 3

SN-262:028 *Nátthagi* örnefni nátthagi

"Austur af Vatnsási gengur tangi austur í Hofsstaðavatn, er heitir Nátthagi," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hofsstaðir, 3

SN-262:029 *Simbastekkur* heimild um stekk

"Suður af enda Langáss, suður við [Hofsstaða]vatnið, eru rústir, sem kallaðar eru Simbastekkur," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hofsstaðir, 3

SN-262:030 heimild um leið

"Suðvestur frá Hrísholtum er Stekkjarborg [SN-261:015]...Um skarðið milli Stekkjarborgar og Hrísholta liggur vegurinn heim að Hofstöðum," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hofsstaðir, 4

SN-262:031 *Mómýri* örnefni mógrafir

"Norðvestan við Stekkjarborg [SN-261:015] er mýri, sem liggur austur að Hrísholtum, heitir Mómýri," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hofsstaðir, 4

SN-263 Jónsnes

1702: Jarðardýrleiki óviss en "...heyrir að haldin hafi verið xvi hdr." Kirkjujörð frá Helgafelli. Fyrst getið í máldaga Helgafells 1378: "Jonsnes iij merkur." DI III, 326. Í máldaga 1397: "Jonsnes x c." DI IV, 167 Ólafur Lárússon telur að Jónsnes sé sama jörð og Þórsnes eða Þórsnesland sem getið er í máldaga frá fyrsta fjórðungi 13. aldar. Ólafur Lárússon 1945, 137. "Í kvaðarnafni er áskilin liðvikni í flutningi og þvílíku lítillfjörlegu í nauðsynjum...Jörðunni fylgja hólmar nokkrir, Ólafsey, Hnífsey og iiii smáhólmar." JÁM V, 322. 1847: Jarðardýrleiki 16 hdr. og eign Helgafellskirkju. JJ, 155. Í Byggðum Snæfellsness segir: Eftirtaldar eyjar fylgja jörðinni: Ólafsey, Hnífey, Flögur 3, Tveggjalambahólmi og Blikasker (allar nefndar dýpri eyjar). Eyjar sem fjarar út í eru: Snorri, Nónnes, Hrísey, Miðey, Efstaey og Háey. Jónsnes fór í eyði 1950 en nú er jörðin notuð sem hestahagar. BS, 444-445.

Tún 1918: 1,1 ha. þar af 1/4 sléttað. Matjurtagarðar 300 m². Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1702 segir ennfremur: "Túnið lítið, þýft sumt, en í betra lagi grasgefið. Engjar so nær öngvar. Hagar þrönglendir og ljettir á sumar. Útigangur bregst sjaldan...Móskurður er þar til eldiviðar. Selveiði sæmileg hefur verið, en legst nokkuð frá. Heimræði var þar áður en fiskir brást. Hrognkelsafjara var góð þar, er og so frá. Skelfiskatekja mjög lítil. Fjörugrös nokkur...[í eyjunum og hólmunum] Eru slægjur nokkrar, eggver eða dúntekja engin, en lundatekja rjett góð. Sölvafjara góð, en er stundum ei að gagni fyrir vatnsbrest til að afvatna. Vatnsbrestur er þar oft sumar og vetur. Mjög er þar flæðihætt so að skaða verður. Túnið spillist bæði af sandi og sjó, sem brýtur túnið." Skip eiga báðir ábúendur."JÁM V, 322-3. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Jónsnes er landlítill jörð, en þar er snjólétt, því landið er að mestu mjór tangi, sem gengur vestur úr Þórsnesi. Þarna er góð beit bæði í landi og fjöru. Jónsnes er hlunnindajörð ein mesta í sveitinni."BS, 444.

SN-263:001 Jónsnes bæjarhóll bústaður

"Jónsnessbærinn stendur fremst á vestasta tanga Þórsness við lítinn vog, er gengur vestan í nesið," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Jónsnes, 1

SN-263:002 heimild um kálgarð

Á túnakort er merktur matjurtagarður um það bil 80 metra norður frá bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-263:003 heimild um útihús

Á túnakort er merkt útihús um það bil 90 metra norðaustur frá bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-263:004 heimild um útihús

Á túnakort er merkt útihús um það bil 100 metra norðaustur frá bæ [001].

Heimildir:Túnakort 1918

SN-263:005 heimild um lendingu

"Fyrir vestan bæinn [001] er lítið nes eða tangi, er heitir Stofunes. Vestan við það er lendingin," segir í örnefnaskrá. "Við Hjallatanga [sjá 006] var ágæt lending," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:ö-Jónsnes, 1; Ö-Jónsnes ath. og viðb., 1

SN-263:006 Hjallatangi heimild um hjall

"Fyrir vestan bæinn [001] er lítið nes eða tangi, er heitir Stofunes. Vestan við það er lendingin [005]. Norðvestan við lendinguna er tangi, sem heitir Hjallatangi," segir í örnefnaskrá. "Bátanaust voru á tunganum," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:ö-Jónsnes, 1; Ö-Jónsnes ath. og viðb., 1

SN-263:007 Stekkjarborg heimild um stekk

"Norður frá túninu, við sjóinn, eru klettaborgir, sem einu nafni eru nefndar Höfðar. Suður frá Höfðunum er sérstök klettaborg, sem heitir Stekkjarborg," segir í örnefnaskrá. "Stekkbrot er í henni sunnanverðri. Á henni voru haldnar áramótabrennur," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:ö-Jónsnes, 1; Ö-Jónsnes ath. og viðb., 1

SN-263:008 Tvívörður varða landamerki

"Landamerki milli Jónsness og Ögurs er sjónhending úr vörðunni á Skálaholti í Grástein í Börmum," segir í örnefnaskrá. "...í Tvívörður á Skálaholti...", segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Jónsnes, 2; Ö-Jónsnes ath. og viðb., 1

SN-263:009 *Tveggjalambahólmaleið* heimild um leið

"Suður frá Stórhólma liggur hár hólmi, sem heitir Tveggjalambahólmi...Sundið milli Stórhólma er alldjúpt og er skipa og bátaleið, sem kölluð er Tveggjalambahólmaleið. Í sundinu á milli hólmanna er sker, sem ekki fer í kaf, en er graslaust. Heitir það Baula. Leiðin er milli Baulu og Tveggjalambahólma," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Jónsnes, 3

SN-263:010 *Stekkjarhöfði* heimild um stekk

"Norður frá túninu, við sjóinn, eru klettaborgir, sem einu nafni eru nefndar Höfðar. Suður frá Höfðunum er sérstök klettaborg, sem heitir Stekkjarborg [007]," segir í örnefnaskrá. "Höfðar eru inn (þ.e. líklega austur) af Stekkjarborg [007]. Innsti höfðinn heitir Stekkjarhöfði. Þar var stekkur," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Jónsnes, 2; Ö-Jónsnes ath. og viðb., 1

SN-263:011 *Flóinn* heimild um mógrafir

"Grásteinn er landamerkjasteinn milli Jónsness og Ögurs [SN-264]. Hann er langt upp í flóa, sem ekki hét neitt sérstakt, var aðeins kallaðaru Flóinn. Í Flóanum var tekinn upp mór. Stundum var þar slegið," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Jónsnes ath. og viðb., 1

SN-263:012 *Nónnes* heimild um stekk

"Nónnes er gríðarstór hólmi og hár. Þar var stekkur og fé rekið inn í hann um fráfærur. Aðeins fellur fyrir Nónnes um stórar flæðar. Nón var á Jónsnesi þegar sól bar yfir þúfu á Nónnesi," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Jónsnes ath. og viðb., 2

SN-263:013 *Vogurinn* þvottastaður

"Milli Stofuness og Hjallatanga [006] er mikill vogur, sem aðeins er kallaður Vogurinn, en mun vera hinn sami og nefndur er Bæjarvogur í lýsingu Jónsness. Einnig má segja, að Vogurinn sé milli Nónness [012] og bæjar [001]. Talað var um að fara ofan í Vörina, þegar farið var niður í Vog til ullarþvotta eða sjóbaða," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Jónsnes ath. og viðb., 3-4

SN-263:014 *Vaðall* heimild um leið

"Milli lands og Efri-Eyja var kallaður Vaðall, því að þar var hægt að vaða. Ekki var hægt að vaða út í Fremri-Eyjar," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Jónsnes ath. og viðb., 4-5

SN-263:015 heimild

Í riti Ólafs Lárussonar um landám á Snæfellsnesi segir: "Vestan í Nónnesið gengur vik nokkurt og er upp af því dálítið sléttlendi, sem einhverntíma hefir blásið upp, en hefir síðan gróið upp aftur. Á sléttlendi þessu var gerður matjurtagarður og höfðu verið gamlar tóftir, þar sem garðurinn var gerður, og eru þær nú horfnar."

Heimildir:Ólafur Lárusson 1945, 140

SN-263:016 heimild um naust

Í riti Ólafs Lárussonar um landám á Snæfellsnesi segir: "Vestan í Nónnesið gengur vik nokkurt og er upp af því dálítið sléttlendi, sem einhverntíma hefir blásið upp, en hefir síðan gróið upp aftur. Á sléttlendi þessu var gerður matjurtagarður og höfðu verið gamlar tóftir, þar sem garðurinn var gerður, og eru þær nú horfnar. En litlu fyrir vestan matjurtagarðinn er afar fornlegt naust inn í bakkann, hlaðið innan úr grjóti. Það virðist ekki líklegt, að naust þetta sé frá Jónesnesbænum. Hefði verið hagkvæmara að hafa uppsátur þaðan nær bænum, enda völ á því þar."

Heimildir:Ólafur Lárusson 1945, 140

SN-263:017 heimild

Árið 1935 leitaði Þorleifur Jóhannesson menja um þingstað á Jónsnesi: "Í Jónsnestúninu er nokkrar tóftir frá ýmsum tímum, en engin þeirra sýnist líkleg til þess, að vera af þingbúðum, eftir því sem þær líta út á þingvöllum í Helgafellssveit."

SN-270 Þingvellir

Dýrleiki óviss. "Sögð að vera af heimalandi staðarins að Helgafelli." JÁM V, 317 Þingvellir virðast orðin sérstök jörð árið 1378. Þá er Þingvöllur talinn iij merkur í máldaga Helgafellskirkju. DI III, 326

1918: Tún 2,5 ha, garðar 650 m². "Túnið lítilfjörlegt, er í rækt. Engjar næsta öngvar. Hagar góðir. Útigangur góður....Skógur nokkur til kola og eldiviðar, þó kalinn. Eyjar eru þar fyrir landi v, Húshólmi, Bauluhólmi, Hesthöfði, Byrgisklettur, Eyjargafl. Er í þessum hólum mjög lítill heyskapur, eggver mjög lítið, lundatekja nokkur. Vatn þrýtur þar oft og er þá erfitt til vatns. Flæðihætt er í hólmunum þar sem lömbum er ætlaður útigangur." JÁM V, 318 "Snjólétt er hér og vetrararbeit góð á landi og fjöru, en flæðihætta. Engjar eru litlar. Eftirtaldir hólmar fylgja nú jörðinni: Byrgisklettur, Eyjargafl, Klofningar 5, Stafneshólmi, Vogshólmi og 3 flögur. áður fylgdu: Hesthöfði, Húshólmi og Baulhólmi (einkaeign)." BS, 435

SN-270:001 Þingvellir bæjarhóll bústaður

"Þingvallabærinn stendur í Þórsnesi austanverðu við lítinn vog, sem heitir Þingvallavogur," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Þingvellir, 1

SN-270:002 heimild um fjós

Samkvæmt túnakorti var útihús 10-15 m norður af bæ. Líklega er það fjósið sem getið er í örnefnalýsingu: "Næst bænum, að norðan, er fjósið og austan við það er heyhlaða [009]...."

Heimildir:Túnakort; Ö-Þingvellir, 1

SN-270:003 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 40 m suðaustur af bæ og matjurtagarður við það sunnanvert.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-270:004 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 60 m suðvestur af bæ og matjurtagarður við það að austan.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-270:005 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús rúma 160 m norður af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-270:006 Húshólmi örnefni

"Eyjar eru þar fyrir landi v, Húshólmi, Bauluhólmi, Hesthöfði, Byrgisklettur, Eyjargafl," segir í Jarðabók Árna og Páls 1702. Húshólma er einnig getið í örnefnalýsingu: "Austur af mynni Nesvogs (Mjóafjarðar) er hólmi, sem er allstór, heitr hann Húshólmi. Suðurbakki hans er kölluð Reyrbrekka."

Heimildir:JÁM V, 318; Ö-Þingvellir, 9

SN-270:007 Byrgisklettur örnefni

"Eyjar eru þar fyrir landi v, Húshólmi, Bauluhólmi, Hesthöfði, Byrgisklettur, Eyjargafl," segir í Jarðabók Árna og Páls 1702. Byrgiskletts er einnig getið í örnefnalýsingu: "Austan Hvítabjarnareyjar er hár sæbrattur hólmi, sem heitir Byrgisklettur. Austan við hann er frálaus klettur, jafnhár hólmanum, er hann kallaður Stöng." Og í lýsingu Skoreyja: "Byrgisklettur er norður af Norðurey, nokkuð hár klettur upp úr sjó. hann er grasigróinn. Austan við hann er frálaus klettur, jafnhár hólmanum, nefndur Stöng."

Heimildir:JÁM V, 318; Ö-Þingvellir, 9; Ö-Skoreyjar, 2

SN-270:008 heimild um naust

Í sóknarlýsingu Helgafells- og Bjarnarhafnarsókna 1842 segir: "Í sögunni [Eyrbyggju] segir , að Steinþóri sveif fyrir Þórsnes [...] og að hann setti upp skipið í Gruflunausti í Þingskálanesi, og getur það þá ei annað nes verið en hin núkölluðu Sauranes. En af hendingu fékk eg að vita, að þar er lítill lækur, sem heitir Gruflulækur, og þar hefir víst Gruflunaust verið, enda er þar lítið naust enn í dag."

Heimildir:SS, 182

SN-270:009 heimild um hlöðu

"Næst bænum, að norðan, er fjósið [002] og austan við það er heyhlaða, sunnan fjósgaflsins...Norðan og austan hlöðunnar er lækjarsytra, sem kölluð er Hlöðulækur," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 1

SN-270:010 heimild

"...sunnan fjósgaflsins [002] en vestan hlöðunnar var forn þingbúðartóft, sem nú er búið að slétta. Einnig voru búðatóftir austan hlöðunnar, þær er og búið að slétta," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 1

SN-270:011

"Bakkinn austan Hlöðulækjarins austur að lítilli vík er kallaður Bátavíkurbakki, en víkin Bátavík. Á bakkanum eru búðatóftir," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 3

SN-270:012 *Teitstóftir* heimild um býli

"Á syðsta barðinu voru tóftir af bæ er stóð þar um nokkur ár, í honum bjó Teitur Guðmundsson trésmiður, hann fór síðar til Ameríku, tóftir þessar eru kallaðar Teitstóftir. Á þessu kasti er og grunnur undan húsi er sr. Eiríkur Kúld byggði og bjó í meðan hann var á Þingvöllum. En er hann flutti til Stykkishólms flutti hann húsið og byggði það á Mylluhöfðanum," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 1

SN-270:013 *Þórðarbrunnur* heimild um brunn

"Í öðru skarði, inn frá Teitstóftum, var brunnhola - var hún kölluð Þórðarbrunnur, var hann kenndur við förumann er Þórðurhét, kallaður sterki."

Heimildir:Ö-Þingvellir, 2

SN-270:014 *Hjallbakki* heimild um hjall

"Innstu börðin eru kölluð Hjallbörð. Inn frá Bátavíkinni er bakkinn kallaður Hjallbakki. Innarlega á bakkanum er hjallrúst. Nokkuð inn frá rústinni er lítill vík, sem heitir Hjallvík," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 2

SN-270:015 *Brunnhóll* heimild um brunn

"Vestur frá bænum er hóll, sem heitir Brunnhóll, sunnan við hólinn er brunnur, sem er vatnsból Þingvalla," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 2

SN-270:016 heimild um leið

"Sunnan við Brunnhólinn er (eða var) þýfður reitur, er verður að tungu milli götu frá bænum suður fyrir vogshotninn og lækjar eða skurðs sunnan túnsins...," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 2

SN-270:017 *Smiðjutóft* heimild um smiðju

"Sunnan við Brunnhólinn er (eða var) þýfður reitur, er verður að tungu milli götu frá bænum suður fyrir vogshotninn og lækjar eða skurðs sunnan túnsins, tunga þessi heitir Smiðjutunga. Á bakkanum norðan vogshotnsins var tóft, er kölluð var Smiðjutóf. Í vogshotninn fellur smálækur er rennur vestan túnsins, er hann kallaður Smiðjulækur," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 2

SN-270:018 gata leið

"Heimreiðargatan er norðan Brunnhólsins, norðvestan hennar er langur en lágur hóll, sléttur að ofan, er hann kallaður Fótborð," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 2

SN-270:019 *Rostahús* heimild um hesthús

"Austarlega á Fótborðinu var hesthús og matjurtagarður, húsið var kallað Rostahús, nefnt svo eftir hesti er marga vetur var hafður í húsinu og var reiðhestur Guðmundar heitins Magnússonar, er lengi bjó á Þingvöllum," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 2

SN-270:020 *Kvíahóll* örnefni kvíar

"Sunnan Smiðjulækjarins, upp af vogotninum, er hóll allstór ummáls en lágur, heitir hann Kvíahóll, sunnan hans er mýrarsund og sunnan þess er grasivaxið holt eða barð, sem heitir Kvíabarð," segir í örnefnalýsingu. Síðar í sömu lýsingu er þess getið að mýrin sunnan Kvíabarðsins heiti Kvíamýri.

Heimildir: Ö-Þingvellir, 3 og 8

SN-270:021 *Húsatangi* heimild um fjárhús

"Sunnan Þingvallavogsins er allstór tangi, sem heitir Húsatangi. Á honum hafa lengi verið og eru fjárhúsin, þar er nú og heyhlaða, tangi þessi er allur tún, á honum eru margar þingbúðatóftir," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Þingvellir, 3

SN-270:022 heimild

Í fornleifaskýrslu 1817 segir: "Uppundir Þingvalla bæ geingr miög lítill vogr frá austri til vestrs, enn lítin spöl, nordantil við vogen, er hár ás, sem kallaz Þingvalla borg, á alla vegu brattlendi mikit upp at ganga, nema þar ed veit til vestrs; Þar á asutanverdi borginni, hvar hún er hærst, siáz enn nú steina rústir, edr radir, þó mikit i jörd socknar, nockut aflangt lagdar, frá sud-vestri til aust nordrs, ávalt til beggia enda, og þó er meiri ávale veggjar þess er veit til aust nordrs, enn hinir veggir er vita til sudausturs og nordvestrs liggja beint eftir línu. Yfir um austari luta nefndrar toptar rústar, er þvergyrðing ad leingd á danskan mælir 8 ál. ávali austnordr luti veggjarins er 12 al. enn milli þvergyrðingar þeirrar er eg strax um gat, og ádr téds ávala aust nordr veggjar, þar leingst er, mældiz 5 ál. Sá beini sudaustur vegg 8 al. : hinn ávale utsudr vegg 11 al. Þar sem veit til nord vesturs eru dyr í hyrningunnu frekrar alnar breidar, enn vestan verdt við þær er sem kampur til fiár innrekstrar, rum 1 al. ad leingd. Nordr veggurinn ad dyrunum, frá hinum ávala, er 7 al. Við þessar rústir ad austanverdu, er hladen varda, og griót til hennar þeckianlega tekít ur margtedum rustum, þar sem ad vördunni veit. Þetta er enn nu kalladur gamall dómhríngur. I þessum rustum vard eg ej var við nockurn merkelegan Stein / :Eg gét til ad efter 1000 þá Kristne var lögteken á Islande, hafe dómar verid þangad færder, enn sídar, þa þingstadur var þar aflagdur, hafe tédur dómhríngur verid aflagadur og brúkadur fyrir fiár byrge, tédur þverveggur þá verid settur og ádur á minster sudausturs og nordvesturs veggir beinir lagdir og griót til þeirra teked ur dómhringnum."

Um þennan meinta dómhring segir Jón Guðmundsson, sóknarprestur, árið 1842: "Dómhringurinn á Þingvelli vita menn nú ógjörla hvar verið hefir, því að hann hafi verið uppi á Þingvallaborg, getur ei verið, þar eð rústir þær, sem þar eru, auðsjáanlega eru af búð með eldhúsi við endann, hvað og náttúrufræðingurinn hra J. Hallgrímson næsl (íðið) sumar hélt helzt vera." Enn er fjallað um rústina 1882, í þetta sinn Sigurður Vigfússon: "...um Þingvallaborg, að þar hafi verið dómhringur, og sjáist af honum leifar, getr eigi verið rétt, því að þetta er svo ólíkt dómhring sem mest má vera, eftir þeim lýsingum, sem vér höfum af þeim; eg hygg, að þar hafi aldrei verið annað enn fjárbyrgi eða fjárrétt..." Kristian Kaalund minnst á rústina í sögustaðariti 1872-74: "Tóftin á borginni er aflöng og skipt með þvervegg og svo ólík dómhring sem hugsast má og annaðhvort rúst af húsi eða fjárrétt..." Þá hefur Ólafur Lárússon ritað um rústina í bók sína um Landnám á Snæfellsnesi frá 1945: "...enda virðist það augljóst, að þarna er ekki um annað en stekkjarrúst að ræða. Er og ólíklegt, að dómstaður þingsins hafi verið þar uppi í borginni."

Heimildir: FF, 353; SS, 204; Sigurður Vigfússon 1882, 105; KK II, 80; Ólafur Lárússon 1945, 160

SN-270:023 *Þingvallakot* heimild um býli

"Innsti eða austasti hluti tangans [Húsatanga] heitir Ásgerðartangi. Þar stóð áður hjáleiga, er kölluð var Þingvallakot, en síðar Ásgerðarkot, á rústum þess var síðar byggt fjárhús," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Þingvellir, 3

SN-270:024 *Byrgistangi* heimild

"Innan við þessar tóftir [Þingvallakot/Ásgerðarkot], er eiði eða skarð í tangann, fyrir austan það hækkar tanginn, er þar kallaður Byrgistangi, á honum er allstór grjótrúst," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Þingvellir, 3

SN-270:025 heimild

"Suðaustan við Húsatanga og sunnan hennar er tangi, semkallaður er Litlitangi, sunnan hans er vík, en tanginn sunnan hennar heitir Grjóttangi, fremsta á honum er grjótrúst mikil, sennilega hjallrúst," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Þingvellir, 3

SN-270:026 *Mókelda* örnefni mógrafir

"Sunnan Grjóttanga gengur alllangur tangi, er heitir Mótangi....Suðaustan við Mótanga er vík, sem heitir Dagmálatangavík, í botn hennar fellur smálækur, sem kallaður er Mókelda," segir í örnefnalýsingu. Móníkur er getið skömmu síðar, tengist sennilega þessu," segir í örnefnalýsingu. Síðar í sömu lýsingu segir: "Austur frá Kjóaholti eru holt, sem kölluð eru Móholt, sunnan þeirra er Mókelda, sem áður er nefnd."

Heimildir: Ö-Þingvellir, 3 og 8

SN-270:027 garðlag

"Í Dagmálatanga er fornlegt garðlag," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Þingvellir, 3

SN-270:028 *Steinsvað* heimild um vað

"...niður með þeim [Þröskuldabrekkum] fellur Flæðilækur...Á Flæðilæknum eru þrjú vöð. Neðsta vaðið, næst vogsbótinnum, heitir Steinsvað," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Þingvellir, 4

SN-270:029 *Húsvað* heimild um vað

"...niður með þeim [Þröskuldabrekkum] fellur Flæðilækur...Á Flæðilæknum eru þrjú vöð. Neðsta vaðið, næst vogsbótinnum, heitir Steinsvað. Þar næst er Húsvað, er það kennt við hjásetuhús, sem var í Þröskuldabrekkunum....," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Þingvellir, 4

SN-270:030 heimild um smalakofa

"Þar næst er Húsvað, er það kennt við hjásetuhús, sem var í Þröskuldabrekkunum....," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Þingvellir, 4

SN-270:031 *Berghólsvað* heimild um vað

"...efsta vaðið [á Flæðilæk] heitir Berghólsvað," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Þingvellir, 4

SN-270:032 *Stekkjarborg* heimild um stekk

"Norðvestan Miðdegisborgar er Litlaborg, norðan við hana er stór bor með allháum klettum að norðan og austan. Heitir hún Stekkjarborg - austan undir henni er stekkur hlaðinn úr grjóti," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Þingvellir, 5

SN-270:033 *Helgusel* heimild um sel

"Um hana [Þverukeldu] eru landamerki milli Þingvalla og Dældarkots og úr keldunni í Grástein og úr honum sjónhending í Helgusel," segir í örnefnalýsingu. Síðar í sömu lýsingu segir: "Vestast í Börðunum, norðan skarðs þess, sem vegurinn að Þingvöllum liggur nú, eru fornlegar rústir, heitar þær Helgusel, en skarðið heitir Helguselsskarð." Guðbrandur Sigurðsson ritar um Helgusel: "Norðanvert við skarð milli tveggja ása, á landamerkjum Þingvalla og Dældarkots (sem nú heitir Borgarland), er svonefnt Helgusel. Þar sást glögg fyrir fornum rústum til skamms tíma. Fyrir nokkrum áratugum var vegur lagður gegn um skarðið, og röskuðust rústirnar nokkuð við það. Enn sér þó lítið eitt fyrir þeim. ...Lítið kostaland er þar til og sízt fyrir búsmala. Lang líklegast er, að sel þetta hafi verið tilheyrandi bóndanum í Skorey, en þær liggja þar örskammt undan landi." Vitnar Guðbrandur síðan í Jarðabók Árna og Páls þar sem kemur fram að selstöðu þurfi að kaupa á landi.

Heimildir: Ö-Þingvellir, 5 og 6; Guðbrandur Sigurðsson 1957b, 71

SN-270:034 *Kirkjugötur* heimild um leið

"Næst sundunum er langur hjalli milli mýrarsundsins og kleltanna austan í Börðunum, um hann lá áður vegurinn að Þingvöllum, er hjalli þessi og vegurinn á þeim kallað Kirkjugötur. Nú er þessi vegur aflagður; þar sem kirkjugöturnar eða hjallinn gengur lengst í austur að vatninu heita Kirkjugötutögl," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Þingvellir, 5

SN-270:035 *Vogsgötur* heimild um leið

"Vestan við Börðin er hjalli, eftir honum liggur vegurinn frá Helguselsskarði að Þingvöllum, er þar kallað Vogsgötur," segir í örnefnalýsingu. Líklega er þetta sama leið og getur í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá: "Vegurinn lá þá eftir Helguselsskarðinu niður að Nesvog."

Heimildir: Ö-Þingvellir, 6; Ö-Þingvellir aths. og viðb., 13

SN-270:036 heimild um leið

"Út í Nesvog norður frá Þröskuldatanga gengur grjóteyri, því nær yfir voginn, sem þar er mjór, litlu neðar er önnur grjóteyri, á milli hennar og Þingvallalands er mjótt sund. Af efri eyrinni er mjög grunnt um fjörur og er venjulega farið, þegar fara skal frá Þingvöllum til Stykkishólms, er það mjög miklu skemmri leið en að fara umhverfis Nesvog (Mjóafjörð)," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Þingvellir, 7

SN-270:037 *Clemusarnaust* örnefni naust

"Næsta vík austan Drápstangavíkur heitir Skeljavík. Austan hennar er lítil vík, sem heitir Clemusarnaust, austan þess er Eyjamannavík, segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 7

SN-270:038 *Stöðin* örnefni verbúð

"Næsta vík austan Drápstangavíkur heitir Skeljavík. Austan hennar er lítil vík, sem heitir Clemusarnaust, austan þess er Eyjamannavík. Þar næst að austan er vík, sem heitir Stöðin, segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 7

SN-270:039 *Hesthústún* örnefni hesthús

"Norðan Þingvallatúnsins er mýri, sem nær vestan frá Hesthústúninu og allt austur að sjó sunnan Þingvallaborgar.....," segir í örnefnalýsingu. Síðar í sömu lýsingu segir: "Vestan Hesthústúnsins er Hesthúsmýri...."

Heimildir:Ö-Þingvellir, 7 og 8

SN-270:040 *Stekkjaholt* örnefni stekkur

"Vestur af Miðaftansborg eru holt, sem nefnd eru Stekkjaholt, liggur gatan austan í þeim," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 8

SN-270:041 gata leið

"Vestur af Miðaftansborg eru holt, sem nefnd eru Stekkjaholt, liggur gatan austan í þeim," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 8

SN-270:042 *Húsholt* örnefni

"Sunnan Kvíabarðsins er mýri, sem heitir Kvíamýri [sjá 020], en sunnan hennar er holt, sem heitir Húsholt," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 8

SN-270:043 *Blótsteinn* örnefni

"Austarlega í Kvíamýri, en vestur af Hjallatanga, er einstakur stór steinn, er hann kallaður Blótsteinn," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 8

SN-270:044 *Eyðiklettur* álagablettur

"Fimm af þeim [hólum sem heita Klofningar en hétu áður Þingvallahólmar] eru grasivaxnir, þeir liggja í tveimur röðum, en milli þeirra er einstakur smáhólmi, sem heitir Eyðiklettur, þann hólma má ekki slá," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 9

SN-270:045 varða eyktamark

"Dagsmörk á Þingvöllum eru þessi: náttmál á vörðu á Náttmálaholti," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Þingvellir, 9

SN-270:046 *Gálgaklettur* örnefni aftökustaður

"Í honum [Dagmálatanga] austast og fremst er klettur frálaus, sem heitir Gálgaklettur," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:FF, 350; Ö-Þingvellir, 3

SN-270:047 *Þingvellir* heimild um þingstað

Í Frásögum um fornaldarleifar segir í lýsingu Odds Hjaltalín 1817: "Norden for Helgefell, tæt ved Söen, östen og Syden for Gaarden Thingvellir findes Rudera af det Nye Thorsnessting, hvor hen det efter Thorder Gellis Raad bleve for flötet fra Hofstödum, som ligg i Syd Vest fra Helgafell ved Hofstada Vog. -Paa förstnevnte Stæd Thingvöllum, kann man endnu see: a/ Rudera af Budeerne hvoraf der have været mange, staaende tæt ved Söen paa 2 til 3 smaae Næsse. b/ Vesten for disse og noget borte, findes en ulige kantet Steen, som nu da Jordbunden er bleven meere moradsig er tildeesl siunken, tildeels omvæltet paa Siden c/ Rundt omkring denne Steen i en Vidde af henimod 20 Favne, findes Spoer til en Steenring eller Gierde, som dog for det meste er nedsunken i Jorden af denne Rings Diameter som nu ansættes 40 Favne er dens Peripherie henimod 126 Favne. d/ Nordost

fra Buderne og nedenfor den høje Strand bakke staaer en hoi Steenstøtte som kaldes Gálga Klettur, og fra hviklen formodentlig et langt Træ er bleven lagt op paa Strandbakken, og paa dette hængt Tyve og andre Misdædere."

Í sóknarlýsingu 1842 segir: Dómskringurinn á Þingvelli vita menn nú ógjörla hvar verið hefir, því að hann hafi verið uppi á Þingvallaborg, getur ei verið, þar eð rústir þær, sem þar eru, auðsjáanlega eru af búð með eldhúsi við endann, hvað og náttúrufræðingurinn hra J. Hallgrímson næstl (iðíð) sumar hélt helzt vera. Mörg búðarstæði eru auðsjáanleg, bæði austan til og vestan til við Þingvallavoginn. Dottið hefir mér í hug, að dómskringurinn hafi verið þar sem nú stendur bærinn og verði því ei til hans séð, en ei hefi eg getað fundið hann fyrir sunnan voginn."

Kaalund 1872-74: "Fjölmargar tóftir eru í túni Þingvalla báðum megin vogs, sýnilega leifar þingbúðanna gömlu. Þær eru allar um 30 talsins, og eru rúmlega 20 þeirra mjög greinilegar, en áreiðanlega hafa margar eyðilagzt í tímans rás við byggingu fjárhús víðsvegar í túninu, og undir sumu þeirra gægjast fram undirstöður gamalla búða, og vitað er örugglega að aðrar búðir eyddust þegar sóknarpresturinn reisti sér þar bústað fyrir allmörgum árum. Búðatóftirnar eru ferhyrðar, um 5 faðma langar og 3 faðma breiðar. Dyr hafa verið settar þar sem hagkvæmast var, ýmist á hliðvegg eða gaffli, sumum virðist hafa verið skipt yfir þvert eða lítið herbergi í öðrum enda. Norðan við voginn eru 3-4 greinilegar tóftir allstórar og snúa allar hliðvegg að voginum, síðan kemur bóndabærinn í röð við þær nálægt enda vogsins. Túnræman nær norður að litlu holti með grænni brekku: (skyldi þingbrekkan hafa verið þar?). Á þessu litla holti er stór búðartóft með mörgum milliveggjum, fyrir vestan er í sömu línu kot, þar sem preseturhúsið stóð áður, og hafa þrjár tóftir verið eyðilagðar þegar það var reist. Vestan við fjarðarbotninn fyrir innan bæinn og kotið eru þar að auki 5-6 tóftir, ógreinilegar þó og vafasamar. Einnig er löng röð með voginum að sunnan, einkum er mjög greinileg þyrping þeirra nálægt miðju. Eru þar þrjár stórar tóftir og snúa allar gaffli að voginum. Litlu aftar til suðausturs er önnur þyrping á lágrí hæð fast við sjóinn. Þar má örugglega sjá sex tóftir, og mitt á milli þeirra hreykir sér núfjárhús, en þar að auki eru ógreinilegar tóftir allt í kring. Bak við þessa síðast nefndu þyrpingu er lítil vík inn í landið, og á nesi sunnan við hana eru fimm tóftir fast saman, en sjórinn hefur brotið eina að hálfu."

Sigurður Vigfússon lýsti staðnum 1882: "Í túninu á Þingvöllum fyrir norðan bæinn eru 10 búðir fornar að sjá; á mörgum hafa verið dyr á hliðveggnum nær öðrum enda. 2 af þessum búðum eru stærstar, önnur er 66 fet á lengd, enn 15 fet á breidd, dyr á hliðvegg; hin er 59 fet á lengd, enn 16 fet á breidd, að auki er ein óglögg gömul (hin ellefta). Fyrir vestan bæinn á Þingvöllum eru 6 búðir minni. Þessar allar búðir, er eg hefi áður talðar, eru fyrir vestan voginn; 3 búðir eru fyrir vogsbotninum. Á tunganum fyrir austan voginn eru 16 búðir; tvær af þeim eru stærstar, önnur er 54 fet á lengd, 18 fet á breidd; hin er lík þessari á lengd, enn á breidd er hún 20 fet; enn er ein af þeim áður töldu mjög breið; ofan á henni hefir verið byggt fjárhús, enn endinn af búðinni stendr út undan. Á litlum tanga fyrri austan þenna síðast nefnda tanga eða „Vogstangann“ eru 5 búðir, allar fornar að sjá, og nokkuð óglöggari enn hinar; af einni er annar hliðveggrinn brotinn af; búðin hefir staðið fram á sjóvarbakka. Alls fann eg hér 41 búð, eða leifar af búðum; þó má ætla, að á síðari tímum hafi verið bygt ofan í ef til vill margar, þvíáð mér var sagt, að þar sem hús prestsins stóð, hafi verið þrjár búðir, sem þá eyðilögðust, er það var byggt; sumar gátu og verið eyðilagðar á annan hátt, t.d. smábrotnað, ef þær stóðu framarlega á fjörubakkanum. Búðirnar eru mjög misjafnar að stærð og lögun; út úr sumum sýnist að hafa verið sem lítill útbygging. Nesin eða tangarnir eru þrír: I. Sá sem bærinn stendur á, annar þar fyrir austan, sem heitir Þingvallatangi. Þriðji tanginn er austastr, sem er minstr. á öllum þessum tögum eru búðir, sem áður er sagt. Á miðtanganum eða Þingvallatanga er eg sannfærður um að þingið hefir staðið; hann er til þess bezt fallinn af öllum þeim stöðum, sem þar eru; hann er slétt framan til; þar er og nokkuð einkennilegt og fallet; hér hafa því einmitt dómarnir verið. Á þessum tanga stóð áður kot, sem hét Þingvallatangi [051], eftir því sem Thorlacius sagði mér; þar stendr nú fjárhús og fleiri kofar. Það er mikill skaði, að þessi staðir hafi ekki frið til að vera auðr; hér hefði kunnað að sjást einhver merki eftir á þessum forna og merka þingstað. [...]"

Daniel Bruun kom á Þórsnes 1896 og 1905 og sannreynði að lýsingar Kálunds og Sigurðar Vigfússonar samsvöruðu því sem hann sá. Engan fann hann dómskring. "Á þingstaðnum eru venjulegar búðir ýmist óskiptar eða hólfadar í tvennt. Kálund taldi 30 tóftir en Sigurður 41. Lítil hól gat hafa verið notaður sem þingbrekka." Brynjólfur Jónsson: "Við rannsókn S.V. á Þórsness þingstað....hefi jeg sárlitlu að bæta. Jeg er honum samdóma um, að þingið muni hafa verið í miðtanganum (Þingvallatanga) og þar muni dómar hafa fram farið. Þykir mjer langlíklegast, að dómskringurinn hafi staðið á odda nessins (eða tangans): Þar er hærra og fegra en annarsstaðar á nesinu...Nú er oddi nessins kallaður Húsnes; stendur á honum hústóft frá þessari öld [þeirri 19.], hlaðin úr grjóti og svo fyrirferðar mikil, að eigi er rúm fyrir meira. Þó vottar fyrir bogamyndaðri, fornlegri rústabrun útundan suðurhliðveggnum. Þegar jeg sá þetta, spurði jeg sjálfan mig, hvort það mundi ekki vera brún dómskringsins, sem hjer sæist á?"

"Á þessu nesi [mið-nesinu] hafði um eina tíð verið kot, sem hét Þingvallatangi [051], en nú er nesið kallað Húsnes. Nú er þar ein stór tóft yzt á odda nessins. S. V. komst að þeirri niðurstöðu, að hér hefði þingið verið háð, og eg felst á það, er eg skoðaði hér 1896. Austasta nesið er minst og tekur sig lítið út; en þar er Þórs steinninn rétt hjá. Undrar mig það nú eftir á, að engum okkar: A. Th., S. V. eða mér, skyldi verða það fyrir, að leita dómskringsins á þessu nesi. En þetta hugkvæmdist þeim Collingwood og Jóni Stefánssyni. Og eftir tilvísun

hinnar ágætu bókar þeirra fór eg nú að leita hans. Þar sjást yzt á nestánni glöggar leifar af hringmyndaðri byggingu af grjóti. Líkist hún mjög dómhringnum í Árneshöfði (Árb. fornlfél. 1894) bæði að lögun og stærð, en sá er munurinn, að þessi hringur er allur niður hrúnn, ber því mjög lítið á honum. Hefir hann staðið svo tæpt á oddanum - ellegar sjór minkað oddann -, að grjót hefir hrúnið út af honum á 3 vegu; en á 4. veginn, þar er á land upp veit, hefir hringurinn hrúnið inn; þar myndar grjótið úr honum svo mikla urð, að hún fyllir nær út í þriðjung hans... Dyrnar sjást líka, og eru þær austanmegin. Sú efasemd vaknaði hjá mér við þennan hring, að þetta kynni að hafa verið fjárborg. Bar eg það undir álit heimamanna á Þingvöllum, og töldu þeir það mjög ólíklegt, að á þeim stað hefði fjárborg verið."

Ólafur Lárússon 1945: „Á láglandsræmunni norðan vogsins og á töngunum eru allmargar rústir, og eru margar þeirra tvímælalaust fornar búðarústir, þótt aðrar kunni að vera rústir útihúsa frá Þingvallabænum og annara húsa frá seinni tímum.“ Staðurinn var friðlýstur 1928: "Þingvellir. Fornar þingbúðatóftir og öll önnur mannvirki á hinum forna Þórsness-þingstað."

Heimildir: FF, 350; SS, 204-205; KK II, 79-80; Sigurður Vigfússon 1882, 102-103; Íslenskt þjóðlíf í þúsund ár I, 177; Brynjúlfur Jónsson 1900, 11; Ólafur Lárússon 1945; Fornleifaskrá, 28

SN-270:048 heimild

Margt hefur verið ritað um dómhring umhverfis svonefndan Þórsstein hjá Þingvöllum og er sá staður hér skráður undir sérnúmeri. Í Eyrbyggja sögu segir: "Þeir færðu þá þingit inn í nesit, þar sem nú er; ok þá er Þórðr gellir skipaði fjórðungsþing, lét hann þar vera fjórðungsþing Vestfirðinga; skyldu menn þangat til sækja um alla Vestfirðir. Þar sér enn dómhring þann, er menn váru dæmdir í til blóts; í þeim hring stendr Þórs steinn, er þeir menn váru brotnir um, er til blóta voru hafði, og sér enn blóðslitinn á steininum."

Gísli Ólafsson í fornleifaskýrslu 1817: "Á Þingvöllum Helgafells kyrkju eign er einn stor slettur Stein, sem kalladur er Blótsteinn, Sá er raudur i midium kolli, i honum Sialfum er nockurslags mógríti, enn svo er þetta rauda i kolli hans hardt og petrificerad ordid, sem væti Tinna edur hart blágríti, hann stendur þar skamt frá sem Dómhringur þeirra gömlu hefur verið...Dómhringa þessa er ad síá en nu litil merki til á Þingvöllu, verður ej giorla sagt edur mælt þeirra vidd og Breidd, þared myrar eru ummkring, og gardarnir Socknir, og síást sumstadar sem nockurskonar þufur."

Fornleifaskýrsla 1817, Oddur Hjaltalín: "Vesten for disse og noget borte, findes en ulige kantet Steen, som nu da Jordbunden er bleven meere moradsig er tildeels siunken, tildeels omvæltet paa Siden c/ Rundt omkring denne Steen i en Vidde af henimod 20 Favne, findes Spoer til en Steenring eller Gierde, som dog for det meste er nedsiunken i Jorden af denne Rings Diameter som nu ansættes 40 Favne er dens Peripherie henimod 126 Favne." 350 Fornleifaskýrsla 1817, Bogi Benediktsson: "Í sudaustu frá Þingvallabæ, spöl korn sunnan til við þann áður áminnsta litla vog, í myrlende nockru, stendur steinn sá er nu kallaz Blótsteinn, nockut aflangr frá austri til vesturs, 4½ al dönsk, enn frá sudri til norðs 3½ al ummáls ad jördu; enn lodrett upp frá iördu þar hann er hærstr 1¾ al. Vid annan steins endan hvar eg gat séd, þat han er nidr sockin í jördu, mældiz ¾ al. Steinnin er nockut búngu vaxin ofan, enn aust norðr horn hanns er skapt út úr hliðinni, og þar á ofan vex saffran gulr mosi, enn stór blettr á steininum þar, undir téðum mosa, er raudr, og þá med kníf er þar í rifid verður griótéd móraudt i þeim luta steinsins, nockut kinat móberge, enn þvj grárri verdr steinnin, sem leingra er í gégum þessa mókiniudu flögu hans nidr rifid; ad öllu öðru virdiz mér steinnin líkr þeir vanalegu grásteina art hér. - Eckert víst merke gat ég séd til hrings eda gards kring optnefndan stein, má og vel vera, hann sé socken í myrlendid, sem allt er med små þufum."

Enn er ritað 1817: "Skamt frá téðum steini, sunnan til við ádr tedan litla vog, þar sem er eydi kotid Þingvallatange, siáz líós merke fyrir miklum búda tóptum, sumum stórum, sumum småum; þar við sióin er og afgyrdr litill hóll hvar vid eg þó sá eckert merkilegt. I Þingvalla bæar túni siáz og merke fyrir stórum búda tóptum. Sunnan verdt vid fyrr nefndan Þingvalla bæar litla lendíngar vog standa tveir háir kletta steinar, enn nú kalladir Gálgasteinar; það er sögn, at ás hafe verit skotit millum þessarar steina, og þjófar þar á heingder."

Sigurður Vigfússon 1882: "Þá er nú eftir að minnst á Þórssteininn. Suðr af austasta tanganum þar upp í mýrinni stendr nú þessi steinn; hann er álitinn að vera sá sami, sem Eyrb.s., bls. 12, og Landn.b., bls. 98, tala um. Steinn þessi er 5 ½ fet á lengd, enn á breidd að neðan 4 fet, þar sem hann er breiðastr; á hæð er hann um 2 ½ fet, það sem upp stendr úr mýrinni. Steinn þessi hefir ekkert einkennilegt lag; ofan á honum er flötr, þar á er nú hágul mosaskella, sem er 1 fet á annan veg, enn nokkuð minni á hinn; steinninn er gráleitr og með ýmsum blettum líkt og aðrir steinar, bæði gráleitum og móleitum, alt í kring. Enn það er til hringsins kemr, sem sagt er að hafi verið í kringum steinninn, og menn hafa þótt sjá merki til nú fyrir rúnum 60 árum og enda mælt hann, þá er það fljótt að segja, að eg gat engan hring séð og engin merki til hans...Á. Ó. Thorlacius hefir verið í Stykkishólmi um 50 ár, og tekið vel eftir öllu á þessum stað; hann hefir aldrei séð hér nokkurn hring, að því er hann hefir sagt mér, enn heldr, að hann sé sokkinn niðr í jörðina...Í Grönlands hist. M. I 520-525, o.s.frv. er mikið talað um Þórsnesþing, og einkannlega um Þórssteininn og hringinn, sem þar er látinn vera úr grjóti...Það er ekki hægt að skilja, hvernig þessi kennimerki eru nú með öllu horfin síðan á árunum rétt fyrir 1820...Mér liggir því við að halda, að ímyndunin hafi haft hér hönd í bagga með."

Brynjúlfur Jónsson 1897: "Blótsteinninn", sem nú er sýndur suðaustur frá þingstaðnum, er naumast

hinn upprunalegi Þórssteinn. Það er ísaldar hnöllumur, hálfflatir ofan og hefir ekkert merkilegt við sig. Kringum hann vottar ekki fyrir neinum hring; enda er alls ekki líklegt, að dómhringurinn hafi verið á þeim stað: þar er myrlendi og fremur ófagurt. Mjör þykir líklegast til getið, að þá er búið var að eyðileggja dómhringinn og hinn rjetta Þórsstein, hafi, er fráleið, nafnið verið fært yfir á þenna stein, af því hann er sjerstakur og ólíkur öðrum steinum þar nærri."

Sóknarlýsing 1842: "Blótsteinninn, sem á að vera á Þingvelli, vita menn ei með vissu hvar verið hefir. 2 eru þar steinar, og halda menn, að annarhvör þeirra hafi verið blótsteinninn; annar vestan til en hinn landsunnan til við voginn. Hinn síðarnefndi er stór, flöt hella, og hefir hún mäske til forna staðið uppreist." SS, 204-205

Heimildir: ÍF IV, 18; FF 338, 350, 353-354; SS, 204-205; Sigurður Vigfússon 1882, 104; Brynjúlfur Jónsson 1897, 13-14

SN-270:049 Þingvallatangi heimild um býli

Hjáleiga er nefnd í fornleifaskýrslu 1817: "Þingvellir með eyde Hiáleigu Þingvallatanga..." "Á miðtanganum eða Þingvallatanga er eg sannfærð um að þingið hefir staðið; hann er til þess bezt fallinn af öllum þeim stöðum, sem þar eru; hann er slétt framan til; þar er og nokkuð einkennilegt og fallet; hér hafa því einmitt dómarnir verið. Á þessum tanga stóð áður kot, sem hét Þingvallatangi, eftir því sem Thorlacius sagði mér; þar stendr nú fjárhús og fleiri kofar," segir í grein Sigurðar Vigfússonar 1882.

Heimildir: FF, 352; Sigurður Vigfússon 1882, 103

SN-271 Helgafell

Dýrleiki óviss. Kirkjustaður. Á Helgafelli var klaustur á miðöldum. 1172: "Þá bjó at Helgafelli Óláfr prestur Sölvason, bróðir Páls prests í Reykjaholti." Sturlunga I, 103. Í Eyrbyggju segir: "Í því nesi [Þórsnesi] stendr eitt fjall; á því fjalli hafði Þórólfr svá mikinn átrúnað, at þangat skyldi enginn maðr óþveginn líta ok engu skyldu tortíma í fjallinu, hvárki fé né mönnum, nema sjálf gengi í brott. Þat fjall kallaði hann Helgafell ok trúði, at hann myndi þangat fara, þá er hann dæi, og allir á nesinu hans frændr." ÍF IV, 9. Í Eyrbyggju segir ennfremur: "Hann [Þórssteinn þorskabitr] lét fyrst reisa bæinn at Helgafelli ok færði þangað bú sitt, ok var þar inn mesti hofstaðr í þat mund." ÍF IV, 18 Um 1186: "Þenna raðahag hofum ver raðit. at þeir Guðmundr oc Olafr oc Eyjólf scol taka við þar her at Helgafelli. oc halda her kanoka lif ef guð gefr afl til. sva fiolment sem þa vill verða [...]" DI I, 281-282 Laxdæla saga: "Í þennan tíma bjó Snorri goði at Helgafelli. Hann var frændi Ósvífrs ok vinr...." ÍF V, 100 Árið 1302 var staðfest á Þórsnesþingi að Marteinn Narfason hefði gefið Helgafellsklaustri Höskuldsey fyrir tuttugu og einum vetri. DI II, 331-332 Árið 1349 er eiðfestur vitnisburður tveggja manna um að staðurinn eigi alla veiði í Straumfjarðará milli fjalls og fjöru. DI II, 848-849 Hjáleigur 1702: Undirtún og Dældarkot. JÁM V, 317 Hjáleiga í túninu til 1888: Bygghamar. BS, 436 Hjáleiga frá 1850: Skjöldur. BS, 444. Valabjörg [SN-271b] voru upphaflega selstaða frá Helgafelli, urðu síðar sjálfstæð jörð. Nýbýlið Litlafell var stofnað í landi Helgafells og hófst búskapur þar 1966. Íbúðarhús stendur hjá Helgafellshúsi. BS, 437

1918: Tún 9 ha, slétt 1/3 hluti, garðar 800 m². "Túnið er vítt en graslítið og grýtt. Engjar góðar og miklar. Hagar miklir en ljettir sumar og vetur....Skógur bærilegur til kola og eldiviðar. Rifhrís nægjanlegt. Móskurður ánægjanlegur. Staðurinn á, í þeim löndum sem selstaðan hefur brúkuð verið, geldfjár upprekstur og hestagöngu um sumar. Silungaveiði hefur verið en er nú lítil. Eggver nokkuð í vatnshólma nálægt staðnum. Sölvafjara nokkur. Hrognkelsaveiði mjög lítil. Jörðunni fylgja eyjar, Seley, Akurey, Skákarey og aðrir vel 20 smáhólmar. Í þeim er sumum slægjur, öllum nokkuð eggver, sdúntekja og lundatekja góð og sumstaðar selveiði." Vallstakksey, nefnd Vaxtaxey, heyrði einnig undir kirkjuna. JÁM V, 353 "Tún staðarins er stór, en liggur á holti og er mjög í órækt, og fást þar aðeins 70 smábands hestar, eða 2 kýrfóður...Á landi eru litlar slægjur, og liggja Helgafells eingjar undir átroðningi. Sumarheit er lítil heimavið, og verður eigi haft yfir 70 ær og 6 kýr á staðnum um sumartímann." JJ, 161-162 "Túnið er stórt en komið í næstum makalaus órækt. Engjarnar eru illar afslástttar og úr sér gegnnar. Þess vegna hefir jörðin á landi engar slægjur að gagni...Sumarheit er létt, en landrymi lítið, helzt á sumardag; vetrarheit allgóð, og heldur jarðasamt eins og víðast í Þórsnesi...Sá er og annar ókostur hér eins og um allt Þórsnes, að ei er fánleg rista né stunga að gagni." SS, 190 "...fylgdu henni áður fyrr yfir 20 eyjar og hólmar, sem í voru nytjar af fugli og grasi. En eftir ða prestar hættu að hafa þar búskap voru allar eyjar teknar unan jörðinni..., og var arður af þeim og fleiri eyjum tekjur Hlegafellspresta. Þrátt fyrir þetta er Hlegafell góð bújörð og búið að bæta henni eyjamissinn með mikilli túnarækt. Eyjar: Vogshólmi, Lyngsey, Rifshólmi, Undirtúnsflögur 4, Stóra og Litla Stöng, Vigrasker, Örfyrirsey, Hrafnhólmi og Lynghólmi fylgja þó enn jörðinni." BS, 436

SN-271:001 *Helgafell* bæjarhóll bústaður

Í örnefnalýsingu segir: "Bærinn stendur sunnan undir Helgafelli, þar sem bærinn stendur myndast Hvammur inn í fellið." Bærinn hefur staðið austarlega í túni skv. túnakorti frá um 1918.

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Helgafell, 1

SN-271:002 heimild um kirkju

HELGAPELL Í HELGAPELLSSVEIT (SH) -Staður Jóns postula, Kirkja Maríu og Jóns postula

c. 1000: Ok þegar er þingi var lokit, lét Snorri gera kirkju at Helgafelli.; Eyrbyggjasaga, ÍF IV 136

c. 1010: Ósvífr var grafinn at Helgafelli, því at Guðrún hafði þar þá látit gera kirkju. Laxd. 66. kap [Gestur Oddleifsson einnig grafin í sömu gróf skömmu síðar]

- Þorkell [Eyjólfsson] sat vel bæ sinn; hann lét gera öll hús at Helgafelli stór ok rammleg; hann markaði ok grundvöll til kirkju ok lýsti því, at hann ætlaði sér at sækja kirkjuviðinn. Laxd. 70. kap.

- En þat sama kveld, er þeir Þorkell höfðu druknað um daginn, varð sá atburður at Helgafelli, at Guðrún gekk til kirkju, þá er menn voru farnir í rekkjur, ok er hún gekk í kirkjugarðshliðit, þá sá hún draug standa fyrir sér.

... Gekk Guðrún til kirkju, svo sem hún hafði áður ætlat, ok er hún kom til kirkjunnar, þá þóttist hún sjá, at þeir Þorkell voru heim komnir ok stóðu úti fyrir kirkju. Hún sá, at sjór rann úr klæðum þeirra. Guðrún mælti ekki vit þá ok gekk inn í kirkju ok dvaldisk þar slíka hríð, sem henni sýndisk ... Laxd. 76. kap.

- Gellir Þorkelsson bjó at Helgafelli til elli ... Hann lét gera kirkju at Helgafelli virðulega mjök, svo sem Arnór jarlaslald vottar í erfidrápu þeirri, er hann orti um Gelli, ok kveður þar skýrt á þetta [Gellir gekk til Róms]; Laxd. 78. kap.

c. 1170: Ólafr Sölvason bróðir Páls í Reykholti prestur þar, Runólfr Dálksson prestur þar á vist; Sturlusaga, Sturl, 88.

1181: Magnús Pálsson prestur bróðurson Ólafs býr þar; Sturlusaga. Sturl, 99.

1180: Kirkjubruna at Helgafelle; Prestssaga Guðmundar, Bsk I, 425.

1181: Kirkivbrvni at Helgafelli; Konungsannáll; Skálholtsannáll; IA 118, 180

1184: Fêrt kanoka setr til Helgafells or Flatey; Prestssaga Guðmundar, Bsk I, 428.

Clávstr fórt or Flatey til Helgafellz; Konungsannáll, IA 119

sett klaustr at Helga ferli; Lögmannsannáll, IA 254

1185: Sett klavstr at Helga felli; Skálholtsannáll, Gottskálksannáll, IA 180, 323

[um 1186]: Þenna raðahag hofom ver [Ögmundur Kálfsson ábóti?] raðit. at þeir Guðmundr oc Olafr oc Eyioflr scolo taka við stað her at Helgafelli. oc halda her kanoka lif ef guð gefr afl til. sva fiolment sem þa vill verða. meðan lif mitt er. en hafa stað meðan þeir vilia. oc þeir verða til færir. oc sa þeirra sem lengr lifir. ef sa er fær. Nu vilda ec at annarr hvarr guðmundr eða olafr tæki þetta sæte eptir [mic]. ef þeir gæta at ser. oc kome eige spiöll a þeirra rað. þau er firi því eige at standa. en ef eige verður sva. þa vilda ek at þeir hefðe fiarrað oc tæke abota. ef sva vill ganga. Þætte mer bezt. at af varo kyne være. ef sva ma með umsio biskops. Nu ef eige verður afl til at munklife se halldit. hvat sem at skortir. þa hofom ver akvepit. hver her skal kennimanna vist vera

v. messo songs menn

diakn oc subdiakn

ij. messur hvern dag rumhelgan. en sva helga daga sem forraðs maðr vill. allt annat tíða halld sem somir.

Með þesse afskýlld fara þeir fear hlutir. lond fiogr. þau er þar fara saman með eyium þeim er abote keypte þar með itakalaus. oc með ollom gæðom. raptskogr i dranga land. oc arnar huals enge. kyr .xx. vxn. ij. tamer oc graþungr. viij. hross. hit fæsta. xx c. I busgagne oc husbuninge. oc þeim gæðom sem innan veggia ero. kvern oc selnet. ij. skip. annat sexært en annat sexært. hundrað bækr. oc messoklæpe. oc allt annat kirkio skruþ. klockor .iiij. oc skrin. þau fe oll saman virþe ek sva sem þriu hundruð hundraða mune vera. oc hundraðs alna virþ kugillde þess fiar. er i því er.; Máld DI I 282

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 12

[um 1250]: Þessi eru landamerki j milli helgafells ok hliðar lands. ok saura lands.

at desia garðr ræðr.

þaðan sionhending j foglstapa þann er stendr a holltinu austr fra garðinum.

or foglstapa j molldflag firir sunnan til við taklæk.

or molldflagi j hafahollt. er stendr firir norðan lækinn.

þaðan i steina þa er standa firir norðan veginn j fitia holltinu.

sunnan or desia garðinum sionhending j laxa.

þa ræðr laxa við hliðarmenn upp j hraundal.

þaðan ræðr a su er fellr firir austan hraun allt til eystra hrauns. [577]

þa varðar lækr er fellr or kautlum enum syðrum.

or kautlum sionhending norðr i borgir a halsbrun.

af halsbrun sionhending firir sunnan borgir til hvanna botna.

þaðan varðar hvanna þar til er hon fellr i a þa er norðan af fialli fellr. en su a gætir til sinnar uppsprettu.

þa sionhending i fialltinda.

Staðrinn a einn veiði i laxa enne iðri. ok sva i taklæk til mots við saura menn ok hliðar menn.

Meðr saura landi er manaðar beit i hliðar land. viij. kum ok. Lxxx. asauðar. ok skal sitia upp um selia brun. ok um vatzdal til gotu þeirrar er upp liggir i hals. ok kross engi i hliðar landi.

þessi eru ummerki um kross engi i drapuhliðar iorð neðan fra reiðgotum i milli þrongva lækiar ok bligshollts ok upp i þverlæk. ok þaðan i vorðu þa er stendr a holti.

Engi a staðrinn at helgafelli i hliðar landi. með ummerkium. ræðr hollts ende firir utan. þaðan sionhending i dy hit mikla.

J millum helgafells ok grisahvals. at grisahvals land tekr ofan til markhollts. ok þar sionhending or holltinu i ana i millum. Fiska veiði eigu grisahvals menn at helmingi firir landi sinu við hliðar menn. Grisa hvall a veiði i enni ytri a firir því landi at helmingi við backa menn. Eigi skulu backa menn hafa fleira fe en. xij. kyr. griðung ok LXXX asauðar. hafa selfor i gautstaða grof. ok beita i annat hvart mal inn yfir a i sviðning. meðan þeir eru i seli. vera i seli til olafs messo fyrri. Backa menn eiga þriggja stoðhrossa haga i græna hlið.

þessi merki sagði barðr kollason ok steinn hafþorsson. hallbiorn þoralfsson ok þoroddr þorarinsson. þetta var giort um daga hallkels abota. [578]

J millum grisahvals ok selialands helgfellinga ræðr steinn hinn mikli. ok þaðan sionhending til anna a tveggja vega.

J millum helgafells ok backa lands ræðr laxa allt ut i sio. ok upp þar til er grimsa fellr i laxa. þa grimsa þaðan fra til lækiar oss þess er fellr or moldgili. því er marksins gætir. or gilinu i hofða þann er stendr næstr grims skarði.

J millum helgafells ok hofstaða ræðr sionhending or prestfalli i norðan a skaurðu holum. ok i annan stað ræðr reiðgata fra prestfalli ofan til hofstaða gagnvart fiarðarbotni. vaðill i hofstaða vogi ræðr merkium millum helgafells ok hofstaða allt sem fiarar lengst ut.

J millum helgafells ok ogra lands ræðr kellda su er fellr i miofoarðar botn. firir austan. or kelldu botni sionhending i vorðu þa er stendr a skaurðu holum. or vorðu i saurhola.

J millum Augrs ok grunnasunds ness ræðr hagagarðr norðan fra sæ upp til miofiarðar. en miofa fiordr ræðr millum helgafells ok grunnasunds ness. j fiarðar osinum ut ræðr þat diup er mest er ut til skers þess er þar liggir firir. en þat a halft hvarr AM 264 4to, bl. 13-15 afskr 1606; AM 252 4to, bl. 31-34. skr. c. 1660; afskr af staðfesting Jóns bps Halldórssonar 2.4. eða 5.12. 1332 - Hallkell var ábóti 1226-1244. Máld DI I 576-578

[um 1274]: Stadur jons postula ad helga felli oc kirkia sællrar marie oc jons postula ä allt heima land med ollum giædum. sio gud vefiar hockla med ollum messu fotum. fim adra oc þau messu fot med: ij silfur kaleka gyllða: þria ogillða: gull kalek: kantara kapur: ix: kluckur sex j kirkiu Tuo skrijn. plenarium. alltar stein buin: oll giædi med þessum londum a stadur ad helgafelli. kirkia ä heima land med ollum giædum. breida bolstad: at saurum. hofstadi: ogur: þornes land: Grijsa hual: þrandar stadi og ad gufu skalum allan halfan reka:

þessa reka a hon oc a munudar nesi. enn sextanda lut j hual oskerdan. en þaðan af fiordung j ollum odrum fiordu gognum. med þessum fiordungi skal giallda: ix. alnir. presti j arnesi fiordung j þrætu teig: oc kar tre j lijdar landi oc ä melvm ättunngur jodru. en hin sextandi hlutur j audru milli skarda oc knarrar nes allan vid reka: en thil ar oss hual reka ad þridiungi ä reykia nesi en sextanda lut j hval reka; j kleifar vijk: ad avllum hluta: ä drängs nesi: fiordung j ollum reka: a gälmans strond toltungur j hual reka en helmijng vidar j midhusa reka:

þessar eyiar fylgia en stad tinda: sker: þomoz eyiar klett: þormodz ey: blika sker. smä holmar iij: lamba holm knijfs ey: leidolfs ey. olafs ey: saur lätur: sel lon: melracka eyiar holmur: melracka ey: hruta holmur: and ey liotolfs holmur. lyng ey. siglugrijms ey. lunda klettur: jack ey: þoris holmur: stykkis holmur: suganda ey þijng vallar holmar: fleygiz klettur: hest holmur: byrgis klettur. fagur ey. saul ey. häfa holmur: jrland: hruta holmar ij: steinolfs holmar ij: skopta holmur: skopta holmz klettur, lyng holmur, miofa holmur: melz ker. orrostu holmur. yrlygs ey. akur ey þorolfs holmar fiorer. älv holmur: þufna klettur. jolldu holmar tueir strom holmur: bundin hryggur. eda sker. miofa fiardar holmur: mikilnafna. gudmundar eyiar: skalar ey stapar iij. Otaldar eru þær eyiar er fiarar j.

þar skúlû vera fim Messo songz menn tuau diakn.

tuar messur hûern rum helgan dag; Máld DI II 116

19.6.1302

Hoskuldsey

Þad vottar Bardur Hognason logmadur og Sturle Jonsson. ad vitne haffe vered wm leidd a þorsnesþijnge. ad Marteinn Narffason. gaff Hoskuldsey firer eynum vetre og tutugu klostrinu a Helgafelle. DI II, 331-32 sbr. DI VI, 6

1308: vigd kirkia at Helga felli; Gottskálksannáll, IA 341

2.4.1332: [á Hrísum] skal syngia paskadag allar tijder: og sækia prest med heste oc manni þessa daga bada oc færa heim. Þar skal syngia annan huernn [dag] laughelgann messo. enn fiorda huernn ottusaung. fylgia preste umm vetur annad huertt madur edur hestur

Grauftur til Helgafellz oc adrar skýlldur. Þadan skal oc saungur vera oc greida presti ij merkur;

Máld DI II 672-673 [Hrísa]

[1337]: Kaupbref fyrir halfu akranesi og holum.

Jn nomine Domini Amen.

var þetta kaup þorkelz abota og brandz Arnasonar að firnefndur brandur selur honum halftt akrans fyrir xvc með öllum þeim gögnum og giædum sem þú hefur fylgt að fornu og nýju þú sem brandur hefur eigandi að orðid. hér í mot selur Brandur Hóla land halftt á nese vt og hér á ofan vc fríð í vor. ijc voru og iij kúgildi af huorutueggja kwm og am. voru þessar kaupvottar.

þorsteinn skialgsson prestur.

skapte prestur bergsson.

Bondinn þordur bergþorsson og margir aðrir dugandi menn. DI II 714

23.8.1349: Wmm veide í straumfiardaraa.

[Árni Runólfsson og Pétur Guðlaugsson sverja] að stádurinn ætte alla veide í straumfiardaraa í millum fialls og fíauru. Saugdu þeir og suo. að þessa veide hefde aunguer aðrir menn sía eignað umm þeirra daga suo að þeir vissu. og var þá annar siautugur að alldri. enn annar fimtugur. DI II 848-49 [um 1350]: [bréf um landamerki Ingjaldshóls við Skarð og Þrándarstaði Helgafellsklosturjarðir og um reka Keflavíkur undir Jökli - sjá landam] DI II 849-50

[1350: Hiedara lón.

Þordur Flosason selde Asgrijme abota Hiedaralón fyrir Eynholt ári 1350. DI II 858] Sjá 23.2.1357

1351: ... stádnúm og herra abotanum [á Helgafelli dæmd]jixc með þessum fríðleika fíri það að [Ari Grímsson á Fáskrúðsbakka] hafði farid í veide stádarinn að Helgafelli í straumfiardaraa. í þeirra banne er áttu. og þesse fyrnefnd aa var uarennstádnúm í millum fialls og fíauru frammi umm budar hamar ... [gjalda kú og 2 hdr að Helgafelli í næstu fardögum en hundraðs grip og hundraðs hross á Fáskrúðsbakka. Að hausti 2 hdr í slátrum á Fáskrúðsbakka. Að öðru vori 2 hdr fríð á Fáskrúðsbakka] DI III 53

[1354]: Watnshóllt.

Árni Domini m. ccc. xl.v. selde Gyrdur bonde og kona hans Jnga herra Asgrijme abota jorðina Vatnshóllt fyrir Surffhól og toku á milli quíttun fyrir ologlega meðferð á Rekauð klosturinn. DI III 99 [Þetta er ágrip af 23.6.[1364] -Ásgrímur varð ábóti 1354 þannig að ártalið hlýtur að vera vitlaust. 1365 í HE IV, 69]

1355: gamall maldage.

Árni Domini M° ccc° l° v°. Þessa reka á stádurinn að Helgafelli.

Á mýnadarnesi fiordvng í öllum reka. og fiordvng í öllum agoda. að afteknu þvesti og beinum. með halfum fiordungi. og að auk kíortre í þrætvteig.

Á meðm hinn sextandi hlutur í hval.

Í meðm skardz og knarrarness. allann víðreka. enn til áarooss hvalreka að þríðunge. og í öðro lage settvng í hvalreka milli knarrarness og áarooss. er þordur nafason gaf.

Áttungur í hvalreka og víðreka öllum. með agoda oskerðan frá Ravf og til knarrarness. er jón hvammur gaf. skilur rekamark. sa hinn jnnre forvadi er geingur í sío vt.

á Reykianesi fiordvng í hvalreka. og víðreka oskerðann með agoda.

Í Akurvík frá krosshamri til raufalækjar halfur hvalreki og víðreki.

Í Rífskerium að giogre áttungur í hvalreka.

Í kersvoge áttungur í öllum reka.

Að kambí áttungur í öllum hvalreka.

Í veyðileysv og Rekavík allann reka oskerðann.

Tóftungur í Birgisvík í hvalreka öllum. og settvngur víðreka.

Áttungur í kalldbak og saura reka allt millum kolbeinsar oss ok kallbaks oss.

Að kleifum fiordvng í öllum hvalreka agodalausann er hromvndur jngimundarson gaf.

Í kleifarvíkum allan hvalreka. og allann víðreka.

Í Eyinni ytre halfur hvalreki og suo í kasarholmi og Árfa sker.

Áttungur í hvalreka í Asparvík.

Áttungur í hvalreka í Biarnarnesi.

Í Bæ í steingrímsfirði. halfur hvalreki. og þríðvngur víðreka.

Á dranganese fiordvng í öllum reka.

Í þorpum millum grundar og karahafnar. að helmjngi við Tvngustað hinn xij hlut í öllum hvalreka. Á kirkia vr hvamme fyrst að taka af hinn tolfte.

millum hafnarness og hólslækjar. helming víðreka.

Í Basvum halfann allann reka milli ruteyarkleifar og merkihamars.

Í hlýðarlandi áttvngur í hvalreka. DI III 105-106 23.2.1357: Klaustrið selur jörðina Einiholt en fær í staðinn Héðara Lón og þar ofan á 4 hdr vaðmála, hest, kú og annað hross þrevett er stendur með jörðinni. DI VI, 9

[1358]: Hálf Keflavíkurland undir Jökli með 5 kúgildum og hesti lofað klaustrinu. DI VI, 11

27.9.[1356x60]: Klaustrið semur um landamerki Ingjaldshvols og þá áverka sem gerðir voru á jörðinni Skjaldbreið síðan hún var dæmd klaustrinu. DI VI, 10

[um 1360] ... Samstaðaskog aa Staðarkirkja halfann. enn Helgafellz stádur halfann. og land under aullum skogie. Ef annar aa skog enn annar jorð þá skal ei ræta við enn hauggua fíri ofan jaurd.

Hamars skog í Drangalande aa Helgafells stáður og aull hrijs þau sem þar að ganga. DI III 137 [áftan við

landamerkjaskrá Breiðabólstaðar og Langadals á Skógaströnd]

[um 1360]: Jn nomine Domini amen.

Var suo fallid kaup þeirra herra Asgrims abota ad Helgafelle og Narfa Jonssonar. ad herra abote selur Narfa halfa jaurd ad Eindridastaudum j Skoradal oc allt land ad eystre Eyre undir Dranga. DI III 138

[um 1360]: Jtaka Brieff Hrossholtz.

Halluardur Oddzson selde clostrinu a Helgafelle og Asgrijme abota jordina Hrossholt. med ollum þeim gognum og giædum sem þar a ad fylgia. ad tiltoldum sierliga skogie þeim er stendur firer sunnan ana firer nedann modruskala hollt og eingi j Sodullzholtz jordu. sem Breff þar vm giorst vottar. DI III 138-139 sbr. DI VI, 11-12

[um 1360]: Backe.

Biarni Jorundsson selde abota Asgrijme og clostrinu ad Helgafelle jordina Backa firer lausafie kuiktt og daudtt Anno 1460. DI III 139 Sjá 27.12.1362

[1360]: Klaustrið kaupir jörðina Horn fyrir fjórðung í Berserkseyri, 5 hdr sem það fékk í testamenti sr. Tómasar Snorrasonar, bók sem Kolbrún er kölluð og leiguburð af hálfri Akurey með tveggja kúgilda leigu. DI VI, 12-13.

12.5.1360: herra abote selur Snorra [Andréssyni] öll lond ad Seljum med þuij öllu sem stadurenn vard fremst eigandi ad ... Hier a mote gaf Snorre Akurey alla med þeim skerium og hoolmum sem j fiarar. og eyunum a ad fylgia ad fornu og nyu og eyunum filger selfer j land ad Seliahoffda medur torffe til seliagiordar ... Hier med selde Snorre herra abota Faskruff firer iij kugillde; DI III 144-145 Sjá 12.5.1365

14.1.[1362]: Klaustrið fær jörð í Botni og á Þórustöðum, 5 kúgildi og 5 hdr í haustlagi fyrir kennslu. DI VI 13

14.1.1362: Klaustrið fær jörðina Hraunsfjörð í testamentisgjöf með skilmála um að 6 fjórðungar smjörs skuli gefast árlega þurfamönnum á ártíðardag gefanda á Helgafelli og hafði hann áður lagt 10 hdr til klaustursins. DI VI, 14 sbr. DI III 182 sem er ágrip

27.12.1362: Klaustrið kaupir jörðina Bakka í Helgafellssveit fyrir lausafé. DI VI, 15-16

22.4.1364: Klaustrið semur um leiguburð á jörðunum Hólum, Görðum og Þæfusteini sem höfðu áður verið gefnar klaustrinu. DI VI, 16-17 sbr. DI III 201 sem er ágrip

23.6.[1364]: Klaustrið kaupir jörðina Vatnsholt fyrir Svarfhól eða 13 hdr og kvittar fyrir meðferð við á Vatnsholtsreka sem klaustrið hefur greinilega átt fyrir. DI VI, 17-18 sbr. vitnisbuð um þessi kaup frá 1365 - DI VI, 18-19, og úrskurð frá 1.3.1367 - DI VI, 23-24

12.5.1365: Klaustrið selur Seljalönd fyrir Akurey með selför á Seljahöfða og beit og kaupir þar að auki Fáskrúð fyrir 3 hdr. DI VI, 19-20 sbr. DI III 144-45 sem er samhljóða en öðruvísi árfært.

[1365]: Klaustrið kaupir jarðirnar Ingjaldshvol og Kjalveg fyrir 70 hdr með veði í jörðinni Hrossholti. Ef Ingjaldshvoll skyldi aftur ganga áskildi klaustrið sér alla Kálfárvelli sem seljandinn hafði goldið fyrir Ingjaldshvol og allt Hrossholtsverð. DI VI, 21-22

[fyrir 1367]: Klaustrinu gefin jörðin Hamar. DI VI, 22 [raunar stendur Horn í bréfinu sjálfu, Jb telur að það sé sama og Stakkhamar í Miklaholtshreppi]

[um 1370]: Klaustrið kaupir jarðirnar Hóla og Grunnsundsnes í Helgafellssveit fyrir 54 hdr. DI VI, 25

[um 1370]: Klaustrið kaupir jörðina Grunnasundsnes. DI VI, 25-26

1371: Klaustrinu uppgæfin sú ómagavist sem Halldóra Þorvaldsdóttir hafði áskilið á fjórum jörðum í Bervík sem hún hafði gefið klaustrinu. DI VI, 26-27

13.1.[1377]: Eynar Þorláksson selde klaustrinu og abota Azgrijme jordina j Botne og Þorestodum. enn herra abote skal lata kienna sine hans til prestz; DI III 313 [ártalið eftir Hist Eccl IV. 69 Sjá 14.1.[1362]

[1377?]: klaustrinu seld jörðin Horn í Helgafellssveit; DI III 313-314] Sjá [1360]

[1377]: Klaustrinu seldar eða gefnar jarðirnar Hamar, hálf Keflavík (gegn því að syni gefanda sé kennt til súbdjákns), Hólar í Helgafellssveit, Grunnasundsnes, Ingjaldshóll og Kjalvegur; DI III 314-315 Sjá [um 1370]

15.10.1377: Klaustrið kaupir Saxahvol en lætur fyrir jörðina Vatnsholt í Staðarsveit að fráteknun reka, skipstöðu og laxveiði; DI III 322-324; DI VI, 28-29

[1377-78]: Helgafell gamall maldage.

Suo mykid goz var ad Helgafelli.

jn primis. Reykianes halftt.	ST-010	
breidabolstadur. cc.	fyrir 1274	SN-304 12 hdr
Häls halfur ij merkur.	SN-302	
gvdmvndar eyiar iiij merkur.	fyrir 1274	SN-316 9 hdr
fagurey cccc.	fyrir 1274	SN-290 24 hdr
hoskyldsey xl veitta skreidar.	1281	SN-288
þormodzey. xv vætter.	fyrir 1274	SN-287
knifsey mork.	hl. af	SN-263
Sorlatur xv vætter.	fyrir 1274	SN-286
Selon cc.	fyrir 1274	SN-284
Jonsnes iij merkur.	fyrir 1274	SN-263 16 hdr
Hofstadir cc.	fyrir 1274	SN-262 20 hdr
Arnarstadir iij merkur.		SN-260-61

Ogurr cc. fyrir 1274 SN-264 16 hdr
 þingvollur iij merkur. SN-270
 geitagerdi c. ?
 Sorar halft þridia hvndrad. fyrir 1274 SN-274 24 hdr
 grisahuall cc. fyrir 1274 SN-257 12 hdr
 klear cc. SN-255 12 hdr
 Selialond v hundrad. seld 1365 SN-245 32 hdr
 Botn iij merkur. 1362 SN-240?
 þorvstadir c. 1362 hl. af SN-241?
 Olafsvijk halfur fiordi toghur vætta skreidar. SN-151 16 hdr
 foss halft þridia hvndrad. SN-150 hjál
 skard cc. f. um 1350 SN-146 16 hdr
 þrandarstadir vij vætter og xx. fyrir 1274 SN-137 10 hdr
 Hravnskard ellefv vætter oc xx. SN-126 16 hdr
 Gvfvskalir ij vætter oc xx. SN-125 16 hdr
 Blafelldur cc. ?
 Gardar cc. f. 1364? SN-118 16 hdr
 Brecka iij merkur. ?
 Melur iij merkur. ?
 Brecka c. hl. af MH-247
 Stakkhamarr iiij merkur. 1367 MH-247 26 hdr
 Akranes c. um 1337
 Skallastadir iij merkur. ?
 Laxaarbacka iiij merkur. MH-268 16 hdr
 Langanes c. hl. af MH-248
 Hrisdallur c. MH-252 10 hdr
 Hofstadir iij merkur. fæda kuenngilldenn vmaga. MH-249 20 hdr
 Laagafell cc. MH-251 16 hdr
 Annad laagafell halft annad hvndrad. MH-250 13 hdr
 Dufgusdalur ccc. MH-253 26 hdr
 Moll dBrecka c. MH-255 hjál
 Hiardarfell ccc. MH-254 26 hdr
 Yztahravn c. hl. af MH-256
 Midhravn x avrar.
 fimtyger hvndrada j rekvu firir swnnan heide oc halfur gaular sandur.
 Reki med Akranesi.
 a mvnadarnese fiordvng j ollvm hualreka oc fiordvng ollvm agoda. ad afteknv þuerste oc Beinvm med halfvm
 fiordvngi.
 fiordvngi j ollvm reka j þrætu teig oc kiortre j hlidar lannde. attvngur j hvalreka. enn a melvm hinn sextandi
 hlutur j hvalreka j millvm skardz oc knarrarnees enn til aaross hualreka ad þridiunge. oc j odrv lage settungur j
 hvalreka mille knarrarness oc aaross. er þordur Narfason gaf.
 A Reykianesi attvngur j helminge j hvalreka.
 At giogre attvng j hvalreka.
 fiordvng j ollvm hvalreka ga Romvndur jngimvndarson stadnvm at helgafelli agodausan med kleifalande j
 kallbaksvijk.
 J kleifarvyk allann reka.
 ä drangsnesi fiordvng j ollvm reka millvm grindar oc kãrahafnar ad helminge vid Tvngvstad er þar hinn
 nijvndi lvtur j ollvm hvalreka. a kirkian j hvamme first af ad taka hinn nivnda lut mille hamarsness oc
 holslækjar.
 helming vidreka ä kollafiardarnesi. settvngur I hvalreka.
 attvngur j hvalreka oc vidreka ollum med agoda oskerdan fra Ravf til knararness.
 veide alla j straumfiardarä fra fialli oc siafar.
 þessar liggia eyiar vndir helgafell þær er eigi erv bygdar.
 Oddznartar sem taka xxc.
 Melrackaey oc vallsaxey xlc.
 Bilzey.
 Skealdey.
 Hromvndarnartar xlc.
 Kjdey.
 Skorreyialond xlc.

Stravmlond xl hvndrad.
 Þetta er kuikfiar med londvm sextigher kugillda oc sex. asavdar. nær c veturgamalltt.
 xl oc hvndrad vidrelde.
 sextighir gelldings med rotvm.
 atian yxn þrevetur oc ellre. xx. navt veturgomul. xv tuævetur. xv kalfar.
 xxx hross.
 Þetta er jnnan kirkiv.
 viij kantarakapur hinar betri. sex hinar lettari.
 xij sloppar.
 fernar dalmatikkur oc suo marger subtilar.
 vij kalekar allz oc er einn þar af med gull.
 Tabulum firir alltari oc byk yfer alltari.
 xv. manna messoklædi.
 xx hoklar.
 ij. smellter krossar oc einn yfer alltari med likneskivm.
 marivskrift. Jonsskrift postola.
 smeltan kross litinn.
 Olafs skrift. Agustinus skrift stor.
 kross stor.
 paxblad sæmiligtt.
 glodarker. elldbera.
 þrennar songbækur per anni circulum.
 legendvbækur per anni circulum.
 iiij antependia.
 iij Alltarisdukar glitader.
 skryn oc texti. epistolarius buinn.
 ix merkur silfurs j bordbvnadi. oc eitt ker lokad.
 hornker ad auk buit med silfur.
 skurn lokad buit oc iiij horn bvin.

Máld DI III 326-329 [af jarðeignum að dæma er þessi máld frá því um 1362 því það ár eignaðist klaustrið Botn og Þórustaði en seldi Selja árið 1365. Þá vantar í skrána Héðara Lón sem klaustrið eignaðist 1357, ½ Keflavík sem klaustrið eignaðist 1358, Skjaldbreið frá fyrir 1356x60, Hrossholt frá um 1360, Bakka frá 1362 og Horn frá 1360. 1362 eignaðist klaustrið Hraunsfjörð, f. 1364 hafði það eignast Hóla, Garða og Þæfustein, 1364 Vatnsholt, 1365 Akurey, Ingjaldshvol og Kjalveg, 1367 Hamar, 1370 Hóla og Grunnasundsnes og 1377 Saxahvol og ætti einhverra þeirra að vera getið ef máld væri frá 1377-78]

[um 1380?]: Klaustrinu gefinn skógur á Skógarströnd; DI III 348

1386: Eyjólfur Snorrason selur klaustrinu Miðgarða í Staðarsveit fyrir Súlunesin bæði í Melasveit; DI III 395; DI VI, 29-30 sbr. 21.5.1387 - DI VI, 30 og 3.3.1390 - DI VI, 31

1389: Vitnisburður um að klaustrinu hafi verið seld jörðin Bláfeldur og hálfir Böðvarsholtsrekar; DI III 431

[um 1390]: vitnisburður um að klausturjörðin Hólahólar eigi allan reka á Djúpalónssandi að Karli og Kerlingu og svo sjónhending í Lambavatn og þaðan upp í Krossbrekku, að því undanskildu sem kirkjan á Stað á í Dritvík; DI III 444-445

1390: Kálfárvellir gefnir klaustrinu í próventu; DI III 445

1390: Klaustrið kaupir fjórðung í Hrísum í Helgafellssveit fyrir 15 hdr í lausafé; DI III 445

[1394]: cxx. Klaustur a Helgafelle a heimaland alltt med ollum gognum og giædum.

les wilchinsbok; Hítardalsbók DI III 226

1397: a heimaland allt med gognvm oc giædvm [+31 3/4 jarðir og 15 óbyggðar eyjar, reka um Vestfirði]

Þessar jarðer erv ad avk þeirra sem standa j fornvm maldaga [14 og 3/4 jarðir]; Máld DI IV 165-172

2.4.1397: Klaustrið kaupir 3/4 í Hrísum og hálf Úlfarsfell fyrir Borg í Miklaholtshrepp með hálfum Borgardal, Gröf og Kálfárvelli. DI VI, 32-33

2.4.1397: Klaustrið kaupir 1/4 í Hrísum fyrir 15 hdr. DI VI, 33-34 sbr. 1398 - DI VI, 35

1399: Klaustrinu gefnar jarðirnar Kálfárvellir og Svarfhóll í Miklaholtshreppi og þar með 8 kúgildi. DI VI, 36

1398: Rekaskrá Jn primis j þp millum grindar oc Karahafnar ad helminge vid Tungustad [hinna tolfra hlut] j aullum hualrekum; DI III 632-634

1399: Vitnisburður um að klaustrinu hafi verið seld jörðin Bláfeldur og hálfir Böðvarsholtsrekar; DI III 646; DI VI, 37-38

9.6.1399: Þorsteinn lögmaður Eyjólfsson staðfestir máldaga Helgafellsklausturs; DI III 646 [1398?]

8.12.1403: Séra Halldór Loptsson gefur klaustrinu 3 hundruð vaðmála í sitt testamenti; DI III 865

23.5.1407: Klaustrinu seldar jarðirnar Hella og Örylgsstaðir fyrir 20 hdr í próventu; DI III 728; DI VI, 39-40

13.8.1416: Klustrinu gefnar í próventu jarðirnar Látrar í Aðalvík, og Höfði í Grunnavíkurbíngum með

kúgildum; DI IV 247-248

1417: Klaustrinu seld jörðin Arney með 6 kúgildum; DI IV 261; DI VI, 40

1431: Þa Herra Vermundur abote fieck Jordina Boduarsholtt Halldore Smid Vermundzsine. Þa skilde Herra abote frá rekann; DI IV 287

1425: Saugat klaustrit a Helga felli oc suo kirkian med. fyrst brodid klavstrid Þar næst kirkian sidan spillt med ofundar blodi. skotinn madur j hel j silafvm kirkiu gardinum. giordv Þat sveinar herra Hannis Pals sonar. Þotti Þat mikel hormungar tidendi ad fretta. var kirkian sidan saung laus vm næstv fiog aar sidan oc nockru betur; Lögmannsannáll, IA 294

1429: Vt kuoma herra Ions byskups Ions sonar til Hola ... af Einglandi. litlu sidar reid hann uestur til Helga fellz oc hreinsadi Þa kirkiuna klavstrid oc kirkiu gardinn oc uigdi kirkiuna a dag þann sem nu er halldinn kirkiu dagurinn sidan; Lögmannsannáll, IA 295

19.5.1431: Klaustrinu seld jörðin Hraunsmúli í Staðarhrepp fyrir 12 hdr; DI IV 491; DI VI, 45, 46

1431: Vitnisburðir um að klaustri hafi selt jörðina Böðvarsholt en skilið frá rekann; DI IV 287; DI VI, 46-47

1435: Klaustrið kaupir Kambana báða í Breiðuvík; DI IV 553

1440: Klaustrinu gefinn fjórðingur í Syðra-Skógarnesi; DI IV 618; DI VI, 48

1440: Klaustrið kaupir Úlfarsfell og Þrjá parta í Hrísum en lætur fyrir Borg í Miklaholtshrepp með hálfum Borgardal, Gröf og Kálfárvelli; DI IV 618

25.11.1437: Ágreiningur milli Miklaholtskirkju og Helgafellsklausturs um hval sem rak um haustið í Keflavík á Snæfellsnesi og um alla reka fyrir jörðinni í Keflavík, hvor ætti. Ábóti hafði ekki þar þá öll sín skilríki og var því málinu vísað til prestadóms á fyrstu prestastefnu sem Gottswin biskup mun halda; DI IV 571-572

28.4.1438: Allur reki fyrir Keflavík, milli Baðsteins og Sauðskers dæmdur klaustrinu; DI IV 576-577

24.7.1438: Gottswin biskup staðfestir dóm frá 28.4.1438 og skipar séra Páli Bjarnasyni í Miklaholti að skila hvalnum og/eða andvirði hans eins og metið verði til klaustursins en missi embætti og beneficium ella; DI IV 579-580

23.8.1438: Þorsteinn Svarthöfðason prófastur dæmir próf séra Páls Bjarnasonar í Miklaholti um að kirkjan þar eigi hálfa jörðina í Keflavík með rekum til móts við Helgafellsklaustur, ógild; DI IV 580-581

29.8.1438: Hvalur sá sem séra Páll Bjarnason í Miklaholti hafði tekið af Keflavíkurrekum metinn til 12 kúgilda; DI IV 581-582

[1446]: [Þorvarður Loptsson gefur klaustrinu í sitt testamenti] .v. c; DI IV 675

28.7.1448: Klaustrinu goldnar jarðirnar Kambar tveir í Breiðuvík fyrir 40 hdr. DI VI, 49-50

14.3.1453: Klaustrinu handlögð tiltala í jörðina Hraunsmúla á Ölduhrygg. DI VI, 53

29.5.1467: Klaustrinu handlögð tiltala í fjórðungi jarðarinnar Hraunsmúla á Ölduhrygg. DI VI, 58

14.4.1480: Klaustrið kaupir jörðina Bjarnarfoss í Staðarsveit. DI VI, 254

20.11.1480: Klaustrinu handlögð tiltala í jarðirnar Meiri Kamb og Minna Kamb í Breiðuvík. DI VI, 306

1480: Klaustrinu handlögð tiltala í jörðina Hnaus í Breiðuvík. DI VI, 311

8.6.1481: Klaustrið kaupir hálfa jörðina Arnarstapa fyrir 20 hdr í lausafé. DI VI, 370

27.10.1481: Klaustrið kaupir jörðina Munaðarnes í Trékyllisvík fyrir 20 hdr í lausafé. DI VI, 413

18.3.1482: Dómur um aðtekt Narfa Þorvaldssonar á jörðum klaustursins, Setbergi á Skógarströnd, Kárstöðum og skógi á klaustursins jörðu Straumi. DI VI, 427

8.4.1488: Klaustrið fær Hraunhafnarbakka í Staðarsveit fyrir kennslu. DI VI, 613

7.5.1488: Klaustrinu gefin tiltala til jarðanna Þverár og Gerðubergs í Eyjahrepp og Bjarnarfoss í Staðarhrepp fyrir laufé. DI VI, 618 sbr. 652-53

19.4.1490: Klaustrið kaupir jörðina Kárstaði í Kárstaðabotni fyrir 10 hdr og sektir. DI VI, 694

[1490]: Klaustrinu gefin jörðin Borgarholt í Biskupstungum fyrir 16 hdr og þar með 20 kúgildi og 24 hdr í frívirðu fyrir próventu. DI VI, 730-31

8.1.1493: Klaustrinu gefnar jarðirnar Oddastaði 24 hdr og Ölvískross 12 hdr í Hnappadal í próventu. DI VII, 157

28.5.1493: Klaustrið kaupir jarðirnar Borg og Laxárdal á Skógarströnd fyrir 22 hdr. DI VII, 185.

1493: Klaustrinu gefin jörðin Síðumúlaveggir. DI VII, 300.

2.10.1494: Klaustrið kaupir jörðina Hraunholt í Hnappadal. DI VII, 224.

7.2.1497: Klaustrinu gefin jörðin Miðjanes á Reykjanesi. DI VII, 331

1.4.1499: Klaustrið kaupir Mávahlíð fyrir Látur í Aðalvík. DI VII, 416.

1575: Máld DI XV 602-603

1592: ... Ljósstollar og þingatollar liggja þangað af 27 bæium.

Hálfkirkjur í Helgafellssókn hafa verið:

1. í Hrísum, þá niður fallin
2. í Fagurey uppi standandi, henni eignaðir nokkrir hólmar
3. á Svelgsá, niður fallin
4. í Drápahlíð, stendur
5. á Staðarbakka, átti ij kúgildi.
6. undir Hrauni niður fallið. Öll þessi bænhús sóknarprestinum á þeim árum rentulaus. Lbs 1084to bl. 517-

18. 10.1.1878: Helgafellssókn skipt og ákveðið að kirkja sé byggð í Stykkishólmi; (PP, 153) [ráðgjafabréf]

"Tóft lítil, hlaðin úr grjóti, uppi á Helgafelli, nefnd „Kapellan“, 4 m á hvern veg að utanmáli." Friðlýst 1935 - Fornleifaskrá, 27 Á túnakorti frá því um 1920 sést að kirkjan hefur staðið um 60 m austur af bænum. Í örnefnalýsingu segir: "Kirkjan stendur í suðaustur frá bænum (húsinu), stendur heldur norðar en í miðjum kirkjugarðinum. Fyrir norðan garðinn sér fyrir fornlegu garðlagi. Það, sem sést af því, er sem hálfhringur, þar er kallaður Gamlikirkjugarður. Þar var áður þýfi, en nú sléttað, ein af þúfum þeim, er voru innan garðlagsins, var kölluð Guðrúnarleiði (eða leiði Guðrúnar Ósvífursdóttur) [sjá 062]." Kaalund segir í sögustaðariti sínu: "Áður náði kirkjugarðurinn lengra upp eftir. Enn er sýnt hvar mótar fyrir gamla garðinum, og innan hans er í túninu stór aflöng þúfa, snýr austur og vestur. Er sagt að þar sé leiði Guðrúnar."

Heimildir: ÍF IV, 136; Fornleifaskrá, 27; Sturl., 99; Bsk I, 425 og 428; IA 118 og 254, 180; DI I 282; DI XII 12; DI II 116; PP, 153; Túnakort 1918; Ö-Helgafell a, 1; KK II, 77

SN-271:003 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti stóð útihús 5-10 m norðvestur af bæ.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-271:004 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti stóð útihús 5-10 m norðvestur af útihúsi 003.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-271:005 heimild um kálgarð

Samkvæmt túnakorti var matjurtagarður 20 m norðaustur af bæ.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-271:006 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 320 m VNV af bæ, í túnjaðri, og matjurtagarður áfastur því að vestanverðu.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-271:007 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var rúst um 340 m vestur af bæ, 60 m suðvestur af húsi 005.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-271:008 heimild um hlöðu

Á túnakorti sést óljóst strik fast austan við kálgarð 005. Líklega hefur þar verið hlaða skv. skýringum á kortinu.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-271:009 heimild um kálgarð

Samkvæmt túnakorti hefur verið matjurtagarður tæpa 20 m norðvestur af kirkjugarði 002.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-271:010 *Grettistak* heimild um aflraun

Fornleifaskýrsla 1817: "Tæt ved og nordenfor Fiældvejen Kierlingarskard sttaer en uligedannet stor Sandsteen henimod 5 til 8 Favne i Omkræds og 4e Alen hoi, den kaldes af Indbyggerne Grettistak, men da den overgaaer al menneskelig Styrke, er den aabenbare nedfaldt fra det ovenfor staaende Fiæld. Paa denne Steen findes der nogle Inscriptiones eller rettere Indridsninger, Aarstal, menneske Navne og deslige, de fleste, om ikki alle, fra tet 18de Aarhundrede." Bogi Benediktsson í sömu skýrslu: "Við þíðdveg til Kellíngar skards, stendur so kallad Grettis tak; ecke þar fyrir, að Grettir eda adrer menn hafi vid það feingist, miklu er steinn sá stærri, enn so, og þó í iörd nidr sockin, helldr hafa gamler menn allvíða sett nafn þetta á marga feikna stóra steina...A fyrr nefndu Grettis take eru nockrar Runir, hebræsker og Islendsker stafer, allt nyrra tíða verk, nöfn þeirra, sem um vegin hafa ferdaz; enn eckert serlega markverdt." Í sóknalýsingu 1842 segir: "Grettirstak svonefnt er hér eitt. Það er stór móbergsklettur undir Kerlingarfjalli, eflaust úr fjallinu hruninn, á að geta 6 ál. hár og ivðlíka að þvermáli, þó óregluleg sé lögun hans. Það er tíðkanlegt, að ferðamenn á við Grettirstak, og skera þá margir nöfn sín í steininn með knifum skammstöfuð." Í Árbók ferðafélagsins 1932 segir: "Hin venjulega leið liggur úr Út-Botnum yfri Berserkjahraun ofanvert, og er þar greiðfær vvegur austr á Kerlingarskarðsveg, skammt fyrir neðan Sneiðina, þar sem vegurinn liggur í skarðið. Rétt fyrir innan vegamótin er móbergsbjarg mikið, sem oltið hefir úr Kerlingarfjalli, og heitir Grettistak. Þar eru nafnaristur miklar í bjargið og móbergshellurnar í kring. Við Grettistak er frægasti áningarstaður um allt Snæfellsnes, og mun hvergi um þau héruð hafa verið drukkið meira brennivín en þar."

Heimildir: FF, 349-50 og 354; SS, 205; Árb. 1932, 36-37

SN-271:011 kuml legstaður

"Styrs og Bolla Dysiar á Kellíngarskardi milli Helgafells og Stadarsveitar." FF, 344, [afmg 16: XXX]Víga-Styrs s.

SN-271:012 heimild um lendingu

Í Vallstakkey: "Djúp lægð er norður yfir þvera eyjuna vestarlega og sér fyrir bæjartóttum sunnarlega í henni [sjá 026]. Lending var sunnan lægðarinnar [013] og önnur kippkorn austar en báðar slæmar," segir í Árbók Ferðafélagsins 1989.

Heimildir: Árb. 1989, 69

SN-271:013 heimild um lendingu

Í Vallstakksey: "Djúp lægð er norður yfir þvera eyjuna vestarlega og sér fyrir bæjartóttum sunnarlega í henni [sjá 026]. Lending var sunnan lægðarinnar og önnur [012] kippkorn austar en báðar slæmar," segir í Árbók Ferðafélagsins 1989.

Heimildir:Árb. 1989, 69

SN-271:014 gripir

Collingwood segir frá þórshamri sem á að hafa fundist á Helgafelli: "Ég fékk einnig Þórshamar sem fannst að Helgafelli í fyrri."

Heimildir:Collingwood 1991, 80

SN-271:015 *Fagurhóll* kuml legstaður

Í Frásögum um fornaldarleifar 1817 segir: "Hér í Helgafells Landareign í Landsudur fra Bænum er ein Holl, sem nu kallast Fagurhóll, enn í gomlum Máldogum Helgafellsskyrkiu er sá kalladur Dis hid mikla. Það er audsiáanlegt, að sá haugur er af mönnum giör, og settur Steinum í kring." Í neðanmálsgrein segir að "Dis hið mikla" kunni að vera mislestur fyrir "dý hið mikla". Í annarri neðanmálsgrein, ritaðri af Oddi Hjaltalín segir: "Milli Helgafells og bæjarins að Saurum rétt hjá gamla Laxárfarveginum er stór ávöl grasivaxin hæð sem nefnist Fagurhóll, hún er um 20 faðmar að ummáli neðst en ofar ávöl og miklu mjórri og um tveggja faðma há og er sagt að þar sé gamall legstaður. En þar sem hvorki nokkur saga né sagnir nefna eða fjalla um þann sem þar sé grafinn, hæðin nefnist ekki haugur og loks er lítil klettahæð í nágrenninu þá er haldið að hún sé einnig náttúruleg klettahæð þakin grænum grassverði."

Heimildir:FF, 338, 340 og 349

SN-271:016 *Ábótatröð* heimild um leið

"Austur frá bænum liggur gata í noga um Gamla-kirkjugarðinn, austur úr túninu. Norðan við Gamla-garðinn [kirkjugarðinn] og austan við hann er hún alldjúp, heitir þar Ábótatröð," segir í örnefnalýsingu. Um Ábótatröð hefur þjóðvegurinn legið, enda segir síðar í sömu skrá: "Áður lá þjóðvegur um túnið þannig: Um Ábótatröð og svo milli fellsbrekkunnar og bæjarins, síðan vestur milli Fjóshóla og Fellstaglsins, um Vítin, síðan vestur um Fótborð og norður flatirnar hjá Bygghamarstöftum, þar fyrir norðan túnið er mýri, yfir hann var grjótbú, sem nú er sokkin í mýrina. Síðar var vegurinn fluttur norður fyrir fellið, þangað sem hann er nú."

Heimildir:Ö-Helgafell a, 1-2

SN-271:017 *Gvendarbrunnur* heimild um brunn

"Þegar kemur austar í hallann, er brunnhola norðan (ofan) við götuna [016], er heitir Gvendarbrunnur. Er sagt að Guðmundur biskup hinn góði Arason hafi vígt hann. Brunnur þessi var fyrrum notaður sem vatnsból fyrir staðinn," segir í örnefnalýsingu. Í athugasemdum við örnefnalýsingu segir: "Gvendarbrunnur er smáholt bak við hallandi klöpp. Hann er þurr, þegar þurrkar ganga, og alltaf vatnslítill og mjög ólíklegt, að þangað hafi vatn verið sótt til heimilisnota, enda var góður brunnur rétt suður af bænum [059]."

Heimildir:Ö-Helgafell a, 1; Ö-Helgafell aths. og viðb. 13

SN-271:018 *Klausturhólar* örnefni

"Fyrir norðan götuna [016] og austur með fellinu er háir hólar (eða raunar hjalli), er heita Klausturhólar eða Munkahólar," segir í örnefnalýsingu. Kaalund segir í sögustaðariti sínu: "Litlu ofar, neðst í fjallbrekkunni, eru lágir hólar, nefndir Klausturhólar; þar sér til tófta, þar er talið að klaustrið hafi staðið."

Heimildir:Ö-Helgafell a, 2; KK II, 77

SN-271:019 heimild um hlöðu

"Norður og upp frá hlöðunni, sem er fyrir austan húsið, er hólbarð, sem kallað er Hjallhóll," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Helgafell a, 1

SN-271:020 heimild um mógrafir

Í Jarðabók Árna og Páls 1702 segir um hjáleigurnar Dældarkot og Undirtún: "Hrís og móskurður í staðarins landi." Um Helgafell sjálf segir að móskurður sé ánægjanlegur. Í sýslu- og sóknarlýsingu segir hins vegar að ei sé fáanleg rista eða stunga að gagni.

Heimildir:JÁM V, 317; SS, 190

SN-271:021 *Helgafell* álagablettur

"Nokkur átrúnaður hefir verið á fellinu frá öndverðu og haldist til þessa dags. Og til marks um það er að því

hefir verið trúað, og stuðst þar við reynslu fjölda manna, að í fyrsta sinn sem gengið er á fellið, þá eigi maður kost á að fá þrjár óskir uppfylltar, ef farið er eftir settum reglum þar um," segir í Byggðum Snæfellsness.

Heimildir:BS, 201

SN-271:022 *Seley* örnefni sel

"Jörðunni fylgja eyjar, Seley, Akurey, Skákarey og aðrir vel 20 smáhólmar," segir í Jarðabók Árna og Páls 1702. Í örnefnalýsingu segir um eyna: "Norðvestan við hólma þessa [Írland og Írlandsflögu og Hundshausa] er stór og hálend og hólótt eyja, er heitir Seley. Um miðja eyjuna í laut eða dalverpi eru fornar tóftir af bæjarhúsum. Lautin, sem þær eru í, heitir Bæjarlaut." Guðbrandur Sigurðsson segir í grein 1957: "Ekki hefur eyja þessi hlotið nafn sitt af sel, því að þar hefur aldrei selur eða selveiði verið. Hitt má líklegt telja, að þar hafi á tímabili verið selstaða og að eyjan hafi fengið nafn sitt af því. Þar er hin ágætasta beit og vatnsból, sem ekki þrýtur. Á eyjunni eru miklar og fornlegar húsarústir, enda eru fornar sagnir um, að eyjan hafi verið í byggð á tímabili." Síðan giskar Guðbrandur á að eyjan hafi verið nýtt sem selland frá Þingvöllum.

Heimildir:JÁM V, 316; Ö-Helgafellseyjar, 3; Guðbrandur Sigurðsson 1957b, 71

SN-271:023 *Akurey* örnefni akur

"Jörðunni fylgja eyjar, Seley, Akurey, Skákarey og aðrir vel 20 smáhólmar," segir í Jarðabók Árna og Páls 1702. Í örnefnalýsingu segir: "Austur frá Örlýgsey er allstór eyja, er heitir Akurey...Akruey er lágland, á henni miðri er mýri, norðan við hana eru forn garðlög, sem kölluð eru Akrar."

Heimildir:JÁM V, 316; Ö-Helgafellseyjar, 1

SN-271:024 heimild um kolagröf

"Skógur bærulegur til kola og eldiviðar," segir í Jarðabók Árna og Páls 1702.

Heimildir:JÁM V, 316

SN-271:025 *Bakkabúð* heimild um býli

Í neðanmálgrein í Jarðabók Johnsens segir: "A.M. telur líka Bakkabúð (40 al. lsk.) sem hjáleigu...." Ekki er hinsvegar að sjá að búðarinnar sé getið í jarðabókinni.

Heimildir:JJ, 156

SN-271:026 *Vallstakksey* heimild um býli

"Vaxtaxey...eign Helgafellskirkju. Nýbýli bygt fyrir vii árum...Vatn þrýtur þar stundum. Selstöðu kaupir hann af landi," segir í Jarðabók Árna og Páls. Í Árbók Ferðafélagsins árið 1989 segir: "Djúp lægð er norður yfir þvera eyjuna vestarlega og sér fyrir bæjartóttum sunnarlega í henni." Þekktasti ábúandi í Vallstakksey var Þormóður Eiríksson, kunnur úr þjóðsögum fyrir galdra.

Heimildir:JÁM V, 353; Árb. 1989, 68-69

SN-271:027 heimild um lendingu

Í Vallstakksey: "Lending spillist af grjóthruni úr klett og er háskasöm fyrir brimi."

Heimildir:JÁM V, 353

SN-271:028 heimild um fjárskýli

Í sóknalýsingu 1842 segir: "...fjárborgir hvörgi nema sumstaðar í Helgafellseyjum, og hafa oft lömb gengið sjálfhala þar fram, en legið í borgunum á næturnar, og þá slæmt veður hefir verið, og hafa lömb þar gengið vel undan, þegar ei hefir annað orðið þeim að bana, sem tíðum hefir skeð, svo sem sjór, snjór og klettur."

Heimildir:SS, 201

SN-271:029 gripir

Í sóknalýsingu 1842 segir: "Fornleifar veit eg ei til, að hér hafi fundizt, nema steinn sá með rúnalettri, sem presturinn Sæmundur heitinn Hólm fann hér undir altarinu og glataðist af vangá hans."

Heimildir:SS, 205

SN-271:030 *Hjallhóll* örnefni hjallur

"Norður og upp frá hlöðunni, sem er fyrir austan húsið, er hólbarð, sem kallað er Hjallhóll," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Helgafell a, 1

SN-271:031 heimild

Í Frásögum um fornaldarleifar 1817 segir Gísli Ólafsson, þá aðstoðarprestur á Helgafelli: "Sá annar er fyrir framan Kórdýr með uppistandandi Hofdaletri, á hvort innri enda, standa a sinu hvorju horni úthoggner Leopardar

enn Stafir milli þeirra eru Bremender. Á annari sidu Steinsins stendur. ode Dem gode gvedich Seij. Á þeim fremri enda er á odru horni uthoggvin dufa, enn á odru horni uthoggvin mansmind, þar á milli stendur Anno 1585. Öðru megin er so brotid á Steininum letrid ad ef verður lesid utan þetta ord hidevan. Á midjum Steininum eru kringlottir hringar, i öðrum hringnum stendur stort A. utklapað, en i öðrum tveir þoskar i kross klappaðir, og þessir stafir A.L." Í neðanmálgrein á bls. 340 segir að steinninn sé nú varðveittur í Þjóðminjasafni, Þjms. 6242.

Heimildir: FF, 339

SN-271:032 heimild um fjós

"Fyrir norðan húsið er nú kálgarður, þar var áður fjós og heygarður," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Helgafell, 2

SN-271:033 *Bygghamarstóftir* heimild um bústað

"Áður lá þjóðvegur um túnið þannig: Um Ábótatröð og svo milli fellsbrekkunnar og bæjarins, síðan vestur milli Fjóshóla og Fellstaglsins, um Vítin, síðan vestur um Fótborð og norður flatirnar hjá Bygghamarstóftum....," segir í örnefnalýsingu. Síðar segir: "Norðast í Úttúinu eru tóftir, sem kallaðar eru Bygghamarstóftir. Var þar um nokkur ár á síðast liðinni öld býli eða þurrabúð, er kölluð var Bygghamar. Umhverfis tóftirnar er kallað Bygghamarstún." Í Bygðum Snæfellsness segir: "Vestar á túninu [en hjáleigan Undirtún] var hjáleigan Bygghamar. Fór í eyði 1888."

Heimildir: Ö-Helgafell a, 2-3; BS, 436

SN-271:034 *Veita* örnefni áveita

"Fyrir sunnan bæinn (húsið) eru sléttar flatir, er hallar niður að mýri, sem kölluð er Veita. Liggur hún á milli heimatúnsins að norðan og Húsatúnsins og vestur að Helgafellsvatni, en að austanverðu nær mýrin að mjóu sundi milli fellsins og Kvíabarðsins," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Helgafell, 2

SN-271:035 *Húsatún* örnefni útihús

"Fyrir sunnan bæinn (húsið) eru sléttar flatir, er hallar niður að mýri, sem kölluð er Veita. Liggur hún á milli heimatúnsins að norðan og Húsatúnsins og vestur að Helgafellsvatn....," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Helgafell a, 2

SN-271:036 *Kvíabarð* heimild um kvíar

"Fyrir sunnan bæinn (húsið) eru sléttar flatir, er hallar niður að mýri, sem kölluð er Veita. Liggur hún á milli heimatúnsins að norðan og Húsatúnsins og vestur að Helgafellsvatn, en að austanverðu nær mýrin að mjóu sundi milli fellsins og Kvíabarðsins," segir í örnefnalýsingu. Síðar er fjallað um Kvíholt en það virðist misskilningur: "Úr Helgafellsvatni fellur lækur, rennur hann sunnan við kirkjugarðinn og milli túnsins og holts, er heitir Kvíholt, er það allhált nyrzt...Norðan undir Kvíaholtinu eru kvíarnar, virðast þær hafa verið þar allan þann tíma, er búið hefur verið að Helgafelli, er einn steinn er myndar gaflinn." Í athugasemdum við örnefnalýsingu segir: "Kvíholt er ekki til. Það heitir Kvíabarð. Nefnir Þorleifur það réttu nafi, er hann lýsir umhverfi Veitunnar. Austnorður af Kvíabarði eru kvíarnar."

Heimildir: Ö-Helgafell a, 2 og 4-5; Ö-Helgafell aths. og viðb. 13

SN-271:037 heimild

"Þar sem þessar flatir eru nú [ekki ljóst hvaða flatir er átt við] voru áður garðar og gryfjur, sem sagt er að sr. Sæmundur Hólm [1749-1821] hafi gjört," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Helgafell a, 2

SN-271:038 *Fjóshólar* örnefni fjós

"Fyrir vestan bæinn eru sléttar flatir vestur að hæðum, esm eru framhald af fellstaglinu, hæðir þessar eru kallaðar Fjóshólar," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Helgafell a, 2

SN-271:039 heimild um leið

"Milli Fjóshólanna og Fellstaglsins er lægð, sem kölluð er Víti. Voru þar troðningar og illt þýfi, nú er þar að mestu sléttað," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Helgafell a, 2

SN-271:040 *Bygghamar* örnefni akur

"Vestur frá enda Fótborðsins, en fyrir norðan reitina, er nefndir voru, er kallað Úttún. Er það sléttlent og nær

vestur að háum ás með klettum að austan við túnið, er hann kallaður Bygghamar," segir í örnefnalýsingu.
Heimildir:Ö-Helgafell a, 3

SN-271:041 Þvottaklettur örnefni þvottastaður
"Fyrir austan tóftinar [Bygghamarstóftir 033] er klettur, er heitir Þvottaklettur," segir í örnefnalýsingu.
Heimildir:Ö-Helgafell a, 3

SN-271:042 Jókutóft heimild um bústað
"Suðvestast í Undirtúninu, þar sem Fótbörðið endar (eða því nær), er tóft, er Jókutóft heitir. Þjó þar fyrir allöngu einn kvenmaður, er Hunda-Jóka var kölluð, var hún kölluð svo sökum þess, að hún hafði hjá sér sex hunda," segir í örnefnalýsingu.
Heimildir:Ö-Helgafell a, 3

SN-271:043 heimild
"Fyrir vestan og að nokkru upp yfir Fellsbrekkunni er laut, sem heitir Guðlaugsdalur. Í Guðlaugsdal er fremur lítil ferhyrnd tóft," segir í örnefnalýsingu.
Heimildir:Ö-Helgafell a, 4

SN-271:044 Byrgið heimild
"Efst á fellinu [Helgafelli] er ferhyrnd bygging úr grjóti, sem kölluð er Byrgið. Mun vera eins konar kapella frá tíð klaustursins," segir í örnefnalýsingu. Tóftin var friðlýst árið 1935 en er þar nefnd "Kapellan": "II) Tóft lítil, hlaðin úr grjóti, uppi á Helgafelli, nefnd "Kapellan", 4 m. á hvern veg að utanmáli. Skjal undirritað af MÞ 31.12.1935. Þinglýst 20.06.1936."
Heimildir:Ö-Helgafell a, 4; Fornleifaskrá, 27

SN-271:045 heimild um túngarð
"Fyrir norðan túngarðinn er breiður grasivaxinn hjalli með fellinu....", segir í örnefnalýsingu.
Heimildir:Ö-Helgafell a, 4

SN-271:046 Sólheimar heimild um bústað
"Fyrir norðan túngarðinn er breiður grasivaxinn hjalli með fellinu, er hann framhald Klausturhólanna, hjalli þessi heitir Sólheimar. Uppi á þeim er lítil bæjartóft. Má vera, að þar hafi búið maðurinn, er stakan: "Maðurinn á Munkhólum" o.s.frv. hefur verið ort um," segir í örnefnalýsingu.
Heimildir:Ö-Helgafell a, 4

SN-271:047 Bæjarból örnefni bústaður
Í örnefnalýsingu Helgafellseyja segir: "Til Helgafells taldist stór eyja, er liggu rum viku sjávar í norðvestur frá Stykkishólmi....Eyja þessi heitir Vaðstakksey. Fyrir vestan stærsta hólinn gengur laut þver yfir eyjuna. Hún heitir Bæjarból."
Heimildir: Ö-Helgafellseyjar, 3

SN-271:048 Grafamýri örnefni mógrafir
"Upp af Grísanesi er borg, sem heitir Grísanesborg, austnorðan við hana er mýri, sem heitir Grafamýri. Milli Grísaness að austan og Lyngeyjarness að vestan er vík sem heitir Móvík, fyrir notni hennar er holt, er heitir Móholt," segir í örnefnalýsingu.
Heimildir:Ö-Helgafell a, 5

SN-271:049 Stekkjarborg heimild um stekk
"Suðvestur frá Þröskuldaborg eru nokkur smá holt með mýrasundum á milli, suðvestan við þau er há og mikil klettaborg, sem Stekkjarborg heitir, austnorðan undir henni er stekkjarrúst og fjárrétt," segir í örnefnalýsingu.
Heimildir:Ö-Helgafell a, 6

SN-271:050 Gildruholt örnefni refagildra
"Suðaustur frá Einbúa eru holt, allstór, há að norðan en aflíðandi til suðurs, þau heita Gildruholt," segir í örnefnalýsingu. Hugsanlega er hér komið náttúrunafn, enda segir síðar: "Suður frá Einbúa er langur ás, er liggur samhliða Kattarhrygg, ás þessi heitir Langás....Á miðjum Langási er allhár hnúkur, sem heitir Gildra."
Heimildir:Ö-Helgafell a, 6-7

SN-271:051 Siggurúst heimild
"Norðan við Langás er allstór flói, sem heitir Siggurústarflói. Skammt norður frá Langás er rúst allstór, sem

heitir Siggurúst. Umhverfis rústina er garðlag að austan, norðan og vestan," segir í örnefnalýsingu. Í athugasemdum við lýsinguna segir: "Siggurústarflói er ekki örnefni. Siggurúst er í suðurjaðri Kýrbrúarflóa." **Heimildir:**Ö-Helgafell a, 7; Ö-Helgafell aths. og viðb., 14

SN-271:052 *Kýrbrú* heimild um brú

"Vestur úr Siggurústarflóa gengur mýrarsund milli efra og neðra Kýrbrúarholta, nær suðið vestur að Helgafellsvatni. Yfir suðið liggur forn grjótblú (vatnsbrú), er heitir Kýrbrú," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Helgafell a, 7

SN-271:053 *Arnarstaðavegur* heimild um leið

"Vegurinn frá Helgafelli og upp eftir liggur fyrir austan Kvíholt og sunnan undir Klifsholti, sem er allhátt holt noður af Kýrbrúarholti neðra, en sunnan við Húsatúnið, yfir Klifsholt hefur vegurinn heim að staðnum áður legið, þá liggur hann suður eftir Kýrbrúarholti neðra og yfir suðið eftir Kýrbrú, þá suður eftir Kýrbrúarholti efra og þaðan eftir melum í breitt skarð, sem er á milli Munkaskarða að austan og Illugubjarga að vestan, skarð þetta er talið til Munkaskarða. Þegar kemur upp úr Munkaskörðum, beygist vegurinn til suðurs, heitir þar Rangagata. Síðan liggur vegurinn upp með Vigrafirði, þó nokkuð vestur frá firðinum, fyrir vestan Öxnabrekkur, fyrir Rauðusteinalek, en skilur lönd Helgafells og Arnarstaða, þá liggur hann fast austan við Hrólfskletta, síðan vestan með Stigamannaborg og með austurenda Lyngborgar og um grunnt skarð vestur á melholt er hallar til vesturs og suðvesturs og heitir Ambáttarskeið. Þegar kemur vestur af Ambáttarskeiði kemur Helgafellsvegurinn á þjóðveginn. Þau örnefni, er nefnd hafa verið frá Rauðusteinalek, eru í Arnarstaðalandi," segir í örnefnalýsingu. Síðar í sömu lýsingu er vegurinn nefndur Arnarstaðavegur (hinn forni) eða Miðvegur. Þá er honum lýst enn frekar heim við tún: "Fyrir norðan Bygghamar er mýrarsund og norðan eða nokkuð til austnorðurs er melholt, nokkuð hátt að suðaustanverðu, eftir því lá eða liggur raunar ennþá Miðvegurinn, og yfir á það liggur hin forna grjótblú, sem farin hefur verið meðan vegurinn lá í gegnum Helgafellstúnið." Enn er veginum lýst í athugasemdum við örnefnalýsingu: "Arnarstaðholt, norðan Bygghamars, ber nam af því, að Arnarstaðavegurinn lá frá Prestfalli austur melholt norðan Þorleifseyjarflóa, austnorðan Bygghamars, á þetta holt, austur það og kom austn við það saman við veginn austan Helgafells, eftir það var það eini vegurinn til Stykkishólms um austanvert Þórsens. Arnarstaðavegur endaði á austurenda Arnarstaðaholts."

Heimildir:Ö-Helgafell a, 7-8; Ö-Helgafell aths. og viðb., 15

SN-271:054 *Orrustunes* örnefni

"Suður af honum [Orrustunesflóa] gengur lágt nes austur í Vigrafjörð, heitir það Orrustunes," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Helgafell a, 8

SN-271:055 *varða* landamerki

"Merki milli Helgafells og Arnarstaða eru: Rauðusteinulækur, úr honum sjónhending í vörðubrot á Kiðásnum...", segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Helgafell a, 9

SN-271:056 *Kotstapar* örnefni býli

Í örnefnalýsingu er m.a. lýst merkjum milli Arnarstaða og Helgafells og segir m.a.: "Úr Prestfalli er sjónhending í nyrzta stapan í Kotstöpunum, en það eru smáholt vestur frá Lækjarbotnunum. Úr Stapanum er sjónhending í Flæðilækinn."

Heimildir:Ö-Helgafell a, 9

SN-271:057 *Gata* bæjarstæði bústaður

"Austarlega á Undirtúnsholtinu, rétt við mýrina, sem er á milli holtsins og Undirtúnsins, en sunnan við götuna, stóð um tíma þurrabúð, er heitir Gata. Sjást enn tóftir búðarinnar," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Helgafell a, 10

SN-271:058 *Stekkjarholt* örnefni stekkur

"Austnorður frá Undirtúnsholtinu er allstórt holt, og hátt að norðvestan, er heitir Stekkjarholt. Vestan í Stekkjarholtinu er grasbrekka, er hietiri Fagrabrekka," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Helgafell a, 10

SN-271:059 heimild um brunn

"Gvendarbrunnur [017] er smáholta bak við hallandi klöpp. Hann er þurr, þegar þurrkar ganga, og alltaf vatnslítill og mjög ólíklegt, að þangað hafi vatn verið sótt til heimilisnota, enda var góður brunnur rétt suður af bænum," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Helgafell aths. og viðb. 13

SN-271:060 *Vör* heimild um lendingu

Í örnefnalýsingu Helgafellseyja er m.a. sagt frá Vaðstakksey. Þar segir m.a.: "Suður af Svartbakabóki er vik í eyjuna, er þar oftast lent, þegar verið er við heyannir í eyjunni, er þar kölluð Vör." Í athugasemdum við lýsinguna segir að Vaðstakksey hafi aldrei talist til Helgafellseyja, en að hún hafi verið nytjaland sóknarprests Helgafellsprestakalls. Eyjan gaf af sér 6 kýrfóður.

Heimildir:Ö-Helgafellseyjar, 4

SN-271:061 *Kirkjupáll* álagablettur

Í athugasemdum við örnefnalýsingu Helgafellseyja segir um hólmann Kirkjupál sem er suðvestur af Skákarey: "Kirkjupáll er stýtumyndaður pýramídi að lögun, snarbrattur, ekki mátti slá hann, því að þá átti Helgafellskirkja að brenna."

Heimildir:Ö-Helgafellseyjar aths. og viðb., 5

SN-271:062 *Guðrúnarleiði* heimild um legstað

"Fyrir norðan garðinn [kirkjugarðinn] sér fyrir fornlegu garðlagi. Það, sem sést af því, er sem hálfhringur, þar er kallaður Gamlirkjugarður. Þar var áður þýfi, en nú sléttað, ein af þúfum þeim, er voru innan garðlagsins, var kölluð Guðrúnarleiði (eða leiði Guðrúnar Ósvífursdóttur) Þegar Collingwood og Jón Stefánsson ferðuðust um Snæfellsnes, grófu þeir í leiði þetta, reyndist það vera gröf, sem var hlaðin innan af grjóti, nokkrar glertölur fundust í gröfinni, en lítið annað. Nokkru síðar sléttaði Jónas Sigurðsson, er þá bjó að Helgafelli, Gamlirkjugarðinn, hlóð hann leiði þetta upp, stendur það nú einstakt á sléttunni og snýr frá norðri til suðurs eins og gröfin sneri," segir í örnefnalýsingu. Í riti Collingwoods, Fegurð Íslands og fornir sögustaðir, er birt bréf hans til dóttur sinnar: "Þú munt tæpast trúa því að pabbi þinn hafi farið daginn eftir til þess að grafa upp leiði Guðrúnar. Ég hefði varla ráðist í það hefðu fornfræðingar ekki gert lítið úr þessari sögulegu arfleifð. Ég setti allt á sinn stað aftur nema nokkrar tennur, hluta af höfuðkúpu hennar, hníf og litla perlu." Guðrúnarleiði var friðlýst 1928: "I) "Leiði Guðrúnar Ósvífursdóttur", svo nefnt. Sbr. Árb. 1898: 37-38. Skjal undirritað af MÞ 12.05.1928. Þinglýst 11.06.1929."

Í grein eftir Jón Stefánsson í Árbók hins íslenska fornleifafélags 1898 segir: "Leiðið er 11 feta langt, 7 fet og 6 þuml. breitt við nyrðri endann og 6 fet við syðri endann. Hæð þess yfir yfirborð jarðar í kring er 2 fet, en dýpt niður í otn 4 fet og 10 þuml. Það veit í norðaustur og suðvestur, eins og sjá má af uppdrætti, er fylgir grein þessari. Gröfin var veglega hlaðin upp öllu megin og fanst í henni mikið af viðarkolum, líkt og hefir fundist í haugum frá söguöldinni, til að varna rotnun. Töluvert af beinamold fanst undir viðarkolum og í nyrðri endanum voru smáar tennur (kvennmanns?) og leifar af hauskúpuhimnu, trefjar af þeim. Á grafarbotninum, við nyrðri endann, var járnryð, hlutur úr járn, boginn og brenglaður, líklega tygilknífur, og lítill fjörusteinn. Í miðri gröfinni, hér um bil 8 þuml. frá botni grafar, var lítill steinn, með mörgum fægðum flötum (facetter á dönsku), sem glampaði á. Hann gat verið af talnabandi nunnu, þó ekki væri gat á honum. Svo virtist sem einhverntíma hefði verið rótað í gröfinni og er líklegt, að fjár hafi verið leitað í henni. Getur það verið orsök þess, að ekki fanst meira af talnabandinu eða af gripum, þó að reyndar nunnur létur ekki grafa gull og gersemar með sér." Síðan er leitt að því líkum að hér sé sannarlega komin gröf Guðrúnar Ósvífursdóttur, að líkindum frá 10. eða 11. öld.

Heimildir:Ö-Helgafell a, 1;Collingwood 1991, bls. 79; Jón Stefánsson 1898, 39-40

SN-271:063 *Skjöldur* heimild um býli

Í Byggðum Snæfellsness segir: "Á Helgafellsengi var byggður sumardvalarstaður fyrir vörslumann, sem verja átti engið fyrir ágangi búfjár. Svo var það um 1850 að vörslumaður sá er þarna hafði unnið fékk fastan bústað og varð þá býlið Skjöldur til, enda húsunum valinn staður á grundinni er áður bar það nafn og var á ystu mörkum þess lands er verja átti. Býlið er landlítið en grösugt og nú að mestu tún."

Heimildir:BS, 444

SN-271:064 heimild

Í Frásögum um fornaldarleifar 1817 segir Gísli Ólafsson, þá aðstoðarprestur á Helgafelli: "Somuleidis finnst her ecki í Helgafells kykiu grafnar edur uthoggna ritgjørdir, utann á tveimur legsteinum, sá eini er Sundurbrotin, liggiandi í Saluhlídi, með þessari áskrift. Her hvílir Tomas Illaugason í godri elli af guðu kallaður. anno, 1690. requiescat." Í neðanmálsgrein bls. 340 segir að þessi steinn sé nú varðveittur í Þjóðminjasafni, Þjms. 11290.

Heimildir:FF, 339-340

SN-271b Valabjörg

"Í máldagaskrá fyrir Helgafell [SN-271] frá árinu 1250 segir frá sellandi Helgafells undir Valabjörgum." Guðbrandur Sigurðsson 1957, 64. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1702 segir í umfjöllun um Helgafell [SN-271]: "Selstaða góð undir Valabjörgum." JÁM V, 316. Í Jarðatali frá 1805 er nefnd jörðin Valabjörg [SN-256b] sem er Helgafellskirkjújörð. Er talin í brauðskýrslu prests árið 1839. JJ, 154. Í Jarðabók Johnsen 1847 segir: "...til forna var höfð selstaða í Valabjörgum, en þar var bygður bær 1790, sem prestur hyggur ómissandi að leggja niður, og að taka þar upp aptur sel, þó það sé örðugt." Í sýslu- og sóknarlýsingu Helgafells- og Bjarnarhafnarsókna 1842 segir: "Valabjörg; eiginilega selstaða frá Helgafelli, en hefir nú um 50 ár verið byggð jörð þangað til vorið 1840. Bærinn stendur í suður, 1/4 mílu frá Gríshóli, austanvert við Grímsfjall. Landið er lítið en grösugt...Torfristu er ei að fá í landinu og lítið af mó. Hættur er þar miklar, meðan upp er að leysa á vorum." Aftar í sömu lýsingu segir: "Þangað til 1790 mun oftast hafa verið haft héðan í seli þar. Nú í 2 ár hefi eg og gert það, en þó ei látið þar vera nema ærnar. Hefi eg það reynt, að það er ómissandi fyrir hvörn þann, sem hér hefir töluvvert sauðfé, því fyrir það er ei beit hér heima á sumrum..." JJ, 162 Valabjörg fóru í eyði um aldamótin 1900. Bóndinn á Gríshóli [SN-257] keypti Valabjörg um það leyti sem þau lögðust í eyði. Síðan hefur jörðin legið undir Gríshól og nýttuð þaðan. Ö-Valabjörg ath. og viðb., 1. Túnakort frá 1918 ekki til, enda jörðin þá komin í eyði. Í Byggðum Snæfellsness segir: "Valabjörg átti víðáttumikið fjalllendi beggja megin; Hraundalur, Dýjadalur og Grímsdalur."BS, 430.

SN-271b:001 Valabjörg bæjarhóll bústaður

"Valabjörg er eyðibýli. Landið er notað frá Gríshóli, en hús fallin, bærinn stóð norðan undir allháu felli, sem gengur norðan úr aðalfjallgarðinum," segir í örnefnaskrá.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1702 segir í umfjöllun um Helgafell [SN-271]: "Selstaða góð undir Valabjörgum." Líklegt verður að teljast að bærinn hafi byggst upp á selstæðinu. Í grein Guðbrands Sigurðssonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags segir: "Bærinn stóð norðan undir móbergssfjalli, sem Valabjörg heitir. Niðurland jarðarinnar og tún var fremur lítið, en gott. Fjallland mikið og kostaríkt. Engjalslægjur voru góðar, en vetrarhart þótti þar...Húsarústir eru þar miklar og munu geymast lengi, ef mannhöndin lofar þeim að vera í friði."

Heimildir:Ö-Valabjörg, 1; JÁM V, 316; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 52

SN-271b:002 Valabjargarveita örnefni áveita

"Neðan túnsins eru mjög votlend mýri, eru í henni mörg dý, mýri þessi er kölluð Valabjargarveita," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Valabjörg, 1

SN-271b:003 heimild um kvíar

"Austan við túnið er allhár hóll, sem heitir Strýtuhóll, sunnan undir honum eru rústir af kvíum," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Valabjörg, 1

SN-271b:004 heimild um útihús

"Bæjarlækur er reglulega fallegur, dálítið djúpur og grasi vaxinn. Vestan við lækinn eru rústir, sennilega eftir fjárhús og e.t.v. eftir önnur hús líka," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Valabjörg ath. og viðb., 1

SN-271b:005 heimild

"Valabjargarhvarf er fyrir vestan túnið og rústirnar í Valabjörgum," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Valabjörg ath. og viðb., 2

SN-272 Undirtún

Hjáleiga Helgafells 1702. Fór í eyði 1906. BS, 436

"Tún grýtt en grasgott sumstaðar. Engjar á dreif. Hagar góðir...Hrísrif og móskurður í staðarins landi." JÁM V, 317

SN-272:001 Undirtún bæjarhóll bústaður

"Undirtún, útsunnan til við fellið, lítið býli, kallað fyrir 1 kú og nokkrar kindur," segir í sýslu- og sóknarlýsingu Helgafells- og Bjarnarhafnarsókna. Í örnefnalýsingu Helgafells segir: "Fyrir norðan Fótborðsbrekkuna er kallað

Undirtún. Stóð þar hjáleiga fram yfir síðustu aldamót, er Undirtún hét, stóð bær sá á barði norður við mýrina, þar eru nú fjárhús."

Heimildir:SS, 191; Ö-Helgafell a, 3

SN-273 Dældarkot

Hjáleiga Helgafells 1702. Nú nefnt Borgarland. Ö-Saurar, 4

1918: Tún 1,7 ha, garðar 450 m². "Tún er þýft en sæmilegt að grasi. Engjar heyljettar. Hagar góðir....Hris og móssturður í staðarins landi." JÁM V, 317 "...notagott kot, sumarþétt létt, en vetrarþétt góð, slægjur litlar." SS, 191 "Landið er lítið og frekar erfitt til ræktunar, mýrarsund með klettaborgum. Jörðin á land að Nesvogi, sem áður hét Mjóifjörður. Stutt er til Stykkishólms og var það til hagræðis fyrir búendur, sem oft stunduðu atvinnu þar. Jörðinni tilheyrir Vogshólmi og Örlýgsey." BS, 434

SN-273:001 Dældarkot bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1918

SN-273:002 heimild um kálgarð

Samkvæmt túnakorti var rúst og kálgarður áfastur henni að sunnan um 30 m NNA af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-273:003 heimild um hlöðu

Samkvæmt túnakorti var hlaða rúma 20 m vestur af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-273:004 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti voru útihús með hlöðu aftan við um 80 m norðvestur af bæ, handan við mýrarsund.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-273:005 heimild um hlöðu

Samkvæmt túnakorti var hlaða um 30-40 m vestan við útihús 004.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-273:006 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús í norðvesturhorni túns, um 160 m norðvestur af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-274 Saurar

24 hdr. 1702. Konungseign. Fyrst getið um 1250 í landamerkjabréfi: "Þessi eru landamerki j milli helgafells ok hliðar lands. ok saura lands.

at desia garðr ræðr. þaðan sionhending j foglstapa þann er stendr a holltinu austr fra garðinum. or foglstapa j molldflag firir sunnan til við taklæk.

or molldflagi j hafahollt. er stendr firir norðan lækinn. þaðan i steina þa er standa firir norðan veginn j fitia holltinu.

sunnan or desia garðinum sionhending j laxa. þa ræðr laxa við hliðarmenn upp j hraundal. þaðan ræðr a su er fellr firir austan hraun allt til eystra hrauns. [577] þa varðar lækr er fellr or kautlum enum syðrum. or kautlum sionhending norðr i borgir a halsbrun. af halsbrun sionhending firir sunnan borgir til hvanna botna. þaðan varðar hvanna þar til er hon fellr i a þa er norðan af fialli fellr. en su a gætir til sinnar uppsprettu DI I, 576-577 Brettingstaðir meint eyðijörð 1702. JÁM V, 316 Brettingstaða aftur getið sem eyðijarðar 1805. JJ, 156

Tún 3,3 ha, 1/8 slétt. Garðar 450 m². "Túnið er þýft og grýtt, grasgefið í meðallagi. Engjar hafa verið góðar en bregðast nú. Hagar góðir á sumar. Útigángur góður....Sauðum er ætlaður útigángur...Skógur er þar góður til kola og eldiviðar, hvörn kóngsins landsetar hjer í sveit, sem ei hafa sjálfir skóg, höggva til nauðsynlegrar kolagjörðar betalingslaust við leiguliða. Silúngsveiði hefur þar verið en er nú varla ómaksverð." JÁM V, 315-316 "Svleiðis voru Saurar í Helgafellssveit til heyskapar á sig komnir um þann tíma er jeg [Brynjólfur Ásmundsson] þar ábúandi var, sem reiknuðust fimm ár, að á jörðinni fækst venjulegast um sumarið eftir hálfa

annan mann til sláttar vel þrjú hundruð hesta af töðu og útheysi til samans..." JÁM V, 358 Í sýslu- og sóknarlýsingu Helgafells- og Bjarnarhafnarsókna segir að skógur sé nánast enginn orðinn í sveitinni "...nema í Sauranesjum er sllitringsskógur." SS, 184 Í Byggðum Snæfellsness segir: "Saurar voru með betri jörðum í Hfsv. Þar er mikið og grösugt engi, þýft en frjósamt, nú að hluta ræktað. Stór hluti af Sauralandi er skógi vaxinn og er það eini skógurinn í hreppnum. Skógrækt ríkisins hefur girt hluta af honum, og plantað trjágróðri." BS, 431

SN-274:001 Saurar bæjarhóll bústaður

"Bærinn er suðvestan undir allháum og stórum hól, sem kallaður er Hólavöllur," segir í örnefnalýsingu. Í grein í Árbók hins íslenska fornleifafélags árið 1932 segir frá fornleifafundi á Saurum: "...fyrir nokkrum árum hefði verið grafið þar fyrir heyhlöðu, norður-af íbúðarhúsinu; hefðu þeir þá komið ofan á þró, líka þeirri, er fannst á Úlfarsfelli [sjá SN-279:001], en að því, er hann minnti, mun hún hafa verið nokkru minni. Þessu hafði öllu verið rótað, án þess að athuga það frekar."

Heimildir:Túnakort 1918;Ö-Saurar, 2; Þorleifur Jóhannesson 1932, 57

SN-274:002 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús fast suðvestan við bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-274:003 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús rúma 10 m suðaustur af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-274:004 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús rúma 10 m norðaustur af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-274:005 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var rúst um 130 m norðaustur af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-274:006 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 140 m norðvestur af bæ. Um þennan hluta túnsins segir í örnefnalýsingu: "Vesturhluti túnsins heitir Fjárhúsátún. Standa þar fjárhúsin á hólbarði. Milli Fjárhúsátúnsins og bæjarins er mýrlend lægð."

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Saurar, 3

SN-274:007 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 40 m SSA af útihúsi 006. Um þennan hluta túnsins segir í örnefnalýsingu: "Vesturhluti túnsins heitir Fjárhúsátún. Standa þar fjárhúsin á hólbarði. Milli Fjárhúsátúnsins og bæjarins er mýrlend lægð."

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Saurar, 3

SN-274:008 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 20 m SA við útihús 007. Um þennan hluta túnsins segir í örnefnalýsingu: "Vesturhluti túnsins heitir Fjárhúsátún. Standa þar fjárhúsin á hólbarði. Milli Fjárhúsátúnsins og bæjarins er mýrlend lægð."

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Saurar, 3

SN-274:009 Brettingstaðir heimild um býli

"Eyðijörð er meint hafa verið þar í landinu kölluð Brettingstader. Hefur um lángan aldur í eyði legið og meinast ei kunna með neinu móti án jarðarinnar skaða upp að byggjast," segir í Jarðabók Árna og Páls 1702. Jarðarinnar er aftur getið sem eyðijarðar 1805. Minnst er á býlið í örnefnalýsingu: "Sunnan undir Langás er fornt eyðibýli, er heitir Brettingsstaðir. Þar eru greinilegar rústir, inngirtar í skógræktargirðingu ríkisins." Þá lýsti Guðbrandur Sigurðsson rústunum lítillega í grein 1957: "Bærinn Brettingsstaðir stendur suðaustan undir Sauralangás, við jaðar Sauraskógs, en vestan Brettingsstaðalækjar. Bæjarrústir eru þar miklar og allgreinlegar, svo og rústir gripahúsa á víð og dreif um túnið. Tún hefur verið stórt, umgirt torfgarði."

Heimildir:JÁM V, 316; JJ, 156; Ö-Saurar, 7; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 50

SN-274:010 heimild um kolagröf

"Skógur er þar góður til kola og eldiviðar, hvörn kóngsins landsetar hjer í sveit, sem ei hafa sjálfir skóg, höggva til nauðsynlegrar kolagjörðar betalingslaust við leiguliða," segir í Jarðabók Árna og Páls 1702.

Heimildir:JÁM V, 315

SN-274:011 varða landamerki

"Þvermerki milli Saura og Drápuhlíðar eru þessi, úr Steinboga niður í kletta sem innan til eru á Seljafelli, þaðan sjónhending yfir Einbúa og vörðubrot, á Bleiksholti, þaðan í Dysgarð sem er á ytri enda hólss þess er stendur við þann forna farvega Laxár innri....," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Saurar, 2

SN-274:012 *Dysgarður* örnefni

[um 1250]: "Þessi eru landamerki j milli helgafells ok hliðar lands. ok saura lands. at desia garðr ræðr.

Þaðan sjónhending j foglstapa þann er stendr a holltinu austr fra garðinu" "Þvermerki milli Saura og Drápuhlíðar eru þessi, úr Steinboga niður í kletta sem innan til eru á Seljafelli, þaðan sjónhending yfir Einbúa og vörðubrot, á Bleiksholti, þaðan í Dysgarð sem er á ytri enda hólss þess er stendur við þann forna farvega Laxár innri....," segir í örnefnalýsingu. Síðar í sömu lýsingu segir: "...hann er vestan við klett, sem er í einstökum holtrima á Engjunum vestur við hinn forna farveg Gríshólsár (Laxár innri). Desgarður mun draga nafn af því, að þar varð maður úti og mun hafa verið grafinn þar (eða bein hans).

Heimildir:DI I, 576; Ö-Saurar, 2 og 8

SN-274:013 varða landamerki

"Þaðan ræður Sýkið merkjum þar til vinkil krókur kemur á það norður af Fagurhól úr króknum í vörðubrot sem er á Fitjaholti, þaðan í Miðvogalæk er gengur í Vigrafjörð," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Saurar, 2

SN-274:014 *Króarbali* heimild um útihús

"Sunnan við heimreiðina, vestur undir Sauratjörn, er mjór holtrani í tuninu, nefndur Króabali. Þar stóðu gripahús, og hesthús var þar á barnsárum Leifs [f. 1932]. Ekki hefur hann heyrt skýringu á nafninu," segir í örnefnalýsingu.

SN-274:015 *Grjótstekkur* heimild um stekk

"Norðvestan við Fjárhúsatúnið [006-008] kemur klettaborg há, sem alltaf var kölluð Borgin. Norðan við hana er mýrarsund. Í því eru tjarnir, sem nefndar voru Kjótarnir. Vestur frá Borginni er önnur klettaborg, er heitir Stekkjarborg," segir í örnefnalýsingu. Síðar í sömu lýsingu segir: "Fyrir vestan þjóðveginn hjá Stekkjarborg er grasi vaxið barð. Á því er forn stekkjarrúst, er heitir Grjótstekkur. Hann er lægri en Stekkjarborg, en alveg við hliðina á henni í suðvesturátt. Þetta eru einu stekkjARBrotin, sem Leifi er kunnugt um, en ekkert hefur hann heyrt um, hvenær síðast var þar stekkjAð."

Heimildir:Ö-Saurar, 3 og 10

SN-274:016 *Vörðuborg* varða

"Vestan við Stekkjarborg er Vörðuborg, há, en lítill ummáls. Varða er á henni," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Saurar, 3

SN-274:017 heimild um leið

"Í skarðinu milli borga þessara [StekkjARBorgar og Vörðuborgar] lá þjóðvegurinn (nú aflagður sem þjóðvegur)," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Saurar, 3

SN-274:018 *Vörðuás* varða

"Sunnan við Sjóarás er mýrarsund. Sunnan við það er langur ás, er heitir Vörðuás. Varða er á honum," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Saurar, 4

SN-274:019 *Gruflunaust* heimild um naust

"Í Grufluvíkurbotni er fornlegt naust, er heitir Gruflunaust. - Eyrbyggja segir frá för Steinþórs á Eyri, er hann sótti skip sitt, Gruflu, til Dögurðarness," segir í örnefnalýsingu. Sigurður Vigfússon segir í grein 1882 að naustið sé þá kallað Sauranaust. Í grein Þorleifs Jóhannessonar frá 1927 segir: "Í hinu forna Þingskálanesi, sem nú er kallað Sauranes, er fornt naust, sem enn er kallað Gruflunaust. Það er við lítinn vog, er gengur vestan í Sauranes (úr Vigrafirði), gegnt Orustunesi. Þessi litli vogur beygist til suðurs, er naustið í botni hans. Það er grafið inn í

bakkann og hlaðið upp, hleðslan er farin að síga inn í naustið en lögun þess sjest þó glögg." Gruflunaust var friðlýst árið 1928: "2. Gruflunaust, svo kallað, við lítinn vog, er gengur vestan í Sauranes."

Heimildir: Ö-Saurar, 4; Sigurður Vigfússon 1882, 100; Þorleifur Jóhannesson 1927, 32; Fornleifaskrá, 27

SN-274:020 heimild

"Austan við Innri-Sjóarásinn gengur inn allstór vík, er ekki hefur sérstakt nafn. Norður í hana gengur lítið nes. Í syðsta hluta víkurinnar fellur lítill lækur austan úr mýrunum. Austan við lækinn, skammt frá víkinni, er fremur lítill, grasi vaxinn hóll. Uppi á honum er tóftaþyrping fornleg, tóftirnar eru allar litlar, en sambyggðar," segir í örnefnalýsingu. Líklega er þetta sami staður og Þorleifur Jóhannesson lýsti árið 1927: "Innarlega í Sauranesi, á grashól hjá vog einum, eru tóftir margar, 6 tals, en allar litlar og sumar óglöggvar. Þær eru hver út frá annari. Ser fyrir dyrum á milli sumra þeirra. Tóftirnar eru flestar um 2 mtr. á lengd og 1 1/2 mtr. á breidd." Tóftirnar voru friðlýstar 1928: "3. Smátóftir sex á grashól hjá vog einum innarlega í Sauranesi."

Heimildir: Ö-Saurar, 5; Þorleifur Jóhannesson 1927, 32; Fornleifaskrá, 27

SN-274:021 heimild um naust

"Í Norðurnesi miðju er hávaði, sem heitir Háigangur. Sunnan við Suðurnestána eru forn naust," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Saurar, 5

SN-274:022 Slóðar heimild um leið

Norðan við Sundin liggur holtlengja langleiðina frá Vatnsvíkinni við túnið og allt að Hömrnunum, með smásundi þar á milli. Þessi holtlengja heitir Slóðar, og var þar riðið í smalamennskum, og kindur renna eftir troðningum í þeim," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Saurar, 6

SN-274:023 Brautarskörð heimild um leið

"Við suðvesturenda Langáss er grunnt skarð, er heitir Brautarskörð. Enginn vegur liggur þar nú. Þegar búið var á eyðibýlinu Brettingsstöðum [009], hefur þessi leið örugglega verið farin, því að annars staðar að eru flóar og mýrar. Féð var rekið mikið til beitar suður fyrir Langás, og var þá farið með það um Brautarskörð," segir í örnefnalýsingu. Í grein Þorleifs Jóhannessonar frá 1926 segir: "Í Brautarskarði 'ser fyrir mörgum troðningu. Jeg ætla því að vegurinn hafi fyrrum legið þarna...."

Heimildir: Ö-Saurar, 6; Þorleifur Jóhannesson 1926, 45

SN-274:024 Kvíabarð heimild um kvíar

"Vestan við mýrina [sem er norðan við Katthamar] er allhátt holt eða barð, kallað Kvíabarð eða Kvíaholt. Vestan í því eru kvíatóftir. Þær voru áður utan túns, en eru nú í jaðri túnsins. Þýft var þar í kring, en alltaf heyjað seint á sumri eða undir haust. - Ekki veit Leifur, hvenær fráfærum var hætt á Saurum," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Saurar, 7

SN-274:025 heimild um leið

"Milli Kvíaholts og túnsins (Hólavallarins) er mýrarsund. Yfir það liggur forn grjótrú. Um hana lá áður þjóðvegurinn og svo um Sauratún milli bæjarins og Hólavallar. Nú liggur vegurinn vestan og suðvestan Sauratúnsins," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Saurar, 7

SN-274:026 Reiðhólar heimild um leið

"Vestur frá Sölkuás eru tveir hólar, allháir og nokkuð skógi vaxnir. Þeir heita Reiðhólar. Leiðin inn í Innsveit lá um Bleiksholt um Reiðhóla. Síðar var þar þjóðvegur í gegn inn í sveit og til Skógarstrandar, en nú er hann aðeins fær á sumrin. Suðvestur frá Reiðhólum er vatn, er heitir Skjaldarvatn," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Saurar, 7

SN-274:027 Þorleifsstaðir heimild um býli

"Suðaustur frá Skjaldarvatni eru tvö holt, er heita Þorleifsstaðaholt. Nær syðra holtið að Skálfellshlíðinni. Norðan undir nyrðri enda efra holtsins eru tóftir af fornu býli. Er þar kallað Þorleifsstaðir. Ekkert er vitað um aldur býlisins né Þorleif þann, sem það dregur nafn af," segir í örnefnalýsingu. Þorleifur Jóhannesson lýsir rústum á Þorleifsstöðum í grein í Árbók hins íslenska fornleifafélags 1926: "Á leiðinni uppeftir skoðuðum við eyðibýlið Þorleifsstaði, það er fyrir ofan Saura, við innri enda Skjaldarvatns, norðan-undir klettaás. Þar sjer fyrir tveimur rústum mjg fornlegum. Jeg hygg efri rústin vera bæjarstæðið. Rústirnar eru svo útflattar að ekki er unt að mæla þær." Enn er sagt frá rústunum í grein Guðbrands Sigurðssonar 1957: "Þorleifsstaðir eru fyrir vestan

upptök Brettingsstaðalækjar í skógarjórðri norðan undir ásenda í Þorleifsstaðaholtum. Bærinn hefur verið í ágætu skjóli fyrir sunnanátt. Húsaskipun má enn greina að nokkru, þó tóftirnar séu mjög fornlegar. Tún hefur verið lítið, en þó girt með öflugum garði. Skóglendi er enn út frá túninu." "Þorleifsstaðir voru friðlýstir 1928: 1. Rústir tvær fornar, þar sem verið hafa Þorleifsstaðir, fyrir ofan Saura, við innri enda Skjaldarvatns, norðan undir klettaás."

Heimildir: Ö-Saurar, 8; Þorleifur Jóhannesson 1926, 43; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 51-52; Fornleifaskrá, 27

SN-274:028 heimild um vað

"Þrjú vöð voru á síkinu, eitt nafnlaust, en hin nefndust Grunnavað og Taglavað," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Saurar, 9

SN-274:029 *Grunnavað* heimild um vað

"Þrjú vöð voru á síkinu, eitt nafnlaust, en hin nefndust Grunnavað og Taglavað. Síkið rann í tveimur greinum niður að Grunnavaði og var þá nefnt Ytri- og Innrikelda," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Saurar, 9

SN-274:030 *Taglavað* heimild um vað

"Þrjú vöð voru á síkinu, eitt nafnlaust, en hin nefndust Grunnavað og Taglavað," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Saurar, 9

SN-274:031 *Fagurhóll* álagablettur

"Vestur frá Vörðuborg gengur lágur holtarani, sem kalaður er Sauratögl. Norðvestur frá þeim, en vestan Saurasíkis, er nokkuð hár, einstakur hóll, grasi vaxinn, og heitir hann Fagurhóll. Því var almennt trúað, að í Fagurhól væru fólgnir miklir fjármunir. Sagt er, að nokkrum sinnum hafi verið gerðar tilraunir til að grafa í hólinn, en einatt komu einhver undur fyrir, svo að mennirnir urðu hræddir og hættu greftrinum. Norðan í hólinn ofarlega er eins og byrjað hafi verið á gröf, en líklegast er það uppblástur," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Saurar, 9

SN-274:032 heimild um áveitu

"Sr. Gunnlaugur Snorrason, er prestur var á Helgafelli (1753-1796) lét veita ánni [Gríshólsá] vestur í Bakkaá (Laxá ytri), þar sem mjóst var milli áнна norðan við Markholt. Um það voru áður landamerki milli Helgafells og Gríshóls," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Saurar, 11

SN-274:033 *Seljafell* örnefni sel

"2. Þvermerki milli Saura og Drápuhlíðar eru þessi, úr Steinboga niður í kletta sem innan til eru á Seljafelli," segir í landamerkjaskrá fyrir Saura.

Heimildir: Ö-Saurar, 1

SN-274:034 heimild um smiðju

Sumarið 1881 fór Sigurður Vigfússon að Saurum til að athuga rauðablásturstóft sem Dr. Hjaltalín hafði sagt honum frá. Þar hafði fundist digur járnútur og stórkostleg járnköng sem hann lofaði að gefa forngripasafninu. "Tótt þessi er fyrir norðan túnið á Saurum nær Sauravatni; síðast hafa verið gerðar úr henni kvíar, sem nú eru af lagðar, enn áður hafði verið bygt þar fjárhús úr hinni upprunalegu tótt, sem merki sjást enn til...Eg kannaði þessi tóttarbot og fann, að þar var alt fult af gjalli og viðarkolaösku, bæði inni í rústunum og í veggjunum; mun því þannig farið, að það hefir mokast upp í veggina með annari mold. Köngin fanst þó ekki hér, heldr suður í túninu [035], þar í þúfu milli tveggja fjárhúsa [036 og 037]. Mér var sýndr staðrinn; sá eg, hvar hún hafði verið grafin upp. Þessi kennimerki í sambandi við járníð og köngina er góðr fundr, til að sýna járngerð hér í fyrri daga. Í Sauralandi er enn töluvert af skógi, fyri raustan, norðan og vestan vatnið."

Heimildir: Sigurður Vigfússon 1882, 100

SN-274:035 gripir

"Köngin [stórkostleg járnköng] fanst þó ekki hér [í tóftinni 034], heldr suður í túninu, þar í þúfu milli tveggja fjárhúsa [036 og 037]. Mér var sýndr staðrinn; sá eg, hvar hún hafði verið grafin upp. Þessi kennimerki í sambandi við járníð og köngina er góðr fundr, til að sýna járngerð hér í fyrri daga. Í Sauralandi er enn töluvert af skógi, fyri raustan, norðan og vestan vatnið," segir í grein Sigurðar Vigfússonar. Könginni er nánar lýst neðanmáls en hún var send forngripasafninu: "Smiðjutöngin er á lengd 25 þumml. og digr að því skapi; hefir þó verið nokkuð lengri þar hún er mjög ryðbrunnin; köngin veigr 4 pund 49 kvint. Járnútrinn veigr 5 pund 15 kvint; hann er á annan veg 5 1/2 þumml., enn á hinn frá 4-5 1/2 þumml. Járn þetta er eftir fyrstu bræðslu eða hreinslun úr

jörðinni, og hefir átt að fara að slá það eða drepa, því að inn frá röndinni gengr hvast meitilsfar, þannig að það er nær klofið í sundr. Þessi klofi nær um 4 þuml. inn, að ofan er hann og nær 2 þuml. á vídd." Járnbúturinn virðist af lýsingum að dæma hafa fundist í tóft 034.

Heimildir: Sigurður Vigfússon 1882, 100

SN-274:036 heimild um fjárhús

"Töngin [stórkostleg jártöng 035] fanst þó ekki hér [í tóftinni 034], heldr suður í túninu, þar í þúfu milli tveggja fjárhúsa [036 og 037]," segir í grein Sigurðar Vigfússonar 1882. Vera má að hér séu komin fjárhús á Fjárhústúni, sjá 006-008.

Heimildir: Sigurður Vigfússon 1882, 100

SN-274:037 heimild um fjárhús

"Töngin [stórkostleg jártöng 035] fanst þó ekki hér [í tóftinni 034], heldr suður í túninu, þar í þúfu milli tveggja fjárhúsa [036 og 037]," segir í grein Sigurðar Vigfússonar 1882. Vera má að hér séu komin fjárhús á Fjárhústúni, sjá 006-008.

Heimildir: Sigurður Vigfússon 1882, 100

SN-275 Hólar

12 hdr. 1702. Konungseign. Fyrst getið 1377: "Herra Asgrijmur abote a Helgafelle. keypte aff Kolbeine Benedictussyne Hola j Hellgafellzueit. og Grunnasundznes. ad frateknum jtökum þeim adrer menn eiga i skogarhogg. Hier a mote gaff herra abote x hundradz hesta. halffann siounda tug skreidar fyrir x c. sextan hundrud j silffre. xxvij c wadmala og ij c. i hual." DI III, 315

Tún 2,9 ha, 1/2 slétt. Garðar 300 m². "Túnið ekki lítið, en grýtt og þýft og graslítið. Engjar víðslægar á dreif. Hagar sumargóðir. Útigangur góður...Skógur er þar nægjanlegur til kola og eldiviðar. Torfskurður getur þar og verið. Jörðunni fylgir ein ei, kallast Hóley. Í henni hefur verið eggver, en er nú so nær ekkert. Ónýt er hún til slæгна." JÁM V, 314-315 Hólaey var notuð til beitar 1805. JJ, 156 "...landlítil jörð en notagóð, sumarbeit nokku létt, heyskapur sæmilegur, vetrararbeit allgóð." SS, 190 "Landið liggur milli Hauksár og Bretinsstaðalækjar. Ekki fylgir mikið fjalllendi en land er vel gróið og þægilegt til afnota. Jörðinni fylgir eyja, sem heitir Hólaey. Er þar lítulsháttar æðarvarp.." BS, 438

SN-275:001 Hólar bæjarhóll bústaður

Bærinn hefur skv. túnakorti frá því um 1918 staðið norðan við mitt tún og heygarður verið við hann að austan. Í örnefnalýsingu segir: "Bærinn stendur norðan undir allháum hæðarana, nær enda hans, túnið liggur umhverfis austnorðurenda hæðaranans."

Heimildir: Túnakort 1918; Ö-Hólar, 1

SN-275:002 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús 5-10 m austan við bæ.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-275:003 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti voru þrjú samhliða og að líkindum sambyggð útihús 10-15 m sunnan við bæ.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-275:004 heimild um kálgarð

Samkvæmt túnakorti var matjurtagarður um 20 m suðvestan við útihús 003.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-275:005 heimild um kálgarð

Samkvæmt túnakorti var rúst um 20 m suðaustur af útihúsi 003 og kálgarður við hana sunnanverða.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-275:006 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 70 m VSV af bæ.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-275:007 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 100 m suðvestur af bæ, nálægt túnjaðri.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-275:008 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 60 m ANA af bæ, nálægt norðausturhorni túns.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-275:009 heimild um ristu

"Torfskurður getur þar og verið," segir í Jarðabók Árna og Páls 1702.

Heimildir:JÁM V, 315

SN-275:010 heimild um kolagröf

"Skógur er þar nægjanlegur til kola og eldiviðar," segir í Jarðabók Árna og Páls.

Heimildir:JÁM V, 315

SN-275:011 heimild um traðir

"Suður frá bænum er norðvestur-hlið hæðarinnar, að tröðinni, er liggur frá túnhliðinu að bænum, kölluð Brekkan. Fyrir vestan tröðina heitir útnorðurhluti túnsins Hesthúsvöllur," segir í örnefnalýsingu. Í grein sinni frá 1926 segir Þorleifur Jóhannesson: "Einnig lágu traðir gegnum túnið á Hólum frá austri til vesturs; þaðan hefur vegurinn legið vestur ásana, gegnum Brautarskarð, að Saurum."

Heimildir:Ö-Hólar, 1; Þorleifur Jóhannesson 1926, 45

SN-275:012 *Hesthúsvöllur* örnefni hesthús

"Suður frá bænum er norðvestur-hlið hæðarinnar, að tröðinni, er liggur frá túnhliðinu að bænum, kölluð Brekkan. Fyrir vestan tröðina heitir útnorðurhluti túnsins Hesthúsvöllur. Nær hann austur að götu, er liggur vestur úr túninu," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 1

SN-275:013 gata leið

"Suður frá bænum er norðvestur-hlið hæðarinnar, að tröðinni, er liggur frá túnhliðinu að bænum, kölluð Brekkan. Fyrir vestan tröðina heitir útnorðurhluti túnsins Hesthúsvöllur. Nær hann austur að götu, er liggur vestur úr túninu. Fyrir vestan þá götu eru kallaðar Flatir efri og neðri.....," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 1

SN-275:014 heimild um túngarð

"Nær hann [Hesthúsvöllur 012] austur að götu, er liggur vestur úr túninu. Fyrir vestan þá götu eru kallaðar Flatir efri og neðri, skiptir þeim forn túngarður," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 1

SN-275:015 *Efrahús* heimild um fjárhús

"Austnorður frá bænum eru tvö fjárhús, Efra- og Neðrahús. Fyrir sunnan Efrahúsið er lágur hryggur, sem heitir Fótborð," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 1

SN-275:016 *Neðrahús* heimild um fjárhús

"Austnorður frá bænum eru tvö fjárhús, Efra- og Neðrahús," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 1

SN-275:017 heimild um traðir

"Suðaustan við það [Fótborð] er lægð, sem heitir Leynir, nær hún suður að tröð, sem lá heim að bænum austan frá. Fyrir sunnan tröðina, sem nú er aðeins mjó laut, heitir Bakbítur," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 1

SN-275:018 *Bæjarhóll* örnefni

"Fyrir sunnan tröðina [017], sem nú er aðeins mjó laut, heitir Bakbítur. Er hann í hvarfi frá bænum sunnan hæðaranans, eða hólanna. Austasti hluti ranans er kallaður Bæarhóll," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 1

SN-275:019 *Veita* örnefni áveita

Bæjarlækur fellur í litla vík, sem heitir Bæjarlæksvík. Í örnefnalýsingu segir: "Mýrin beggja vegna lækjarins er

kölluð Veita. Í Veitunni er einstakur klettur, sem heitir Móraklettur."

Heimildir:Ö-Hólar, 1

SN-275:020 *Hjallanes* örnefni hjallur

"Fyrir sunnan Bæjarlæksvíkuna er tangi, sem heitir Hjallanes," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 2

SN-275:021 *Stekkjarborg* örnefni stekkur

"Bakkarnir suður frá tanganum [Hjallanesi] eru kallaðir Stapabakkar. Ná þeir suður að læk, sem heitir Stekkjarlækur...Fyrir sunnan Stekkjarlæk, inn að smá á, er hetiri Hauksá, eru grasmóar næst firðinum, en fyrir ofan þá tekur við mýri, er nær frá Hauksá, vestur að Hólatúni og upp að þjóðveginum, mýrin heitir Stekkjarmýri. Suðvestan við mýrina eru klettaborgir, austasta borgin heitir Stekkjarborg, hin næsta heitir Miðborg, milli þeirra rennur Stekkjarlækur," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 2

SN-275:022 gata leið

"Norðvestur frá Nyrztasundi er klettahæð, sem heitir Háakúla. Í suðaustur frá kúlnni eru þrír hjallar, sem heita Kúlnastallar, vestan við þá er grasi vaxin laut, sem heitir Langalág, vestan við hana er klettahryggur, sem heitir Löngulágarhryggur, nær hann að götunni, er liggur yfir Vatnsháls, sem er á milli Hvítukúlu og Skálafells," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 3

SN-275:023 heimild um leið

"Austnorður af Stekkjarlækjarbotnum eru hæðahryggir, sem heita Hólahvörf - á þeim skiptist vegurinn, liggur þjóðvegurinn norðvestur af hvörfunum og vestur og norður Helgafellssveit, en hinn liggur upp hvörfin og þaðan út á Vatnsháls og vestur Vatnsdal norðan Vatnsdalsvatns og norðan Drápuhlíðarbæjanna. Þessi vegur var um nokkurt skeið þjóðvegur, en er nú aflagður, aðeins farinn frá Svelgsá og bæjunum inn í sveitinni, að Drápuhlíð og bæjunum, sem næstir eru Drápuhlíðarfjalli að vestan," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 3

SN-275:024 heimild um leið

"Norðan við hann [Kindaskarðshnúk] er skarð, sem heitir Miðskarð, og norðan þess Miðskarðshnúkur, skarðið norðan við hann heitir Söðlaskarð, um það liggur þjóðvegurinn," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 4

SN-275:025 *Grafamýri* örnefni mógrafir

"Austnorðan við Rauðusteinakletta er mýri, sem heitir Grafamýri, nær hún austur að klettum, sem heiti Kvíaklettar, og suður að Hólahvörfum," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 5

SN-275:026 *Kvíaklettar* örnefni kvíar

"Austnorðan við Rauðusteinakletta er mýri, sem heitir Grafamýri, nær hún austur að klettum, sem heiti Kvíaklettar, og suður að Hólahvörfum," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 5

SN-275:027 *Kvíabrekka* örnefni kvíar

"Norðvestur af Krosshól er hóll, miklu lægri, eru klettur norðan í honum, eru þeir kallaðir Holuklettar. Inn í klettana er hola, sem kölluð er Kattarhola. Norðan undir hólunum er löng grasigróin brekka, sem kölluð er Kvíabrekka," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 5

SN-275:028 heimild um vatnsból

"Í Skurðsmýri er lind, sem vatn er oft sótt í," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 5

SN-275:029 *Kvíás* örnefni kvíar

"Í Skurðsmýri er lind, sem vatn er oft sótt í. Vestan við mýrina er fremur lágur ás með klettum að norðanverðu, heitir hann Kvíás," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 5

SN-275:030 *Taðhóll* örnefni

"Austnorðan við Kvíaás, en norðan Skurðmýrar, en sunnan bæjarlæks, er holt, sem heitir Bæjarholt, suðaustan við það er hólbunga, sem heitir Taðhóll," segir í örnefnalýsingu.

SN-275:031 *Móholt* örnefni mógrafir

"Vestan Viksins er langur ás, sem heitir Bæjarás. Suðvesturendi hans er kallaður Móholt," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 5

SN-275:032 *Kolaás* örnefni kolagröf

"Norðan og norðvestan við Kvíaás er langt mýarsund, sem kallað er Á milli ása, norðan við það er langur ás, sem heitir Kolaás," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 5-6

SN-275:033 *Hólakot* heimild um býli

"Austan Brettingsstaðalækjar er nafnlaus mýri austur að löngum og stórum ás, sem kallaður er Hóla-Langás. Sunnan úr honum miðjum gengur grasivaxið barð, á því hefur áður staðið býli, sem hét Hólakot. Sér þar fyrir túni og tóftum, en enginn túngarður hefur verið um tún þessa býlis," segir í örnefnalýsingu. Guðbrandur Sigurðsson segir frá staðnum í grein frá 1957: "Hólakot stendur austan undur Hóla-Langás. Bærinn hefur staðið vestan undir hæðarbungu austast á túninu, í skjóli fyrir suðaustanátt. Engin húsaskipun af bæ er þar sýnileg vegna þess, að síðar hefur verið gerður stekkur upp úr bæartóftunum, og stóð hann þar í notun fram á 19. öld. Tvær fornar tóftir eru vestur á túninu, sem hafa getað verið gripahús. Engin girðing virðist hafa verið um túnið."

Heimildir:Ö-Hólar, 6; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 50

SN-275:034 *Móvík* örnefni mógrafir

"...sunnan þess [Norðurness] er Bleytuvík. Sunnan við hana er Bleytivíkurtangi, sunnan hans er vík sem heitir Móvík... Vestur og upp frá Móvík er flói, sem heitir Grafaflói...," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 7

SN-275:035 *Stekkjjarholt* örnefni stekkur

"Sunnan þessarar nafnlausu víkur [sem er sunnan við Mjóatanga] er breiður, en skammur tangi; á honum er klettaholt, sem heitir Stekkjarholt," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hólar, 7

SN-275:036 *Hólakotsgrafir* heimild um mógrafir

"Sunnan við túnið [á Hólakoti 033] sér enn fyrir fornum mógröfum, sem heita Hólakotsgrafir," segir í grein Guðbrands Sigurðssonar.

Heimildir:Guðbrandur Sigurðsson 1957, 50

SN-276 *Svelgsá*

20 hdr. 1702. Konungseign. Fyrst getið í kaupbréfi fyrir Hrísum 1398: "Ek keypta oc suelsaa af fyrrnefndum Oddi. oc fylgde ecke natthage. og med þui sellda eg svelgzaa Magnuse." DI III, 638

Tún 4 ha, 2/3 slétt. Garðar 600 m². "Túnið er harðlent, hálfsljett og snögt. Engjar litlar og á dreif innan um skóg votlendan. hagar sumargóðir. Útigángur í meðallagi...Skógur er þar til kola og eldiviðar en nokkuð kalinn. Torfskurður má þar og vera. Jörðunni fylgir í ey, kölluð Eiríksey, eru þar í slægjur, eggver nokkuð og lundatekja mjög lítil." JÁM V, 314 1805 lá Eiríksey undir og gaf auk heyskapar 1 pd æðardúns og 2 pd fiðurs. JJ, 156 "Þar eru allgóðir sumarhagar, heyskapur sæmilegur, vetrarþétt óáreiðanleg." SS, 190 "Landið er stórt og grösugt. Það liggur frá Svelgsá og vestur að Hauksá frá sjó, og til fjalls milli Svlegsárhrauns og Drápuhlíðarfjalls. Niðurland jarðarinnar er nú að mestu ræktað. Eiríksey tilheyrir jörðinni. Þar er slægjuland, sem áður var notað, einnig var þar æðarvarp og kofnatekja." BS, 439

SN-276:001 *Svelgsá* bæjarhóll bústaður

"Svelgsárþærinn er á fremur víðlendu sléttlendi vestan samnefndrar ár. Íbúðarhúsið er suðvestan til í túninu," segir í örnefnalýsingu. Ennfremur segir í lýsingunni að gamli bærinn hafi verið austan við húsið.

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Svelgsá, 1

SN-276:002 *Bænhúsvöllur* heimild um hálfkirkja

SVELGSÁ Í HELGAFELLSSVEIT (SH) (HELGAFELLSPING) – HÁLFKIRKJA

1592: Hálfkirkjur í Helgafellssókn hafa verið ... 3. á Svelgsá, niður fallin ... Öll þessi bænhús sóknarprestinum á þeim árum rentulaus. Lbs 108 4to bl. 517-18. Um fornleifafund á þessum stað ritaði Matthías Þórðarson í Árbók hins íslenska fornleifafélags árið 1920: "Sumarið 1908 var Guðbrandur bóndi Sigurðsson á Svelgsá að slétta út völl þann á túninu fyrir suðvestan bæinn, er Bænhússvöllur nefnist. Var þar lítil tópt sjáanleg, um 10-12 fet á hvern veg, og einkennilegar þúfur, einkum norðan vert við hana; sneru þær flestar frá norðri til suðurs. Í eina af þessum þúfum gróf Guðbrandur, kom brátt niður á grjóthleðslu og gróf umhverfis hana. Sýndi það sig þá, að hér var gróf, upphlaðin að innan úr grjóti, og gróf Guðbrandur niður í hana unz kom niður á fasta möl. Hleðslan innan í gröfinni var um 3 fet á hæð, reglulega hlaðin, einföld hleðsla og voru sléttu hliðarnar á steinunum allar inn. Á botni grafarinnar var þunt lag af viðarkolamylnu. Bein fundust engin né neitt annað í gröfinni. Gröfin sneri frá norðri til suðurs, var framundir 3 álnir að lengd og um 1 alin að breidd í nyrðri endann, en lítið eitt mjórri í hinn endann...Skamt fyrir sunnan tóft þessa voru miklar leifar rauðablásturs, einkum í dálitlum haug þar, rauðagjall og kola-aska." Í örnefnalýsingu segir: "Norðvestur frá Brunngötunni [022] og norður að tröðunum [018] heitir Bænhúsvöllur. Í honum, í suðvestur, þó nokkuð til vesturs, um 25 fðm frá íbúðarhúsinu, en um 10 fðm suður frá tröðunum, var bænhús, sem byggt hefur verið ofan á rauðablásturssmiðju, er þetta sagt eftir því er þar hefur reynzt við gröft, því þar hefur fundizt mikið af rauðablástursgjalli. Þar var grafið í eina þúfuna og reyndist það gróf, er hlaðin var upp úr grjóti, með viðarkolalagi í botni, en engar leifar fundust þar af beinum eða líkamsleifum, gröfin var um 1 meter að dýpt." Einnig er sagt frá þessu í grein Þorleifs Jóhannessonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags 1926: "Þaðan hjeldum við að Svelgsá. Þar býr Guðbrandur Sigurðsson hreppstjóri, maður sögurfróður, athugull og nákunnugur. Hann sagði mjer, að þegar sljettað hafi verið í túninu þar, í suðvestur frá húsinu, hafi komið þar niður á mikið af smiðjugjalli og rauðablástri; sýndi hann mjer mola af houm, um 1 til 1 1/2 kg. á þyngd. Þar er sljettað var heitir Bænhúsvöllur. Gat hann þess til að Bænahúsið hefði verið byggt upp úr rauðablásturssmiðju.

Heimildir:Matthías Þórðarson 1920, 14; Ö-Svelgsá, 2; Þorleifur Jóhannesson 1926, 43

SN-276:003 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 10 m suðaustan við bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-276:004 heimild um hlöðu

Samkvæmt túnakorti var bygging, líklega hlaða með áföstum kálgarði, um 10 m norðaustur af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-276:005 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús á milli kálgarða 004 og 006.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-276:006 heimild um kálgarð

Samkvæmt túnakorti var kálgarður um 40 m NNA af bæ, fast norðan við útihús 005.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-276:007 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 100 m norðvestur af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-276:008 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti voru tvö útihús, líklega sambyggð, um 90 m VNV af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-276:009 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti voru tvö útihús, hugsanlega sambyggð, tæpa 60 m VNV af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-276:010 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús 70-80 m vestur af bæ, í móa.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-276:011 heimild um leið

Samkvæmt túnakorti lá vegur heim að bæ úr suðvestri. Í grein sinni frá 1926 segir Þorleifur Jóhannesson að gegnum túnið á Svelgsá hafi legið traðir, sem nú sé búið að slétta. Hugsanlega er um sama veg að ræða.

Sömuleiðis segir Guðbrandur Sigurðsson: "Fram undir síðustu aldamót lá tröð frá bænum á Svelgsá beint vestur úr rúninu í áttina til hóla, sem er næsti bær í þeirri átt. Önnur tröð lá frá bænum í austur gegnum túnið, í beina stefnu að Tóftum í Hrísalandi."

Heimildir:Túnakort 1918; Þorleifur Jóhannesson 1926, 45; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 48

SN-276:012 heimild um sel

Í Jarðabók Árna og Páls 1702 segir: "Selstaða hefur þar verið en er um stundir aflögð."

Heimildir:JÁM V, 314

SN-276:013 heimild um kolagröf

"Skógur er þar til kola og eldiviðar en nokkuð kalinn," segir í Jarðabók Árna og Páls 1702.

Heimildir:JÁM V, 314

SN-276:014 heimild um vað

Í sýslu- og sóknarlýsingum Helgafells- og Bjarnarhafnarsókna 1842 segir: "Víða má komast yfir á þessa, þegar hún er lítil, en ei er reglulegt vað á henni nema hjá bænum Svelgsá og annað við sjóinn um fjöru."

Heimildir:SS, 187

SN-276:015 heimild um vað

Í sýslu- og sóknarlýsingum Helgafells- og Bjarnarhafnarsókna 1842 segir: "Víða má komast yfir á þessa, þegar hún er lítil, en ei er reglulegt vað á henni nema hjá bænum Svelgsá og annað við sjóinn um fjöru."

Heimildir:SS, 187

SN-276:016 gripir

bronsmet "Fannst í fornum húsarústum á Svelgsá "

Heimildir:KEKH, 356

SN-276:017 *Illireitur* heimild

Matthías Þórðarson lýsti tóftum á Svelgsá sem hann skoðaði sumarið 1908: "Fyrir austan bæinn og utantil við hið núverandi tún eru stórgerðir móar með miklum gróðri, sýnilega gamalt tún; fyrir utan þá er og á löngu svæði forn garður, sem er bersýnilega forn túngarður. Um 14 m. fyrir innan (vestan) garðinn er forn bæjartóft, er snýr hér um bil frá norðri til suðurs....Hún er 19 1/2 m. að lengd alls og um 5 m að breidd, mælt á yztu brúnir. Hún skiftist í 4 herbergi, sem öll eru jafnbreið; hið syðsta er að 1. 3 1/2 m., hið næsta 3, hið næst, nyrzta 3 1/2 og hið nyrzta 2 hér um bil, en stærri munu þau þó hafa verið í fyrstu, því að suðuragaflinn og milliveggirnir hafa flazt út og sýnast nú breiðari en þeir hafa verið meðan þeir stóðu uppi. Milliveggurinn milli norðurherbergjanna er mjög óljós; hafi hann verið sýnast helzt hafa verið dyr á honum milli herbergjanna við austurvegginn. Dyr virðast hafa verið á norðurgafli miðjum og á vesturvegg sínar á hvoru suðurherbergjanna nyrzt, en ekki á milli veggjunum. Þar á móti sýnast kunna hafa verið dyr á austurveggnum, syðst á næstnyrztu herberginu. Frá þeim og fyllilega jafnlangt norður og þessi aðalbygging er hér við austurvegginn nyrzt sérstök, en áföst, tóft, 6 1/2 m. að l. og 4 1/2 að br. eru dyr á norðurgafli hennar, nær því vestast við vesturvegginn. Mjög er bæjartóft þessi hlaupin í þúfur að norðanverðu. Litlu sunnar eru 2 smátóftir sérstakar." "Austur frá bænum (húsinu, gamli bærinn var austan við húsið) er kallaður Illireitur. Var hann áður illa þýfður, en nú er búið að slétta hann allan. Austarlega í honum voru fornar bæjartóftir, er sennilegt að áður fyrr hafi verið tvíbýli á Svelgsá og annar bærinn verið þar sem tóftirnar voru," segir í örnefnalýsingu. Líklega eru það þessar rústir sem voru friðlýstar árið 1928: "Svelgsá. I) 1. Forn tóft og garður fyrir austan bæinn og utantil við túnið og litlu sunnar 2 smátóftir."

Heimildir:Matthías Þórðarson 1920, 14-15; Ö-Svelgsá, 1; Fornleifaskrá, 28

SN-276:018 heimild um traðir

"Frá tóftum þessum [017] lá forn vegur (traðir) austur úr túninu að ánni frá tóftunum. Hélt vegurinn áfram vestur að því bæjarstæði, sem nú er, og aftur þaðan vestur úr túninu í stefnu á bæinn að Hólum, þá hefur vegurinn legið allmiklu neðar yfir Hauksá en nú," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 1

SN-276:019 heimild um vað

"...þá hefur vegurinn legið allmiklu neðar yfir Hauksá en nú," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 1

SN-276:020 *Akrar* heimild um akur

"Sunnan við Illareit hækkar túnið, er þar kallað Barð. Austan við það er löng brekka bogadregin. Hún er austan túnsins og mjókkar vestur eftir; brekka þessi er kölluð Akrar. Sjást leifar af garði fornum norðan til á brún

brekkunnar, í henni eru og margir þvergarðar," segir í örnefnalýsingu. Líklega er þetta sami staður og minnst er á í Byggðum Snæfellsness: "Í túninu sér fyrir akurlendi, og er talið að þar hafi verið kornrækt."

Heimildir:Ö-Svelgsá, 1; BS, 439

SN-276:021 gata leið

"Suðvestan við Barðið er kallað Suður-tún, nær það vestur að fornri götu suður úr túninu. Gata þessi er nú óglögg, því sléttað hefur verið þarna og sést nú aðeins óglögg laut," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 1

SN-276:022 *Brunngata* heimild um leið

"Nær hún [Tunga] að götu, er liggur suður frá bænum og kölluð er Brunngata, en hún var litlu austar en nú er brunnurinn, er þar og lautardrag," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 2

SN-276:023 heimild um brunn

"Nær hún [Tunga] að götu, er liggur suður frá bænum og kölluð er Brunngata, en hún var litlu austar en nú er brunnurinn, er þar og lautardrag," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 2

SN-276:024 heimild um fjárhús

"Norðan traðarinnar [018] heitir Eiríksvöllur, nær hann norður að fjárhúsum, er standa skammt norðvestur frá bænum, eða að götunni frá bænum að fjárhúsunum," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 2

SN-276:025 *Tóftavöllur* heimild um býli

"Austur frá Dagsláttunni, norðast í túninu, heitir Tóftavöllur norðan við sjálfgerðar sléttur, sem eru milli hans og bæjarins. Norðan Tóftavallar, en vestar, eru tóftir fornbylis," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 2

SN-276:026 heimild um túngarð

"Milli Tóftavallar og Illareits heitir Álnavöllur, er hann austnorður frá bænum við túngarðinn," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 2

SN-276:027 *Skothúslaut* örnefni skotbyrgi

"Í Breiðinni er laut, er heitir Skothúslaut," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 3

SN-276:028 varða

"Suðvestur frá hólum [Dauðhól] er ás, sem heitir Langás. Er hann lyngivaxinn, á ásum er grjótvörða," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 3

SN-276:029 áletrun

"Vestan árinna frá Svelg eru ásar, fremur lágir, fyrir sunnan þá er mýri, sem heitir Hríshólmýri, vestan hennar eru tveir hólar, heitir hinn syðri þeirra Sjónarhóll, en sá nyrðri Hríshóll, á honum eru tvær grjótvörður, stendur önnur þeirra á fjórum fótum; á einn stein í henni er skorið S.Þ. 1854?," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 4

SN-276:030 *Gildruhólar* örnefni refagildra

"Suðvestur frá Sjónarhól eru grjóthólar, sem heita Gildruhólar," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 4

SN-276:031 *Selás* örnefni sel

"Skammt sunnan Ókindarlækjar er stór lyngivaxinn ás, sem heitir Selás, á honum er mjög stór rúst úr grjóti [049], einnig leifar af fjárborg [050]....Sunnan við Selás, í litlum hvammi inn í hraunið, eru fornar selrústir," segir í örnefnalýsingu. Þetta er líklega sami staður og Guðbrandur Sigurðsson lýsti árið 1957: "Svelgsársel neðra: Alllangt upp með norðurbrún Svelgsárhrauns gengur lítill, djúpur og fagur grasi vaxinn hvammur inn í hraunbrúinina. Í hvammi þessum hefur sel staðið lengi, að því er virðist. Skal því nú lýst hér. Fyrst verða fyrir manni 3 tóftir all stæðilegar, sem standa í röð og snúa frá suðri til norðurs. Austasta tóftin er 4x2 metrar að

innanmáli. Einum metra vestar eru tvær tóftir hlið við hlið, og er sami milliveggur undir þeim báðum. Stærð hvorrar tóftar er 2x1.70 m. Á öllum tóftunum hefur verið inngangur um norðurgafl. 12 m suðaustar er ein tóft sem virðist vera frá sama tímabili. Stærð 1.70x1.70 m. Tóftirnar standa á hörðum velli og eru byggðar að nokkru leyti úr hraungrjóti að innan. Nokkrar tóftir eldri og ógreinlegri eru í hvamminum. Syðst í hvamminum eru tvær kvíatóftir hlið við hlið, byggðar úr hraungrjóti og standa á hrauni. Stærð þeirra beggja til samans er 12.50x1.80 m. Kvíarnar eru enn allstæðilegar. Fast við hraunbrún, innst í hvamminum, en kvíatóft byggð úr hraungrjóti í venjulegri kvíabreidd. Lengdin er 10, 50 m. -Þessi tóft er komin því að sökkva á kaf í jarðveginn, og getur verið horfin eftir nokkra áratugi hér eftir. Þá er og inn úr þessum sama hvammi allöng hraungjá með kvíabreidd, sem sjáanlega hefur verið notuð fyrir kvíær á tímabili. Þetta sel er byggt í ágætu skjóli og hefur því haldið sér betur en ella. Meðfram því rennur lítill lækur, sem Hraunlækur heitir."

Heimildir:Ö-Svelgsá, 4; Guðbrandur Sigurðsson 1957b, 66-67

SN-276:032 heimild um fjárskýli

"Skammt sunnan Ökindarlækjar er stór lyngivaxinn ás, sem heitir Selás, á honum er mjög stór rúst úr grjóti, einnig leifar af fjárborg," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 4

SN-276:033 *Selgata* heimild um leið

"Austur yfir hraunið þvert, suður í Náthaga í Hrísalandi, liggur gata, er heitir Selgata," segir í örnefnalýsingu. Guðbrandur Sigurðsson segir einnig frá götunni í grein 1957: "Frá fyrrnefndu seli [031] liggur mjög forn, ruddur vegur, sem Selgata heitir upp á brúnina og þvert suður í gegn um hraunið. Mun sú vegalengd vera um 2 km. á lengd...Sú sögn lifir enn, að kvíánum úr selinu hafi verið beitt á Svelgsárdal vestan hraunsins á daginn, en í náthagann um nætur....Selgatan, sem er fær hestum, mun vera einn af elstu vegum á landi hér og líklega eldri en Berserkjagatan austur frá Bjarnarhöfn."

Heimildir:Ö-Svelgsá, 4; Guðbrandur Sigurðsson 1957b, 67

SN-276:034 *Efri-Sel* heimild um sel

"Nokkru ofar með hrauninu [en Selás og Selgata] eru aðrar selrústir, sem kallaðar eru Efri-Sel," segir í örnefnalýsingu. Guðbrandur Sigurðsson lýsir því einnig 1957: "Um það bil 500 metra frá Neðraseli upp með hraunbrúninni og norður af svonefndum Stórahvammi, eru fornar seltóftir. Selið er byggt að mestu leyti úr torfi. Húsaskipan er þannig: Ein tóft 5x3 m. -Sunnan við þessa tóft er önnur tóft 2.70x2 m. að stærð. Sami milliveggur er undir báðum tóftunum og sérstakur inngangur hefur verið í hvora tóft. Skammt vestan við stærri tóftina er ein tóft 2.60x2 m. að stærð. Lítið eitt sunnar er kvíatóft, byggð úr hraungrjóti, að lengd 10.40 m. og með venjulegri kvíabreidd. Aðrar kvíar eru 60-80 m. austur frá Selinu, 6x2 m. að stærð, einnig byggðar úr hraungrjóti. Báðar kvíarnar virðast vera frá sama tíma. Og báðar eru þær komnar að því að hverfa niður í jarðveginn. Nokkra athygli þar til þess að veita þeim eftirtekt, þó að um þær sé gengið. Annars virðast þessar kvíar vera frá svipuðum tíma sem eldri kvíarnar á neðra selinu. Seltóftirnar hér eru og allmikið fornlegri [sic] en þær yngri á neðra selinu. En þetta getur að nokkru leyti stafað af því, að hér er jarðvegur moldar meiri og mýkri. Suður frá minni kvíunum er allstór fjárrétt, mjög gömul og fornleg, byggð úr hraungrjóti. Alllangur garður úr sama efni hefur verið bygður þar til aðhalds fjár við innrekstur. Allt er þetta svo fornlegt, að nokkra nákvæmni þarf við að hafa til að veita því eftirtekt."

Heimildir:Ö-Svelgsá, 5; Guðbrandur Sigurðsson 1957b, 67-68

SN-276:035 *Brennistaðir* heimild um býli

"Norðan Ófæragils heitir hliðin Brennistaðakinnar, neðan við þær, norðan til, er fornbyli, sem heitir Brennistaðir, norðan þeirra fellur lækur, er heitir Brennistaðalækur, fellur hann niður á Borgarflóa," segir í örnefnalýsingu. Í grein Þorleifs Jóhannessonar 1927 segir: "Brennistaðir hafa staðið austan undir Drápuhlíðarfjalli; þar hefur verið allstórt tún, en ekki sjest með vissu fyrir túngarði. Þar eru fjórar rústabungur en svo eru þær útflattar, að ekki sjást veggjaskil. Bærinn hefur líklega staðið þar, sem efsta rústin er." Guðbrandur Sigurðsson segir í grein frá 1957: "Þar eru miklar rústir og allfornlegar. Bæjarrústin er fyrirferðarmest. Þá eru almiklar gripahúsarústir á við og dreif. Engin húsaskipun sést á yfirborðinu. En útlit eru fyrir, að hér hafi byggð staðið lengi og hús verið endurreist mörgum sinnum. Tún hefur getað verið stórt, en engin merki sjást til girðinga. Má vera, að túngarður úr torfi sé sokkinn, því túnið hefur verið raklent, og grjót til bygginga er ekki nærtækt. Fáa metra frá bæjarhólnum fellur bæjarlækurinn niður með túnjaðrinum og heitir Brettingsstaðalækur. Hann er með nægu ágætu vatni, sem aldrei þrýtur." Brennistaðir voru friðlýstir 1928: "5. Fornar bæjarleifar, þar sem nefnist Brennistaðir austan undir Drápuhlíðarfjalli."

Heimildir:Ö-Svelgsá, 6; Þorleifur Jóhannesson 1927, 32; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 50; Fornleifaskrá, 28

SN-276:036 *Borgarflói* örnefni fjárskýli

"Norðan Ófæragils heitir hliðin Brennistaðakinnar, neðan við þær, norðan til, er fornbyli, sem heitir Brennistaðir,

norðan þeirra fellur lækur, er heitir Brennistaðalækur, fellur hann niður á Borgarflóa," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 6

SN-276:037 heimild um refagildru

"Á hryggnum milli Brennistaðakinna og Hauksdals er forn gildra hlaðin úr grjóti, stendur hún á litlum hól," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 6

SN-276:038 garðlag

"Eins og getið var nú, er austnorðan Borgarflóa Svelgsárborg, en svo heitir allhátt fell. Uppi á borginni er allstór grjótgarður, sennilega fornt virki," segir í örnefnalýsingu. Þetta mannvirki var friðlýst árið 1935: "Hringmynduð grjótrúst, um 12 m. að þverm., uppi á Svelgsárborg, (Stekkjjarborg öðru nafni). Skjal undirritað af MÞ 31.12.1935. Þinglýst 20.06.1936."

Heimildir:Ö-Svelgsá, 6; Fornleifaskrá, 28

SN-276:039 heimild um býli

"Suðvestan undir Svelgsárborg eru tóftir fornþýlis, um tún þess hefur verið garður, ekki er nú kunnugt nafn þessa þýlis," segir í örnefnalýsingu. Matthías Þórðarson segir frá rústum við borgina 1920: "Suðvestanundir Svelgsárborg svonefndri eru fornar bæjarrústir og vottar þar einnig fyrir túngarði. Tóftir þessar eru mjög fornlegar og uppblásnar nú; verður mjög vart við grjóthleðslu. Guðbrandur bóndi gróf ofaní eina tóftina og kom þar brátt ofan á hellulagt gólf. -Ekkert nafn er nú á fornþýli þessu." Líklega er þetta sami staður og Þorleifur Jóhannesson segir frá í grein sinni 1927: "Fyrir ofan Svelgsárborg, sem er lítið fell í suðvestur frá bænum á Svelgsá, er fornt eyðibýli, sem nú þekkist ekki nafn á. Þar sjer fyrir túngarði á þrjá vegu, á einn veginn er mýri, og sjest þar ekki fyrir garðinum. Í því nær miðju túninu eru tóftir þrjár samhliða. Lengsta tóftin er 21 1/2 mtr. á lengd og 4,70 mtr. á breidd. Þverveggur virðist vera í tóftinni en mjög er hann óglöggur. Hinar tvær tóftirnar eru 13 mt. á lengd, sú sem er nær lengstu tóftinni er 3 1/2 mtr. á lengd, sú sem er nær lengstu tóftinni er 3 1/2 mtr. á breidd, en sú sem er fjær 4 mtr. Fyrir nokkrum árum grófu þeir, Ólafur heitinn Thorlacius og Guðbrandur hreppstjóri Sigurðsson á Svelgsá,grafir tvær ofan í lengstu tóftina. Var hellulagt gólf í báðum gröfunum og dýft grafanna 30 cmtr." Enn er sagt líttillega frá tóftunum í Árbók fornleifafélagsins 1957: Suðvestan undir Svelgsárborg eru mög fornar rústir eftir býli, sem þar hefur staðið. Rústirnar halda sér þó vel, og má glögglega greina húsaskipun og stærð. Tún hefur verið girt með garði úr torfi og grjóti, sem enn sér víðast hvar fyrir. Býlið stendur í ágætu skjóli fyrir norðan- og austanátt. Stutt í beit og slægjur." Rústirnar voru friðlýstar 1928: "4. Fornar bæjarrústir suðvestanundir Svelgsárborg, svo nefndri."

Heimildir:Ö-Svelgsá, 6;Matthías Þórðarson 1920, 16; Þorleifur Jóhannesson 1927, 32; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 49; Fornleifaskrá, 28

SN-276:040 Stekkjartún heimild um stekk

"Austnorðan undir Svelgsárborg eru stekkjarrústir, umhverfist rústina er kallað Stekkjartún," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 6

SN-276:041 Kolaborg örnefni kolagröf

"Norður frá Svelgsárborg er lyngivaxin bunga, sem kölluð er Bali. Vestur frá Bala er lág borg, sem heitir Kolaborg," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 6

SN-276:042 Naustanes heimild um naust

"Austur í Álftaförð gengur breitt nes, sem heitir Naustanes, austan í því, á litlum tanga, er fornt naust og upp af því hjallrúst," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 7

SN-276:043 heimild um hjall

"Austur í Álftaförð gengur breitt nes, sem heitir Naustanes, austan í því, á litlum tanga, er fornt naust og upp af því hjallrúst," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 7

SN-276:044 Skothústangi heimild um skotbyrgi

"Litlu sunnar [en Naustanes] er lítill tangi, sem heitir Skothústangi, á tanganum er skothúsrúst," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Svelgsá, 7

SN-276:045 garðlag

Í grein Þorleifs Jóhannessonar í Árbók hins íslenska fornleifafélags 1926 segir: "Fórum við fyrst inn yfir Svelgsá, fyrir innan ána, móts við bæinn, er skýrt garðlag í mýrarhöllum. Myndar garðlagið boga og virðast báðir endar garðsins hafa náð að ánni. Garðlagið er um 250 faðmar. Litlu ofar liggur annar garður bogmyndaður eins og hinn, ná endar hans að neðri garðinum."

Heimildir: Þorleifur Jóhannesson 1926, 43

SN-276:046 heimild um leið

Í grein Þorleifs Jóhannessonar frá 1926 segir: "Vegurinn liggur nú fyrir ofan túnið á Svelgsá, og svo út melana yfir Hauksá, út á svo kölluð Hólahvörf, nokkru fyrir ofan bæinn á Hólum. Jeg hafði áður tekið eftir því, að talsverðum spöl neðar lágu troðningar yfir ána; nú aðgætti jeg þetta betur. Beint á milli Hóla og Svelgsár eru skýrir troðningar, bæði að ánni og eins frá henni, og sjer fyrir þeim þar sem þurlent er víðar."

Heimildir: Þorleifur Jóhannesson 1926, 45

SN-276:047 heimild

Árið 1893 gat Sigurður Vigfússon sér til hvar Áskell hefði drepð Hauk, sbr. Eyrbyggju: "Á einum stað við ána [Hauksá austanverða], rétt við götuna að ofanverðu, mótur fyrir lítilli upphækkun, sem er hæst í miðju, nokkurra feta á hvorn veg. Líklegt er, að þetta sé dys Hauks, en það gat eg ekki rannsakað, því að eg hafði ekki tíma til þess. Þaðan liggur vegrinn, þegar fram hjá Hólum kemr, út á Vatnsháls, sem svo heitir enn í dag."

Heimildir: Sigurður Vigfússon 1893, 21

SN-276:048 heimild um kolagröf

"Og þar í grennd [við Brennistaði 035] hef ég fundið merki til, að brennt hafi verið til kola," segir í grein Guðbrands Sigurðssonar frá 1957.

Heimildir: Guðbrandur Sigurðsson 1957, 50

SN-276:049 heimild

"Skammt sunnan Ókindarlækjar er stór lyngivaxinn ás, sem heitir Selás, á honum er mjög stór rúst úr grjóti, einnig leifar af fjárborg [050]......," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Svelgsá, 4

SN-276:050 heimild um fjárskýli

"Skammt sunnan Ókindarlækjar er stór lyngivaxinn ás, sem heitir Selás, á honum er mjög stór rúst úr grjóti [049], einnig leifar af fjárborg.....," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Svelgsá, 4

SN-276:051 heimild

Samkvæmt friðlýsingarskrá eru nokkir staðir á Svelgsá friðlýstir en ekki er gott að koma þeim öllum heim og saman við aðra staði sem þekktir eru úr heimildum. Þar segir m.a.: 2. Fjórar tóftir utanvert og þjett við hinn forna garð, en beint norður frá bænum. Þetta eru rústir sem Matthías Þórðarson lýsti fyrst 1920: "Allmiklu norðvestar [en 017], beint norður frá bænum, sem nú er, eru fornar tóftir utanvert við hinn forna túngarð, þétt við hann. Snúa þær einnig frá norðri til suðurs. Þær eru 4 saman, hver við annarar hlið, ... Hin austasta er lengst, um 13 1/2 m., en þverveggur í henni litlu sunnar en um hana miðja, og virðast hafa verið mjóar dyr á honum miðjum. Hann er um 1 m. að þykkt og álíka þykkir eru hinir veggirnir einnig, nema noðrugaflinn, sem er nokkru þykkari. Út frá honum gegnur garðurinn austur og vestur. Breiddin á þessari tóft er um 4 m. Næsta tóft við, sem er nokkru ógreinilegri, nær ekki lengra suður en á móts við þvervegginn í hinni austustu; hún er á muna breið, og þó máské heldur breiðari. Ekki hafa verið dyr á milli neinna tóftanna, en í suðurgaflil á hverri þeirri. -Næstvestasta tóftin nær jafnlangt hinni eystri miðtóftinni suður, er um 7 m. að l., en norðurgafl hennar er innan við garðinn. Hún er um 4 m. að bre. að báðum hliðveggjum meðtöldum, en svo er að sjá sem eystri miðtóftin haf ekki haft neinn sérstakan hliðvegg að vestanverðu heldur hafi verið notaður eystri hliðveggur vestari miðtóftar svo sem vesturhliðveggur hinnar eystri. - Loks er 4. tóftin, hin vestasta, smákofatóft, sennilega hrútakofa, helmingi styttri og helmingi mjórri en hin síðasta og hefir sameiginlegan hliðvegg með henni. Tóftirnar eru sýnilega eftir fjárhús, en virðast orðnar mjög gamlar."

Heimildir: Fornleifaskrá, 28; Matthías Þórðarson 1920, 15-16

SN-276:052 heimild

Samkvæmt friðlýsingarskrá eru nokkrir staðir á Svelgsá friðlýstir en ekki er gott að koma þeim öllum heim og saman við aðra staði sem þekktir eru úr heimildum. Þar segir m.a.: 3. Fornt hringmyndað mannvirki, hlaðið mestmegnis úr grjóti á móabörðum norður frá bænum." Þessum stað hafði Matthías Þórðarson lýst áður:

"Norður frá túninu eru móar og mýrarsund, en þar fyrir norðan aftur móar og börð og smámelar á milli; síðan dregur aftur í mýri, er hallar ofan að sjónum. Á dálítilli hæð í móabörðunum er afar fornleg, hringmynduð bygging, hlaðin mest úr grjóti. Gæti þetta, ef til vill verið forn haugur uppblásinn og samansiginn í miðju, svo að mest ber á hleðslunni utanmeð. Þverm. er hér um bil 7 1/2 m."

Heimildir:Fornleifaskrá, 28

SN-276:053 heimild

Í grein Matthíasar Þórðarsonar frá 1920 segir frá stakri rúst í Svelgsártúni: "Litlu vestar [en 051], fyrir innan garð, er mjög lítil kofatóft einstök í túninu."

Heimildir:Matthías Þórðarson 1920, 16

SN-276:054 heimild um heygarð

Guðbrandur Sigurðsson hefur lýst rúst á Selás sem virðist ekki sú sama og 049 en gæti verið sama og 050: "Norðvestast á Selás er mjög fornt og mikið mannvirki, byggt að mestu úr torfi. Hefur það annað hvort verið fjósbyrgi eða stakkagarður, þar sem selfólkið hefur hlaðið saman heyi, er það aflaði, þegar tími vannst til frá selstörfum, og er það líklegra."

Heimildir:Guðbrandur Sigurðsson 1957b, 67

SN-277 Hrísar

30 eða 40 hdr. 1702, 30 hdr. 1847. Konungseign. Getið í Eyrbyggja sögu: "Snorri goði reið upp um háls til Hrísa ok svá til Drápuhlíðar ok um morgininn út til Svinavatns ok svá til Hraunsfjarðar....." ÍF IV, 57 1332: "Kyrkiann j Hrijsum j Helgafells sveit var vijgd thil heyðurs Gude almattugum oc vorre fru sancte mariæ oc postolum Guds petro et paulo oc hinum helga þorlake biskupe oc heilagre katarinæ

Enn sa er maldagie kyrkiu þeirrar. ad þar liggur thil halftt land ad vlfarsfelle oc ij kugillde. týund allra heima manna liggur þar thil kyrkiu. þar skal syngia paskadag allar tijder: og sækia prest med heste oc manni þessa daga bada oc færa heim. þar skal syngia annan huernn [dag] laughelgann messo. enn fiorda huernn ottusaung. fylgia preste umm vetur annad huertt madur edur hestur. Grauftur til Helgafellz oc adrar skýlldur. þadan skal oc saungur vera oc greida presti ij merkur. þetta aa kykiann jnnan ig kluckur iiij. alltaris klæde ij. elldbere. las. tiaulld umm kyrkiu.

Jn nomine Domini amen. Vær broder jon med gudz nad biskup j skalhollte stadfestum vær þennann maldaga sem hier er skrifadur med þessu voru letri oc jnnsigle. j skalhollte tueim nottum firi Ambrosiusmessu. Anno Domini cic ccc xxx secundo." DI II, 672-673 1390: "Þorsteirn abote keipte fiordung j Hrijsum aff Markuse Olaffssine med samþicke Olafar konu sinnar firer xv c j lausafie. Anno 1390." DI III, 445 1440: "Herra þorsteijrn abote ad Helgafelle. keiffe wlfarsfell aff Olaffe þorarinzsine med samþicke konu hans og suo þria parta j Hrijsum j Helgafellzsueit. Og gaff i stadinn jordina alla Borg j Mikll (a) holltzhrepp. med halffum Borgardal. Og þar til alla jordina Groff og Kalffarvelle alla Anno 1440" DI IV, 618 1398: Ormur Snorrason keypti jörðina Hrísa (með náthaga). DI III, 637-638 Hrísakot hjáleiga 1702 og meint eyðibýli Mosvellir. JÁM V, 313-314 Mosvalla er aftur getið sem eyðibýlis. JJ, 156

Tún 6,4 ha, 1/4 slétt. Garðar 600 m². "Túnið er þýft, en í betra lagi að grasi. Engjar víðar og sæmilega góðar. Hagar góðir og víðlendir. Útigangur í besta lagi...Skógur til kola og eldiviðar." JÁM V, 313 "Land þetta hefir til forna, einkum neðri partur þess, verið mikið skógi vaxið, en hefir stórum úr sér gengið við það að skógurinn upprættist. Efri hluti þess er betri bæði til beitar og slæгна." SS, 189 "Land er víðáttumikið og grösugt. Möguleikar miklir til ræktunar og góðir sumarhagar." BS, 440

SN-277:001 Hrísar bæjarhóll bústaður

"Hrísabærinn er norðaustan undir Hrísafelli," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-277:002 heimild um bænhus

HRÍSAR Í HELGAFELSSSVEIT (HELGAFELLSÞING) (SH) - HÁLFKIRKJA

-Maríu, Pétri og Páli postulum, Þorláki, Katarínu

2.4.1332: Kyrkiann j Hrijsum j Helgafells sveit var vijgd thil heyðurs Gude almattugum oc vorre fru sancte mariæ oc postolum Guds petro et paulo oc hinum helga þorlake biskupe oc heilagre katarinæ

Enn sa er maldagie kyrkiu þeirrar. ad þar liggur thil halftt land ad vlfarsfelle oc ij kugillde.

týund allra heima manna liggur þar thil kyrkiu.

þar skal syngia paskadag allar tijder: og sækia prest med heste oc manni þessa daga bada oc færa heim. þar skal syngia annan huernn [dag] laughelgann messo. enn fiorda huernn ottusaung. fylgia preste umm vetur annad

huertt maður edur hestur.

Grauftur til Helgafellz oc adrar skýlldur. þadan skal oc saungur vera oc greida presti ij merkur.

þetta aa kykiann jnnan ig kluckur iiij. alltaris klæde ij. elldbere. las. tiaulld umm kyrkiu.

Jn nomine Domini amen.

Vær broder jon með gudz nad biskup j skalhollte stadfestum vær þennann maldaga sem hier er skrifadur með þessu voru letri oc jnnsigle. j skalhollte tueim nottum firi Ambrosiusmessu. Anno Domini cic ccc xxx secundo. Máld DI II 672-673

2.4.1397: [Helgafellsklaustur kaupir Hrísa en seljandinn] vidskildur kirkiuna j hrijsum. vm allt það henne til heyrer jnnan sig og vtan og hennar Reikning. DI VI, 33

1592: Hálfkirkjur í Helgafellssókn hafa verið. 1. í Hrísum, þá niður fallin. ... Öll þessi bænhus sóknarprestinum á þeim árum rentulaus. Lbs 1084to bl. 517-18.

Heimildir:DI II 672-673; DI VI, 33; Lbs 1084to bl. 517-18.

SN-277:003 heimild um útihús

Þrjú útihús, að líkindum sambyggð, voru skv. túnakorti um 10 m suðvestan við bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-277:004 heimild um kálgarð

Samkvæmt túnakorti var kálgarður 10-15 m norðvestur af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-277:005 heimild

Samkvæmt túnakorti var rúst tæpa 20 m norðan við bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-277:006 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var úthús fast norðan við rúst 005.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-277:007 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 170 m norðvestur af bæ. Fast norðan við það hefur verið kálgarður.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-277:008 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 140 m VNV af bæ og um 70 m suður af útihúsi 007.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-277:009 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús í suðvesturhorni túns, um 140 m suðvestur af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-277:010 *Mosvellir* heimild um býli

"Mosveller liggja í Hrísalandi, meinast fyrrum bygt hafa verið, þó fyrir mjög löngu. Kynni kanske byggjast, ef privilegia gefin væri," segir í Jarðabók Árna og Páls. Í sóknalýsingu 1842 segir: "Vestan til undir Hrísafelli sér fyrir stóru túnstæði og bæjarrústum, sem nú kallast Mosvellir. Eigi vita menn, nær bær sá hefir lagzt í eyði." Í örnefnalýsingu segir einnig frá býlinu: "Vestur við Svelgsá, móts við hraunhornið, er fornbýli, sem heitir Mosvellir. Vestan þess er lækur, sem heitir Mosvallalækur." Býlinu er lýst í Árbók hins íslenska fornleifafélags 1926: "Í vestur frá Hrísum, út við Svelgsá, við hraunið, er eyðibýli, sem nefnt er Mosvellir, sjer þar fyrir túngarði, en túnið hefur verið fremur lítið. Skamt frá ánni eru rústir fornlegar og mjög ógreinilegar. Önnur rúst er norður-á túninu. Jeg hygg að vestari rústin sje bæjartóftin." Mosvellir voru friðlýstir 1928: "3. Rústir eftir fornt býli, er nefnist Mosvellir, útvið Svelgsá, við hraunið." Aftur er greint lítillega frá tóftinni 1957, nú af Guðbrandi Sigurðssyni: "Bæjarrústin stendur fáa metra austur frá ánni Svelgsá, gegnt norðausturbrún Svelgsárhrauns. Ekki er unnt að greina bæjarhúsaskipun á yfirborðinu. En útlit er fyrir, að bærinn hafi verið lítill. Nokkrar tóftir má sjá á við og dreif út frá bænum. Þar sést víða fyrir miklum túngirðingum."

Heimildir:JÁM V, 314; SS, 198; Ö-Hrísar a, 1; Þorleifur Jóhannesson 1926, 44-45; Fornleifaskrá, 27; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 49

SN-277:011 heimild um smiðju

Í Frásögum um fornaldarleifar 1817 segir Gísli Ólafsson, þá aðstoðarprestur á Helgafelli: "Í landsudur frá Bænum Hrisar í Helgafellssveit hafa fundist merki til þá upp var stunginn Jörðin til Bæarins byggingar, að ej er

olíklegt þar hafi verið raudasmidia í Fyrri tíð, þar þar fanst þá Smidiugiall sem vóg 9 [merki sem táknar þyngdareiningu, líkt pí]."

Heimildir:FF, 339

SN-277:012 heimild um fjós

"Norður frá fjósinu, sem er suðvestur frá bænum, en austan lækjarins, heitir Svíri," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hrísar a, 1

SN-277:013 *Illugatraðir* heimild um traðir

"Norður úr túninu eru fornir götuslóðar, sem heit Illugatraðir. Þar nær stóð áður samnefnt býli," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hrísar a, 1

SN-277:014 *Illugatraðir* heimild um býli

"Norður úr túninu eru fornir götuslóðar, sem heitir Illugatraðir. Þar nær stóð áður samnefnt býli," segir í örnefnalýsingu. Í annari lýsingu segir: "Ekki veit Reynir [Guðlaugsson] neitt um Illuga þann, sem býlið var við kennt, og efar, að hann hafi verið slíkur landnámsmaður sem nöfnin gefa tilefni til. ekki sjást neinar rústir né aðrar menjar um veru hans. Getur Reynir sér þess til, að hann hafi aðeins hlaðið tröðin; fyrir henni sést." Um staðinn segir Guðbrandur Sigurðsson: "Neðan við túnið á Hrísum stóð á löngu liðinni tíð grasbýlið Illugatraðir. Eftir miðja síðustu öld [19. öld] var byggður kálgarður upp úr bæjarrústunum. Hann hefur nú verið jafnaður við jörðu og breytt í tún, ásamt stóru móastykki, sem hét Traðir og var áður hið forna tún Illugatraða. Ekkert er nú til, sem minnir á þetta forna býli, nema í fyrsta lagi nafnið Traðir, sem er nú að hverfa í gleysku, og í öðru lagi lítill lækur, sem rennur vestur með Hrísamelum og fellur í Svelgsá sunna við Hríshvamma, en hann heitir að fornu og réttu nafni Illugatraðalækur. Þetta nafn lækjarins er um það bil horfið, en á að sjálfsögðu að takast upp aftur."

Heimildir:Ö-Hrísar a, 1; Ö-Hrísar b, 2; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 47-48

SN-277:015 *Nátthagi* heimild um nátthaga

"Norðvestur af Hauksfjöllum eru bungur og dældir, sem einu nafni eru nefnd Nátthagi, er hann vestan Svelgsár. Í Nátthagannum er dalur, vestan við foss í Svelgsá, er heitir Nátthagafoss," segir í örnefnalýsingu. Í annari lýsingu segir: "Er nokkuð auðsýnt, að Nátthagi hafi verið fjárgeymsla frá seli þessu [sjá 028]. Þar er aðhald gott, hraunið að vestan, en að austan fellur Svelgsá í gljúfrum neðan til, en að ofan hlaðinn garður úr graungrjóti."

Heimildir:Ö-Hrísar a, 2; Ö-Hrísar b, 5

SN-277:016 *Skrímslistjörn* örnefni

"Norður frá Nátthagannum [015], við ána, eru þrír hvammar við ána, heita þeir Básar. Í neðsta Básnum er tjörn, sem heitir Skrímslistjörn," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hrísar a, 2

SN-277:017 heimild um býli

"Austan árinna [Svelgsár], við fossinn Svelg (Tröllkonufoss) eru fornar rústir, hefur þar verið tún girt," segir í örnefnalýsingu. Rústunum er lýst í Árbók hins íslenska fornleifafélags 1926: "Tún hefur verið stórt og girt. tóft er syðst í túninu, skamt frá túngarðinum; hún snýr frá norðri til suðurs. Er suðurendi tóftarinnar vel skýr. Breidd tóftarinnar eru 7 1/2 mtr., en lengd er ekki unt að ákveða, því norðurendi hennar hverfur í stórþýfi. 7 mtr. frá suðurgafli er milliveggur, en dyr á honum við austur-hliðvegg. Milliveggur þessi eru glöggur. Við grófum í afhústóftina. Á 40 cm. dýpt kom niður á viðarkolaösku og mó- eða tað-ösku; þar undir voru hellur með eldslit. Grófum þá nokkru lengra og sáum, að þetta var bálkur, 1,40 mtr. á breidd, en 15 cmtr. neðar kom glögg gólfskán, sýndist vera mjög troðin. Þetta er líklega skálatóft, því hjer varla um hofatóft að ræða. Í aust-norður frá þessari tóft, eru aðrar tóftir mjög óglöggar. Nær því í miðju túninu er stór ferhyrnd tóft 9 mtr. á hvern veg. Nafnið á eyðibýli þessu er gleymt, en mjer þykir líkleg að það hafi heitið að Fossi." Rústirnar voru friðlýstar 1928: "4. Rústir eftir fornt býli neðar með Svelgsá, við Tröllkonufoss." Enn er sagt frá rústunum í árbók 1957, í þetta sinn Guðbrandur Sigurðsson: "Rústirnar halda sér mjög vel, og má enn sjá húsakipun, því grjót er mikið í veggjum og grundvöllur góður. Tún hefur verið girt efnismiklum garði....Fossinn Svelgur, sem áin dregur nafn af, er fast við túnfótinn."

Heimildir:Ö-Hrísar a, 2; Þorleifur Jóhannesson 1926, 45; Fornleifaskrá, 27; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 48-49

SN-277:018 *Tóftir* heimild um býli

"Í mýrunum, skammt niður frá melunum, eru allmiklar tóftir af bæ og fénaðarhúsum - einnig girðingar, virðist

þar hafa verið allstórt býli. Eyðibýli þetta er kallað Tóftir (eða á Tóftum)...Vestur frá Tóftum er engi, sem heitir Engjalág," segir í örnefnalýsingu. Friðlýst 1928: "2. Fornar rústir, þar sem nefnt er "á Tóftum" í Hrísanesi." Sagt er frá rústinum í Árbók hins íslenska fornleifafélags 1926: "Þá vísaði Guðbrandur [Sigurðsson] mér á gamlar tóftir í Hrísanesi; þær eru skamt fyrir neðan veginn, sem liggur inn Hrísamela. Mýrlent er þar í kring sem tóftirnar eru, hefur áður verið skógi vaxið. Frá Hrísum er þetta venjulega kallað á Tóftum. Mætti geta þess til, að þar hafi bærinn Hrísar staðið til forna, en verið fluttur þangað er hann stendur nú; landslagið á þarna betur við nafnið."

Tóftunum er jafnframt lýst nokkuð í Árbókinni: "Bæjartóftin er 16 mtr. á lengd en 8 mtr. á breidd. Tveir milliveggir eru í tóftinni. Milli nyrðra gafls og næsta milliveggjar eru 6 mtr.; næsta bil eru 5 mtr. og syðsta bilið 5 mtr. Tóftin snýr frá útnorðri til landsuðurs. Um túnið eru til og frá tóftir af peningshúsum. Hefur síðar verið bygt ofan á sumar þeirra. Umhverfis túnið hefur verið garður. Að norðan, utan túngarðsins, eru tvær hringmyndaðar tóftir, allstórar; þær virðast mikið yngri."

Heimildir:Ö-Hrísar a, 3; Fornleifaskrá, 27; Þorleifur Jóhannesson 1926, 43

SN-277:019 *Móvík* örnefni mógrafir

"Vestan Hvalvíkur eru Hrísabakkar, en austan hennar er Mjóanes. Austan Mjóaness er vík, sem Móvík heitir. Austan hennar er Naustanes," segir í örnefnalýsingu. Í annarri lýsingu segir: "Í Naustanesi og Mjóanesi eru miklar mógrafir. Heyrt hefur Reynir, að þar hafi verið mótak, 12-16 skóflustungur, en um gæðin veit hann ekki. Ekki mun þetta móta hafa verið nytjað frá Hrísum, heldur af eyjabændum. Munu þá móskepp hafa verið hlaðin í Móvík."

Heimildir:Ö-Hrísar a, 3; Ö-Hrísar b, 7

SN-277:020 *Naustanes* örnefni naust

"Vestan Hvalvíkur eru Hrísabakkar, en austan hennar er Mjóanes. Austan Mjóaness er vík, sem Móvík heitir. Austan hennar er Naustanes," segir í örnefnalýsingu. Í annarri lýsingu segir: "Í naustanesi sést vel fyrir tveimur uppsátrum (naustum). Þetta hefur verið fyrir smábáta, sem notaðir hafa verið til aðdráttar."

Heimildir:Ö-Hrísar a, 3; Ö-Hrísar b, 7

SN-277:021 heimild um landamerki

"Milli Hrísa og Hrísakots ræður Þórsá upp að sýsluvegi, svo ræður gamalt garðlag upp í Hrísakotsbrunn og þaðan bein sjónhending í Sjónarhól á Hrísafelli," segir í örnefnalýsingu. Í annarri lýsingu er sagt frá sama garðlagi: "Milli túnanna á Hrísakoti og Hrísum, er liggja saman, réð áður garðlag og úr enda þess sjónhending í Sjónarhól, sem er hæð þar sem Hrísafell er Hæst, og aftur úr garðlaginu og í Þórsá, þar sem hún beygir til austnorðurs, eftir það ræður hún til sjóar."

Heimildir:Ö-Hrísar b, 1; Ö-Hrísakot, 1

SN-277:022 *Hrísakotsbrunnur* heimild um brunn

"Milli Hrísa og Hrísakots ræður Þórsá upp að sýsluvegi, svo ræður gamalt garðlag upp í Hrísakotsbrunn og þaðan bein sjónhending í Sjónarhól á Hrísafelli," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hrísar b, 1

SN-277:023 *Hesthúshóll* örnefni hesthús

"Vestan lækarsins er grjóthóll og suður af honum Hesthúshóll," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hrísar b, 2

SN-277:024 *Fjárhúsatún* örnefni fjárhús

"Vestur af Grjóthól er Fjárhúsatún. Norður af því er Fjárhúsaveita, nú ræktað tún," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hrísar b, 2

SN-277:025 *Fjárhúsaveita* örnefni áveita

"Vestur af Grjóthól er Fjárhúsatún. Norður af því er Fjárhúsaveita, nú ræktað tún," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hrísar b, 2

SN-277:026 heimild

Í örnefnalýsingu segir: "Vestan Svelgsár (gegnt Mosvöllum [010]) er einnig garðlag. Er líklegt, að Svelgsá hafi brotist gegnum Mosvallatún."

Heimildir:Ö-Hrísar b, 3

SN-277:027 heimild um mógrafir

"Vestan Mosvalla [010] er lækur, sem heitir Mosvallalækur. Sunnarlega í mýrunum heitir Augnblettur, trúlega

af því að hann er pyttóttur. Norður frá honum eru víðáttumiklar mógrafir," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hrísar b, 3

SN-277:028 *Selið* heimild um sel

"Vestan Svelgsárhrauns eru fornar selsrústir, ávallt nefndar Selið," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hrísar b, 5

SN-277:029 *Selgata* heimild um leið

"Vestan Svelgsárhrauns eru fornar selsrústir, ávallt nefndar Selið. Þaðan yfir þvert Svelgsárhraun til Náttþaga er fjárgata, nefnd Selgata," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hrísar b, 5

SN-277:030 heimild um leið

"Hún [Leirlág] er nálægt 2 ha að stærð, að miklu leyti gróin lynggróðri og jafnvel birkikjarri. Þjóðvegur lá um hana, og var þar oft blautt og illt yfirferðar, einkum á vorin, og ólíkt öðrum hlutum Hrísamela, sem jafnan voru harðir og góðir yfirferðar," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hrísar b, 6

SN-277:031 *Stekkurinn* heimild um stekk

"Austur og suðaustur frá Tóftum [018] er stór flói, sem heitir Pyttabreið. Austur af henni á bakka Þórsár er Stekkurinn, fornar stekkjarrústir, er sést vel fyrir," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hrísar b, 6

SN-277:032 *Jónstóft* heimild um heystæði

"Austan á Naustanesi við sjóinn er Jónstóft, hlaðin heytóft úr torfi. Er hún kennd við Jón Benediktsson, bónda að Úlfarsfelli, en hann hafði slægjur í Hrísanesi, bar saman hey í Jónstóft og ók síðan heim á ísilögðum Álftafirði," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Hrísar b, 7

SN-277:033 heimild um kálgarð

Samkvæmt túnakorti var kálgarður um 10 m suðaustur af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-278 **Hrísakot**

Hjáleiga Hrísa 1702. Fór í eyði 1965. BS, 442

Tún 2,1 ha, 3/4 slétt. Garðar 400 m². "Hrísakot er allgott ábyli. Landið er í meðallagi víðlent og vel gróið, það liggur frá sjó upp með vesturhlíð Úlfarsfells. Þórsá rennur á mörkum Hrísakots og Hrísa neðantil. Að Þórsá náði í öndverðu landnám Þórólfs Mostraskeggs." BS, 442

SN-278:001 *Hrísakot* bæjarhóll bústaður

Bærinn hefur staðið heldur vestar en fyrir miðju túni. Austan hans hefur verið heygarður skv. túnakorti en kálgarður að sunnanverðu. Í örnefnalýsingu segir: "Bærinn stendur norður af mynni Þórsárdals, undir austnorðurhorni Hrísafells, og er vestarlega í túninu."

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Hrísakot, 1

SN-278:002 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var tvískipt útihús um 10 m vestan við bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-278:003 heimild um kálgarð

Samkvæmt túnakorti var kálgarður fast norðan við útihús 002.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-278:004 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 80 m SSV af bæ og kálgarður fast við það að norðanverðu.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-278:005 heimild um útihús
Samkvæmt túnakorti var útihús rúma 60 m SSA af bæ.
Heimildir:Túnakort 1918

SN-278:006 *Hesthúshóll* örnefni hesthús
"Fyrir austan bæinn er hólballi, sem heitir Hesthúshóll, fyrir austan hann er mýrlend laut, sem lækjarsytra rennur um, fyrir austan lautina er annar hólballi, sem kallaður er Kvíabarð," segir í örnefnalýsingu.
Heimildir:Ö-Hrísakot, 1

SN-278:007 *Kvíabarð* örnefni kvíar
"Fyrir austan bæinn er hólballi, sem heitir Hesthúshóll, fyrir austan hann er mýrlend laut, sem lækjarsytra rennur um, fyrir austan lautina er annar hólballi, sem kallaður er Kvíabarð," segir í örnefnalýsingu.
Heimildir:Ö-Hrísakot, 1

SN-278:008 *Geithúsaborgir* örnefni geitakofi
"Fyrir neðan veginn, norðan undir norðurenda Úlfarsfells, eru litlar klettaborgir, sem heita Geithúsaborgir. Milli þeirra og fjarðarins er allstór mýri, sem heitir Geithúsamýri," segir í örnefnalýsingu.
Heimildir:Ö-Hrísakot, 2

SN-278:009 *Stekkjarhvammur* heimild um stekk
"Austanvert við Þórsá, en fyrir norðan þjóðveginn eru hvammar, er sá af þeim, sem er efstur, næst veginum, kallaður Stekkjarhvammur. Í honum er forn stekkjarrúst," segir í örnefnalýsingu.
Heimildir:Ö-Hrísakot, 2

SN-278:010 *Hvammur* heimild um býli
"Vesturhlíð Úlfarsfells, sem jafnframt er austurhlíð Þórsárdals, því hann er milli Úlfarsfells að austan og Hrísafells að vestan, er kölluð Fellshlíð. Sunnarlega gengur hvapp inn í hlíðina, er það nú kölluð Brenna eða Brennuhvammur. Þar eru nú stekkjarrústir, þar var áður býli, er hét Hvammur, og bjó ar Þórólfur bægifótur að sögn Eyrbyggja sögu," segir í örnefnalýsingu. Í grein Sigurðar Vigfússonar frá 1893 segir: "Vestan til undir Úlfarsfelli hefir bærin Hvammr staðið, þar sem Þórólfr bægifótr bjó. Þetta hefi verið í fögnum hvammi rétt uppi undir hlíðinni, enn stekkrinn frá Hrísakoti hefir verið bygðr ofan á bæjarrústunum. Þar sjást því engar verulegar tóftir lengr, nema upphækkun undir stekknun, með því efnið í stekknun, sem er töluvert stór, hefir verið stungið upp og öllu umrótað. Þar að auki hafa jarðföll tvö grafið sig niðr norðan við tóftirnar. Fyrir sunnan stekkin er lækjarfarvegur, sem líklega hefir verið bæjarlækrinn."
Heimildir:Ö-Hrísakot, 2; Sigurður Vigfússon 1893, 19

SN-278:011 heimild um leið
"Vesturhlíð Úlfarsfells, sem jafnframt er austurhlíð Þórsárdals, því hann er milli Úlfarsfells að asutan og Hrísafells að vestan, er kölluð Fellshlíð. Sunnarlega gegnur hvapp inn í hlíðina, er það nú kölluð Brenna eða Brennuhvammur. Þar eru nú stekkjarrústir, þar var áður býli, er hét Hvammur, og bjó ar Þórólfur bægifótur að sögn Eyrbyggja sögu. Sumir telja að múlinn, sem er sunnan við hvappið, heiti Brenna og heiti hlíðin svo suður að götuslóðunum, er lilggja ofan af Úlfarsfellshálsi ofan í Þórsárdal," segir í örnefnalýsingu.
Heimildir:Ö-Hrísakot, 2

SN-278:012 heimild um leið
"Austnorður frá vatninu [sem er á Úlfarsfellshálsi] eru þrír steinar, sem kallaðir eru Tröllkonusteinar....., eru þeir neðan (sunnan) við götuna, er liggur yfir hálsinn," segir í örnefnalýsingu.
Heimildir:Ö-Hrísakot, 2

SN-278:013 heimild
"Á vesturbrún hálsins [Úlfarsfellsháls] í suðaustur frá dalbotninum er allhár hóll grasivaxinn að vestan og norðan, heitir hann Jafnahóll, norðan undir honum er aflöng ferhyrnd tóft," segir í örnefnalýsingu.
Heimildir:Ö-Hrísakot, 3

SN-278:014 *Torfdalur* örnefni rista
"Sunnan við Þverdal er allhátt fell, graslítið, er heitir Sandfell, sunnanvert við það er dalur, er Torfdalur heitir," segir í örnefnalýsingu.
Heimildir:Ö-Hrísakot, 3

SN-278:015 *Þórólfsdys* dys legstaður

"Í Þórsárdal eru þessi örnefni: Austan við ána, fram undir dalbotni, er grjóthrúga allstór, en lág, er hún kölluð Þórólfsdys, er þar fyrsti legstaður Þórólfs bægifóts og húsfreyju hans og sauðamanns, en sem kunnugt er, af frásögn Eyrbyggja sögu, var Þórólfur fluttur þaðan og dysjaður á Bægifótshöfða," segir í örnefnalýsingu. Þorleifur Jóhannesson kom á staðinn sumarið 1924: "Framarlega í Þórsárdal er haugur Þórólfs bægifóts....Mjer virtist syðsti hluti upphækkunar þessarar hafa verið rifinn upp, en allur neðri hlutinn óhaggaður, og þar hygg jeg að húsfreyja Þórólfs og sauðamaður hans liggi. Væri þörf að rannsaka það nánar." Fyrstur virðist Sigurður Vigfússon hafa leitað að legstað Þórólfs 1893: "Eg fór fram um allan Þórsárdal alt fram í botn, til að leita að Þórólfs haugi bægifótar. Loks fann eg hann á eggsléttri grund, sem er grasi vaxin fyrir austan ána, 24 faðma frá ánni. Þetta er framan til í miðjum dalnum. Þetta er upphækkun, sem er orðin að smáþyfi, enn þegar betr er aðgætt, sést hér glöggr vottr. Þetta hefir verið allmikill haugr, aflangr eða sporöskjumyndaðr, og hefir hann verið um 35 fet á lengd, enn 20 fet á breidd, að því er mælt verðr. Fyrir grjóthleðslunum sést alt í kring þegar vel er aðgætt, og sumstaðar eru ær allglöggvvar, einkum í suðrendanum. Þetta er að öllu leyti sem upprifinn haugr og lægst í miðjunni, og sést jafnvel fyrir börmunum í suðrlandsuðr endanum, því að þetta snýr í norðr og suðr. Þar að auki sjást víða í kringum hauginn steinar niðrsokknir, eins og þeim hefði verið kastað úr úr hauginum; einkanlega er þetta að norðanverðu, og að þetta er hauggr Þórólfs, sem sagan getr. Þetta er í einhverjum hinum fegresta stað í dalnum. Rétt á móti haugnum upp undir hlíðinni heita Þórshólar, svo að alt er hér kent við Þór...." Staðurinn var friðlýstur árið 1928: "1. Leifar af haugi Þórólfs bægifótar framan til í Þórsárdal miðjum, austan árinna, um 50 m. frá henni."

Heimildir: Ö-Hrísakot, 3; Þorleifur Jóhannesson 1926, 44; Fornleifaskrá, 27

SN-278:016 *Spá-Gilsstaðir* heimild

"Suður frá Hvarfinu, austur við ána, eru stórbýfðir grasmóar, ætla margir að þar hafi staðið Spá-Gilsstaðir, sem getið er um í Eyrbyggja sögu. Bakinn við ána, austur og niður frá þýfi þessu, heitir Svartibakki," segir í örnefnalýsingu. Í grein Sigurðar Vigfússonar frá 1893 segir: "Ekki verðr með vissu sagt, hvar Spágilsstaðir hafa verið, enn sagan segir að þeir hafi verið í Þórsárdal; enn að vestanverðu við ána, litlu framar enn móti Hvammi, er upphækkun allmikil, sem komin er í stórkostlegt þýfi, og má vera, að þar séu leifar af bænum, því að þar sýnast mannaverk verið hafa. Þess skal getið, að þetta svæði, sem stekkrinn stendr á og þar sem Hvamms bærinn hefir staðið, er enn í dag kallað í Hvammi; þannig segja menn frá Hrísum, ef einhver skepna er yfir hjá stekknun: "hún er yfir í Hvammi", svo að um bæinn getr enginn vafi á leikið, enda sást þar fyrir garðlagi fyrir skömmu, sem nú er komið í aurskriðu. Mér sýndist jafnvel móta fyrir fornu garðlagi upp með bæjarlæknum, enn þetta var svo óglögt og niðrsokkið. Niðr frá stekknun nær ánni er upphækkun allmikil, komin í móa, sem sýnist hafa verið mannvirki og hafa þá verið einhver peningshús, t.d. var hentugt að hafa þar fjós nálægt ánni." Guðbrandur Sigurðsson hafði aðrar hugmyndir um staðsetningu Spágilsstaða, sbr. 017.

Heimildir: Ö-Hrísakot, 3; Sigurður Vigfússon 1893, 20

SN-278:017 *Spágilsstaðir* heimild um býli

Guðbrandur Sigurðsson hafði aðrar hugmyndir en Sigurður Vigfússon um staðsetningu Spágilsstaða, sbr. 016: "Sigurður Vigfússon fornfræðingur taldi líklegt, að bærinn hefði staðið vestan við Þórsá, litlu sunnar en gegnt Hvammi. Engin merki sjást þar um nein mannvirki. Þar virðist vera aðeins um eðlilega þúfnamyndun að ræða. Vestan Þórsár og nokkru norðar en gegnt Hvammi mátti til skamms tíma sjá, að býli hefði staðið. Ekki var húsaskipun greind á yfirborðinu, en aðeins upphækkaðar rústir. Ein rústin var stærst, og þrjár til fjórar minni rústir á víð og dreif út frá aðalrústinni. Ég tel vafalaust, að hér sé um mjög fornt býli að ræða, en nafn þess kann nú enginn að greina. Nú hafa leifar þessa býlis verið jafnaðar við jörðu með jarðýtu, og er þar nú komið nýtt tún. Þar sem hvergi annars staðar sést votta fyrir fornum bæjarústum í Þórsárdal, tel ég líkur fyrir, að hér hafi Spágilsstaðir staðið, svo miklar, að rétt sé að láta það nafn fylgja þessum stað, þar til annað kann að reynast réttara."

Heimildir: Guðbrandur Sigurðsson 1957, 47

SN-278:018 *Hrísakotssel* heimild um sel

Í grein Guðbrandar Sigurðssonar frá 1957 segir: "Hrísakotssel: Á sléttri grund í botni Þórsárdals, austan ár, má greinilega sjá seltóftir. Ef til vill hefur Þórólfur Bægifótur haft þar fyrstur í seli...Seltóftir þessar eru mjög fornlegar og einhverju af þeim kann Þórsá að hafa grandað, því að hún fellur þar svo nærri."

Heimildir: Guðbrandur Sigurðsson 1957b, 66

SN-279 *Úlfarsfell*

12 hdr. 1702. Konungseign. Getið í Landnámu: "Úlfarr kappi nam land inn frá Þórsá, Álptafjörð ok Eyrar [fell allt til Óss, ok] bjó at Úlfarsfelli." ÍF I, 126-127 Eyrbyggja saga: "Í þann tíma bjó Arnkell, sonur Þórólfs

bægibótar, á Bólstað við Vaðilshöfða." ÍF IV, 20. Getið í maldaga kirkjunnar á Hrísum 1332: "Enn sa er maldagie kyrkiu þeirrar. að þar liggur thil halftt land að vlfarsfelle oc ij kugillde [...]." DI II, 672 1440: "Herra þorsteijnr abote að Helgafelle. keiffe wlfarsfell aff Olaffe þorarinzsine með samþicke konu hans og suo þria parta j Hrijsum j Helgafellzsueit. Og gaff i stadinn jordina alla Borg j Mikll (a) holltzhrepp. með halffum Borgardal. Og þar til alla jordina Groff og Kalffarvelle alla Anno 1440" DI IV, 618 1702 er Bólstaður nefndur sem eyðihjáleiga. JÁM V, 312. Bólstaður nefndur aftur 1805, eyðihjál. til engra nota. JJ, 156. Úlfarsfell fór í eyði 1946. BS, 442

Tún 1,5 ha, 1/2 slétt. Garðar 350 m². "Tún graslítið og ilt að vinna. Engjar litlar og söndugar. Hagar góðir. Útigangur í betra lagi...Skógur er þar góður til kola og eldiviðar." JÁM V, 312 "Á Úlfarsfelli var grasgefið tún en engjar lakari. Búfjárhagar eru þar góðir, sérstaklega á Úlfarsfellsliði..." BS, 442

SN-279:001 *Úlfarsfell* bæjarhóll bústaður

Í örnefnalýsingu segir: "Bærinn að Úlfarsfelli mun hafa staðið þar sem hann stendur enn í dag, frá því er bær var þar fyrst byggður." Heygarður hefur verið við bæjarhúsin að norðanverðu skv. túnakorti frá því um 1918. Í júní árið 1930 könnuðu Þorleifur Jóhannesson og Guðbrandur Sigurðsson, þáverandi hreppstjóri, fornleifar sem komu í ljós við bæinn á Úlfarsfelli: "Mánudaginn 2 Júní 1930 fór ég með Guðbrandi Sigurðssyni, hreppstjóra á Svelgsá, upp að Úlfarsfelli í Helgafellssveit, til þess að athuga þar fornleifar, sem fundust þar, er verið var að grafa kjallara, sunnan-við bæ þann, er nú stendur þar. Kjallaragröfin snýr frá norðri til suðurs; lengd hennar er 6,25 meter, en breidd 3,86 m. Í botni grafarinnar, er var 1,85 m. á dýpt, var þró við suðurgaflinn. Þegar við komum þar, sást á hellur, er mynduðu ferhyrning, og var mokað svo uppúr, að það var auðséð, að þær voru reistar þannig, að þær mynduðu þró. Við mokuðum upp úr þró þessari þar til að kom ofan á hellu, er var í botni hennar. Hellur þær, er mynduðu hliðarnar, stóðu á botnhellunni. Í þremur hliðum var sín hellan í hverri, en í austurhliðinni voru tvær hellur felldar saman. Á hellu þeirri, er myndaði suðurhliðina, hafði verið gat, en þar á bak við hafði verið sett lítil hella með hnúð á, er gekk út í gatið. Öll samskeyti voru þétuð með hvítleitum leir, er Jón Benediktsson, bóndinn á Úlfarsfelli, sagði að væri þar uppi í hálsinum. Í botni þróarinnar og einkum í hornunum var mikið af hvítgrárra leðju; tók ég dálítið með mér af henni. Hún þornaði fljótt og var þá hörð og molnaði. - Þróin hefir verið í vesturhorni á húsi, því að undirstöður af vegg voru fast við hana að vestan verðu, og eins að sunnan verðu. Frá eystri hlið kjallaragrafarinnar að eystri barmi þróarinnar voru 103 m., en vestri barmur hennar 2,22 m. frá vesturhliðinni, en suðurhliðin fast við suðurgaflinn. Stærð þróarinnar var þannig: Dýpt 67 cm, lend frá norðri til suðrus 77 cm., suðruhlið 80 cm., en norðurhlið 63 cm. Við tókum hellurnar upp, því hleðsla hlaut að koma yfir þróna. Var erfitt að koma þeim upp, því þær voru allþungar. Undir botnhellunni var óhreyfð leirjörð. - Ég bað Jón bónda um að geyma hellurnar, svo að þær skemmdust ekki eða glötuðust. Síðar varð mér kunnugt, að steinkola og lítið brýni hefðu fundizt í kjallaragröfinni; er það hvorttveggja geymt hjá Guðbrandi hreppstjóra." Í neðanmálsgrein segir að steinkolan, brýnið og sýnishorn af leimum hafi verið sent til Þjóðminjasafns en hellurnar séu á Úlfarsfelli.

Heimildir:Ö-Úlfarsfell b, 1; Túnakort 1918; Þorleifur Jóhannesson 1932, 57

SN-279:002 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 70 m SSA af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-279:003 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 100 m beint suður af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-279:004 *Bólstaður* heimild um býli

"Í Úlfarsfells landi hefur verið bær kallaður Bólstaður. Hefur legið í eyði um langan aldur, nú að mestu af brotinn af sjó og kann ómögulegt upp að byggjast," segir í Jarðabók Árna og Páls 1702. Jón Hjaltalín Oddsson, sóknarprestur á Breiðabólstað á Skógarströnd, segir frá Bólstað í fornleifaskýrslu 1817: "...enn Bólstaðr, ar Arnkell Godi bigdi, er allr í sjó kominn nema undirstóðr af efstu húsumm sýást enn nú." Sigurður Vigfússon kannaði rústirnar sumarið 1881, lýsti þeim stuttlega og sagði að mesta nauðsyn væri að grafa þær upp, enda mætti þar finna forna húsaskipan. Sumarið 1889 kannaði hann síðan rústirnar: "Enn þessar tóftarústir eru orðnar svo ákaflega fornlegar, að hér er mjög ilt að átta sig. Þó sést þar fyrir upphækkunum eða tóftarmyndun; tóftin hefir snúið upp og ofan, þ.e. suðr og norðr. Þessi tóft hefir verið 59-60 fet á lengd, enn milliveggur auðsjáanlega yfir neðri hlutann, og hefir þá neðri tóftin verið 27-28 fet á miðjan vegg, enn hin 31-32 fet. Breiddin sýnist hafa verið 24-25 fet. Út úr vestri vegg neðri tóftarinnar sýnist hafa verið útbygging. Ekki verðr með vissu sagt, hvar dyr hafa verið, enn þó sýnist móta fyrir dyrum inn í útbygginguna. 10 faðma beint upp undan þessari tóft er upphækkun, sem auðsjáanlega er mannvirki, enn þar verðr ekki tóftarlögun deild. Lengdin á þessari upphækkun er 92 fet, að því er mælt verðr, en breiddin verðr með engu móti mæld; mætti ætla að hún hefði verið alt að 30 fet. Ofar á grundunum sést ekki votta fyrir neinum tóftum."

Sumarið 1924 kom Þorleifur Jóhannesson á staðinn: "Tóftirnar eru mjög ógreinilegar og ílt að átta sig á þeim. Jeg stakk upp nokkra hnausa í syðsta hluta tóftar þeirrar er jeg áleit verið hafa bæjartóft. 35 cmt. undir yfirborði kom ofan á gólfskán, var í henni mikið af viðarkolum. Úlfarsfellsá rennur skamt frá tóftunum og brýtur þar mjög upp, væri nauðsynlegt að rannsaka tóftir þessar áður en áin brýtur þær því að líkindum hefir enginn búið á Bólstað eftir Arnkel, svo húsaskipun er eins og var hjá honum; undirstöður líklega óhaggaðar, því þar er sljett og harðlent." Árið 1931 gróf Matthías Þórðarson, þáverandi þjóðminjavörður, í rústir á Bólstað og er greint frá niðurstöðum í Árbók hins íslenska fornleifafélags árið 1932. Tilefni uppgraftarins var ný útgáfa Eyrbyggja sögu. Í ljós komu tvær fornlegar bæjarrústir og hafði Úlfarsá einhverntíma flætt gegnum nyrðri rústina og rofið í hana skarð. Matthías fullyrti að rannsókn lokinni að fleiri rústir væru ekki á Bólstað. Í lok greinargerðar segir: "Við þessa rannsókn var unnt að láta gólfin í húsaleifunum að miklu leyti öröskuð og sömuleiðis það sem á þeim var, eldstæðin o.fl. Voru þær látnar standa opnar til sýnis öllum, sem veginn fóru, allt til hausts, en þá var austið yfir þær mold aptur og síðan voru þær þaktar, svo að þær geymist þar til síðari tíma." Brynjúlfur Jónsson kom á staðinn 1899 og gerði uppdrátt af rústunum, aðallega til að sýna afstöðu þeirra við Arnkelshaug. Í örnefnalýsingu segir: "Skammt fyrir sunnan Þórólfs höfða er vík eða vik og heitir Bleytuvík. Þar austur og suður frá er Bólstaður, þar sem að Arnkell goði bjó, og hefur verið grafið þar í hans bæjarrústir af fornmenjaverði. Þarna var áningarstaður ferðamanna um langa hríð." Í annarri örnefnalýsingu segir: "Fyrir innan (austan) Bleytuvík tekur við sléttlendi all víðlent, um það fellur Úlfarsfellsá og er eflaust mynduð af henni; slétta þessi er nefnd Bólstaður. Vestarlega á sléttlendi þessu, vestan við ána og mjög nærri henni, eins og hún rennur nú, eru tóftir af bæ Arnkels goða, Bólstað, er Matthías Þórðarson þjóðminjavörður rannsakaði sumarið 1930....." Friðlýst 1928: "Úlfarsfell. 1. Bólstaður við Vaðilshöfða, rústir tvær."

Heimildir:JÁM V, 312; FF, 342; Ö-Úlfarsfell a, 1; Ö-Úlfarsfell b, 2; Fornleifaskrá, 28; Sigurður Vigfússon 1881, 97; Sigurður Vigfússon 1893, 18; Brynjúlfur Jónsson 1900, 10 og aftast; Þorleifur Jóhannesson 1926, 44; Matthías Þórðarson 1932, 1-23

SN-279:005 heimild um kolagröf

"Skógur er þar góður til kola og eldiviðar," segir í Jarðabók Árna og Páls 1702.

Heimildir:JÁM V, 312

SN-279:006 gata leið

"Á milli hennar [Kúlu] og Úlfarsfells er slakki, sem Kleif heitir. Voru þar götuslóðar, hey- og móvegur af hálsinum að Úlfarsfelli. Á hálsinum voru mógrafir og dálitlar mýrarslægjur," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Úlfarsfell a, 2

SN-279:007 heimild um mógrafir

"Á milli hennar [Kúlu] og Úlfarsfells er slakki, sem Kleif heitir. Voru þar götuslóðar, hey- og móvegur af hálsinum að Úlfarsfelli. Á hálsinum voru mógrafir og dálitlar mýrarslægjur," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Úlfarsfell a, 2

SN-279:008 *Hesthústún* örnefni hesthús

"Fyrir norðan Bæjarlækinn í halla og nær upp að hlíðinni er nýrækt, er þar kallað Hesthústún....Næst Hesthústúninu neðan við hlíðina er lágt melholt, er heitir Hesthúsholt," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Úlfarsfell b, 1

SN-279:009 *Ból* örnefni kvíar

"Norður frá Tindadal, neðarlega í hlíðinni, eru smádældir, er heita Ból," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Úlfarsfell b, 1

SN-279:010 *Stekkjarmýri* örnefni stekkur

"Norður af Hólunum er mýrarhalli, sem heitir Stekkjarmýri, nær hún niður að melholti, er Stekkjarmýri heitir, og norður að skurði, sem kemur ofan hlíðina og heitir Djúpiskurður," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Úlfarsfell b, 1-2

SN-279:011 heimild um leið

"Norður frá Hesthúsholtinu, fyrir neðan götuna, er mýri, sem heitir Dúkamýri.....," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Úlfarsfell b, 2

SN-279:012 *Bægifótshöfði* heimild um legstað

Jón Hjaltalín Oddsson, sóknarprestur á Breiðabólstað á Skógarströnd, greinir frá Bægifótshöfða í fornleifaskýrslu 1817: "Þar útundann [Bólstað] skerst Bægifóts höfði framm í Alftafiórdinn, er það Berghamar hér umm 4 fadmar á hæð, grasvaxinn að ofan og vestan allt að sýmáli. Á hönum er ofan lýtil lægd

hérúmm 4 alner á hvörn veg með börmum utanmed, þar hefr Dys Þórólfs verid, þar fyrir ofann hefr umm þverann höfðann giör verid gardr af stórgryti, þvý enn þá markar þar fyrir öllu þvý klettabelti, og að vestann sést hledslann skýrlega; Hér við má eg þess géta, að af öllum Íslendinga sögum er eg séð hefi, er einginn skrifud með meira Accuratesse, og sýnilegra minnismarkiasamstemmu, en Eýrbiggia saga." Sigurður Vigfússon skoðaði staðinn sumarið 1881: "Á Bægifótshöfða hugði eg vel að öllu. mig undraði reyndar er eg sá þau kennimerki, er eg í þessu efni ekki hafði svo stranglega búist við. Frammi á höfðanum er alveg sem upprifin grjótdys, nokkuð stórir, hnöttóttir steinar mosavaxnir, og fornlegir að sjá, sem liggja þar í kring, sem þeim væri kastað frá dysinni. Má þó ætla, að nokkuð sé niðr sokkið, því að þar er nokkur jarðvegur. Fyrir garðinum yfir höfðann sést enn, sé vel að gætt, bæði að ofan og einkannlega öðrum megin. Eg vildi gjarna hafa grafið hér til frekari reynslu, enn vantaði til þess bæði mannafla og verkfæri. Eg vona nú, að enginn taki orð mín þannig, að eg vilji leita við að sanna, að Þórólfr bægifótr hafi verulega gengið aftr, heldr vildi eg sýna fram á hitt, að trúin á aftrgöngu Þórólfs er ekki neinn seinni tíma tilbúningur, yngri enn viðburðir sögunnar, heldr mun hún vera þeim jafngömul og samvaxin." "Að Álfafirði norðast undan Mýrunum gengur fremur lítill höfði, grasvaxinn að ofan, en klettur við sjóinn, höfði þessi heitir Bægifótshöfði (nokkrir nefna hann Þórólfsköfði); uppi á höfðanum, framarlega, er grjótdys mikil, sem talin er vera dys Þórólfs Bægifóts, eftir að hann var fluttur úr Þórsárdal," segir í örnefnalýsingu. Í grein í Árbók hins íslenska fornleifafélags 1926 segir: "Það [Bægifótshöfði] er klettahöfði, h.u.b. 3 mtr. á hæð, en lítill ummáls. Fyrir garðinum sjer vel og einnig dysinu; er auðsjeð að það hefur verið rífið upp. Þegar garðurinn hefur verið óskemdur, hefur ekki verið unt að komast af höfðanum eða fram á hann."

Enn var fjallað um höfðann í Árbók 1932: "Það er í rauninni ekki ótrúlegt, að dys Þórólfs hafi verið á þessum höfða, sem við hann er kenndur, því að þar er mikið af samanbornu grjóti, sem er eins og upprifin dys...Það er heldur ekki ótrúlegt, að hár garður hafi verið lagður um höfðann og að þess hafi enn séð merki, er sagan var færð í letur. Menn hafa jafnvel á síðast-liðinni öld þóttst sjá leifar af garðinum, og sumir [er greinilega að vísa í lýsingu Þorleifs Jóhannessonar] þykjast enn í dag geta séð þær." Síðan vísar Matthías í aðrar rannsóknir, enda höfðu margir skoðað höfðann á undan honum og þótt sjá garðleifar. Ennfremur segir Matthías: "Ég aðgætti þetta vandlega og oftar en einu sinni, er ég var við rannsóknirnar á Bólstað, og þótt ég þættist sjá, hvað þeir séra Jón [Hjaltalín 1818], Árni [Thorlacius] og Sigurður [Vigfússon] höfðu átt við, gat ég ekki sannfærst um, að hér væru í raun og veru nokkrar leifar garðsins sjáanlegar, nema þá helst það, að breitt þúfnabelti er yfir höfðann efst, og er það með meiri jarðvegi en er utar á höfðanum. En leifar af grjótgardi sá ég engar, hvorki ofan á höfðanum né að utan-(norðan)-verðu. Til þess að ganga úr skugga um það, hvort nokkrar leifar af grjótgardi kynnu að finnast í þýfinu á höfðanum, lét ég gera þar (10. Ág.) skurð þversum í það, en þar var engra grjótleifa vart. Hafi þarna verið lágður garður á 10. öld og hans séð merki 2 öldum síðar, gleggri en þau er nú sjást, eru líkur til að sá garður hafi verið hlaðinn úr torfi einu, hnausum. Er ekki ólíklegt, að slíkur garður hafi getað horfið fyrir veðri og vindi á mörgum öldum." Hinn meinti haugur var friðlýstur árið 1928: "3. Leifar Þórólfsheugs og þvergarður á Bægifótshöfða."

Heimildir:FF, 342; Sigurður Vigfússon 1882, 99-100; Ö-Úlfarsfell b, 2; Þorleifur Jóhannesson 1926, 44; Matthías Þórðarson 1932, 25-26; Friðlýsingarskrá, 28

SN-279:013 Mómýri örnefni mógrafir

"Austur af Höfðahausnum heita Höfðabakkar. Á höfðanum austan við þjóðveginn er allstór mýri, sem heitir Mómýri," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Úlfarsfell b, 3

SN-279:014 heimild um mógrafir

"Tröllkonusteinarnar heita þrír steinar, er standa á melholti austnorður frá vatni því, sem er á Úlfarsfellshálsi, en vestur frá gömlum mógröfum, sem eru austan til á hálsinum," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Úlfarsfel b, 5

SN-279:015 heimild um leið

"Suðvestur frá bænum Úlfarsfelli er allstór sandbunga á hálsbrúninni, sem heitir Kúla. Norðan við Kúluna er skarð í hálsbrúnina, heitir það Kleifin. Upp skarð þetta liggur vegurinn upp á Úlfarsfellsháls," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Úlfarsfel b, 5-6

SN-279:016 heimild

Í grein Þorleifs Jóhannessonar frá 1926 er sagt frá tóft: "Frá Hellu [SN-280:008] fórum við út yfir Úlfarsfellsháls. Engi það er þeir Þórólfr bægifótr og Úlfar áttu saman, er all-stór mýri á hálsinum og liggur nú undir Úlfarsfell og Hrísakot. Þar sjest fyrir rústum vestarlega á hálsinum, er gætu verið af stakkgarði Þórólfs. Af frásögn Eyrbuggjasögu er auðsjeð, að Úlfar hefur komið til Þórólfs á hálsinum, þar sem hann hlóð heyinu."

Heimildir:Þorleifur Jóhannesson 1926, 44

SN-279:017 heimild um leið

Í grein Þorleifs Jóhannessonar frá 1926 segir: "Á hálsinum [Úlfarsfellshálsi] er vatn; liggur vegurinn norðan með því; hann er nú sjaldfarinn, en hefur verið fjölfarinn áður; þar eru troðningar miklir."

Heimildir: Þorleifur Jóhannesson 1926, 44

SN-279:018 *Arnelshaugur* heimild um legstað

Eyrbyggja saga: "Tóku þeir nú lík Arnkels ok bjuggu um ok færðu til graptar. Arnkell var lagður í haug við sæinn út við Vaðilshöfða, ok er þat svá víðr haugr sem stakkgarður mikill." Haugs Arnkels er einnig getið í fornleifaskrá 1817: "Det samme gielder om Arnkells Haugur ved Vadilshöfda." Sigurður Vigfússon rannsakaði hauginn sumarið 1881: "...haugrinn er 46 fet í þvermál og kringlótt; eins og hann lítur nú út er hann hér um bil 6 til 7 fet á hæð, einkannlega að neðan. Eg lét fyrst grafa ofan í miðjan hauginn víða gröf, og tvær álnir á dýpt. Eg vildi prófa, hvort hér fyndist nokkur kennimerki, áður enn gerður væri þvergröftur gegnum hann allan. Þegar komið var niður að þessari dýpt, kom í ljós beinamold með svörtum flekkjum og þeim sömu kennimerkjum sem eg hefi áður fundið í haugum; innan um þetta fann eg köggla af beinum og ryðbúta, sem dattu þó í sundr, þegar upp voru teknir. Lengra niður komst ég ekki, því að þá var alt fullt af klaka; eg reyndi á fleirum stöðum og fór það alt á sömu leið; varð eg því að hætta við þenna gröft. Haugr þessi hefir verið mjög stórkostlegur í fyrstunni, og er hann sá hinn stærsti, er eg hefi fundið; að utan var hann neðst tvíhlaðinn af grjóti, þar sem eg gat komizt að. Þessi kennimerki nægja til að sýna, að þetta er haugr Arnkels." Hann getur þess að haugnum hafi verið spillt fyrir á öldum. Neðanmáls segir: "Í sumar, 1882, hafa þeir bræðrnir Ólafr og Daníel Thorlaciusar, sem voru með mér, þegar eg rannsakaði Arnelshaug, grafið þverskurð í gegnum hauginn og lengra niður, því að þá var klakalaust, og fundu þeri hin sömu kennimerki og áður, meira af beinum og ryðstykkjum, enn ekki annað." Í annarri grein eftir sama höfund frá 1893 segir aftur stuttlega frá haugnum: "Arnelshaugr stendur, sem eg áður hefi sagt og rannsakað, niður við sjóinn fyrir neðan þetta sléttlendi [sem er milli Úlfarsfells og Vaðilshöfða], en beint upp frá haugnum hefir Bólstaður staðið um 70 faðma." Matthías Þórðarson segir aftur frá haugnum 1932: "...haugurinn, eða leifarnar af honum, er nokkurð hundruð metra fyrir utan (út-norðan) höfðann [Vaðilshöfða]....Haugurinn er 125 m. niður og norður frá nyrðri bæjarrústunum á Bólstað...Ég sá leifar haugsins þannig 21. Júlí 1911, og nú sá ég þær aftur 20 árum síðar. Virtist mér þær lítið hafa minnkað frá því, er Brynjúlfur [Jónsson] sá þær 1899. Lét ég nú til rannsóknar grafa þverskurð í gegnum þær (10. Ág.), en varð einskis sérlegs var. Var síðan fært þar í lag aftur og borið nokkuð gjrótt að sjávarmegin, til þess að síður hverfi með öllu leifar þær, sem enn sjást af haugnum, og til að merkja staðinn, ef mold öll skolast og blæs burtu." Friðlýst 1928: "2. Leifar Arnelshaugs." Í ritinu Kuml og haugfé eftir Kristján Eldjárn segir: "Oft mun búið að hnýsast í þennan "haug", og Sigurður Vigfússon rannsakaði hann 1881. Segist hann hafa fundið í honum beinamold með svörtum flekkjum, köggla af beinum og ryðbútum sem dattu sundur þegar upp voru teknir (Þjms. 2172). En vitneskja um stærð og umbúnað og allt annað í sambandi við "hauginn" er svo mjög á reiki að réttast er að hafa hann ekki í fullgildra kumla tölu." Í Árbók ferðafélagsins 1932 segir: "Haugur Arnkels var vegarmerki ævalengi, hvar ríða skyldi Álfafjörð um fjöru."

Heimildir: ÍF IV, 103; FF, 349; Sigurður Vigfússon 1882, 97-98; Sigurður Vigfússon 1893, 18; Matthías Þórðarson 1932, 26-27; Fornleifaskrá, 28; KEKH, 108; Árb. 1932, 42

SN-279:019 heimild um legstað

Matthías Þórðarson kom árið 1932 með kenningu um legstað Spá-Gils, sem skv. Eyrbyggja var drepinn af mönnum Arnkels á Bólstað: "Þegar lágsjávað er, á er riðin fjaran undir fellinu [Úlfarsfelli], en að henni og frá er farið um klif eitt norðan-undir fellsendanum. Þó er þetta klif, sem nú er farið um, ekki það, sem átt er við í sögunni, heldur er það annað klif, rétt hjá, litlu suðvestar; hefir sýnilega verið farið þar fyrrum...Upp-af klifinu er grjótpúst ein á háu klettaholti milli þess og vegarins, sem farinn er um hliðina. Þúst þessi hafði verið rofin nokkuð fyrir allmörgum árum og hlaðin varða úr grjótinu. Er lokið var rannsóknum á Bólstað og farið þangað um kvöldið 11. Ágúst, var þessi grjótpúst athuguð með grefti, en engra forngripa varð þar vart, enda er jarðvegur þarna örgrunnur á klöppunum. Það er þó allsendis líklegt, að Spá-Gils hafi verið kasaður þarna við klifið. Að lokinni þessari litlu rannsókn var þústin sett sama aftur og varðan rofin."

Heimildir: Matthías Þórðarson 1932, 24-25

SN-280 Örlygstaðir

12 hdr. 1702. Konungseign. Getið í Landnámu: "Synir Þorbrands í Álfafirði váru þeir Þorleifr kimbi ok Þóroddr, norri, Þorfinnr, Illugi, Þormóðr. Þeir deildu við Arnkel um arf leysingja sinna ok váru at vígi hans með Snorra goða á Örlygsstöðum." ÍF I, 128 Getið í málþaga kirkjunnar að Eyri í Álfafirði 1224: "þangat liggja tiundir af holms latre ok oerlygs stöðum ok allt þar er j millum." DI I, 465 Minnst er á býlið Hellur 1398 í kaupbréfi. DI III, 638 1410: Jon Önson og Järijdur Þórðardotter kona hans gaffu abota Vermunde og klostrenu

med sier j proffhentu tuær jarder Hellu og Örlogzstade firer xx c og xx c j losafie Anno 1400. DI III, 728 Hella nefnd sem eyðihjáleiga 1702. JÁM V, 312 Hellu aftur getið sem eyðihjáleigu 1805. JJ, 156 Örlygsstaðir fóru í eyði 1937. Ö-Örlausstaðir, 1

Tún 2 ha, 1/2 slétt. Garðar 350 m². "Túnið í betra lagi, en brýtur nokkuð af á, sem kölluð er Helluá. Engjar í betra lagi fyrir utun [sic] það sem þær spillast af Kárstaðaá. Hagar góðir á sumar, en ei mjög víðlent. Vetrarhart...Skógur til eldiviðar. Þar hefur verið silúngsveiði í Helluá, er nú af." JÁM V, 312

SN-280:001 Örlygsstaðir bæjarhóll bústaður

"Bærinn stendur í suðvestur upp frá Álfafjarðarbotni, eru sléttar áreyrar frá fjarðarbotninum upp að túninu, austan við túnið rennur á, er heitir Örlygsstaðaá. Túnið liggur austan í hæðum, sem eru á milli bæjanna Örlygsstaða og Úlfarsfells, er enda í Vaðishöfða við Álfafjörð," segir í örnefnalýsingu. Í annarri skrá segir "Það er búið að vera í eyði síðan 1937 og byggista að líkum ekki aftur, því tún var þar lítið og lélegt, mikið af stórgrýti í túni." Kálgarður hefur verið fast austan við íbúðarhúsið skv. túnakorti.

Heimildir:Ö-Örlygsstaðir, 1; Ö-Örlausstaðir, 1; Túnakort 1918

SN-280:002 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 20 m suðvestur af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-280:003 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 40 m VNV af bæ.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-280:004 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 70 m norðvestur af útihúsi 003.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-280:005 heimild

Samkvæmt túnakorti var rúst um 20 m norðvestur af útihúsi 004.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-280:006 heimild

Samkvæmt túnakorti var rúst um 30 m VSV af útihúsi 005.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-280:007 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti voru tvö útihús, líkast til sambyggð, um 40 m suður af rúst 006.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-280:008 Hella heimild um býli

Í kaupbréfi fyrir jörðinni Hrísum 1398 er minnst á býlið Hellur: "Ek atta ok Karstade j Alftafyrde oc hellur. oc hefvr eg alldri hellum heyrtt egnad eingid hardmagie. oc alldri tuimæli aa ad Karstader ætte hardmaga." Í Jarðabók Árna og Páls 1702 segir: "Þar sem nú er stekkur frá Örlögstöðum hefur til forna (so menn meina) staðið bær kallaður Hella, sem þó meinast ei byggður verið hafa síðan Örlögstaðir byggðust. Kann og með öngvu móti upp aftur að byggjast vegna landþrengsla." Friðlýst 1928: Örlygsstaðir. Leifur fornþingjarsins Hellu, rjett fyrir austan Örlygsstaðaá, þar sem er yngri stekkjartóft. Sbr. Árb. 1925-1926: 44. Skjal undirritað af MÞ 12.05.1928. Þinglýst 11.06.1929.

Í örnefnalýsingu segir: "Fyrir austan Örlygsstaðaá er fornt eyðibýli, er hét að Hellum, hefur tún þessa býlis verið vestan í og yfir háan hrygg, í brekkunni að vestan er hellir, sem liggur inn undir hrygginn, hellir þessi er kallaður Örlygsstaðahellir....Örlygsstaðaá hefur runnið áður all mjög austur á og þá tekið nokkuð af túninu á Hellum og ef til vill eitthvað af bæjartóftunum." Í annarri lýsingu segir: "Sá fyrir gömlum rústum upp af Hellisbarði." Þorleifur Jóhannesson skoðaði rústirnar sumarið 1924: "Bærinn hefur staðið fyrir austan Örlygsstaðaá, norðan undir háum melhrygg, liggur túnið umhverfis hrygginn og yfir enda hans, túnið hefur verið all-stórt og túngarður um. Sunnan í melhryggnum eru kallaðir akrar [013]; sjer þar fyrir girðingum; er þar halli mikill og liggur vel við sól. Ofan á bæjartóftina hefur verið byggður stekkur, sjer á gömlu veggina útundan stekkjartóftinni." Matthías Þórðarson getur rústanna í Árbók hins íslenska fornleifafélags 1932 og getur þess til að bærinn hafi upphaflega verið kenndur við Örlygsstaðahelli: "Nú eru þar tóftir eftir stekk, er byggður hefi verið ofan á bæjartóftirnar...Rétt hjá tóftunum er stór hellir, sérstaklega víður, en lágt er undir loft í honum nú, því að hann er hálffullur af sauðataði; leitar fé þar oft skjóls. Hellirinn hefir verið myndaður af sjávangangi...Mér kom til hugar, að hellir þessi kynni að benda til þess, hversu bærinn hér hefði heitið að fornu, og svipaðist um eftir öðrum helli.

Þurfti ekki lengi að leita; sá hellir var rétt norðan-við, en var nú hruninn og lukstur, svo að þar voru vallgrónar lautir eftir. Í fornöld hefir hann verið opinn og hafa þá sennlega báðir hellarnir verið notaðir og gefið tilefni til að reistur var þarna bær. Vegna landþrengsla hefir það verið lítill bær og lagzt síðan undir Örlýgsstaði, sem eru mjög skammt frá." Guðbrandur Sigurðsson ritar um býlið í Árbók hins íslenska fornleifafélags 1955-56: "Óglögg sér þar fyrir bæjarrústum, sem stafar af því, að upp úr þeim hefur síðar verið byggður stekkur eða fjárrétt frá Örlýgsstöðum. Túnið hefur verið allstórt, miðað við þá tíma. Það hefur verið girt mjög öflugum torfgarði, sem enn sjást glögg merki til. Skammt sunnan við túnið, í fögrum hvammi, er örnefnið Akranes [013], og talar það sínu máli." Ekki lýsir hann rústunum nánar en í kjölfarið fylgja rómantískar náttúrufarslýsingar.
Heimildir:DI III, 638; JÁM V, 312; Ö-Örlýgsstaðir, 1-2; Fornleifaskrá, Ö-Örlaugsstaðir, 2; Þorleifur Jóhannesson 1926, 44; Matthías Þórðarson 1932, 28; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 45

SN-280:009 *Stekkjarhlíð* örnefni stekkur

"Vestan Örlýgsstaðaár heitir Stekkjarhlíð," segir í örnefnalýsingu. Í annarri lýsingu segir: "Suður með ánni voru hvammar, kallaðir Árhvammar. Vestur af þeim er mýri. Þar voru mógrafir [012]. Hlíðin upp af líklega kölluð Stekkjarhlíð," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Örlýgsstaðir, 3; Ö-Örlaugsstaðir, 1

SN-280:010 *Kvíarnar* örnefni kvíar

"Sunnan við lækinn neðst var túnblettur, sem kallaður var Tíuálnavöllur. Þar fyrir ofan með ánni voru Kvíarnar," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Örlaugsstaðir, 1

SN-280:011 *Fjárréttin* örnefni rétt

"Sunnan við lækinn neðst var túnblettur, sem kallaður var Tíuálnavöllur. Þar fyrir ofan með ánni voru Kvíarnar. Ofar var Fjárréttin," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Örlaugsstaðir, 1

SN-280:012 heimild um mógrafir

"Suður með ánni voru hvammar, kallaðir Árhvammar. Vestur af þeim er mýri. Þar voru mógrafir," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Örlaugsstaðir, 1

SN-280:013 *Akranes* heimild um akur

"Sunnan í melhryggnum [sem bærinn Hella 008 stóð á] eru kallaðir akrar [013]; sjer þar fyrir girðingum; er þar halli mikill og liggur vel við sól," segir í grein Þorleifs Jóhannessonar. Guðbrandur Sigurðsson nefnir sama stað Akranes, og segir nafnið tala sínu máli.

Heimildir:Þorleifur Jóhannesson 1926, 44; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 45

SN-280:014 *Geirvör* sögustaður

"Skridann Geirvör og Glæsirs kelda eru enn til sýnis....," segir í fornleifaskýrslu 1817. Í örnefnalýsingu segir: "Neðan við þá [Mosa] kallast Flóajaðrar. Er þá komið að Nóngilsskriðu eða skriðunni Geirvör, en skriðan Geirvör er við botn Nóngils vestanvert."

SN-281 Kárstaðir

16 eða 20 hdr. 1702, 20 hdr. 1847. Konungseign. Skv. Eyrbyggja sögu bjó Finngeir Þorsteinsson í Álfafirði. ÍF IV, 11-12 Kársstaða er einnig getið, þar bjuggu Þorbrandssynir bjuggu skv. sögunni. ÍF IV, 89,94 og 120. Jarðarinnar er getið í Landnámu: "Geirröðr gaf Finngeiri lönd uppi um Álfafjörð; hann bjó þar, er nú heitir á Kársstöðum." ÍF I, 127 Getið í málodaga kirkjunnar á Eyri í Álfafirði 1224: "Soungur er af eyre a holmslatr. ok a leiti. a backa. ok til dranga. j auxney. j langadal. a carstaði." DI I, 465 Árið 1398 segir Ormur Snorrason að hann hafi aldrei heyrt annað en að engið Harðmagi tilheyri Kársstöðum en ekki býlinu Hellum. DI III, 638 Árið 1482 féll dómur vegna kæru Halldórs ábóta á Helgafelli á hendur Narfa Þorvaldssyni. Honum var m.a. gefið eftirfarandi að sök: "Jtem fyrer þrijdiu sok ad þratt nefndur narfe hielldi og hefði halldid Jordina karstade. er liggur j Eyrar kirkiu sokn. og klausturisinz formenn eignudu klaustrinu ad Helgafelle." DI VI, 427 1490 seldu Þuríður Björnsdóttir og Þorvaldur Narfason Halldóri ábóta á Helgafelli Kárstaði fyrir 10 kúgildi. Þar með gaf ábóti þau kvitt um sektir allar og dómrof sem Narfi Þorvaldsson hafði gerst sekur um. DI VI, 694 "Þetta býli hét áður Álfafjörður, er það byggðist strax á landnámsöld...." BS, 441

Tún 3,7 (?) ha, 3/4 slétt. Garðar 650 m². "Túnið hefur fyrir v árum af skriðu so fordjarfast, að ei meinast af því

eftir hafa óskemdur verið fjórðungur túnsins [...]. Engjar hafa verið góðar, en smáspillast af grjóti, sandi og leir og hætt við meiri spillingu. Hagar góðir á sumardag. Vetrarhart af snjóum.....Torfrísta er þar orðin so nær engin til heys umbúnings eða húsabóta. Jörðin spillist hvað eftir annað af skriðum og vatnagáangi." JÁM V, 311

SN-281:001 *Kárastaðir* bæjarhóll bústaður

"Bærinn á Kársstöðum stendur upp frá botni Álfafjarðar, austanvert í dal þeim, er gengur upp frá firðinum, túninu hallar til vesturs, niður að ánni, og nær upp að hlíðinni, sem er allbrött," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Túnakort 1918; Ö-Kársstaðir a, 1

SN-281:002 heimild um bænhus

KÁRSSTAÐIR Í ÁLFTAFIRÐI (NARFEYRARÞING) (SH) - BÆNHÚS

[1224]: Soungr er af eyre ... a carstaði; Máld DI I 465 [Narfeyrar]

[1355]: songur er [af Narfeyri] ä ... karstadi; Máld DI III 104-105 [Narfeyrar]

1397: Songur [frá Narfeyri] a ... Karstade; Máld DI IV 165 [Narfeyrar]

30.6.1431: [Árni Einarsson selur séra Þorkatli Ólafssyni Kársstaði ásamt öðrum jörðum og sagði] ad Bænhws ætte ad vera ä kärstodum og villde hann þar ongv fyrer svara. þo ad það være nidur falled; DI IV 460

Heimildir:DI I, 465 ; DI III, 104-105; DI IV, 165; DI IV, 460

SN-281:003 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 10 m suðaustur af bæ. Kálgarður var fast við það suðaustanvert.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-281:004 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús tæpa 40 m suðvestur af bæ og heygarður fast við það að vestanverðu.

Heimildir:Túnakort 1918

SN-281:005 heimild um útihús

Samkvæmt túnakorti var útihús um 70 m norðaustur af bæ.

SN-281:006 *Ból* örnefni kvíar

"Í hryggnum [Merkjahrygg] eru þrjár lautir, eru tvær þeirra grasivaxnar, en í þeirri efstu er ekkert gras, í henni var áður tófugren. Lautir þessar heita Ból, en eru aðgreind með því að nefna efsta, mið og neðsta Ból," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir:Ö-Kársstaðir a, 1

SN-281:007 *Hoffmannaf্লöt* örnefni áfangastaður

"Fyrir sunnan Markhrygg er allstór grasivaxin laut og sunnan við hana stór sandhóll, í honum er stór laut, eða hvolf, í botni þess er grasivaxin slétta, er Hoffmannaf্লöt heitir, hún er og kölluð Orrustuf্লöt," segir í örnefnalýsingu. Í athugasemdum við örnefnalýsingu segir: "Á flöt þessari er úrvals tjaldstæði fyrir flokk manna. Tel ég augljóst, að flötin sé löguð af mannahöndum. Tekið hefur verið ofan af Sandhólnum og uppgröfturinn settur út á þrjá vegir. Steindrangur, ca. 1,2 m á hæð, stendur á miðri flötinni. Ekki hef ég kannað, hvort hann sé grafinn niður. Ég vildi bæta við einu nafni enn á þessari flöt, þ.e. Leikvöllur eða Leikvangur. Ég hef þá hugmynd, að leikvöllurinn hafi veirð gerður í tíð Þorbrandssona og Snorra goða, þegar þeir voru að alast upp."

Heimildir:Ö-Kársstaðir a, 1; Ö-Kársstaðir aths., 1

SN-281:008 *Stekkjarklettur* örnefni stekkur

"Niður undan Bringunum fast við ána er einstakur klettastapi, sem heitir Stekkjarklettur. Stapi þessi er að ofan, hlíðarmegin, grasigróinn og fagur. Ætti hann fegurra og veglegra nafn skilið, " segir í örnefnalýsingu. Í athugasemdum og viðbótum við örnefnalýsingu segir: "Við Stekkjarklett var fjárrétt, byggð upp af stekkjarbrotum, þegar ég [Sigurður Magnússon] kom þar [1915]." Ennfremur greinir frá því að fráfærum hafi verið hætt á bilinu 1890-1900.

Heimildir:Ö-Kársstaðir a, 2; Ö-Kársstaðir aths. og viðb., 1-2

SN-281:009 *Álagablettur* álagablettur

"Upp af honum [Stekkjarkletti 008] og að mestu leyti kringum hann eru grasgefnir mýrarhallar. Blettur þessi heitir Álagablettur - er bannað að slá blett þennan, en ekki er nú kunnugt um hver víti við ligga [sic]," segir í örnefnalýsingu. Í annarri lýsingu er kletturinn sjálfur talinn huldufólksbústaður: "Neðan við Bringur er klettur við ána, sem Stekkjarklettur heitir. Þar var talinn huldufólksbústaður, hefur að líkum verið þá höfðingjasetur."

Heimildir:Ö-Kársstaðir a, 2; Ö-Kársstaðir b, 4

SN-281:010 *Hjallgil* örnefni hjallur

"Þegar kemur fram (suður) fyrir Stórgrýtið og Breiðageira, tekur við grasivaxin hlíð, heitir hún Bringur - ná þær fram að gili, er kemur ofan hlíðina og Hjallgil heitir," segir í örnefnalýsingu. Ekki er víst að gilið sé kennt við hjall, enda segir í annarri lýsingu um gilið: "Það er ákaflega vítt og hefur verið hjalli efst í því...."

Heimildir: Ö-Kársstaðir a, 2; Ö-Kársstaðir aths. og viðb., 3

SN-281:011 garðlag

"Norðan við Hjallgil, neðst í hlíðarhallanum, er fornleg girðing, er henni skipt í tvo hluta með þvergarði," segir í örnefnalýsingu. Greint er frá girðingunni í Árbók hins íslenska fornleifafélags: "Í norðvestur frá bænum á Kársstöðum, neðst í hlíðinni, er girðing, stór, fornleg. Í henni er þverveggur, er skiftir henni í tvo, því nær jafnstóra, hluta. Norðurhlutinn er 13 fðm. en suðurhlutinn 14 fðm. Þvereggurinn er 30 fðsm. og er það breidd girðingarinnar; nyrðri gaflinn er bogadreginn; lækur hefur brotið dálítið af suðurhorninu." Girðing þessi var friðlýst árið 1928: "3. Girðing fornleg í norðvestur frá bænum, neðst í hlíðinni."

Heimildir: Ö-Kársstaðir a, 2; Þorleifur Jóhannesson 1927, 31; Fornleifaskrá, 27

SN-281:012 heimild um legstað

Í grein í Árbók hins íslenska fornleifafélags 1927 segir: "Í norður frá bænum á Kársstöðum, í hlíðarhalla, eru grjótrústir tvær, önnur ofar og austar í hlíðinni. Hún er hringmynduð og er þvermál hennar 5 mtr. Í miðri rústinni sjest fyrir hleðslu, sem þró hefdi verið. Breidd hennar um 70 cmtr. Fyrir neðan rúst þessa er grjótdreif mikil úr henni. Hin rústin er vestar og neðar. Eru 19 fðm. milli rústanna. Hún er 4 mtr frá norðri til suðurs og 2 1/2 mtr. frá austri til vesturs. Hún er sporöskjulöguð. Svo hagar til, að lækur rennur niður hlíðina, sem er brött mjög. Hefur lækur þessi oft skift um farveg; er farvegur eftir hann milli rústanna og eins fyrir norðan þær, en nú rennur hann fyrir sunnan þær. Í leysingum er lækur þessi vatnsmikill og hefur líklega flóð yfir mannvirki þessi og skemmt þau mjög. Eftir útliti rústa þessara, hygg jeg að þær sjeu fornar dysjar, en fulla vissu á því er ekki hægt að fá nema að grafa í þær." Rústirnar voru friðlýstar árið 1928: "Grjótrústir tvær fornar, önnur kringlótt, hin sporöskjumynduð, í hlíðarhalla norður frá bænum."

Heimildir: Þorleifur Jóhannesson 1927, 31; Fornleifaskrá, 27

SN-281:013 *Kolagil* örnefni kolagröf

"Nokkuð framarlega (sunnarlega) á hlíðinni er allmikið klettagil, sem heitir Kolagil," segir í örnefnalýsingu. Í athugasemdum og viðbótum við örnefnalýsingu segir: "Kolagil: Dregur nafn sitt af því, að á mýrarbletti milli Hádegisgils og Kolagils hefur verið gert til kola. Séð hef ég merki þess. Þar hefur því verið skógur."

Heimildir: Ö-Kársstaðir a, 3; Ö-Kársstaðir aths. og viðb., 1

SN-281:014 garðlag

"Niður undan Öxlinni austur að ánni er kallaður Skógur. Á því svæði er hóll, sem heitir Hríshóll. Umhverfis hann er mýrlendi. Fremst í Skógunum sér fyrir fornu garðlagi, er legið hefur frá Kárafellssöxl og ofan að (austur að) ánni, beint á móti Hádegisgili," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Kársstaðir a, 4

SN-281:015 *á Stekkjunum* heimild um stekk

"Fram undir Kolagili [013] er stekkjarrúst, - hefur stekkurinn verið byggður milli tveggja kletta. Er þar kallað á Stekkjunum," segir í örnefnalýsingu. Líkast til er þetta sami staður og lýst er í annarri lýsingu: "Nokkru heimar [en Kolagil] eru klettastrókar. Þar var stekkur. Hlíðin þar upp af og heim eftir heitir Stekkjarhlíð." Enn segir í athugasemdum við örnefnalýsingu: "Ekki er vitað, hvenær stekkurinn fram undan Kolagili hefur verið notaður."

Heimildir: Ö-Kársstaðir a, 4; Ö-Kársstaðir b, 3; Ö-Kársstaðir aths., 2

SN-281:016 *Glæsiskelda* sögustaður

"Uppi í jöðrum flóans [Kársstaðaflóa] er Glæsiskelda, foræði mikið. Í hana hljóp Glæsir, er hann hafði drepíð þórod bónda í Álfafirði, að sögn Eyrbyggju," segir í örnefnalýsingu. Keldunnar er getið í fornleifaskýrslu 1817: "Sskridann Geirvör og Glæsirs kelda eru enn til sýnis...." Kaalund segir í sögustaðariti sínu: "...í engjunum fyrir sunnan fjörðinn margar mýrarholur og leðjupyttir, og einn þeirra, sem er næst Hellu, er hættulegur skepnum, og er talið að þar sé Glæsiskelda."

Heimildir: Ö-Kársstaðir b, 1; FF, 342; KK II, 86

SN-281:017 heimild um mógrafir

"Austan við Nónhlíðina er gil og heitir Miðmundagil. Nokkuð austar voru mógrafir neaðn við hlíðina," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Kársstaðir b, 1

SN-281:018 Kári þjóðsaga legstaður

"Á norðausturhorni Kárafellis er hnúkur, sem Kári heitir. Er sú sögn, að þar hafi Kár Þóroddsson látið heygja sig, því með því móti gæti hann séð að mestu yfir land jarðarinnar, en Kár Þóroddsson bjó í Álftafirði eftir föður sinn og skírði jörðina upp, og hefur hún haldið því nafni síðan," segir í örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Kársstaðir b, 2

SN-281:019 heimild um kvíar

"Fráfærum var hætt á Kársstöðum á árabílinu 1890-1900. Kvíarnar voru í túnjaðrinum að vestan. Ég kom þar ofan á hleðslur og sá brot af þeim. Ég byggði smiðjukofa ofan á þessi brot. Þar við kvíarnar rann smálækur alla leið ofan úr Hálsi og var skaðræðisgripur, þar sem hætt var við áruna frá læknum á túnið. Bærinn á Kársstöðum hefur líklega staðið þarna fyrst, en verið fluttur síðan ofar. Þar var þúfnastykki, þegar ég kom, sem ég risti ofan af. Kom ég þar niður á hleðslur og fann þar bæði viðarkol og hrafntinnu."

Heimildir: Ö-Kársstaðir aths. og viðb., 2

SN-281:020 heimild um mógrafir

"Þegar ég [Sigurður Magnússon] kom að Kársstöðum [1915], sagði fráfaramandi bóndi, að allat mótak væri búið. Sagðist hann þó hafa fundið nokkurn vott af mó fram undan við Hádegisgil, sem voru tvær ofan af og átti að heita tvær niður," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Kársstaðir aths. og viðb., 2

SN-281:021 heimild um mógrafir

"Í mörg ár tók ég [Sigurður Magnússon, kom á Kársstaði 1915] upp mó í mýrum upp undan Kárafalli vestanverðu við ána. Í miðjum þessum gröfum var grashólmi, sem skilinn hafði verið eftir. Þar tók ég gras ofan af, sem voru tvær stungur, og kom þar ofan á mó, sem var 11 stungur að dýpt. Það svæði dugði þó aðeins eitt ár. Þurrkvöllurinn var alveg við grafirnar að vestanverðu. Mórinn var ágætur, þegar vel tókst að þurrka hann," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Kársstaðir aths. og viðb., 2

SN-281:022 heimild um ristu

"Rista var alla tíð lítil á Kársstöðum. Þegar á þurfti að halda, var rist torf á mýrarbletti á svokölluðu Flæðiengi. Ristan gat ekki heitið góð, en á sléttu var hún og nokkuð löng," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnalýsingu.

Heimildir: Ö-Kársstaðir aths. og viðb., 2

SN-281:023 huldufólksbústaður

Í grein í Breiðfirðingi er sagt frá huldufólksbústað á Kársstöðum: "Nálægt Kársstöðum er klettur einn allmikill og nokkuð sérkennilegur. Stendur hann einn sér neðst í brekku og gengur út í ána, sem stundum getur alldjúp orðið á þessum stað." Lögð var áhersla á að börn lékju sér ekki hjá klettinum.

Heimildir: Aðalheiður Tómasdóttir 1992, 174

SN-281:024 heimild um kálgarð

Samkvæmt túnakorti var kálgarður tæpa 10 m vestur af bæ.

Heimildir: Túnakort 1918

SN-661 Fornleifar á fleiri en einni jörð**SN-661:001** Gagngata heimild um leið

"Þegar komið er að innan, er farið yfir Álftafjörð innarlega, þá fjara er, og upp frá honum riðið yfir Hrisasneiðinga. Frá þeim liggur vegur vestur eftir sveitinni yfir Vatnsdal og fram hjá Drápuhlið út á svonefnd Skeið, allt að Berserkjahrauni. Mestur vegur þessi liggur eftir holti, og er hann góður. Yfir hraunið liggur svonefnd Gagngata. Er hún góður vegur og sléttu, nema hátt klif er í ytri hraunjaðrinum. Frá hrauninu liggur vegurinn skammt fyrir neðan bæina Horna og Hraunsfjörð út að Fjarðarhorni; sá vegur er mest graslendi. Síðan liggur vegurinn yfir Árnabotn og á snið upp á Tröllaháls út í Eyrarsveit."

Heimildir: SS, 198-199

SN-661:002 heimild um leið

Gönguleið yfir Öxl: "Steinkarlinn sést ekki heima frá bæ á Selvöllum [SN-244] enda er hann á móbergshryggnum við Hraunfjarðarvatn. Norðurbrún móbergshryggjarins endar í grasbrekku ofan við hálsinn og meðfram henni liggur göngleiðin yfir - frá Öxl út undir Króka."

Heimildir: Ö-Selvellir ath.og viðb., 3

SN-661:003 heimild um leið

"Út af þessum alfaravegi, sem er eftir endilangri sveitinni, liggja 2 vegir, annar fyrir utan Kóngsbakka ofan að Hraunvíkinni og þar yfir hraunið niður við sjóinn út í Bjarnarhöfn, og er það sá vegur, sem berserkirnir ruddu; hinn fyrir ofan bæinn Hóla til norðurs ofan hjá Saurum og Helgafelli ofan í Stykkishólmi."

Heimildir: SS, 199

SN-661:004 heimild um leið

"Út af þessum vegi [003] milli Helgafells og Saura, fyrir neðan Saurasíki, liggur vegur í suður upp yfir Gríshólsá, með austari bakka Bakkár, þar til ofarlega er yfir hana farið, fyrir neðan svonefnd Stórholt. Þá liggur hann eftir þeim að Grettistaki, sem stendur undir Kerlingarfjalli. Sóiðan liggur vegurinn fyrir vestan það, millum þess að austan og Rauðukúlu og Hafráfells a vestan, upp á fjallið. Þegar upp á fjallið er komið, á söndum fyrir sunnan svonefnd Dys, skiptist þessi vegur...."

Heimildir: SS, 199

SN-661:005 heimild um leið

"Þegar upp á fjallið er komið, á söndum fyrir sunnan svonefnd Dys, skiptist þessi vegur [004]. Liggur þá hinn eystri eftir Hjarðarfellsdal ofan í Miklaholtshrepp....."

Heimildir: SS, 199

SN-661:006 heimild um leið

"Þegar upp á fjallið er komið, á söndum fyrir sunnan svonefnd Dys, skiptist þessi vegur [004]. Liggur þá hinn eystri eftir Hjarðarfellsdal ofan í Miklaholtshrepp, hinn vestari yfir svokallaðan Dugfússdal, og þaðan yfir háls ofan svonefnd Djúpagil til Staðarsveitar. Á öllum vegi þessum er frá Helgafelli enginn bær rétt nærri leiðinni, hvorki suður í Miklaholtshrepp, hvar bæinn Hjarðarfell stendur, strax þá ofan af fjallinu er komið, né suður í Staðarsveit, en skammt eitt er frá Djúpagili að Elliða...."

Heimildir: SS, 199

SN-661:007 heimild um leið

Í grein Þorleifs Jóhannessonar frá 1926 segir: "Í sambandi við Búðanes vil jeg geta þess, hvernig hinn forni vegur eftir Helgafellsveit hefur legið. Frá Kerlingarskarði lá hann eins og nú ofan svo kölluð Stórholt, svo niður með Bakkaá því nær til sjávar, þá um Arnarstaði, þaðan inn fyrir botninn á Hofsvog (nú Arnarstaðavogur), þá út með vognum að neðanverðu, um Hofsstað, út um Haugsnes og út á svo kallað Skálaholt, þaðan yfir blautt mýrarsund; í mýrinni er gömul grjótbú mjög niðursokkin, sem kölluð er Norðlingabrá. Svo hefur vegurinn legið inn svo kallaða Ása að Ögri, þaðan inn með sjó, milli Fúlutjarnar og sjávar fyrir víkurbotna, fyrir utan bæinn í Grunnasundsnesi og ofan í Búðarnes."

Heimildir: Þorleifur Jóhannesson 1926, 48

SN-661:008 gata leið

"Gegnt Spágilsstöðum fer hálsinn að verða lægri og flatari og greinast frá Úlfarsfelli, og yfir hann liggur leiðin að bænum Úlfarsfelli," segir í riti Kaalunds um íslenska sögustaði.

Heimildir: KK II, 84

SN-661:009 *Hrísasneiðingar* gata leið

"Brött er fjallshlíð niður að Álftafirði, og liggur leiðin niður að firðinum við horn múlans eftir brattri og krókóttri götu, er nefnist Hrísasneiðingar....," segir í riti Kaalunds um íslenska sögustaði.

SN-661:010 heimild um leið

"Allt frá elztu tímum Íslandsbyggðar, hefur haldizt mikil umferð manna yfir Vatnaheiði. Hún var aðalleiðin á öllum tímum árs milli fjölmennra byggða, beggja megin Snæfellsnessfjallgarðsins. Á löngu tímabili urðu menn sunnan heiðar að sækja verzlun sína til Grundarfjarðar, Kumbaravogs og síðar til Stykkishólms. Einnig voru tíðar skreiðarferðir til Breiðafjarðar á öllum tímum árs....Leiðin um heiðina var talin 6 tíma lestargangur milli byggða í sæmilegri færð. Hún gat tekið 10-12 tíma í vondri færð...Eins og augljóst er, var enginn sérstakur vegur yfir Vatnaheiði, fremur en annarsstaðar hér á landi í fleiri aldir, nema götuslóðar, sem mynduðust smám saman eftir fætur manna og hesta, þar sem krækja varð sitt á hvað fyrir verstu torfærur. Þó má með nokkrurri

nákvæmni rekja þessar slóðir allvíða, og á stöku stað eru þær skýrar enn í dag. Leiðin, sem farin var um Vatnaheiði til Grundarfjarðar eða Kumbaravogs, var tíðast þessi: Þeir menn, sem komu norður Hjarðarfellsdal, hafa farið venjulegar götuslóðir upp á Sandahryggi, að vetri til hefur þó víða orðið að taka á sig króka vegna snjóalaga. Af Sandahryggjum var tekin sem beinust stefna á austanvert Horn, þá á götu þá, sem liggur miðhlíðis vestur um Hornið. Á þeirri leið er Gjáin, og er farið yfir hana á hellubru, sem kölluð hefur verið Steinbogi. Þegar komið er vestur fyrir Hornið, taka við sléttir sandar, og er haldið norður þá, unz halla tekur niður í Bæjardal austanverðan. Þar eru slóðir niður, sem Krókar heita og bera nafn með rentu. Blasir hér við augum bærinn Hraunsfjörður, og var haldið beint þangað, þegar niður í dalinn var komið."

Heimildir:Guðbrandur Sigurðsson 1968, 119

SN-661:011

Áfram um leiðina um Vatnaheiði: "Þeir ferðamenn, sem fóru upp Dufgusdal...héldu sem leið lá vestan Straumfjarðarar upp að Baulárvallavatni, þá vestur með vatninu alla leið að Baulárvöllum....Þaðan var svo haldið eftir götuslóðum norður yfir Vatná, þá norður með austurhlíð Vatnafells, unz norður fyrir fellið var komið. Þá var tekin sem beinust stefna norður til Hornsins austarlega. Þá var komið á veg þeirra fyrirnefndu [sjá 010] og var honum haldið til Hraunsfjarðarbæjar."

Heimildir:Guðbrandur Sigurðsson 1968, 120

SN-661:012 heimild um leið

"Sátudalur er grýtt dalkvos og þurr, kenndur við Sátu, allstóran klettastapa í miðjum dal. Þar lá um þjóðleið "inn yfir fjall", "segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Selvalla.

Heimildir:Ö-Selvellir ath.og viðb., 2

SN-661:013 Berserkjavegur heimild um leið

"Sunnan við Skothústanga [sjá SN-247:045] gengur inn fremur löng vík milli Geldinganess og Berserkjahrauns, er heitir Hraunvík. Um fjörur er riðið og upp úr henni er klif upp hraunröndina, sem kallað er Hraunklif (sumir segja Berserkjaklif) [SN-247:046]. Vegurinn yfir hraunið er vegur sá er berserkirnir ruddu (sjá Eyrbyggjasögu) og er af nokkrum kallaður Berserkjavegur," segir í örnefnaskrá. "Þú skalt ryðja," segir Styrr, [við Halla berserk] "götu yfir hraunit út til Bjarnarhafnar" [...] Eptir það tóku þeir að ryðja götuna, ok er þat it mesta mannvirki."ÍF IV. Sagt er frá veginum í sóknarlýsingu: "Út af þessum alfaravegi, sem er eftir endilangri sveitinni, liggja 2 vegir, annar fyrir utan Kóngsbakka ofan að Hraunvíkinni og þar yfir hraunið niður við sjóinn út í Bjarnarhöfn, og er það sá vegur, sem berserkirnir ruddu...." Kristian Kaalund lýsti leiðinni að einhverju leyti: "...er farin enn í dag, þegar farið er frá Bjarnarhöfn austur í leið inn í Helgafellssveit yfir norðurendann á hrauninu sem er nefnt Berserkjahraun....vegurinn er að nokkru leyti lagður í hallanum niður að ströndinni. Hér og þar, þar sem brekkan hefur verið of brött, er grjóti hlaðið upp í gjárnar, annars staðar eru holur sem vegurinn liggur yfir, og hefur þá orðið að fylla þær, og meðfram veginum til beggja hliða liggja haugar af mosagrónu grjóti sem rutt hefur verið burt. Á þennan hátt hefur verið lagður vegur, reyndar ekki svo mjög ólíkur öðrum hraungötum, aðeins sléttari og ef til vill dálítið breiðari en venjulega." "Berserkjagatan, sem er enn í fullu gildi og var eina færa leiðin þarna yfir hraunið, þar til akvegur kom þarna fyrir rúmum áratug [þ.e.a.s. eftir miðja 20 öld]. Akvegurinn liggur þó ekki á sama stað og Berserkjagatan, en hún er nú friðýst. Þessi Berserkjagata er elzta vegagerð hér á landi, sem sögur fara af og sem vitað er, hverjir að unnu," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Berserkjahrauns.

Fornleifakönnun Brynjúlfs Jónssonar 1899: "Eigi er vegurinn, sem berserkirnir ruddu, jafn mikið tröllaverk og margir ókunnugir hafa ímyndað sér. Hann er lagður í króka, til þess að nota þá bletti í hrauninu sem ekki þurfti að ryðja. En satt er það, að milli þessra bletta er verkið víða allmikið mannvirki...Áður en berserkirnir lögðu veginn yfir hraunið, hefir eigi mátt komast með hesta milli Hrauns [SN-252] og Bjarnarhafnar [SN-247] utan að fara fjörur [SN-661:019] og sæta sjávarföllum. Þó skaga 2 hraunranar þar fram í veginn, er of djúpt hefir verið fyrir framan, svo yfir þá hefur þá orðið að fara. Hafa verið ruddar götur yfir um þá þvera, hvorn um sig ,og sér enn glögglega fyrir þeim."

Heimildir:Ö-Bjarnarhöfn, 3; ÍF IV, 72; SS, 199; KK II, 73; Ö-Berserkjahraun ath. og viðb., 2; Brynjúlfur Jónsson 1900, 12

SN-661:014 Skeiðið heimild um leið

"Skeiðið eða Skeiðin eru elztu reiðvegir, sem getið er um í Eyrbyggjasögu næst á eftir Berserkjagötu [013] yfir Berserkjahraun og sem haldið hefir nafni sínu og notagildi til þessa. En Skeiðin ná alls ekki eins langt og hafa ekki náð eins og Þorleifur [Jóhannesson skrásetjari] vill láta. En raunverulega ná þau á milli Kljargils og Bakkár að Bakkafossvaði [SN-256:023], en vegurinn í framhaldi þar fyrir austan liggur um svokallaða Hlíð að Gríshólsá, þvert yfir Gríshólsland. Áfram liggur vegurinn inn Drápuhlíðarmela að Drápuhlíðarfjalli," segir í athugasemdum við örnefnaskrá Staðarbakka.

Heimildir:Ö-Staðarbakka ath. og viðb., 2

SN-661:015 heimild um leið

Leið sem liggur að minnsta kosti milli Arnarstaða [SN-260 og 261] og Helgafells [SN-271]: "Um Stigamannaskarð liggur vegurinn að Helgafelli...Vegurinn að Helgafelli liggur yfir Lyngborg sunnarlega og austur í Stigamannaskarð um lægð, sem er í austurbrún [Stigamanna]borgarinnar. Þar sem vegurinn liggur yfir borgina er melur, er hallar til vesturs. Er þar kallað Ambáttarskeið. Sunnan vegarins er allstór steinn," segir í örnefnaskrá. Um stein þennan er sögn sem skráð er undir Arnarstöðum [SN-261:010].

Heimildir: Ö-Arnarfell, 3

SN-661:016 heimild um leið

Heimild um þjóðleið sem lá m.a. um hlað Arnarstaða: "Austan Arnarstaðatúnsins er borg, sem heitir Bæjarborg...Sunnan borgarinnar er mýrlent skarð, nafnlaust, en sunnan þess er langur og allhár ás, sem kallaður er Móás [SN-261:012] (eða Bæjarás, nær hann vestur að skarði, sem heitir Götuskarð, um það liggur vegurinn að Arnarstöðum þegar komið er ofan að, var það fyrrum þjóðvegur og lá hann þá um hlað Efri-Arnarstaða," segir í örnefnaskrá. "Þjóðvegurinn lá ekki um hlað Arnarstaða efri [SN-261], heldur neðan túnannna, skammt frá sjó, meðfram víkinni neðan túnanna og svo austur bakkann sunnan Arnarstaðavogs norður fyrir vogshotninn, eftir suðurhalla Hrísholta að norðvesturenda Vatnsáss; þar norðan við er Prestfall. Sér enn svo vel fyrir honum, að hægt er að rekja hann neðan Arnarstaðatúna austur að Arnarstaðaholti norðan Bygghamars og vestasta hluta Helgafellstúns. Hér neðantúns var vegkanturinn sumstaðar grjótlagður, og á bernskuárum mínum [eftir aldamótin 1900] voru þar 3 tréæsi; bitar þeirra held ég hafi verið 8x8 þumt. Þessi vegur hefur ekki fallið úr umferð fyrr en um eða eftir að foreldrar mínir fluttu að Arnarstöðum [1897]," segir í örnefnaskrá Arnarstaða HS.

Heimildir: Ö-Arnarstaðir, 4; Ö-Arnarstaðir HS, 11-12

SN-661:017 *Tindaskersleið* heimild um leið

"Í vestur til norðvesturs frá Jónsnesi [SN-263] liggur sker með klettatindum nokkrum upp úr. Heitir það Tindasker. Norður með Tindaskeri er bátaleið, sem oft er farin, þá farið er milli Stykkishólms og Bjarnarhafnar [SN-247] eða þegar farið er út í Eyrarsveit. Leið þessi er kölluð Tindaskersleið. Á henni eru Dímónarklakkar látnir bera í Fábeinsá, sem fellur í fláu gili skammt frá bænum Stakkabergi í Klofningshreppi í Dalasýslu," segir í örnefnaskrá Jónsness.

Heimildir: Ö-Jónsnes, 2-3

SN-661:018 *Miðleið* heimild um leið

"Miðleiðarsker fór alltaf í kaf um flæðar og var hættulegt. Kallað var að fara Miðleið, þegar farið var bæjarmegin við Miðleiðarsker á leið frá Stykkishólmi út í Bjarnarhafnar," segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá Jónsness.

Heimildir: Ö-Jónsnes ath. og viðb., 4

SN-661:019 heimild um leið

Fornleifakönnun Brynjúlfs Jónssonar 1899: Leið með sjó...Áður en berserkirnir lögðu veginn yfir hraunið [Berserkjaveg SN-661:013], hefir eigi mátt komast með hesta milli Hrauns [SN-252] og Bjarnarhafnar [SN-247] utan að fara fjörur og sæta sjávarföllum. Þó skaga 2 hraunranar þar fram í veginn, er of djúpt hefir verið fyrir framan, svo yfir þá hefur þá orðið að fara. Hafa verið ruddar götur yfir um þá þvera, hvorn um sig, og sér enn glögglega fyrir þeim."

Heimildir: Brynjúlfur Jónsson 1900, 12

SN-661:020 heimild um leið

Leið austur Vatnadal. Hún liggur við bæjarstæði Þorbeinsstaða [SN-258:037]: "Jeg get ekki fallist á þetta; á þeim stað hefur verið stekkur [029] frá Drápuhlíð. En á hálsinum frá vatninu, skömmum spöl fyrir austan reiðvegin, sjest fyrir tóft [SN-258:037]," segir Þorleifur Jóhannesson í grein sinni í Árbók hins íslenska fornleifafélags. Í riti Kaalund um íslenska sögustaði 1872-1874 segir: "... í sögunni [þ.e.a.s. Eyrbyggju ÍF IV] er nefndur bær, Þorbeinsstaðir á Vatnahálsi, og Árni Thorlacius segir, að bæjarstæðið megi enn finna þar við lítið vatn. Alfaraleið liggur til austurs um Vatnadal." KK II.

Heimildir: Þorleifur Jóhannesson 1926, 47; KK II, 74

SN-661:021 heimild um leið

Leið milli Kóngsbakka [SN-254] og Bjarnarhafnar [SN-247]: "En fyrir utan ána [Stafána] skiptist vegurinn. Lá annar vegurinn út mela fyrir neðan háls á leið til Bjarnarhafnar...," segir í örnefnaskrá Ytri-Kóngsbakka.

Heimildir: Ö-Ytri-Kóngsbakki, 3

SN-661:022

"En fyrir utan ána [Stafána] skiptist vegurinn...en efri vegurinn lá um Hraunháls [SN-253] og Berserkjahraun [SN-252] út Botna til Eyrarsveitar.," segir í örnefnaskrá Ytri Kóngsbakka.

Heimildir:Ö-Ytri-Kóngsbakki, 3

SN-661:023 heimild um leið

Þjóðvegur um Kerlingarskarði: "...Kerlingarskarði. Fram úr skarðinu gengur hæðarbunga. Hún heitir Sneið. Þar um lá þjóðvegurinn úr Kerlingarskarði, áður en vegurinn var færður vestur yfir Furu og gerður akvegur yfir fjallið," segir í örnefnaskrá Ytri Kóngsbakka.

Heimildir:Ö-Ytri-Kóngsbakki, 6

SN-661:024 heimild um leið

Sjóleiðinni frá Kóngsbakka inn í Stykkishólm er lýst ýtarlega í neðangreindri heimild.

Heimildir:Sigríður Jóhannesdóttir. Sjóleiðin frá Kóngsbakka inn í Stykkishólm. Skráð eftir frásögn Björns Jónssonar frá Kóngsbakka. Örnefnastofnun 1978.

SN-662 Óstaðsetjanlegar fornleifar

Hér eru skráðar minjar sem ekki er ljóst hvaða jörð tilheyrir.

SN-662:001 Dys örnefni

"Þegar upp á fjallið er komið, á söndum fyrir sunnan svonefnd Dys, skiptist þessi vegur [SN-661:004],...."

Heimildir:SS, 199

SN-662:002 Baulárvellir heimild um býli

"Jörðin er heiðarbýli. Land hennar liggur á vatnaheiði og umhverfis Baulárvallavatn. Ekki er vitað hvenær byggð hófst þar fyrst. Jörðinni tilheyrir stórt og kostamikið land. Silungsveiði er góð í vatninu sumar og vetur. Bærinn stóð á austurbakka Baulár, stutt suðvestur frá vatninu." Í grein Guðbrands Sigurðssonar segir: "Jörðin er heiðarbýli. Land hennar liggur á Vatnaheiði og umhverfis Baulárvallavatn...víst er, að Baulárvellir voru lögskilajörð fram á síðari hluta 19. aldar. Bærinn Baulárvellir stóð á austurbakka Baulár, lítinn spöl suður frá Baulárvallavatni. Tún hefur ekki verið stórt, en útengi er þar mikið og gott.....Jörðin féll síðast í eyði árið 1864. Síðustu búendur þar voru hjónin Guðmundur Jónsson og Björg Erlendsdóttir, síðar búendur á Berserkjahrauni og Selvöllum í sömu sveit." Landamerki Baulárvalla voru lögfest árið 1847: "Í landsuður ræður Urðarmúlahorn, sem næst skagar Straumfjarðará, og eftir sem brún hans ræður, til stefnunnar á klettahnúk, er kallast Stakkur, sem er í hádegisstað frá bænum. Þaðan í vestur í vörðu þá, sem stendur á borg þeirri, er nú kallast Söðulsborg. Þaðan í einstakan stóran stein, sem stendur á landsuður síðu Norðurmúla. Þaðan sönghending vestr á efstu fossa, sem falla frá fjöllum, í austari Breiðadalsbotna. Þaðan í vörðu, sem stendur á klettaborg, kippkorn fyrir austan Hvanngil, og svo í gilið. -Síðan ræður Hvanngil, sem rennur ofaneftir svokölluðum Austari-Breiðdal, landi í vesturátt, uns það fellur í Hraunsfjaðrarvatn. - Þaðan frá til norðurs í vörður á grjótborg þeirri, er kallast Kista. -Síðan ráða vörður fyrir norðri til austurs, eftir Vatnahryggnum að Rauðalæk, og þaðan austur eftir Vatnamýrabrekkum í Stóru-Vörðu, sem stendur á brekknabrúnninni, þar sem fyrst hallar vötnum til landsuðurs, ofan að Dugfúsdal, og svo úr téðri vörðu sjónhending til suðurs í fyrstnefnt Urðarmúlahorn." Í annarri grein segir Guðbrandur: "Á Vatnaheiði var eitt býli, sem mun hafa byggzt snemma á öldum, ef til vill á landnámsöld. Það hét Baulárvellir og stóð lítinn spöl suður frá samnefndu vatni, vestarlega, á austurbakka Baulár. Sér þar enn glögglega fyrir bæjarrústum."

Heimildir:BS, 448; Guðbrandur Sigurðsson 1957, 62-63; Guðbrandur Sigurðsson 1968, 119

SN-662:003 heimild um rétt

Í grein Þorleifs Jóhannessonar frá 1927 segir: "Í Hraundal, sem gengur fram austanvert við Valabjörg (hið forna selland Helgafells), er rjett mjög fornleg, hún er í hraunhvammi neðarlega í dalnum. Tvær smáar ár renna eftir dalnum, sín hvoru megin við hraunið, mynda þær, er þær renna saman neðst í dalnum, Laxá ina innri, er nú heitir Gríshólsá. Rjettin er neðarlega í tungunni, aðalrjettin (almenningurinn) 10,90 mtr. á lengd og 8,70 á breidd. Fimm útúrbyggingar (dilkar) eru við rjettina og í vesturhorni almenningssins er kró lítill afhlaðin. Í hvamminum er tjörn lítill, við hana austanverða er sjerstök tóft. Rjettin og hin sjerstaka tóft eru hlaðnar úr hraungrjóti. Veggir, sem hlaðnir eru úr því, endast mjög lengi. Veggir að rjett þessari eru víða um 1/2 mtr. á hæð og allir eru veggirnir vel glöggir, sjer fyrir dyrum í alla dilkana. Mundi þetta vera rjett sú, er þeir deildu í Helgafellingar og Dráphlíðingar út af sauðadrættinum? Hvergi í tungunni milli Laxánna, er svo hjetu að fornu, en nú heita Gríshólsá og Bakkaá, hefi jef getað fundið urmúl eftir af hinni fornu rjett."

Heimildir:Þorleifur Jóhannesson 1927, 32

6. Helstu tegundir menningarminja

Alls hafa verið skráðar 1013 fornleifar á 37 jörðum í Helgafellssveit, sem gerir um 27 minjastaði á jörð að meðaltali. Við skráningu minja er notast við tvenns konar flokkun. Í fyrsta lagi er flokkað eftir eðli fornleifanna, en með því er reynt að greina á milli hvort á staðnum sé mannvirki, hvort aðeins er vísbending um að mannvirki sé eða hafi verið þar, hvort um er að ræða stað sem tengist þjóðsögum eða markverðum atburðum eða náttúruminjar, sem hafa menningarsögulegt gildi. Innan hvers flokks er síðan reynt að greina frekar eftir gerð. Flokkun af þessu tagi kemur ekki nema að takmörkuðu gagni við svæðisskráningu, vegna þess að þær heimildir sem stuðst er við eru yfirleitt ekki svo nákvæmar að hægt sé að sjá hvort mannvirki er enn á þeim stað sem lýst er, eða hvort mannvirki hefur nokkurn tíma verið á minjastaðnum. Þessi flokkun kemur því fyrst verulega að gagni eftir að farið er á vettvang.

Á stigi svæðisskráningar eru flestar fornleifar skráðar með tegundina „heimild“. Þetta merkir að ritaða heimildin er eina vísbendingin um fornleifina enn sem komið er, en það breytist vitanlega oft á stigi svæðisskráningar þegar finnast tóftir, garðlög, mógrafir o.fl.

Víða var hægt að greina hlutverk þeirra staða sem skráðir voru og eru þau sýnd hér að neðan:

Búsetuminjar

bústaðir 42

býli 54

Minjar um jarðrækt

akur 10

áveitur 9

kálgarður 30

Búnaðaminjar innan túns

útihús (ótilgreind) 143

fjárhús 26

lambhús 5

hesthús 14

fjós 11

túngarðar 17

skemman 1

hlaða 21

hrútakofi 1

smiðjur 6

mylla 1

Búnaðarminjar utan túns

stekkir 40

sel 24

réttir 12

kvíar 29

beitarhús 2

smalakofar 4

nátthagar 7

fjárskýli 4

mógrafir 39

torfristustaðir 9

kolagrafir 11

vörslugarðar 6

varnargarðar 2

kolagrafir 11

Kirkjur og legstaðir

legstaðir 13

kirkjur 2

hálfkirkja 5

bænhús 3

Aðrar minjar

landamerki 12

eyktarmörk 2

skotbyrgi 2

refagildrur 4

Aðrar búsetuminjar

brunnar 11

þvottastaðir 6

vatnsból 4

Útgerðarminjar

hjallar 16

sjóbúð 1

naust 18

uppsátur 3

lendingar 27

verbúðir 3

Samgönguminjar

áfangastaðir 2

leiðir 93

vöð 13

brýr 3

traðir 8

Samkomuminjar

þingstaðir 3

Þjóðsögustaðir

huldufólksbústaðir 9

draugar 5

álagablettur 1

Heimildir

- Adolf Friðriksson og Sigríður Þorgeirsdóttir. 2004. *Fornleifar í landi Innri-Kóngsbakka, Helgafellssveit. Deiliskráning – 2004*. FS263-04171. Fornleifastofnun Íslands.
- Aðalheiður Tómasdóttir. 1992. „Þjóðtrúarsögur af Snæfellsnesi.“ *Breiðfirðingur* 50, 175-181.
- Árb. 1932:** Árbók Ferðafélagsins 1932: Snæfellsnes. Ferðafélag Íslands, Reykjavík.
- Árb. 1989:** Árbók Ferðafélagsins 1989: Breiðafjarðareyjar. Ferðafélag Íslands, Reykjavík.
- Árni Magnússon. „Chorographica Islandica.“ Í: *Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmennta að fornu og nýju*, annar flokkur, I.3.
- Ágúst Ólafur Georgsson. 1988. „Fornleifaskráning í Stykkishólmshreppi.“ *Breiðfirðingur* 46, bls. 85-95.
- BL:** Björn Lárusson. 1967. *The old Icelandic land registers*. W.F. Salisbury þýddi. Lund University, Lundur.
- Brynjúlfur Jónsson. 1897. „Rannsókn í Mýra- Hnappadals- og Snæfellssýslum sumarið 1896.“ *Árbók hins íslenzka fornleifafélags*, 1-16.
- _____. 1900. „Rannsókn í Snæfellssýslu sumarið 1899.“ *Árbók hins íslenzka fornleifafélags*, 9-27.
- BS:** *Byggðir Snæfellsness*. 1989. Búnaðarsamband Snæfellinga, Stykkishólmi.
- Collingwood, W.G. 1991. *Fegurð Íslands og fornir sögustaðir*. Örn og Örlygur, Reykjavík.
- Dagbók OV:** Dagbók Orra Vésteinssonar úr hofa- og þingstaðaleiðangri frá 1990.
- DI:** *Diplomatarium Islanicum eða Íslenzkt fornbréfasafn* I-XVI. 1857-1972. Kaupmannahöfn/Reykjavík.
- FF:** *Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823* I-II. 1983. Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar. Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavík.
- Fornleifaskrá:** *Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornleifar*. 1990. Ágúst Ólafur Georgsson tók saman. Fornleifanefnd – Þjóðminjasafn Íslands.
- Guðbrandur Sigurðsson. 1957. „Eyðibýli í Helgafellssveit, nöfn þeirra, staðsetning og umhverfi.“ *Árbók hins íslenzka fornleifafélags* 1955-56, bls. 44-65.
- _____. 1957b. „Séð upp til selja.“ *Breiðfirðingur* 16, bls. 64-76.
- _____. 1968. „Vatnaheiði á Snæfellsnesi.“ *Árbók hins íslenzka fornleifafélags*, 117-122.

_____. 1961. „Gengið á Seljadal.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1961, 85-87.

ÍF: *Íslensk fornrit*, Rv 1933-.

JJ: Johnsen, J. 1847. *Jarðatal á Íslandi*. Kaupmannahöfn

JÁM V: Árni Magnússon & Páll Vídalín. 1982. *Jarðabók. Hnappadals- og Snæfellsnessýsla III*. Reykjavík, 1982.

Jón Stefánsson. 1898. „Leiði Guðrúnar Ósvífursdóttur.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1898, bls. 39-40.

KEKH: Kristján Eldjárn. 2000. *Kuml og haugfé úr heiðnum sið á Íslandi*. 2. útg., Adolf Friðriksson ritstýrði.

KK II: Kålund, Kristian P.E. *Íslenskir sögustaðir II. Vestfirðingafjórðungur*. 1985. Haraldur Matthíasson þýddi. Örn og Örlygur, Reykjavík.

Matthías Þórðarson. 1920. „Smávegis. Um nokkra staði og fonmenjar, er höf. athugaði á skrásetningarferð um Snæfellsnessýslu 1911.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags*, 14-17.

_____. 1932. „Bólstaður við Álftafjörð. Skýrsla um rannsókn 1931.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1932, bls. 1-28.

Orri Vésteinsson: Fyrirlestur á 2. söguþingi 30.5-1.6 2002. „Hann reisti hof mikið hundrað fóta langt ...“ Um uppruna ‘hof’ örnefna og stjórnmál á Íslandi á 10. öld.

Ólafur Lárusson. 1935. „Þing Þórólfs Mostrarskeggs.“ *Skírnir* CIX, bls. 182-212.

_____. 1945. *Landnám á Snæfellsnesi*. Félag Snæfellinga og Hnappdæla í Reykjavík.

SS: *Snæfellsnes. Sýslu-og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags*. III. bindi. Snæfellsnes. 1970. Svavar Sigmundsson og Ólafur Halldórsson sáu um útgáfuna. Snæfellingaútgáfan, Reykjavík.

Sigríður Jóhannesdóttir. *Sjóleiðin frá Kóngsbakka inn í Stykkishólm*. Skráð eftir frásögn Björns Jónssonar frá Kóngsbakka. Örnefnastofnun 1978.

Sigurður Vigfússon. 1882. „Rannsókn í Breiðafjarðardölum og í Þórsnesþingi og um hina nyrðri strönd 1881.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags*, bls. 60-105.

Sigurður Vigfússon. 1893. „Rannsóknir í Breiðafirði 1889.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1893, bls. 1-23.

Túnakort Helgafellssveitar. Þjóðskjalasafn Íslands 1918.

Þorleifur Jóhannesson. 1926. „Um nokkur eyðibýli og sögustaði í Helgafellssveit.“ *Árbók*

hins íslenska fornleifafélags 1925-1926, bls. 43-48.

Þorleifur Jóhannesson. 1927. „Nokkrar fornleifar í Helgafellssveit og Eyrarsveit.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1927, 31-34.

Þorleifur Jóhannesson. 1932. „Um fornleifafund á Úlfarsfelli.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1932, bls. 57.

Þorleifur Jóhannesson. 1940. „Fornleifafundir í Helgafellssveit.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1940, bls. 152-154.

Ö-Akureyjar ath: Athugasemdir við örnefnaskrá Akureyja BG. Guðrún Magnúsdóttir skráði. Örnefnastofnun 1982.

Ö-Akureyjar BG: Örnefnaskrá Akureyja. Bergsveinn Gíslason skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Akureyjar SB: Örnefnaskrá Akureyja. Sigmundur Bjarnason skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Akureyjar ÞJ: Örnefnaskrá Akureyja. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Arnarstaðir HS: Örnefnaskrá Arnarstaða. Haukur Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Arnarstaðir: Örnefnaskrá Arnarstaða. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Árnabotn: Örnefnaskrá Árnabotns. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Berserkjahraun ath. og viðb: Örnefnaskrá Berserkjahrauns. Athugasemdir og viðbætur. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Berserkjahraun: Örnefnaskrá Berserkjahrauns. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Bjarnarhöfn svör: Svar við spurningalista Örnefnastofnunar v/Bjarnarhafnar. Bæring Elísson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Bjarnarhöfn: Örnefnaskrá Bjarnarhafnar. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Drápuhlíð ath. og viðb.: Örnefnaskrá Drápuhlíðar. Athugasemdir og viðbætur. Sigríður Jóhannesdóttir skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Drápuhlíð ath. og viðb.II: Örnefnaskrá Drápuhlíðar. Athugasemdir og viðbætur. Jónína Hafsteinsdóttir skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Drápuhlíð ath. og viðb.III: Örnefnaskrá Drápuhlíðar. Athugasemdir og viðbætur. Sigríður

Jóhannesdóttir skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Drápuhlíð ath.: Athugasemdir við örnefnaskrá Drápuhlíðar. Sigríður Jóhannesdóttir skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Drápuhlíð ÞJ: Örnefnaskrá Drápuhlíðar. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Fjarðarhorn: Örnefnaskrá Fjarðarhorns. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Gríshóll ath. og viðb.: Örnefnaskrá Gríshóls. Athugasemdir og viðbætur. Sigríður Jóhannesdóttir skráði Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Gríshóll ÞJ: Örnefnaskrá Gríshóls. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Helgafell a: Örnefnalýsing Helgafells, Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Helgafell aths. og viðb.: Athugasemdir og viðbætur við örnefnalýsingu Helgafells, Haukur Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Helgafellseyjar aths. og viðb.: Athugasemdir og viðbætur við örnefnalýsingu Helgafellseyja, Haukur Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Helgafellseyjar: Örnefnalýsing Helgafellseyja, Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Hofsstaðir HS. Örnefnaskrá Hofsstaða. Haukur Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Hofsstaðir: Örnefnaskrá Hofsstaða. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Horn: Örnefnaskrá Horns. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Hólar: Örnefnalýsing Hóla, Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Hraunháls BJ: Örnefnaskrá Hraunháls (yfirfarin af Birni Jónssyni). Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Hraunháls: Örnefnaskrá Hraunháls. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun [án ártals].

Ö-Hraunsfjörður: Örnefnaskrá Hraunsfjarðar. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Hrísakot: Örnefnalýsing Hrísakots, Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Hrísar a: Örnefnalýsing Hrísar, Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

- Ö-Hrísar b: Örnefnalýsing Hrísar með viðbótum, Sigríður Jóhannsdóttir skráði. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Innri-Kóngsbakki ath. og viðb.: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Innri-Kóngsbakka. Björn Jónsson skráði. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Innri-Kóngsbakki: Örnefnaskrá Kóngsbakka. Björn Jónsson skráði. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Jónsnes ath. og viðb.: Örnefnaskrá Jónsness. Athugasemdir og viðbætur. Sigríður Jóhannsdóttir skráði. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Jónsnes: Örnefnaskrá Jónsness. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Kársstaðir a: Örnefnalýsing Kársstaða, Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Kársstaðir aths. og viðb: Athugasemdir og viðbætur Sigurðar Magnússonar við örnefnaskrá Gísla Sigurðssonar. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Kársstaðir aths: Athugasemdir við Kársstaði. Örnefnaskrá Þorleifs Jóhannessonar borin undir Sigurð Magnússon. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Kársstaðir b: Örnefnalýsing Kársstaða; Gísli Sigurðsson frá Dröngum skráði. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Kljá ath. og viðb: Örnefnaskrá Kljár. Athugasemdir og viðbætur. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Kljá: Örnefnaskrá Kljár. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Kothraun: Örnefnaskrá Kothrauns. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Kóngsbakkaeyjar: Örnefnaskrá Kóngsbakkaeyja. Björn Jónsson skráði. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Kóngsbakki: Örnefnaskrá Kóngsbakka. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Saurar: Örnefnalýsing Saura, Sigríður Jóhannsdóttir skráði eftir Þorleifi Jóhannessyni og Leifi Kr. Jóhannessyni. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Seljar: Örnefnaskrá Selja. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Selvellir ath.og viðb.: Selvellir. Athugasemdir og viðbætur. Lárus Halldórsson frá Selvöllum skráði. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Selvellir: Örnefnaskrá Selvalla. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun [án ártals].

Ö-Staðarbakki ath. og viðb.: Örnefnaskrá Staðarbakka. Athugasemdir og viðbætur. [Án skrásetjara]. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Staðarbakki JH: Örnefnaskrá Staðarbakka, athugasemdir. Jónína Hafsteinsdóttir skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Staðarbakki ÞJ: Örnefnaskrá Staðarbakka. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Svelgsá: Örnefnalýsing Svelgsár, Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Úlfarsfell a: Örnefnalýsing Úlfarsfells, Gísli Sigurðsson frá Dröngum skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Úlfarsfell b: Örnefnalýsing Úlfarsfells, Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Valabjörg ath. og viðb.: Örnefnaskrá Valabjarga. Athugasemdir og viðbætur. Sigríður Jóhannsdóttir skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Valabjörg: Örnefnaskrá Valabjarga. Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Ytri-Kóngsbakki ath. og viðb.: Athugasemdir og viðbætur við örnefnaskrá Ytri-Kóngsbakka. Björn Jónsson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Ytri-Kóngsbakki: Örnefnaskrá Ytri-Kóngsbakka. Björn Jónsson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Þingvellir aths. og viðb: Athugasemdir og viðbætur við örnefnalýsingu Þingvalla. Heimildamaður Kristján Kristjánsson. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Þingvellir: Örnefnalýsing Þingvalla, Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Örlygsstaðir: Örnefnalýsing Örlygsstaða, Gísli Sigurðsson frá Dröngum skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Örlygsstaðir: Örnefnalýsing Örlygsstaða, Þorleifur Jóhannesson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

.

